

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНИ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

6-те ВИДАННЯ,
СТЕРЕОТИПНЕ

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком, удосконаленням мови. Зокрема розширено розділ про вживання великої літери, уточнено правила написання складних слів, розширено сферу використання закінчення *-у(-ю)* в родовому відмінку іменників II відмінки, чіткіше сформульовані правила використання кличного відмінка, поширено правило передачі іншомовного і через *и* після «дев'ятки» на низку власних назв, введені правила правопису прикметників, похідних від складних географічних назв. Загалом із наявного орфографічного кодексу усувається все, що застаріло, нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

*Схвалений Національною академією наук України,
Міністерством освіти України, Міністерством культури України*

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	Бб,	Вв,	Гг,	Дд,	Ее,	Єе,
Жж,	Зз,	Ии,	Іі,	Йй,	Кк,	Лл,
Мм,	Нн,	Оо,	Пп,	Рр,	Сс,	Тт,
Фф,	Хх,	Цц,	Чч,	Шш,	Щщ,	Ьь, Юю, Яя

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'ян, бур'яний* стоять поруч.

Сполучення літер *дж* і *дз* (для позначення зімкнено-щілинних звуків [ж], [з]) не входять в алфавіт; отже такі слова, як *джерело, дзвін*, стоять у словнику під літерою *д*.

Редакція мовознавства
та словників

Редактор *О. А. Дігель*

у 4602020100 — Без об'яви
97

ISBN 966-00-0125-8

© Інститут мовознавства
ім. О. О. Потебні НАН України,
Інститут української мови НАН України,
1993

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучення, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці — це *г*, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та *ї*, що спершу вживалася замість колишньої літери *ѣ* та на місці *е* в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполучки *й+і*. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер *е*, *є*, відсутню в інших кирилических правописах. Решта літер — це *т*, *і*, *х*, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокієвський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (*ж*, *ш*, *щ*, *ъ*, *ь*, *с* та ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою «гражданкою» — спрощеним кирилическим письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, що писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слова, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених — іноді й суто індивідуальних) правописних систем¹. Найпомітніші серед них правописні системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліща, згодом

¹ Див.: Огієнко І. Нарис з історії української мови: система українського правопису. Популярно-науковий курс з історичним освітленням. — Варшава, 1927. — С. 16—29.

Є. Желєхівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це був перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 р. царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис було таким чином поставлено поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. У 1907—1909 роках виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році було видано його проект, запропонований проф. І. Огієнком. Згодом у його доопрацюванні взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко, і він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу були внесені саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру г.

Орфографія ж постійно вдосконалювалася, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латнізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схválila новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, була побудована на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені — згідно з західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933 р.) було вже зорієнтоване

тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєвим. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку,— і в цих старих наших пам'ятках переходується й певна відповідь, в якій саме формі вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амбросій, Ирина, ефир*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латинопольські *Амброзій, Ірена, етер*? Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки *g, l, i* все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, митрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *гігант, мітрополіт, Плятон?*»²

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував ґрунтовного доопрацювання. Цю роботу під керівництвом акад. Л. Булаховського було завершено в 1945 році, а в 1946 році стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року до 1939 року користувалися в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також деяко видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілинським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постає закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію в такому складі: акад. АН України В. М. Русанівський — голова, д. ф. н. А. А. Бурячок — учений секретар; Інститут мовознавства АН України представляли також: акад. АН України О. С. Мельничук, члени-кореспонденти А. П. Непокупний і В. В. Німчук, доктори філолог. наук І. Р. Вихованець, Г. М. Гнатюк, К. Г. Городенська, С. Я. Єрмоленко, І. М. Железняк, М. А. Жовтобрюх, Г. П. Іжакевич, Л. С. Паламарчук, М. М. Пешак, Г. П. Півторак, В. Г. Скляренко, О. О. Таращенко, О. Б. Ткаченко, кандидати філолог. наук Г. П. Арполенко, О. К. Безпояско, І. С. Гнатюк, С. І. Головащук, С. С. Єрмоленко, О. С. Стрижак; Інститут літератури АН України був представлений членом-кореспондентом М. Г. Жулинським і доктором філолог. наук В. Г. Дончиком; від Міністерства вищої освіти України до складу комісії входили професори університетів: Дніпропетровського — Д. Х. Баранник, Київського — О. І. Білодід, А. П. Коваль, О. Д. Пономарів, Львівського — Т. І. Панько, Одеського — Ю. О. Карпенко; Міністерство освіти України уповноважило брати участь у роботі Орфографічної комісії кандидата педагог. наук М. С. Вашуленка з Інституту педагогіки, методиста

² Там же.— С. 123.

Н. І. Шнигарук, а також професора Київського педагогічного інституту А. П. Грищенка та доцента Київського інституту іноземних мов І. П. Ющука; постійними членами комісії були члени Спілки письменників України та Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка О. Т. Гончар, І. М. Дзюба, І. Ф. Драч, П. М. Мовчан, Ю. М. Мушкетик, Д. В. Павличко, В. О. Шевчук.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці, 2) не ускладнювати принцип написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) по можливості спростити правопис складних слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не випливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» було розглянуто групою вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, в редакції українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювався також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». За пропозицією голови товариства Д. В. Павличка було розширено (список див. раніше) склад Орфографічної комісії й затверджено новий її статус: за ухвалою Президії АН України вона стала її тимчасовим робочим органом. Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Оскільки обговорення правопису тривало й після його опублікування обмеженим накладом (50 тис. примірників), Орфографічна комісія ще раз розглянула всі висловлені в пресі зауваження й дійшла висновку, що після усунення помічених помилок і оновлення ілюстративного матеріалу «Український правопис» має бути виданий масовим тиражем. Разом із тим комісія одностайно підтримала постанову I Міжнародного конгресу українців (27 серпня — 3 вересня 1991 року) про потребу вироблення єдиного правопису для всіх українців, що проживають як в Україні, так і за її межами. Єдиний правопис має базуватися на всьому історичному досвіді його творення.

I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ¹

ГОЛОСНІ

Ненаголошений

О

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о**, що й під наголосом: *боїтьс^я*, *бо б^оязко*; *гол^убка*, *бо го^луб*; *дош^у*, *бо дош^ц*; *роб^ить*, *бо роб^ить*; *розум^ний*, *бо ро^зум*.

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лоп^ух*, *сокі^ра*, *сою^з*.

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а** (**я**) маємо у вимові й на письмі **а**: *баг^атий*, *баг^ато*, *баг^атство*, *баг^аття*, *баг^ач*, *гар^ячий*, *гар^ячка* (пор. *горіти*), *гар^азд*, *каж^ан*, *кал^ач*, *качан*, *хаз^яїн*, а також у деяких похідних з іншим наголосом: *баг^ат^ир* (багач), *га^ряч^е*.

Але: *гонч^ар*, *кор^явий*, *лоп^ата*, *пог^аний*, *роп^а*, *солд^ат*, *тов^ар*, а також *бог^ат^ир* (велетень, герой), *монаст^ир*.

Примітка: Про суфікси **-оба-**, **-ува-**, **-оват-**, **-овит-**, **-уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошений

Е, И

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вел^икий*, *вел^ичезний*, *бо вел^ич*; *держ^у*, *бо од^ержати*; *клекот^ити*, *бо клек^ит*; *нес^у*, *бо прин^есений*; *шепот^ити*, *бо ш^еп^ит*; *крив^е*, *бо кр^иво*; *трим^ати*, *бо отр^имувати*; *шир^окий*, *бо ш^ироко*.

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лев^ада*, *лем^иш*, *киш^еня*, *мин^улий*.

2. **Е** завжди пишеться:

а) У групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-**: *б^ерег*, *д^ерево*, *с^еред*; *з^елень*, *пелен^а*, *с^елезень*, *ш^елест*.

б) У суфіксах **-еня-**, **-ен-**, **-енк-**, **-еньк-**, **-ер(о)**, **-есеньк-**, **-ечк-**, **-тель**: *козен^я*, *дор^учений*, *Юх^именко*, *р^ученька*, *с^еmero*, *мал^есенький*, *кн^ижечки*, *вихов^атель*.

¹ Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

в) Коли є при зміні слова випадає: *бѣрезень*, бо *бѣрезня*; *вѣтер*, бо *вѣтру*; *мігел*, бо *міглі*; *справедлівий*, бо *пращава*; *хлѣпець*, бо *хлѣпця*.

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-**, **-ли-** між приголосними у відкритих складах: *бриніти*, *гриміти*, *дрижати*, *кривавий*, *криниця*, *стріміти*, *тривати*, *тризого*; *глигати*.

б) Інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-**, **-ли-** перевіряється наголосом: *кришіти* (*кріхта*, *крішка*), *тримати* (*стрімувати*); *блищати* (*бліскавка*).

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-**, **-лі-**: *дріммати*, *дрімливий*, *дрімота*, *тріщати*, *перебріхувати*; *злігати*.

І § 3. На початку слова пишеться **і**, а не **и**: *ім'я*, *індік*, *іній*, *інколи*, *іноді*, *іниий*, *існувати*, *істина*.

І § 4. Літера **ї** на означення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова й після голосного: *їжа*, *їжак*, *їздець*, *їздити*, *їх*, *їхати*; *доїхати*, *приїхати*, *країна*, *мої*, *твої*.

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ананьїн*, *Винї*.

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд*, *об'їхати*, *Захár'їн*.

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаїчний*, *героїзм*, *героїчний*, *егоїзм*, *егоїстичний*, *еліпсоїд*, *наївний*, *прозаїк*, *руїна*, *целулоїд* (див. ще § 90, п. 5 б).

Примітка. **І** не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *періінакшити*, *доісторичний*, *поінформувати*; так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і**: *староіндійський*.

я, ю, є § 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова й після голосного для позначення звукосполучень **й + а**, **й + у**, **й + е**: *якість*, *знаю*, *твоє*, а також після **й** у слові *війя* (*війю*, *на війї*).

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, е**: *ряд*, *люди*, *останне*.

Апостроф § 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї**:

1. Після губних приголосних (**б, п, в, м, ф**): *б'ю*, *п'ять*, *п'є*, *в'язи*, *у здоров'ї*, *м'ясо*, *рум'яний*, *тім'я*, *мереф'янський*, *В'ячеслав*, *Стеф'юк*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзвякнути*, *мавпячий*, *свято*, *т'ямний*, *цвях*, але: *вѣрб'я*, *торф'яний*, *черв'як*.

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язок, зв'язати, підв'язати, розм'якшити*.

2. Після *р*: *бур'ян, міжгір'я, пір'я, матір'ю, кур'єр, на подвір'ї*.

Примітка. Апостроф не пишеться, коли *ря, рю, ре* означають сполучення м'якого *р* із наступними *а, у, е*: *бур'як, бур'яний, крякати, рябий, ряд, крок, Рєпін*.

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язикий, від'їзд, з'єднаний, з'їхати, з'явитися, об'єм, під'їхати, роз'юшити, роз'яснити; дит'ясла, пан'європейський, пів'яблука*, але з власними назвами через дефіс: *пів-Європи* тощо (див. § 26, п. 1, е).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними *і, е, а, о, у* апостроф не пишеться: *безіменний, загітувати, законіти, зокрема, зуміти*.

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвиськах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ю, ьо § 7. 1. **Ю** пишеться для позначення звукосполучення **й + о**:

а) На початку слова й після голосного: *югоб, йому, завойбований, район, чийбог*.

б) Після приголосного, переважно на початку складу: *батальйон, бульйон, вибкати, Воробйов, курйоб, мільйон, серйбзний, Соловійов*.

2. **ЬО** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о**: *всьогб, Ковальбв, Линьбв, льон, сьогбдні, сьбмий, трьох, цьогб*.

Чергування голосних

Чергування § 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е** (у відкритих складах) часто чергуються з **і** (в закритих складах):

а) При словозміні: 1) *водоній — водонію, дохід — оходю, кінь — коня, камінь — каменя, лід — льоду, мій — могб, сім — семі, їстрий — їстрою; ніч — ночі — нічю, півність — півності — півністю, радість — радості — радістю; віселок — вісілка, осінь — осені — осінню, у великому — у великім;*

2) *гір — горá, ніг — ногá, осіб — осбба, слів — слбво, сіл — селб;*

3) *бáтьків — бáтькового, бáтькова; брáтів — брáтового, брáтова; Василів — Василéвого, Василéва; ковалів — ковалéво-*

Відхилення
в чергуванні
О — І, Е — І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування о, е з і у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) І наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінець* (*гребинця*), *дзвінок* (*дзвінка, дзвінку, дзвінком*), *камінець* (*камінця*), *кіготь* (*кігтя*), *кілок* (*кілка*), *кінць* (*кінця*), *ніготь* (*нігтя*), *олівць* (*олівця*), *ремінець* (*ремінця*), *рівень* (*рівня*), *стіжок* (*стіжка*), *стрілець* (*стрільця*), *торгівць* (*торгівця*), *фахівць* (*фахівця*) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *вікон* (*вікно*), *вічок* (*вічко*), *гілок* (*гілка*), *зірок* (*зірка*), *кілець* (*кільце*), *ліжок* (*ліжка*), *ніжок* (*ніжка, ніжки*), *пліток* (*плітка*);

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл* — *кілка*, *міст* — *містка*, *гірка* (де і в закритому складі): *кілочок*, *місточок*, *ніженька*, *гіронька*; але *слівце* — *словечко*.

б) У групах **-оро-**, **-оло-**, **-ере-** о, е переходять в і:

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *борода* — *борід* — *борідка*, *борона* — *борін* — *борінка*, *голова* — *голів* — *голівка* (і *голівка* — з іншим значенням), *сторона* — *сторін* — *сторінка*, *череда* — *черід* — *черідка*;

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *болото* — *боліт* — *болітце*, *ворота* — *воріт* — *ворітця*, *долото* — *доліт* — *долітце*, але: *дерево* — *дерев* — *дереvence*, *джерело* — *джерел* — *джерельце*;

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездоріжжя*, *Запоріжжя*, *підборіддя*, *роздоріжжя* (але: *лівоберіжжя*, *узберіжжя*), а також без подовження: *безголів'я*, *поголів'я*, хоч *безголосся*, *повноголосся*.

в) І в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників з повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волік*, *волікиши* (*волокти*), *зберіг*, *зберігиши* (*зберегти*), *стеріг*, *стерігиши* (*стерегти*), бо: *волокла*, *зберегла*, *стерегла*; *волокла*, *зберегло*, *стерегло* та ін. Але: *борів*, *колів*, *молів*, *полів*, *порів*, бо: *боріла*, *коліла*, *моліла*, *поліла*, *поріла* та ін.

г) У віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** і звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу е: *носіння*, *ходіння*; *в'раження*, *зав'єршення*, *збільшення*, *з'ячнення*, *пояснення*. Але: *варіння* (і *варіння*, *варення* — процес), *вчіння*.

Так само -ення, а не -іння мають іменники, похідні від слів з основою на -ен: *наймёння*.

д) О, е наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *борець* — *борця* (*борцєві, борцєм* та ін.), *вїборець* — *вїборця*, *ловець* — *ловця*, *творець* — *творця*; *моток* — *мотка*, *носок* — *носкá*, *пáросток* — *пáростка*; *вóдень* — *вóдню*, *котёл* — *котлá*, *орёл* — *орлá*;

2) у повноголосних формах -орс-, -олс- зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *колбд* (*колбдка*), *долбнь* (*долбнька*), *сорбк*, *огорбж*, *морбк*, *нагорбд* (від них немає зменшених форм з і). Але: *доріг*, *доріжка*, *корів*, *корівка*, *беріз*, *берізка* (проте *березка* — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будов*, *вод*, *істот*, *основ*, *підпór*, *проб*, *субот*, *топбль* (*топблька*), *шкод*; *лелєк*, *меж*, *озєр* (*озєрцє*), *потрєб*, але: *осіб*, *підків*;

4) у прикметниках, утворених від власних імен на -ов (-ьов, -йов), -ев (-єв): *Мáлишев* — *мáлишевський*, *Пáвлов* — *пáвловський*. Але в прикметниках, утворених від власних імен на -ів (-їв), зберігається і (ї): *Гаврїлів* — *гаврїлівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *затон*, *затór*, *переор*, *потон* (під впливом родового відмінка однини: *затону*, *затору*, *переору*, *потону*); але звичайно *потік*, *розгін*, *удій*.

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини і поширюється на решту форм: *бнік* (родовий однини *бніку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах -вод, -воз, -нос, -роб складних слів, що означають людей за родом діяльності та в похідних утвореннях: *діловбд*, *діловбдство*, *екскурсовбд*; *водовбз*; *дровонбс*; *хліборбб*, *хліборббство*, *чорнорбб* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий с, незалежно від наголосу, переходить в і: *водопрвїд*, *газопрвїд*, *газопрвїдний*, *електропрвїд*, *трубопрвїд*; у словах же зі складником -воз с здебільшого зберігається: *електровбз*, *лисовбз*, *тепловбз*. Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах -хід, -ріг виступає тільки і: *всюдихїд*, *місяцехїд*, *пішохїд*, *пішохїдний*, *самохїд*, *самохїдний*, *стравохїд*, *швидкохїд*, *швидкохїдний*; *козерїг* і *Козерїг* (сузїр'я), *носорїг* і т. ін.:

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог*, *верхóвний*, *виробнїцтво*, *вїрок*, *закон*, *законний*, *нарбд*, *нарбдний*, *основнїй*, *потон*, *прáпор*, *пророк*, *слов-*

нік, а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемівський, Боровиковський, Грабівський, Котлярівський, Пісемський* і т. ін. Але: *Вериківський, Желехівський, Минківський*.

Чергування
Е — О після
Ж, Ч, Ш, Щ,
ДЖ, Й

§ 9. 1. Після ж, ч, ш, щ, лж, й перед м'яким приголосним, а також перед складами з е та и (яке походить від давньоруського и) пишеться **е**: *вечеря, вищень, джерелю, женіти, ніженька, пшениця, стієнь, увечері. ічень, чернётка, четвёртий, шестидёнка, щеміти, щетіна*.

Після ж, ч, ш, щ, дж, й перед твердим приголосним, а також перед'складами з а, о, у та и (яке походить від давньоруського ы) пишеться **о**: *бджолу, будіночок, вечері* (пор. *вечеря*), *жонатий* (пор. *женіти*), *іграшок, копійок, пшоню* (пор. *пшениця*), *чоловік, чомусь, чорний* (пор. *чернётка*), *чотири* (пор. *чвёртий*), *щостий* (пор. *шесті*), *щокю*.

Примітка. У словах *лбжечка* — *лбжечок*, *кнїжечка* — *кнїжечок*, *лієчка* — *лієчок* і под. зберігається е (е), бо приголосний ч у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. О виступає замість сподіваного е після шиплячих та й перед м'яким приголосним:

а) В іменниках жіночого роду III відмінн в суфіксі **-ост(і)**: *безкрайості, мёншості, пекучості, свіжості* та ін. (відповідно до *вічності, радості* й т. ін., де о йде не після шиплячих).

б) У давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі, на бджолі, на вечері, пшоні, у пшоні, щоці, на щоці* (відповідно до більшості відмінкових форм із наступним твердим приголосним: *бджолу, бджолу, вечера, вечері* та ін.).

в) У закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкрайюї, безкрайюю, гарячої, гарячою, нашої, нашою, першої, першою* та ін. (відповідно до *безкрайюго, безкрайюму, нашого* та ін. або до *другої, молодбі* тощо, де о закономірне).

г) У похідних утвореннях типу *вечоріти, вечеріє* (відповідно до *вечора, вечорові* й т. ін.), *чорніти, чорніє, чорніці, чорніти, чорніло* та ін. (відповідно до *чорний, чорного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *вороже, гарячє* після шиплячих пишеться е; але: *творчо, законодаєчо, хїжо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування
О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з о звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з а — повторювану, багаторазову дію: *гоніти* — *ганяти, котіти* —

кача́ти, кро́йти — кра́яти, ломі́ти — лама́ти, мо́гти, змо́-
ти́, допо́могти́ та ін.— ви́мага́ти, допо́мага́ти; ско́чити —
скака́ти; схо́пити — хапа́ти; сто́яти — ста́ти.

Однак більшість дієслів має кореневий *о*, що не чергується з *а*: ви́мовити — вимовля́ти, ви́ростити — вирощува́ти, про-
сти́ти — проща́ти, вини́шувати, відгорбджува́ти, догово́рюва-
ти, заспоко́рювати, переко́ннувати, устано́влювати та ін., але
ви́провадити — випроводжа́ти.

2. Це чергування теж відбувається в коренях
Е (невипадний) — дієслів, змінюючи їх значення: *е* виступає в
І (невипадний) префіксальних морфемах дієслів докона-
ного виду, *і* — в дієсловах недоконаного ви-
ду: ви́гребти — вигриба́ти, ви́коренити́ — викорі́нювати, ви́-
пекти — випіка́ти, за́месті — заміта́ти, збере́гті — збері-
га́ти, ле́гті — літа́ти, наре́кті — наріка́ти, спостере́-
ти — спостеріга́ти, причепі́ти — чіпля́ти й чіпа́ти (так
само ви́волокти — виво́ліка́ти, де *о* чергується з *і*).

Е чергується з *і* також у дієсловах із суфіксом *-ува-*
(*-юва-*), коли наголос падає на кореневий *і*, та в похідних
від цих дієслів іменниках на *-ння*: бреха́ти — набрі́хувати,
ви́коренити — викорі́нювати, за́вертіти — заві́рчувати, теса́-
ти — за́тисувати, чека́ти — очі́кувати; ви́коренення — вико-
рі́нювання, чека́ння — очі́кування; так само ви́полоскати —
випо́ліскувати (де *о* чергується з *і*). Але: виве́ршувати, за́вер-
шувати, пере́вершувати, потре́бува́ти, прищеплюва́ти.

Випадний *е* чергується з *и* перед *л*, *р*: бері́ —
Е (випадний) — бра́ти — ви́бира́ти, ви́стелю — ви́слати —
И ви́стила́ти, за́вме́р — за́мрі́ — за́вмира́ти,
запе́р — за́прі́ — за́пирати́, сте́р — зі́трі́ — сти́рати́ та ін.

§ 11. 1. В українській мові чергуються як
Чергування
У — В применники *у*, *в*, так і префікси *у-*, *в-* у сло-
вах. *У* вживається для того, щоб уникнути
збігу приголосних, важких для вимови:

а) Між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел.*

б) На початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько (Павличко); Увійшли до хати; У лісі стояв гамір, пахло квітами.*

в) Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними *в*, *ф*, а також перед сполученнями літер *льв*, *св*, *тв*, *хв* і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду (Приказка); Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

г) Після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись (Б. Олійник);*

Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.

2. В уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: У нього в очах засвітилась відрада (Панас Мирний); Була в Одесі; Прочитала в оголошенні.

б) На початку речення перед голосними: В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції.

в) Після голосного перед більшістю приголосних (крім в, ф, льв, св, хв і под.): Пішла в садок вишневий (Шевченко); Люди врозкид розляглися в траві (Гордієнко).

3. У — В не чергуються:

а) У словах, що вживаються тільки з в або тільки з у: *вдача, вклад, вправа, вступ* (і *удача, уклад, управа, уступ* — з іншими значеннями); *взаємини, влада, власний, властивість, вплив* і т. ін.; *увага, ударник, узбережжя, указ, умова, усталення, установа, уява*, а також у похідних утвореннях: *вступний, владар, уважність, ударницький, умовний* та ін.

б) У власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдовенко, Врубель, Владивосток; Угорщина, Удовиченко, Урал, увертюра, ультиматум, утопія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Україна* іноді вживається *Вкраїна*.

Чергування
І — Я

§ 12. Сполучник *і* та початковий ненаголошений *ї* в ряді випадків чергуються з *й* у тих же позиціях, що й *у* — *в*.

1. *І* вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) Після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник).

б) На початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують [гори] до себе очі, і валять у свою далечинь імлисту* (Коцюбинський).

2. *Й* уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) Між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький).

б) Після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щебетання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений *ї* з *й* у словах: *імєння* — *ймєння*, *їмовірний* — *ймовірний*, *їті* — *йті*, *їтіся* — *йтіся* (*їдється* — *йдється*).

3. Чергування і — й не буває:

а) При зіставленні понять:

Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир.

б) Перед словом, що починається на й, є, ї, ю, я:

Ольга і Йосип — друзі;

І раптом людська тінь майнула.

Куди, для чого, хто і як? (Рильський).

в) Після паузи: *Щось такеє бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування § 13. Варіанти прийменника з — із — зі
з — із — зі(зо) (зрідка зо) чергуються на тій же підставі,
що й в — у, і — й.

1. З уживається:

а) Перед голосним початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови.*

б) Перед приголосним (крім с, ш), рідше — сполученням приголосних початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якомсь повеселила хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до України свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають із або зі.

2. Варіант із уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками (з, с, ц, ч, ш, щ) та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зривався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... запряг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. Зі вживається перед сполученням приголосних початку слова, зокрема коли початковими виступають з, с, ш, щ і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дівчора* (Головка); *Вийнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. Зо як фонетичний варіант прийменника зі завжди виступає при числівниках два, три: *позичив зо дві сотні*; може виступати й при займеннику мною: *зі (зо) мною*, але тільки зі Львова.

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г § 14. Літера г передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могутній, плуг*, так і в іншомовних (на місці *h, g*) давнішого походження: *газета, генерал, грамота, Євангеліє; Гегель, Гомєр, Англія, Гаага*, а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях *гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-*: *агітація, агрєсія, горизонт, магазин; географія, геологія, педагог, кілограм, фотографія* (див. ще § 87).

Літера Г § 15. Літера г передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнотрадиційних і зукраїнізованих: *а́грус, га́ва, га́зда, гандж, га́нок, гату́нок, гвалт, гвалтува́ти, гєгати, гєдзь, гєлготати, гєрготати, гєрготіти, гігнути, гирліга, глей, гніт (у лампі), гоґель-моґель, грасува́ти, гра́ти (іменник), гратча́стий, гречний, гримдґо́ли, ґрунт, ґудзик, ґу́ля, джигу́н, дзіґа, дзіґлик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Галаґа́н, Ґудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний *g* згідно з усталеною традицією вимовляється як *г*; проте збереження *g* у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Ґданськ і Ґданськ, Ґренландія й Ґренландія, Ґібралтар і Ґібралтар; Гарібальді й Гарібальді, Ґете й Ґете*.

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться Ъ § 16. Знаком *ь* позначається м'якість приголосних звуків.

1. **Ь** пишеться:

а) Після м'яких *д, т, з, с, дз, ц, л, н* у кінці слова та складу: *вісь, гєдзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, сугь, швець; блізько, во́сьмий, ганьба, Грицько́, дя́дько, кільце́, молотьба́.*

б) Після м'яких приголосних у середині складу перед *о:* *дбо́готь, дзьоб, льон, сьбо́мий, трьох, тьбо́кати.*

Примітка. Про вживання *ь* у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема *ь* пишеться:

а) У словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки:** *близький, вузький, волинський, донецький; близькість, людськість; близько, військо, багацько; по-французькому (по-французьки), по-українському (по-українськи), по-німецькому (по-німецьки).*

- Примітка. У словах *баскій, боязкій, в'язкій, дерзкій, жаскій, ковзкій, пласкій (плоскій), порський, різкій* і похідних утвореннях: *боязкість, в'язкість, баско, різко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут з, с разом із к не творять суфіксів -зк-, -ск-.

2) -енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький: *рученька, батенько, голівонька, соколонько; гарненький, малесенький, свіжісінький, тонюсінький.*

б) Після м'якого л перед наступним приголосним: *їдальня, кілець, ковальський, п'альці, рибальство, сільський, спільник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після л у групах -лц-, -лч-, коли вони походять із -лк-: *балка — балці, залка — залці галченя, монголка — монголці, Наталка — Наталці, Нагалчин, рибалка — рибалці, рибалчин, спілка — спілці, спілчанський, але: Галька — Гальці, Гальчин.*

в) У родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи I відміни й середнього роду на -нн(я), -ц(е) II відміни: *друкарень, їдальень, крамниць, матриць, пісень, робітниць, стаень; бажань, знань. кілець, місць, сердець і серць.*

г) У дієслівних формах дійсного та наказового способу: *будить, будять, здається, косять, косять, косяться, робить, роблять, робиться, ходить, ходять; будь, будьте, винось, виносьте, виносься, кинь, киньте, стань, станьте, трать, тратьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання ь в словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93, § 109, п. 9.

Коли ь не пишеться § 17. Знак м'якшення (ь) не пишеться:

1. Після р у кінці складу або слова: *вірте, кобзар, лікар, перевір, секретар, тепер, школяр, Харків.*

2. Після н перед ж, ч, ш, щ та перед суфіксами -ств(о), -ськ(ий): *інженер, інший, кінчик, менший, тонший, Уманщина; волинський, громадянський, освітянський, селянський; громадянство, селянство.* Але: *бриньчати, доньчин, няньчин, няньчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає ь: *бренькіт, донька, нянька.*

3. Після м'яких приголосних, крім л, якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *вінця, кінцівка, користю, ланцюжок, радість, світ, свято, слід, сміх, сніг, сніп, сьогодні, танцювати, щастя; але: різьбяр (і різьбар), тьмяний і похідні від них.*

Примітка. Коли ь уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках, коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Галька — Гальці, дівчинонька — дівчиноньці, письмо — на письмі,*

редька — *редьці*; *але*: *гálка* — *гáлці*, *сторінка* — *сторінці*, *пáсмо* — *у пáсмi*.

4. Після л в іменникових суфіксах **-алн(о)**, **-илн(о)**: *дérжално*, *пўжално*, *ціпїлно* та ін., але в зменшених формах **ь** пишеться: *дérжальце*, *пўжальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття*, *волóсся*, *галўззя*, *гїллїастий*, *життя*, *каміння*, *ллéться*, *прилáддя*, *сїллю*.

6. Після д, н, т перед суфіксами **-ченк(о)**, **-чук**, **-чишлн**: *безбáтченко*, *Пáнченко*, *Фéдченко*; *Радчўк*, *Степанчўк*; *Гринчїшин*, *Федчїшин*, але після л пишеться **ь**: *Михáльченко*, *Михальчўк*.

7. Після ц у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Галáц*, *кварц*, *палáц*, *паяц*, *Суéц*, *шприц*, а також у деяких вигуках: *бац*, *буц*, *гоц*, *клац*.

Зміни приголосних при збігу їх

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються.

Зміни груп
приголосних
-цьк-,
-ськ-, **-зьк-**,
-ск-, **-шк-**,
-зк-, **-ст-**

а) Група приголосних **-цьк-** змінюється в **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *вояцький* — *вояччина*, *козачький* — *козаччина*, *німецький* — *Німеччина*, *турецький* — *Туреччина*; але: *гáлицький* — *Галичина*.

б) Групи приголосних **-ськ-**, **-ск-** змінюються в **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а)**: *віск* — *вощина*, *ліска* — *ліщина*, *пісок* (*піскў*) — *піщина*, *полтавський* — *Полтавщина*.

в) Групи приголосних **-ск-**, **-шк-** змінюються в **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан-** (**-ян-**): *віск* — *вощаний* — *вощанка*, *дошка* — *дощаний*, *пісок* (*піскў*) — *піщаний*.

г) Групи приголосних **-ск-**, **-ст-** змінюються в **щ**, група **-зк-** у **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *вéреск* — *верещати*, *верещў*, *верещиш* і т. д.; *простити* — *прощати*, *прощáю*, *прощáеш* і т. д.; *прощў*, але: *простиш*, *протїть* і т. д.; *брязк* — *бряжчати*, *бряжчў*, *бряжчиш* і т. д.

д) Групи приголосних **-ськ-**, **-зьк-** відповідно змінюються в **-щ-**, **-жч-** при творенні прізвищ на **-енко**, **-ук**: *Васькó* — *Ващенко* — *Ващўк*, *Іськó* — *Іщенко* — *Іщўк*, *Онїськó* — *Онїщенко* — *Онїщўк*, *Водолáзький* — *Водолáжченко*, *Кузькó* — *Кужчénко*.

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-**, **-ськ-** с на письмі зберігається, а х переходить у ч:

Парáска — Парáсчин, Онíська — Онíсьчин; -шк- дає щ: Мелáшка — Мелáщин.

Змінн приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О) 2. Перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси.

а) К, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о) дають -цьк(ий), -цтв(о): гірнік — гірніцький, молодéць — молодéцький, молодéцтво, па́рубok — па́рубoцький — па́рубoцтво, ткач — тка́цький — тка́цтво.

б) Г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о) дають -зьк(ий), -зтв(о): боягу́з — боягу́зький — боягу́зтво, Запорі́жжя — запорі́зький, Парі́ж — парі́зький, Пра́га — прáзький, убо́гий — убо́зтво.

в) Х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о) дають -ськ(ий), -ств(о): залі́сся — залі́ський, пта́х — пта́ство, това́риш — това́рський — това́риство.

Інші приголосні перед суфіксами -ськ(ий), -ств(о) на письмі зберігаються: бага́тий — бага́тство, бра́т — бра́тський — бра́тство, заво́д — заво́дський, інтеле́гент — інтеле́гентський, лю́д — лю́дський — лю́дство, пропаганди́ст — пропаганди́стський, студéнт — студéнтський — студéнтство.

Прямітка. Про творення прикметників із суфіксом -ськ(ий) від географічних назв і назв народів див. § 113.

Змінн приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників), 3. У вищому ступені прикметників і прислівників г, ж, з перед суфіксом -ш(ий) змінюються в -жч(ий), а с + ш(ий) — у -щ(ий): висо́кий — ви́щий (ви́ще), вузькі́й — ву́жчий (ву́жче), доро́гий — доро́жчий (доро́жче), ду́жий — ду́жчий (ду́жче), низкі́й — ни́жчий (ни́жче), але: легкі́й — ле́гший (ле́гше).

Це стосується й дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *блі́жчати, ву́жчати, кра́щати* та ін. і похідних від них іменників: *підви́щення* (від *підви́щити*), *подоро́жчання* (від *подоро́жчати*).

-ЧН-, -ШН- 4. Приголосні основи к, ц(ь) перед суфіксом -н- змінюються в ч: безпéка — безпéчний, безпéчність, безпéчно; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кінéць — кі́нечний, мі́сяць — мі́сячний, око́лиця — око́личний, пше́ниця — пше́ничний, рі́к — рі́чний, се́рце — се́рдéчний, со́нце — со́нячний, яйце́ — яéчня. Приголосні основи ч зберігається: по́міч — по́мічний по́мічник; ніч — ні́чний, ячмі́нь — я́чний (або ячмі́нний).

Виняток становлять слова: *двору́шник, мі́рoшник, рушні́к, рушкі́я, се́рдéшний* (у значенні «бідолашний»), *со́няшник, тoршні́й*.

Примітка 1. Приголосні *ж, ч, ш, щ, т(ь)* у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом *-ся* на письмі зберігаються: *діжці, дочці, квіти, книжці, ющи; не вріжся, не морочся, не морщся, радішся, спійся.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінками на письмі зберігаються: *боротьба (бо бороти), молотьба (бо молотити), просьба (бо просіти).* Так само й дзвінки перед глухими на письмі зберігаються: *бабка, борідка, вогкий, дигтяр, кигті, книжка, легкий, нігті.* Але: *затхлий, зітхнути (хоч дихати), натхнути, тхір*

Спрощення груп приголосних

§ 19. 1. У групах приголосних *-ждн-, -здн-, -ж(д)н-, -з(д)н-, -с(т)н-, -с(т)л-* випадають *д і т*: *тиждень — тижня — тижневий; виїздити — виїзний, поїзд — поїзний; лєстоці — улєсливий, щєстя — щєсливий; вість — вісник, корість — корісний, чєсть — чєсний, якість — якісний.* Але в словах: *зап'ястний, кістлявий, пєстлівий, хвєстлівий, хвєстнути, хворостняк, шістна́дцять* літера *т* зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим *-ст*, літера *т* у групі приголосних *-сти* зберігається, хоч відповідний звук *і* не вимовляється: *аванпòст — аванпòстний, балàст — балàстний, компòст — компòстний, контрàст — контрàстний, форпòст — форпòстний.*

2. У групах приголосних *-зкн-, -скн-* випадає *к* при творенні дієслів із суфіксом *-ну-*: *бризк — бризнути, брязк — брязнути, блиск — блиснути, писк — піснути, плюск — плюснути, тріск — тріснути, але: випуск — випускний, виск — віскнути, риск — рискнути.*

3. У групі приголосних *-слн-* випадає *л*: *мàсло — масний, мисль — умісний, навмісне; ремєсло — ремісник.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння
приголосних
при збігу їх

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:
а) Префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, віддàти, віддїл, заввишки, ззàду, оббїти, роззбрїти, роззвяв.*

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *отòй, отóт, отàк, отàм, отепєр, отодї, а також оцєй* тощо.

б) Кінця першої й початку другої частини складноскорочених слів: *військкомàт (військовий комісаріат), страйккòм (страйковий комітет), юннàт (юний натураліст).*

в) Кореня або основи на **-н-** (**-нь-**) і суфіксів **-н(ий)** [**-н(і)й**], **-ник**, **-ниц(я)**: *вина* — *безвинний*, *день* — *дєнний*, *закон* — *законний*, *кінь* — *кінний*, *причина* — *причинний*; *осінь* — *осінній*, *ранок* — *ранній*; *баштанник*, *годинник*, *письменник*; *віконниця*, *Вінниця*.

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н**: *безвинний* — *безвинність* — *безвинно*, *законний* — *законність* — *законно*, *туманний* — *туманність* — *туманно*.

г) Основи дієслова минулого чаєу на **с** і постфікса **-ся**: *вінісся*, *пасся*, *розрісся*, *трясся*.

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

-енн(ий), **-анн(ий)** а) У збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий)**: *здоровенний*, *силєнний*, *численний*.

б) У прикметниках на **-єнн(ий)**, **-анн(ий)**, [**-янн(ий)**] зі значенням можливості або неможливості дії: *здійсєнний*, *неблаганний*, *недозволєнний*, *недоторканний*, *незрівнянний*, *нечисленний*, *непримирєнний*, *несказанний*, *нескінченний* та в прикметнику *старанний* з відтінком підсилення.

в) У прикметниках на **-єнн(ий)** старослов'янського походження: *благословєнний*, *блажєнний*, *огнєнний*, *священний*.

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здійсєнність*, *старанність*, *старанно*, *численність*, *численно* тощо.

Примітка. **Н** не подвоюється в дієприкметниках: *вівершений*, *віхований*, *зроблений*, *індустріалізований*, *побраний*, *сказаний*, *спечений*, як і в прикметниках на **-єний** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варєний* (пор. *варєний*), *печєний* (пор. дієприкметник *пєчений*) та ін., а також у прикметнику *довгожданий*.

Треба розрізняти такі слова, як *здійсєнний* (який може здійснюватися — прикметник) і *здійсєний* (який здійснився — дієприкметник), *нездолєнний* (непереможний) і *нездоланий* (якого не подолали) *незліченний* (представлений у дуже великій кількості) і *незлічений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *бовван*, *Ганна*, *ляний*, *овва*, *ссати*, а також у похідних: *бовваніти*, *Ганнин*, *віссати*, *ссавці* та ін.

Подвоєння
приголосних
перед
я, **ю**, **є**, **і**

4. Приголосні **д**, **т**, **з**, **с**, **л**, **н**, **ж**, **ш**, **ц**, **ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) Перед **я**, **ю**, **і**, **є** в усіх відмінках іменників середнього роду II відміни (крім родового множини): *знаряддя*, *знаряддю*, *на знарядді* та ін.; *життя*, *життю*, *у житті*; *мотуззя*, *у мотуззі*; *колбєся*, *колбєсю*, *у колбєсі*; *гілля*, *гіллю*, *на гіллі*; *знання*, *знанню*, *у знанні*; *збіжжя*, *збіжжю*, *у збіжжі*; *сторічя*, *сторічю*, *у сторіччі*; *піддашшя*, *піддашшю*, *на піддашші*;

а також у похідних словах: *гілля* — *гіллястий*, *гіллячка*; *життя* — *життєвий* (і *життьовий*), *життєпис* та ін. Але: *знань*, *знарядь*, *піддаш*, *сторіч*, *угідь*.

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на *-ів*, подовження зберігається: *відкриття* — *відкриттів*, *почуття* — *почуттів*.

б) Перед *я*, *ю*, *і*, *є* в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду I відміни (за винятком родового множини з закінченням *-ей*): *суддя*, *судді*, *суддів*, *суддів* і т. ін.; *стаття*, *статті*, *статтєю* (але в родовому множини — *статтей*); *рілля*, *ріллі*, *рілля*, *рілля*; *Ілля*, *Іллі*, *Ілля*, *Ілля* та ін.

в) Перед *ю* в орудному відмінку іменників жіночого роду однини III відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *молодь* — *молоддю*, *миць* — *міття*, *мазь* — *мазю*, *вісь* — *вісцю*, *міць* — *міццю*, *сіль* — *сілля*, *тіль* — *тілля*, *підорож* — *підорожню*, *ніч* — *нічню*, *розкіш* — *розкішню*.

Але: *молодість* — *молодістю*, *півість* — *півістю*, *кров* — *крів'ю*, *матір* — *матір'ю*, *пригорі* — *пригорію*. В називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі *шч* — на письмі *щ*), губний або *р*.

г) Перед *я*, *ю* в прислівниках типу *зання*, *навмання*, *спробня*; *повідібною*, *повідічною*.

д) Перед *ю*, *є* у формах теперішнього часу дієслова *літи* (*літисся*): *лю*, *лєш*, *лємь*, *лєтє*, *лють*, *лєтьсє*, *лютьсє*, а також у похідних: *вілля*, *налля* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутє*, *попадє*, *свинє*, у формах числівника *третє*, *трєтє* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

з- (із-, зі-) § 21. 1. Префікс *з* перед глухими приголосними *к*, *п*, *т*, *ф*, *х* переходить у *с*: *сказати*, *спалахнути*, *ствєрдити*, *сфотографувати*, *схил*. Перед усіма іншими приголосними пишеться *з-* (іноді *із-*): *збавити*, *звесті*, *зжитися*, *ззирнутися*, *зсадити*, *зціпити*, *зчепити*, *зшиток*, *ізнов*.

Префікс *з-(с-)* виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зеконьмити*, *з'єднувати*, *зігнувати*, *з'їзд*, *зорієнтуватися*, *зумовити*, *згасли*, *змазати*, *знадливий*, *скоротити*, *склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс *зі-*: *зігнати*, *зігнути*, *зідрати*, *зізнатися*, *зімкнути*, *зісубуватися*, *зіста-*

вити, зіткнення, зіщу́литися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'ялий, зім'яти, зіп'ястися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-**: *зігріва́ти й зогріва́ти, зімліва́ти й зомліва́ти, зіпріва́ти й зопріва́ти, зітліти й зотліти*.

БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін. 2. У всіх префіксах — **без-**, **від-** (**од-**), **між-**, **над-**, **об-**, **під-**, **перед-**, **понад-**, **пред-**, **роз-**, **через-** — кінцевий дзвінкий приголосний пере-

ред глухими не змінюється: *безкра́й, безкорісливий, відкриття, відстань, міжконтинентальний, міжпланетний, надпотужний, обпаліти, обтрусіти, підтримка, передплата, передчасний, понадплановий, представник, розтягнути, різчин, розхитати, черезплічник*.

ПРЕ-, ПРИ-, ПРИ- 3. Слід розрізнати префікси **пре-** і **при-**: префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, премудрий, прекра́сно, препого́но*; префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибігти, приборува́ти, прикрути́ти, приборкати, пришвидшити; прибуття, приту́лок, прибраний, прива́бливо*.

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *презірливий, презі́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподобний, престол*, а префікс **дри-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *пригі́рок, прія́рок; прибере́жний, прикордо́нний*.

Префікс **прі-** вживається тільки в словах *прізви́сько, прізви́ще, прі́рва*.

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК та ін. § 22. 1. Суфікси **-ик**, **-ник**, **-івник**, **-чик** (**-щик**) пишуться з **и**: *бра́тик, ву́злик, передові́к; гірні́к, кулеметні́к; газівні́к, праці́вник; хлопчик, пра́порщик*.

Примітка. Слід відрізнати український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик**, **-ік** (**-ік**). В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і** (**ї**) відповідно до правил правопису **и** та **і** (**ї**) в словах іншомовного походження: *історі́к, меді́к, фізі́к*, але: *механі́к, проза́їк, хімі́к*.

-ИВ(О) 2. Суфікс **-ив(о)**, що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и**: *ва́риво, до́бриво, ку́риво, ме́ливо*,

мерёживо, місиво, морбозиво, паливо, пєчиво, прядиво; але: марево (не матеріал і не продукт праці).

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник**, **-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК** та ін. **-альність** після л перед н завжди пишеться **ь**: *постачальник, уболівальник, фрезерувальник; волочильник, мастильник; полільник; відповідальність, геніальність.*

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-ець), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь**: *коваль, скрипаль; велетень, в'язень; бельгїєць, мовознавець, переможець; здатність, свіжість; вихователь, любитель.*

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-яnn(я)] -инн(я), -інн(я)** пишуться з двома н.

Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобовіння, гарбузіння, картопління, павутіння; але: каміння, коріння, насіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **н** та **і**: *горіти — горіння, носити — носіння, ходіти — ходіння, шарудіти — шарудіння.*

Суфікс **-анн(я) [-яnn(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я)**: *гукати — гукання, гуляти — гуляння, зростати — зростання, сприяти — сприяння.*

Суфікс **-єnn(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *звернення, напруження, піднесення, удосконалення.*

6. Суфікс **-єн(я) [-єnn(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовчєня, гусєня, чаєня.*

7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-єчок** **-ЕЧОК [-ЕЧОК], -ЕЧК(А) [-ЕЧОК], -ЕЧК(А) [-ЕЧК(А)], -ЕЧК(О) [-ЕЧК(О)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а)**: останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -иц(я)**: *вогничок, кобичок, вуличка, паличка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є)**: *вершєчок, мішєчок, краєчок; діжечка, копїєчка, Марїєчка, річечка; вікбнєчко, словєчко, яєчко.*

8. Слід відрізнити суфікс **-єнк(о) [-єnn(о)]** від суфікса **-єньк(о, а) [-єnnьк(о)]**: суфікс **-єнк(о) [-єnn(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвиська: *Гордієнко, Кравчєнко, зрїдка — в загальних назвах: безбятчєнко, ковалєнко; суфікс -єньк(о, а) [-єnnьк(о)] вживається для творен-*

ня пестливих назв: *батьєнько, коничєнько, сєрдєнько; нїжєнька, топблєнька.*

-ИСЬК(О)
[-ИСЬК(О)]
-ИЩ(Е) [-ИЩ(Е)]

9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)]**, **-ищ(є) [-їщ(є)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться *и*, після голосного — *ї*: *гноїсько, дівчїсько, хлопчїсько; вогнище, поббїще, станбвище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А)
[-ІВН(А)]

10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович**: *Васїльович, Доршович, Ігорович, Микїтович, Олексїйович, Юрїйович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-ївн(а)**, від імен на *-й* — **-ївн(а)**: *Борїсївна, Васїлівна; Гордїївна, Сергїївна, Юрїївна.*

Від таких імен, як *Григорїй, Ілля, Кузьма, Лука, Микола, Сава, Хома, Яків*, відповідні імена по батькові будуть: *Григорович, Григорївна; Ілляч, Іллявна; Кузьмїч (ї Кузьмович), Кузьмївна; Лукїч, Лукївна; Миколайович (ї Миколович), Миколаївна (ї Миколївна); Савич (ї Савович), Савївна; Хомїч (ї Хомович), Хомївна; Якович, Якївна.*

Примїтка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування *ї* з *о*: *Ангїн — Антонович, Антонївна; Федїр — Федорович, Федорївна.*

-ІВК(А)
[-ІВК(А)],
-ОВК(А)

11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-ївк(а) [-ївк(а)]**: *голївка, долївка, маївка, ножївка, полївка, спиртївка, частївка, шалївка, шихтївка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а)**: *голбвка (капути), духбвка, зарисовка, пїдготбвка.*

-ОК

12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним *о* в непрямих відмінках: *вершбк, гайбк, кийбк, кїлбк, лужбк, стручбк*; після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться *ь*: *деньбк, пеньбк.*

-ІР, -ІСТ,
-ІЗМ, -ІР,
-ІСТ, -ІЗМ

13. Іншомовні суфікси **-їр, -їст, -їзм** виступають після *д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р*: *бригадїр, командїр; бандурїст, дантїст, пейзажїст; класицизм, педантизм, тероризм*; після решти приголосних пишеться **-їр, -їст, -їзм**: *вампїр, гарнїр, плombїр; танїст, спецїалїст; модернїзм, плуралїзм*, але в утвореннях від власне українських коренїв пишеться **-їст, -їзм**: *боротьбїст, побутовїзм, речовїзм* і т. їн.

Після голосних у цих суфіксах виступає *ї*: *акмеїст, геронїм, кожвоїр.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-н(ий), -н(ія) § 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дружний* (спів), *західний*, *мільйонний*, *принадний*, *прорідний*, *фабричний*.

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *братній*, *всесвітній*, *городній*, *давній*, *життій*, *задній*, *крайній*, *літній*, *майбутній*, *матерній*, *незабутній*, *освітній*, *пізній*, *ранній*, *самобутній*, *суботній*, *хатній* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш**: *близній*, *вчорашній*, *давніший*, *домашній*, *дорожній*, *дружній* (потиск руки), *зовнішній*, *колишній*, *мужній*, *поздовжній*, *порожній*, *прийдешній*, *ранішній*, *сінешній*, *справжній*, *сьогоднішній*, *тутешній*, *художній*, але — *потужний*.

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **и**, приєднання суфіксів **-н(ий)**, **-н(ій)** викликає подвоєння **и**: *знаменний*, *осінній*, *плинний*, *ранній*, *туманний*.

-АНН(ИИ), -ЕНН(ИИ), -АН(ИИ), -ЕН(ИИ) 2. Прикметникові суфікси **-анн(ий)**, **-енн(ий)**, які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н**: *невблаганний*, *нездоланний*, *неоцінений*, *несказаний*, *нескінчений*, *страшений* (але *жаданий*). Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий)**, **-ен(ий)**: *бажаний*, *незлічений*, *неоцінений*, *неподоланий*, *несказаний*, *нескінчений*.

-ичн(ий), -ічн(ий), [-ічн(ий)] 3. Складні суфікси **-ичн(ий)**, **-ічн(ий)** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий)**: *історичний*, *класичний*, *математичний*, *ортопедичний*; після решти приголосних — **-ічн(ий)**: *академічний*, *анархічний*, *археологічний*, *епічний*, *ідилічний*, *органічний*; після голосних — **-ічн(ий)**: *архаїчний*, *героїчний*, *прозаїчний*.

-ин, -ін 4. У присвійних прикметниках, утворених від імеників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин**: *баба* — *бабин*, *Галья* — *Галин*, *Колья* — *Колін*, *Маруся* — *Марусин*, *свекруха* — *свекрушин*, *тітка* — *тітчин*; після голосних — **-ін**: *Марія* — *Марїн*, *Софія* — *Софїн*.

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч(щ), ш**: *Ольга* — *Ольжин*, *дочка* — *доччїн*, *Мелашка* — *Мелашчин*, *сваха* — *свашин*.

-ИИ(ИЙ),
-ІИ(ИЙ)

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім *й*) пишеться суфікс **-иИ(ИЙ)**: *бджоліИний, голубіИний, горобіИний, качіИний, орліИний*; після голосних і апострофа — **-іИ(ИЙ)**: *зміИний, солов'Иний*,

-ИСТ(ИЯ),
-ІСТ(ИЙ)

6. Суфікс **-ист(ИЙ)** уживається в прикметниках після приголосних: *барвіИстий, голосіИстий, іскріИстий, періИстий* (пірчастий; але *періИстий* — рябий), *променіИстий, урочіИстий*; після голосних — **-іст(ИЙ)**: *вибоіИстий, гноіИстий, двоіИстий, оліИстий, троіИстий*.

-ЕВ(ИЙ)
-ЄВ(ИЯ),
-ОВ(ИЙ)

7. Суфікс **-ев(ИЙ)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березневіИй, грушевіИй, овочевіИй, сітцевіИй*. У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які *н, т* або *й*, пишеться **-єв(ИЙ)**: *алюмінієвіИй, дієвіИй, життєвіИй, значеннєвіИй, суттєвіИй*.

Суфікс **-ов(ИЙ)** незалежно від наголосу уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітровіИй, казковіИй, кварцовіИй, палацовіИй, святковіИй, службовіИй*. Крім того, суфікс **-ов(ИЙ)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий (*ж, ч, ш, щ*), м'який приголосний або *й*, причому наголос падає на закінчення: *боювіИй, гайовіИй, грошовіИй, дійовіИй, дощовіИй, життєво-віИй, крайовіИй, мульовіИй, речовіИй, стильовіИй*.

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев- (-єв-)** у присвійних прикметниках жінок і середнього роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *майстер — майстрова, майстрове; Петро — Петрова, Петрове; робітник — робітниця, робітництво; Шевченко — Шевченкова, Шевченкове*; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорєва, Ігорєве; кобзар — кобзарєва, кобзарєве; скрипаль — скрипалєва, скрипалєве; сторож — сторожева, сторожеве; товариш — товаришева, товаришеве*.

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-іів)**: *Василєва — Василів, майстрова — майстрів, Олексєва — Олексіїв*.

-УВАТ(ИЯ)
[-ЮВАТ(ИЯ)],
-ОВАТ(ИИ),
-ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ИЙ)**, а після м'яких приголосних **-юват(ИЙ)**, уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбуватий, круглуватий, синюватий, темнуватий*, а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *дуглуватий, злодійкуватий, остюкуватий, піскуватий*.

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о**: *плискóватий, стовбóватий*.

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордóвiтий, грошóвiтий, таланóвiтий*.

Дієслівні суфікси

§ 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в діє-
-УВА- (-ЮВА-), словах: *забiлювати, керувати, підпорядкувати,*
-ОВА- *розсiювати*.

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивéршувати — вивéршування, вивéршуваний; очiкувати — очiкування, очiкуваний; підсiннювати — підсiннювання, підсiннюваний; якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться -ова-: друкóвати — друкóвання, але друкóваний; малювати — малювання, але малюóваний; підпорядкувати — підпорядкування, але підпорядкóваний; риштувати — риштування, але риштóвання, риштóваний.*

-ОВУВА- 2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойóвувати — завойóбування, завойóваний; перемальóвувати — перемальóбування, перемальóваний; скупóвувати — скупóбування, скупóбуваний.*

-ІР- (-ИР) 3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-**, в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітувати — загітований, зареєструвати — зареєстрований, інформувати — інформований, сконструювати — сконструйований.* Але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** — **-ир-**) зберігається: *буксiрувати (бо є буксувати), парiрувати (бо є парувати), полірувати (бо є полювати), репетiрувати (бо є репетувати) тощо.*

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *котiрувати, лавiрувати, марширувати, пікірувати, третiрувати.*

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПISУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

1. Коли перша частина складного слова —
Сполучні звуки прикметник, то сполучним звуком виступає **о**:
О, Е(Є) *важкоатлét, гiрничопромисловий, чорногiз,*
яснозóрий; якщо першою частиною такого слова є прикметник

м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь**: *верхньодніпрівський, давньоруський, середньовіччя, синьобкий.*

Увага. З цими словами не слід змішувати складних слів, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е**: *вищезгаданий, нижчепідписаний.*

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) Після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о**: *атомохід, грушоподібний, дощомір, самовчитель; але: кожум'яка, овочесховище, очевидний.*

б) Після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е**: *бурелом, землетрус, працездатний, яйцеподібний, але: конів'язь, коногон, костогриз, костоправ, свинопас, свиноматка.*

в) Після **й**, яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є**: *боездатність, краєзнавство; життєздатний, життєпис, сміттєзбірник.*

Складні слова
без сполучного
звука

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) На голосний звук: *всюдихід, кількарізбвий, радіокомітет; у словах із числівниками одно-, дво-, три-, чотири-: одинденний, двоярусний, триніжок, чотирикутник.* Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и**: *двадцятирічний, п'ятикүтний, семимільний.*

б) На приголосний звук: *Болград, Новгород; в абрєвіатурах: виконком, колгосп, медінститут; у словах із числівниками двох-, трьох-, чотирьох-, якщо дальша частина починається голосними а, о: двохосьовий, чотирьохактний.*

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс. Р а з о м пишуться:

а) Усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбанк, Міносвіти, міськрада, облвиконком, профспілка, радгосп, соцстрах; профспілковий, радгоспний, соцстрахівський.* Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: *авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, мете-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-* й под.

б) Складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикүтник, трипроцентний, чотиримісячний.*

Через дефіс пишуться:

а) Повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писав-писав, робів-робів, ходів-ходів*; у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *білий-білий, легенький-легенький, багато-багато, сільно-сільно, тихо-тихо*.

б) Поєднання синонімічних слів: *гідко-брідко, зроду-віку, тишком-нішком, часто-густо*; антонімічних слів: *більш-менш, видимо-невидимо*; близьких значенням слів, що передають єдине поняття: *батько-мати* (батьки), *хліб-сіль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *великий-превеликий, давнім-давно, з давніх-давен, з діда-прадіда, мало-помалу, повік-віки, радіий-радісенький, сила-силенна, тихий-тихесенький*.

Примітка. Два однакових іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінєць кінцем, одним одна, честь честю, чин чином*. Так само й займенники: *самá самотою*.

в) Поєднання слів, що означають приблизність: *день-другий, година-дві, не сьогодні-завтра, три-чотири*.

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3-4 (дні), учні 8-10 класів*.

г) Складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гей, ого-го, бом-бом*.

д) Звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-о-дай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

е) Літерні абрєвіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111*.

є) Літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В*.

ж) Терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подібний, Т-подібний*.

з) Літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.* — сільськогосподарський, *с.-д.* — соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський. Але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звуку двох або кількох основ, одна з яких —

дієслівного походження: *вертоліт, лісосплав, самохід, силосонавантажувач, тепловоз*.

б) Складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрівці, чорногуз, чорнозем*.

в) Складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболіз, лісостеп, носоріг, трудодень, шлакоблок* (але *людино-день*); сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострада, велотрэк, радіокомітет*).

г) Складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горіцвіт, зірвіголова, перекотиполе, пройди-світ; Непийніво, Перебийніс, Убийвовк* (прізвища).

д) Складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитонка, сторіччя, стоп'ятдесятиріччя, шестидієнка*.

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-річчя, 16-поверховий*.

е) Складні іменники з першою частиною *пів-, напів-, полу-*: *піваркуша, півгодини, півдюжини, півкарбованця, півколо, півмісяць, півогірка, пів'яблука; напівавтомат, напівсон; полукіпок, полумисок*.

Примітка. Перед іменниками — власними іменами *пів-* пишеться через дефіс: *пів-Європи, пів-Києва*.

є) Складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогурток, світловолокікування, термогідродинаміка*.

2. Через дефіс пишуться:

1) Складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До таких слів з обома відмінюваними частинами належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купівля-продаж, рбзтяг-стіск*;

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнітолог-астронім, лікар-екслог*;

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зайчик-Побігайчик, Лисичка-Сестричка*.

До слів із другою відмінюваною частиною належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-система, буй-тур, дیزель-мотор, жар-птиця, козир-дівка, крекінг-процес, свят-вечір, стоп-кран*;

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерал-губернатор, генерал-лейтенант, контр-адмірал, прем'єр-міністр, унтер-офіцер, член-кореспондент, штабс-капітан*;

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловат-година, людина-день, тонно-кілометр*.

2) Складні іменники з першою складовою частиною *віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-*: *віце-президент, екс-чемпіон, лейб-медик, максі-спідниця, міні-футбол, обер-майстер*.

3) Іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вест, норд-ост*.

4) Субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестра, любі-мені, розрив-трава, чар-зілля*.

5) Скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика.

6) Перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідшипники, радіо- й телеапаратура, тепло- й гідроелектростанції*.

§ 27. Приклади

Приклади можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднаних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуваним іменником і прикладкою не ставиться: *місто Київ, ріка Москва, трава звіробій*.

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуваним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробій-трава, Москва-ріка, Сапун-гора*.

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жаднюга, дівчина-красуня, хлопець-богатір*.

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богатір хлопець, жаднюга вовк, красуня дівчина*.

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у

постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузинка* й *грузинка-дівчина*, *учитель-фізик* і *фізик-учитель*, *художник-пейзажист* і *пейзажист-художник*.

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення в складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-паразит*, *жук-коріод*, *збіць-русак*, *льон-довгунець*.

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні кількісні числівники: *одинадцять*, *п'ятдесят*, *триста* (*трьохсот*, *трьомстам*).

б) Складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є *-сотий*, *-тисячний*, *-мільйонний*: *дев'ятисотий*, *п'ятнадцятий*, *п'ятсоттридцятичотири тисячний*, *шістдесятитри тисячний*, *шістдесятитри тисячний*, *шістдесятитри тисячний*, *багатотисячний*, *кількамільйонний*.

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *тисяча п'ятсот тридцять вісім*, *тисяча дев'ятсот вісімдесят восьмий*.

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова з половиною й под., теж пишуться окремо: *три з половиною тисячний загін*.

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) Порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й*, *10-й*, *11-го*, *35-мільйонний*, *3-тисячний*, *4¹/₂-тисячний*.

б) Складні займенники з компонентами *будь-*, *-будь*, *-небудь*, *казна-*, *хтозна-* й под.: *будь-котрий*, *будь-хто*, *будь-чий*, *будь-що*, *будь-який*; *котрий-будь*, *хто-будь*, *чий-будь*, *що-будь*, *який-будь*; *котрий-небудь*, *хто-небудь*, *чий-небудь*, *що-небудь*, *який-небудь*; *казна-що*, *хтозна-який*. Але: *будь у когось*, *будь на чому*, *казна з ким*, *казна при комусь* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросиловий* (електросила), *картопля-саджальний* (картоплясаджалка), *лісостеповий* (лісостеп), *м'ясозаготівельний* (м'ясозаготівля), *радіофізичний* (радіофізика), *самохідний* (самохід), *теплообмінний* (теплообмін), *чорноземний* (чорнозем).

б) Складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосвітній* (загальна освіта), *легкоатлетичний* (легка атлетика), *мовно-стильовий* (мовний стиль), *народногосподарський* (народне господарство), *народнопоетичний* (народна поезія), *первіснообщинний* (первісна община), *правобережний* (правий берег), *сільськогосподарський* (сільське господарство), *східнослов'янський* (східні слов'яни).

в) Складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелюбний*, *деревообробний*, *карколомний*, *машинобудівний*.

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розвантажувальний*, *контрольно-вимірвальний*.

г) Складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохворий*, *внутрішньозаводський*, *загальнодержавний*; так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезгаданий*, *нижчепідписаний*, *новоутворений*, *свіжозрубаний*, але: *трюхи вище зазначений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолютно сухий*, *діаметрально протилежний*, *послідовно миролюбний*, *різко окреслений*, *суспільно корисний*, *суспільно необхідний*, *хімічно зв'язаний*.

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженотупоконічний*, *короткогрушоподібний*, *округло-яйцеподібний*.

д) Складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіалектне* (мовне явище), *грудочеревна* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглекислий* (газ), *лінгвостилістичні* (особливості); також — *глухонімий*, *сліпоглухонімий*.

е) Складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерховий*, *семиразбовий*, *стодвадцятип'ятирічний*, але *125-річний*.

є) Складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфувальний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) Складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *віце-президентський* (віце-президент), *генерал-губернаторський* (генерал-губернатор), *дизель-моторний* (дизель-мотор), *соціал-демократичний* (соціал-демократ), *унтер-офіцерський* (унтер-офіцер).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москва-ріка* — *москворіцький*.

б) Складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сировинний*, *державно-монополістичний*, *електронно-обчислювальний*, *культурно-технічний*, *лісопильно-стругальний*, *м'ясово-політичний*, *мовно-літературний*, *навчально-виховний*, *науково-технічний*, *партійно-політичний*, *плоско-опуклий*, *постачально-збутовий*, *свердловильно-довбальний*, *суспільно-політичний*, *столярно-механічний*; а також узвичаєні: *всесвітньо-історичний*, *літературно-художній*, *народно-визвольний*, *підзолисто-болотний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник і: *аграрний і сировинний*, *навчальний і виховний* і под.

в) Складні прикметники, в яких перша частина закінчується на *-ико* (*іко*): *буколіко-романтичний*, *діалектико-матеріалістичний*, *історико-культурний*, *механіко-математичний*, *політико-економічний*.

г) Складні прикметники з першою частиною **військово-**, **воєнно-**: *військово-морський*, *військово-спортивний*, *воєнно-стратегічний*.

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'язаний*, *військовопозбавлений* пишуться разом.

д) Складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука о або е: *м'ясо-вовняний*, *м'ясо-молочний*, *кром'ялепатоковий*.

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головонігі*, *грудочеревні* (перепона).

е) Складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакитно-синій*, *гіркувата-солоний*, *кисло-солодкий*, *молочно-білий*, *сіро-голубий*, *темно-зелений*, *червоно-зелено-синій*, *але: жовтогарячий*, *червоногарячий* (окремі кольори).

є) Складні назви проміжних сторін світу: *південно-східний, північно-західний; норд-остівський.*

ж) Складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-річний, 10-поверховий.*

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *відніні, відтепер, доніні, дотепер, забагато, задовго, занадто, набагато, навічно, надалі, надовго, назавжди, назовсім, наскрізь, насправді, невтямки, негарзд, отак, отам, отут, підтюпцем, повсюди, подекуди, позавчора, позаторік, потрбуху, утрічі, якнайкраще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізнати сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогодні, до завтра, на завтра, на потім (не відкладайте цього до завтра, на завтра, на потім), за багато, на багато (пор.: забачато гуляеш і за багато років уперше приїхав, стало набагато легше й зал на багато місць), на добраніч, на урв.*

б) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *бєзвісти, безперестанку, вбїк, ввечері, ввїч, ввблю, ввблос, ввгорі, ввбору, ввдень, ввїмку, ввзнакї, ввдрвзу, ввкрай, ввкупї, ввлад, ввлїтку, ввнизу, ввночі, ввосенї, ввп'ям'ятку, ввпень, ввперед, ввперемїж, ввперемїш, ввплав, ввплач, ввперек, ввпору, ввраз, вврвнци, вврештї, вврївень, вврївні, вврвзкїд, вврвзлїт, вврвзсїп, вврвзтїч, вврвяд, ввсередїні, ввслїд, ввсмак, ввщерть, ввдверху, ввдвїку, ввдовкблв, ввдовблї, ввдогорї, ввдодблу, ввдодому, ввдокупи, ввдонїзу, ввдотлв, ввдоцєнту, ввзвмїж, ввзвмужем, ввзвочї, ввзвпанїбрвта, ввзвпївнїч, ввзвраз, ввзаразбм, ввзарвні, ввзарвння, ввзвсвїтлв, ввзбку, ввзврху, ввзвїку, ввзгорї, ввздуру, ввзвду, ввзспбду, ввзнїзу, ввзбзлв, ввзбколв, ввзрвзу, ввзрвнку, ввзрвння, ввзрештою, ввзрбду, ввзсередїні, ввнвбїк, ввнвбїр, ввнавєрх, ввнавєрху, ввнавєснї, ввнавїворїт, ввнавїлїт, ввнавїдлїг, ввнавїдрїз, ввнавїк, ввнавїкї, ввнавїч, ввнавбру (але на-горв), ввнаввєчїр, ввнавдвбрі, ввнавдголодь, ввнавдзелєнь, ввнавдмїр, ввнавдмїру, ввнавзвд, ввнавзвхвт, ввнавздогвд, ввнавзвстрїч, ввнавїздом, ввнавїз, ввнавнїзу, ввнавоствнок, ввнавоствнку, ввнавп'ять, ввнавперєбїй, ввнавперєвагї, ввнавперєд, ввнавперєкїр, ввнавперєрїз, ввнавпєдорбзї, ввнавпїдпїтку, ввнавпаквз, ввнавполувїну, ввнавпбхвтї, ввнавпбчвтку, ввнавпрїквд, ввнавпрбвеснї, ввнавпрблбм, ввнавпрбпвлє, ввнаврвз, ввнаврештї, ввнаврївнї, ввнаврвзхвт, ввнавсїлу, ввнавскоком, ввнавспїд, ввнавспїх, ввнавспбдї, ввнавсторбжї, ввнавяв, ввнавбїк, ввнавбїч, ввнавдвїку, ввнавдвнї, ввнавдвнбчї, ввнавдплїч, ввнавдрвд, ввнавдбїч, ввнавдблїзв, ввнавдверх, ввнавдвїк, ввнавдвблї, ввнавзвду, ввнавночї, ввнавпплїч, ввнавпруч, ввнавпрвд, ввнавсерєдїні, ввнавпбчвстї, ввнавскрвю, ввнавспєреду, ввнавспбчвтку, ввнавубїк, ввнавубрїд, ввнаввєчєрї, ввнаввїч, ввнаввблос, ввнавгорї, ввнавбору, ввнавдєнь, ввнавзїмку, ввнавзнвкї, ввнавкрвй, ввнавкупї, ввнавлвд,*

улітку, уніз, унизіу, уночі, упень, уперед, уплав, уплач, упб-перек, упору, уранці, урешті, урівень, урівні, урозкид, урозліт, урозсип, урозтіч, уряд, усередині, услід, усмак, ушір.

в) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленим) прикметником: *віддавна, востаннє, вручну, дбогала, допізна, завидна, замолоду, заново, звісока, згарячу, злегка, зліва, знову, зрідка, напевне, нарівні, нарізно, кашвидку, помалу, помаленьку, потихеньку, спобна, спроста, сп'яну.*

г) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдвоє, втроє, вчотверо й под.; вперше, вдруге, втретє й под.; надвоє, натроє, начотверо й под.; удвох, утрох, учотирьох і т. д.; водно, заодно, поодінці, спершу.*

д) Складні прислівники, утворені сполученням прийменника з займенником: *внічию, втім, навіщо, нащо, передусім, почім, почому; але: до чого, за віщо, за що та ін. в ролі додатків.*

е) Складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдосвіта, вподвж, завбільшки, завглибки, завдовжки, завтовшки, завчасу, завшіршки, знадвору, навздогін, навзнак, навкідьки, навколо, навкруги, навкулачки, навмісне, навпакі, напередіми, наспригядки, напростець, наряд, навскач, навскіс, навскоси, навсправжжж, навстєж, навікача, навздогін, наздогін, наосліп, напозгобі. позавчора, позаторік, попідтинню, спідлоба.*

є) Складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): *босоніж, водностаь, ліворуч, мимоволі, мимоїздом, мимохідь, мимохіть, насамперед, натщєсерце, нашвидкуруч, обабіч, обіруч, очевидно, повсякчас, праворуч, привселюдно, самохіть, стрімголов, тимчасово, чимдуж, чимраз.*

ж) Складні прислівники, утворені сполученням часток *аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-* із будь-якою частиною мови: *абикуди, абияк, аніскільки, анітелень, анітрохи, анічичірк, аніяк; дедалі, деінде, деколи, декуди; чимало; щовечора, щогодини, щодалі, щоденно, щодня, щодуху, щомісяця, щомога, щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче, щонайкраще, щонаймєнше, щонайшірше й т. д., щоночі, щоправда, щораз, щоразу, щороку, щосіли, щохвилини (але: дарма що, поки що, тільки що, хіба що, чи що); якомога, якомсь і якомсь (з різними значеннями), якраз, якнайбільше, якнайдужче, якнайдовше й под.*

Увага. Слід відрізнити прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні збері-

гають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

Він повернув убік і Ударив у бік.

Спочатку це не було ясно й З початку розмови вони зрозуміли вашу думку.

Прочитай вірш напам'ять і На пам'ять він подарував мені книжку.

Всередині щось дуже заболіло й Це правило шукай у середині розділу.

Хлопці домовилися йти всі вкупі до міста й У купі піску гралися діти.

Зауважую вам востаннє й Вони постукали в останнє вікно. Ми чуємо це вперше й Зайдемо в перше село.

Втім, я не заперечую й У тім спектаклі виступав і я. У нас чимало є досягнень і Чи мало вам допомагали?

Нащо було починати справу? і На що ви натякаєте?

Ми теж виступали на зборах і Він говорив те ж, що і я.

Якось уже воно буде і Як ось і Марко на поріг.

2. Окремо пишуться:

а) Прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без відома, без жаль, без кінця, без кінця-краю, без краю, без лад, без ліку, без мети, без наміру, без пуття, без сліду, без смаку, без сумніву, без угаву, без упину, без черги, в затишку, в міру, в нагороду, в ногу, в обмін, в обріз, в позику, в цілості, до біса, до впадоби, до гурту, до діла, до загину, до запитання, до краю, до кривди, до лад, до ліха, до лиця, до міри, до ног, до обиду, до останку, до пари, до пня, до побачення, до пори, до пуття, до речі, до рещи, до сих пір, до смаку, до смерті, до снаги, до сьогодні, за години, за дня, за кордон, за кордоном, за рахунок, за світла, з болю, з-за кордону, з краю в край, з переляку, з радості, з розгону, на бігу, на біс, на вагу, на вєсну (але навесні), на вибір, на видноті, на відчай, на відмінно, на віку, на гамуз, на голову, на диво, на дозвіллі, на жаль, на зло, на зразок, на льоту, на мить, на ніщо, на око, на поруки, на прощання, на радість, на радощах, на руку, на самоті, на світанку, на скаку, на славу, на слово, на сміх, на совість, на сором, на ходу, на шкоду, на щастя, над силу, не з руки, ні на гріш, під боком, під гору, під силу, по закону, по змозі, по знаку, по можливості, по правді, по силі, по совєсті, по сусідству, по сьті, по черзі, по щирості, у вигляді, уві сні, у поміч, у стократ, через силу, як слід, як треба.*

б) Словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ранку до вечора, день у день, з боку на бік, з дня на день, один в один, раз у раз, рік у рік, час від часу*.

в) Словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з угоджуваного прийменника (числівника, займенника) й дальшого іменника: *другого дня, таким чином, темної ночі, тим разом, тим часом* і т. ін.

г) Прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основному, в цілому*.

д) Прислівники, утворені сполученням прийменника по зі збірним числівником: *по двоє, по троє, по четверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и**: *по-батьківському, по-бойовому, по-брatньому, по-господарському, по-іншому, по-козацькому, по-нашому, по-своєму, по-сусідському, по-українському, по-християнському; по-батьківськи, по-брatерськи, по-господарськи, по-людськи, по-сусідськи, по-українськи*; також *по-латіни*.

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по-**: *по-соціалдемократичному*.

б) Складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-перше, по-друге, по-третє* й т. д.

в) Неозначені складні прислівники з частками **будь-**, **-будь-**, **-небудь**, **казна-**, **-то**, **хтозна-**: *абі-то, будь-де, будь-коли, будь-куди, де-небудь, десь-то, казна-де, казна-коли, коли-будь, коли-небудь, куди-будь, куди-небудь, так-то, хтозна-як, як-небудь*.

г) Складні прислівники, утворені з двох прислівників: *вряді-годі, десь-інде, десь-інколи, сяк-так* і т. ін.

д) Складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-будь, віч-на-віч, всьог-на-всього, далеко-далеко, де-не-де, коли-не-коли, ледве-ледве, ось-ось, пліч-б-пліч, хоч-не-хоч, як-не-як*.

§ 31. Прийменники

1. Р а з о м пишуться:

а) Складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною

мови: *внаслідок (унаслідок), вподовж (уподовж), замість, навколо, напередодні, наприкінці, щодо.*

б) Складні применники, утворені з двох простих применників: *задля, заради, навпроти, окрім, поза, поміж, понад, поперёд, посеред, проміж.*

2. Через дефіс пишуться складні применники з початковими *з-, із-: з-за (із-за), з-над, з-перед, з-під (із-під), з-поза, з-поміж, з-понад, з-побід, з-посеред з-проміж.*

3. Окремо пишуться применникові сполуки *у(в) різі, під кінець, під час, що ж до.*

§ 32. Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або применниками: *адже, аніж, втім, зате, мовби, начеб, начебто, немов, немовби, немовбито, неначе, неначебто, ніби, нібито, ніж, отже, отож, притім, притому, причім, причому, протє, себто, тбто, цебто, щоб, якби, якщо;* також слова: *абіщо, тоіщо.*

Увага. Сполучники *зате, протє, щоб, якби, якщо,* які пишуться разом, треба відрізнити від однозвучних самостійних слів, що пишуться з применниками *за, про* та частками *би, як* окремо. Так, сполучники *зате, протє* можна замінити одним із протиставних сполучників *а, але,* однак, тоді як применники *за, про* та вказівний займенник *те* такій заміні не піддаються. Пор.:

Хоч не застав Івана дома, зате пройшовся; але: За те оповідання його похвалили.

Сполучник *щоб* легко відрізнити від займенника *що* з часткою *б,* оскільки на займенник *що* виразно падає наголос. Пор.:

Сказав, щоб усі прийшли; але: Що б ви сказали, коли б я не приїхав?

Сполучники *якби, якщо* можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника *як* із частками *би* та займенника *що* за допомогою контексту, бо на прислівник *як* завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби тут був мій товариш!; але: Як би краще виконати завдання!

Якщо хочеш, допоможу тобі; але: Як що трапиться, нарікай на себе.

2. Окремо пишуться:

а) Сполучники з частками *б, би, ж, же:* *абі ж, адже ж, алє ж, а як же, бо ж, коли б, коли б то, отже ж, хоча б, хоч би.*

б) Складені сполучники: *дарма що, для того щоб, замість*

того щоб, з тіль щоб, з того часу як, незважаючи (невважаючи) на те що, після того як, при цьому, та й, так що, тим-часом як, тому що, у міру того як, через те що й под.

3. Через дефіс пишуться сполучники **отім-то**, **тім-то**, **тільки-но**, **тому-то**.

§ 33. Частки

Розрізняють словстворчі частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би та ін.*).

А. Словотворчі частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Разом пишуться:

а) Частки **абн-**, **ані-**, **де-**, **чн-**, **що-**, **як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *абн-що, абніяк, аніскільки, анітрохи, анічогоїєнько, аніяк, дедалі, дєколи, дєкотрий, дєщиця, дєщо, чималєнький, чимало, щовєчора, щогодїни, щодєнник, щоднї, щодобї, щодуху, щонайкращий, щопрєвда, щоразу, щосїли, якбї, якнайшвидше, якмбга, якщб та ін.*

б) Частки **би (б)**, **то**, **що** в складі сполучників: *щоб, якбї, немовбито, нїбито, абощо*, і частка **же (ж)** у складі стверджувальних часток *авжєж, атїж* (див. ще § 32).

в) Частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *будується, наївся (наївсь)*.

г) Частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котрийсь, котрїсь, котрєсь, якийсь, якась, якєсь; дєсь, колїсь, хтось, щось*.

д) Частка **не**, коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невільник, негода, недуга, нежить, немовля, ненависть, неук; негасимий, непохитний, незліченний, невпинний, невсипущий, негайний, неависний, ненастанний, непохитний, нестямний; невдощі, невинно, невинно, незабаром, неспрїшно, несамоїто, несказанно*.

З дієсловами не пишеться завжди окремо, крім тих, що без не не вживаються: *неболити, незчїтися, ненавидїти, нестїмитися*, і тих, яким частка не надає нового значення: *нездїжати* (хворїти), *непокоїтися* (хвилюватися), *неславити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка не може писатися й окремо: *нездїжати* (не змогти), *неславити* (не прославляти).

е) Частка **не** в складі префікса **недо-**, який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і пред-

метах у неповній мірі: *недобачати, недовиконувати, недодержати, недоїдати, недоказувати, недолюблювати, недооцінювати, недоплатити, недочувати; недовиконаний, недодержаний, недозрілий, недоказаний, недооцінений, недописаний, недороблий, недочутий; недобиток, недоїдок, недокрів'я, недоблік, недбліток, недорід, недостача, недосляжність, недотіпа, недоторканність, недбук.* Якщо частка не виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом *до*, вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочував*, але: *Він не дочув моїх слів.*

е) Частка не з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з не означають одне поняття: *невміння, невболя, неврожай, недболя, непра́вда, несподіванка, небалакучий, невдалий, невесілий, невчений, недобрый, незбагненний, немалій, неписьмений, несміливий; неабіхто, неабіякий; невдогад, невже, невпам'ятку, невтямки, негадано, недалёко, недарма, недурно, нехотя*, а також: *незважаючи на ..., неважливо на ..., немов, неначе.*

Примітка. Частка не пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою *ні*, а також окремо від прикметника, перед яким стоять: *далёко, зовсім, аж ніяк*: *Ні до чого не здатна людина, Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні споживи.*

ж) Частка не з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакінчена праця, нез'ясовані питання, нержавіюча сталь, неспростовані факти.*

з) Частка ні з займенниками, якщо вона не відокремлена від дальшого займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхто (нікого), нічий (нічийм), ніщо (нічого), ніякий (ніякому); ніде й ніде, нізачо, нізвідки, нізвідкіля, ніколи й ніколи, нінащо, ніскільки, нітрохи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) Частка що в сполуках *дарма що, тільки що, хіба що, що ж до.*

б) Частка то в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то*, які виконують функції підсилювальних часток.

в) Частка не зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибоки річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання. Але: Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи.*

г) Частка не при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на *-но, -то*

й дієприслівниках: *не може не бачити, не підходячи ближче, не поспішаючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито.*

д) Частка не з прикметниками у функції присудка, якщо часткою не заперечується ознака, виражена даним словом: *Ця річка не широка* (заперечення), але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між не й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе *в* (*був, була* тощо), частку не слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку не треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок (є) нестарий* (тобто відносно недавно збудований).

е) Частка не з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я віддав ще не дописаний лист.*

є) Частка не з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інакше, не так; не при..., не на...; не то... не то; також не раз.*

ж) Частка не з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дуже, не зовсім, не цілком; не від того, не обсяг, не можна, не треба; розмовляють не по-нашому.*

з) Частка ні, вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живий ні мертвий, ні кроку далі, ні на макове зерно, ні пава ні гáva, ні риба ні м'ясо, ні сє ні тє, ні сюді ні туді, ні так ні сяк.*

н) Частка ні, вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба.*

і) Частка ні в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в ко́го, ні до ко́го, ні з ким, ні до чо́го, ні за що, ні на що й ні на що́* (з різними значеннями), *ні на яко́му.*

3. Через дефіс пишуться:

а) Частки **бо, но, от, то, такі**, коли вони виділяють значення окремого слова: *іди-бо; давай-но; тільки-но; так-от, як-от; отакій-то, стільки-то, тім-то, якось-то; важкий-такі, все-таки, дівав-таки, так-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скільки ж то* (написано), *чйм би то* (втішити).

Примітка 2. Частка *таки* пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга*.

б) Компоненти *будь-*, *-будь*, *-небудь*, *казна-*, *хтібзна-* й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2 б; § 30, п. 3 в).

в) Частка *не*, вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Європа*, але в загальних — разом: *нелюдина*, *неістога*.

Б. Формотворчі частки пишуться окремо від інших слів, зокрема.

а) Частки *хай*, *нехай*, за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) Частка *би* (б), за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшов би*, *пішла б*

В. Модалні частки теж пишуться окремо, а саме:

а) Частка *же* (ж), що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений*.

б) Частки *то*, *це*, що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

§ 34. З великої літери пишеться:
Велика літера на початку речення

- а) Перше слово, яким починається текст.
- б) Перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення.

в) Перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:

— *Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен...* (Коцюбинський).

Тихо стало в хаті;

Тільки наймичка шептала:

«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то дальше речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— *Так тому й бути! — усі гукнули* (Глібов).

— *Що з тобою?* — допитувалась Маланка (Коцюбинський)
*Я не Ганна, не наймичка,
Я. — та й онімла* (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?

Сонце! сонце! — на гори й долини, —

Сонце! сонце! — на води й поля.

Хай живе в вільній праці людини

України земля! (Тичина).

§ 35. З великої літери пишеться:

Велика літера
при звертаннях
і в ремарках

а) Перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); *Нумо до праці, брати! Годі лякаться! На діло святеє Сміло ми будемо йти!* (Грінченко).

б) Слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: — *Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:

Ждемо день, і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко).

в) Ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (З газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (З газети).

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Велика
та мала літери
в рубриках

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. *Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.*

2. *Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.*

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавинopodobним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

- зміна клімату під впливом парникового ефекту;
- виснаження озонового шару Землі;
- кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;
- забруднення Світового океану;
- прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

§ 37. З великої літери пишеться перше слово після двокрапки:

Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо

а) Коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов); Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прошу!»

(Павличко).

б) Коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться з початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово «Саксаганський» було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата а) входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або б) наводиться з середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки): *У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети).*

2. З великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [колишнього] Союзу (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іван Петрович Котлярівський, Лєся Українка (Ларіса Петрівна Косач), Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілінська), Юрій Клен (Освальд Бургарт), Даніло Галіцький, Нєстор Літопїсець, Олександр Нєвський, Ярослав Мудрий*; також: *Кобзар* (про Тараса Шевченка), *Каменяр* (про Івана Франка) тощо.

Велика літера
у власних назвах

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левіцький, Сергєєв-Цєнський; Жан-Жак, Зинівій-Богдан, Марія-Тереза.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретон де лос Еррєрос, Варнгоген фон Ензе, Кур де Жєбєлєн, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1 г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мао Цзєдун, Сунь Ятсєн, Тао Юаньмін.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і тайландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ир Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Дєнг, Хо Ші Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйо Пуспоюдо, Суджоно Хаднотє; Кулаб Сайпрадїт, Луанг Вічїт Ватакан.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами бєй, задє, оглї, паша) див. § 106, п. 2 е.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуан, ловєлас, мєнтор, меценат, робїнзон, браунїнг* (пістолет), *галїфє* (штани), *дизель* (двигун), *макінтош* (одяг), *максїм* (кулемет), *рєнтген* (апарат), *фрєнч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапартїзм, мїчурїнець, пушкінїст, шєвченкіана.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічурини й Ціолковські (Тичина). Потрібні нам і Гоголі, і Щедрини (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квіслінги*.

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *араби, африкінці, латиноамериканці, ацтеки, ірокези, поляни; білорус, латвієць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтавець, полтавка*.

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) Міфологічних істот і божеств: *Антей, Аполлон, Афіна, Ахіллес, Будда, Венера, Мобох, Перун*.

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *ангел, демон, лісовик, муза, німфа, русалка, титан, фавн, фея*.

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *мобох війни, На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси*.

б) Дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Ворон, Заєць, Лисича, Осел, Щука; Лісовик, Мавка, Перелесник; Дід Мороз; Той, що грєблі рве; Червона Шапочка; Будяк, Троянда, Хліб*.

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *баба-яга, дід-мороз, іван-покиван*.

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генеральний секретар ООН, Президент України, Голова Верховної Ради України, Генеральний прокурор України*, а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президент Сполучених Штатів Америки, Прем'єр-міністр Канади* і т. ін.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *голова, декан, директор, міністр, ректор, президент АН України, секретар; академік, генерал-лейтенант, заслужений діяч мистецтва, народний артист України, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка, член-кореспондент; доктор наук, кандидат наук*.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *барон, герцог, граф, імператор, князь, колеський асесор, король, принц, цар, шах*.

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міністр освіти України, Посол Республіки Польща, Президент Академії наук України*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Високі Договірні Сторони, Автор і Видавництво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сірко* (собака); *Сніжинка* (кішка); *Гнідко, Стрїла* (коні); *Круторогий, Сівий* (воли); *Рекордїстка, Ліска* (корови); *Раві, Шаші* (слони); *Красень, Фараон* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски*. Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдог, вівчарка, пінчер*.

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Антонівка, Білий налів, Сніговий кальвіль, Паперівка* (яблуні); *Українська гліва, Лісова красуня* (груші); *Рекорд, Угорка* (сливи); *Шпанка рання* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *антонівка, гліва, угорка*.

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Велика Ведмедиця, Козеріг, Марс, Молочний Шлях, Сатурн, Юпітер*. Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Великий Віз, Ковчак, Пасіка, Чумацький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зірка Альтаїр, комета Галлея, Тунгуський метеорит, сузір'я Великого Пса, туманність Андромеди*.

Примітка 2. Слова *земля, місяць, сонце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем*. Але: *обробіток землі, схід сонця*.

7. Назви сторін світу: *захід, південь, північ, схід, норд-ост, південний захід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Далєкий Схід, Західна Україна, країни Заходу, курорти Півдня, народи Півночі, Південне Полісся, Північна Буковина, Схід прокинувся*.

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*затока, мис, море, острів, пік, хребет* і т. ін.): *Азія, Антарктида, Балканський півострів, Берингове море, Північнокрімський канал, Володимир-Волинський, гора Говєрла, Грїбова губа, Зелений мис, озеро Ільмень, Кавказький хребет, пік Шевченка, Москва-ріка, Нагаєва бухта, протока Па-де-Калє, Панамський перешийок, Перська затока, Північний полюс, Східноєвропейська рівнина, Урало-Кущумський степ*.

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери. *Біла Церква, Біловезька Пуца* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Великі Луки, Жовті Води, Залізні Ворота, Зелений Гай, Карські Ворота, Микльська Слобідка, Нова Гвинія* (острів), *Товста Могила, Ясна Поляна*. Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капітана Джеральда, набережна Лейтенанта Шміда*, також затока *Святого Лаврентія*.

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом. *Буллонь-сюр-Мер, Порт-о-Пренс, Рю-де-Жанейро, Сен-е-Уаз, Фонтен-сюр-Рон, Франкфурт-на-Майні*.

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне, Ла-Манш* (протоки), *Ле-Крезё, Лос-Анджелес* (міста), *Лос-Фрайлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссік-Куль* (куль — озеро), *Муюн Кум* (кум — пісок), *Порто-Алегре* (порто — порт), *Ріо-Негро* (ріо — річка), *Хара-Нур* (нур — озеро), *Аю-Даг, Чатир-Дог* (даг — гора), але: *Алатау, Амудар'я, Дихтау Сирдар'я*.

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд, Дю-фіорд*. Так само з малої літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Кайзер-плац, Лібкнехт-штрассе* (штрассе — вулиця), *Пенсільванія-авеню* (авеню — широка вулиця), *Трафальгар-сквер* (сквер — площа), *Трентов-парк, Уолл-стріт* (стріт — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Версаль* (у значенні «Версальський мир»), *Канни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мюнхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парнас* (у значенні «світ поезії»), *Седан* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андріївський узвіз, Байкало-Амурська магістраль, бульвар Тараса Шевченка, Військово-Грузинська дорога, вулиця Петра Сагайдачного, Житомирська автострада, Львівська площа, майдан Незалежності, Музейний провулок, Стрийський парк, Південно-Західна залізниця, Північний морський шлях, проспект Дружби народів, Ромоданівський шлях, течія Гольфстрім*.

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брід, вал, ворота, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Боричів Тік, Добрий Шлях, Козиний Брід, Красні Ворота, Кузнєцький Міст, Ярославів Вал* (вулиці); *Гіла Пристань* (місто), *Козинські Горби* (урочище), *Сухий Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *бостон* (тканина), *йоркшир* (порода свиней), *легорн* (порода курей), *мадера* (сорт вина), *саяни* (напій), *свалєва* (мінеральна вода), *сенбернар* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *токай* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Антанта*, *Балканські країни*, *Європейське Економічне Співтовариство*, *Співдружність Незалежних Держав*, *Всесвітня Рада Міру*, *Міжнародний комітет Червоного Хреста*, *Організація Об'єднаних Націй*, *Рада Безпеки*, *Троїстий союз*.

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Арабська Республіка Єгипет*, *Держава Бахрейн*, *Республіка Білорусь*, *Карельська Автономна Республіка*, *Китайська Народна Республіка*, *Корейська Народна Демократична Республіка*, *Князівство Монако*, *Королівство Бельгія*, *Республіка Болгарія*, *Республіка Індія*, *Республіка Куба*, *Республіка Польща*, *Республіка Румунія*, *Соціалістична Республіка В'єтнам*, *Сполучені Штати Америки*, *Угорська Республіка*, *Франція*, *Чехо-Словацька Федеративна Республіка*.

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад, колгоспів, радгоспів з великої літери пишеться тільки перше слово: *Волинська область*, *Єврейська автономна область*, *Краснодарський край*, *Мусійвський колгосп ім. Тараса Шевченка*, *Ненецький автономний округ*, *Новомлинівська сільрада*, *Петрівський радгосп*, *Рожіщенський район*, *Уманська міськрада*.

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Берегівський округ*, *Вітебське воєводство*, *Лохвицький повіт*, *Новоросійська губернія*, *Сосницька сотня*, *Стародубський полк*, *Черкаське староство*.

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина*, *Вінниччина*, *Закавказзя*, *Закарпаття*, *Золотоверхий (Київ)*, *Надніпрянщина*, *Підмосков'я*, *Побужжя*, *Поділля*, *Покуття*, *Полісся*, *Призов'я*, *Прикарпаття*, *Причорномор'я*, *Приуралля*, *Російська Федерація*, *Славутич (Дніпро)*, *Слобожанщина*. У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщина* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верховний суд США*,

Генеральні штати Королівства Нідерландів, Збройні сили України, Народна палата Республіки Індії, Національна рада Демократичної партії України, Національна гвардія, Центральна управа Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Державна дума, Земський собор, Тимчасовий уряд, Центральна рада.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верховна Рада України, Конституційний Суд України, Кабінет Міністрів України*, з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесрат, джирга, конгрес, ландтаг, меджліс, національні збори, парламент, сейм, сенат, стортинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Національний банк України, Міністерство освіти України, Міністерство культури України, Палата мир і вимірних приладів, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Цивільний повітряний флот України.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) Установ місцевого значення: *Виконавчий комітет Донецької обласної ради народних депутатів, Львівський обласний відділ охорони здоров'я, Чернігівська облспоживспілка, Шевченківський районний відділ народної освіти міста Києва.* Але: *профком Київського державного університету, страйкком, фабком* і т. ін.

б) Партій України та інших країн світу: *Демократична партія України, Лейбористська партія Великобританії, Республіканська партія США, Українська республіканська партія.*

в) Міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралійський конгрес тред-юніонів, Американська федерація праці, Всесвітній конгрес прихильників миру, Гельсінська спілка, Міжнародна асоціація українців, Народний рух України, Товариство об'єднаних українських канадців, Федерація незалежних профспілок України.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових, і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) Якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиясь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Київський завод «Арсенал», Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкніга», Донецька шахта «Вітка-Глиб-*

ка», *Львівська середня школа № 1 імені І. Франка*, *Десятий міжнародний з'їзд славістів*, *Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. І. Вернадського*, *Київський військовий округ*.

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль пісні й танцю імені П. Вірського*, *виробниче об'єднання «Кристал»*, *житловий кооператив «Наука»*, *завод «Транссигнал»*, *колгосп «Дружба»*, *спортивне товариство «Трудові резерви»*, *стадіон «Динамо»*, *фабрика дитячих іграшок «Перемога»*.

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбінат «Прогрес»*, *Кооператив «Садівник»*, *Радгосп «Маяк»*, *Середня школа № 2*.

б) Перше слово власних назв академій, інститутів, науководослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Академія наук України*, *Кінотеатр ім. О. Довженка*, *Книжкова палата*, *Державний музей українського образотворчого мистецтва*, *Парк культури ім. М. Рильського*, *Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка*, *Український поліграфічний інститут ім. Івана Фёдорова*.

в) З великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Київський будинок мод*, *Львівський палац одруження*, *Харківський клуб метробудівців*.

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя*, *Клуб письменників*, *Палац урочистих подій і т. ін.*

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яка може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то вона пишеться з великої літери: *Оперний театр (від Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка)*, *Третяківська галерея (від Державна Третяківська галерея)* та ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив*, *збори*, *з'їзд*, *конференція*, *президія*, *сесія*, *симпозіум*, *рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *шоста сесія Київської обласної ради*, *відділення літератури*, *мови та мистецтвознавства АН України*, *кафедра української літератури Полтавського педінституту*, *засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури*, *рада філологічного факультету*, *конференція Міжнародної асоціації українців*, *сесія Хмельницької міськради*.

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Пренса Лагіна*, *агентство Франс Пресс*. Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в

лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компані».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора високая», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запорожці пишуть листа турецькому султанові», газети: «Вечірній Київ», «Вісті з України», «Голос України», «Дейлі Експрес», «Літературна Україна», «Слово», «Трибуна люду»; журнали: «Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жіцце», «Україна»; писемні історичні пам'ятки: «Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вченіє світ, а невченіє — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир, Часослов*, а також назви релігійних понять, як Бог (але бог Перун і т. ін.), Божа Матір, Син Божий, Святий Дух і т. ін.

19. Назви вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *Київський вокзал (у Москві), станція Фастів-Пєришій, станція метрo «Контрактoва плoщa», порт Балаклaвa, пристань Ржівців (на Дніпрі) тощо.*

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Бєркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Печерська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельницька, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побоїще, Полтавська битва, Ренесанс, Пєрше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День незалежності України, Свято перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів:

Благовіщення, Великдень, Івана Купала, Петра й Павла, Покрова, Різдво, Тілого Олексі, Успіння; Великий піст, Мясниця, Петрівка, Пилипівка, Спасівка тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *греко-перські війни, громадянська війна, хрестові походи, доба феодалізму, античний світ, середні віки, середньовіччя, неоліт, палеоліт, трипільська культура, палеозойська ера.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Березня, 1 Травня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгрес захисту культури (у Парижі 1935 р.), Конституція України, Програма ДемПУ, Потсдамська угода, Версальський мир, Акт проголошення незалежності України, Декларація прав людини.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Незалежності, орден Почесного легіону, орден Пошани.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *орден «Мати-героїня», медаль «За відвагу», медаль «За визволення Варшави», медаль «За бойові заслуги», медаль «Партизанові Вітчизняної війни».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літак «Антей», автомобіль «Таврія», автобус «Туріст», комбайн «Ніва», трактор «Білорусь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *печиво «Столічне», цигарки «Українські», вино «Перліна степу», цукерки «Пташине молоко».*

26. З великої літери пишуться:

а) Прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів *-ів (-ова, -ове, -еве), -їв (-ева, -еве), -ин (-ина, -ине,), -їн (-їна, -їне)*, якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжки, Грінченків словник, Марїн лист, Тичинине слово, Шевченкові поезії.*

б) Прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володимир Великий, Данило Галицький, Дюма Старший, Карл Сміливий, Костянтин Багрянородний, Олександр Невський, Ярослав Мудрий.*

в) Прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполучкам «імені когось», «пам'яті когось»: *Нобелівська премія, Франківська кімната, Шевченківська премія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) За допомогою суфіксів **-івськ-** (**-ївськ-**), **-инськ-** (**-їнськ-**): *баль-заківські традиції, франківські сонети, пушкінські рукописи, шев-ченківський стиль.*

б) Якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполук або наукових термінів: *авгієві стайні, ахіллєсова п'ята, гордіїв вузол, да-моблів меч, езопівська мова, прокрістове ложе, юдини срібняки; архімедова спіраль, базедова хвороба, бертолетова сіль, віттова хво-роба, гайморова порожнина, піфагорова теорема.*

**Велика літера
в складно-
скорочених
назвах**

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться дwoяко:

а) З великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінфборм, Укрпрофрада, Укоопспілка.*

б) З малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *колгосп, медінститут, облвиконком, райвнб, райрада.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв, імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН, ЧСФР.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *вуз* (*у вузах*), *загс* (*до загсу*), *неп* (*під час непу*). Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *з БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.*

**Графічні
скорочення**

§ 40. Від абревіатур слід відрізнати умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м — метр, мм — міліметр, см — сантиметр*) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-східний), *півд.-зах.* (південно-західний), *Півн. крим. канал* (Північнокримський канал).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

акад. — академік
вид. — видання
гр. — громадянин
див. — дивись
доц. — доцент
ім. — імені
і т. д. — і так далі
і т. ін. — і таке інше
і под. — і подібне
напр. — наприклад
н. е. — нашої ери, до н. е. — до
нашої ери

о. — острів
обл. — область
оз. — озеро
пор. — порівняй, порівняйте
проф. — професор
р. — рік, річка
рр. — рокн
с. — село, сторінка
ст. — станція, сторіччя
т. — товариш, том
тов. — товариш
тт. — товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на ь. Наприклад, слово *селянський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар, ден. норма.* При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власкоруч. або власноручн. (власноручний), але тільки: власт. (властівий).*

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні
правила переносу

Хар-ків.

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *гай-ка, зб-шит, книж-ка, ко-ло-дязь, піль-ці, са-дів-ник,*

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер дж, дз, які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу-дзик, хо-джу.* Якщо дж, дз не становлять одного звука (це буває, коли д належить до префікса, а ж або з — до корення), то їх слід розривати: *над-звичай-ний* (а не *на-дзвичайний*), *під-жив-ляти* (а не *пі-дживляти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-ян* (а не *бур'-ян*), *кіль-це* (а не *кіл-ьце*), *Лук'-ян* (а не *Лук'-ян*), *нізь-ко* (а не *нізь-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де-мія* (а не *а-кадемія*), *Марія* (а не *Марі-я*), *олі-в'єць* (а не *о-лів'єць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *абó, мой, óко, ший* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступінчастий* (а не *багатос-тупінчастий*), *восьми-гранний* (а не *восьмиг-ранний*), *далеко-східний* (а не *далекос-хідний*).

5. Не можна розривати ініціальні абрєвіатури, а також комбіновані абрєвіатури, які складаються з ініціальних скорочень цифр: *АЕС, ЛАЗ-105, МАГАТЕ, МАУ, НТШ, УАПЦ*

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́ й Дніп-ро́, Оле-ксáндра й Олек-сáндра, се-стра́ й*

сест-ра́. Це правило поширюється й на суфікси: бли-зький і близь-кий, видавни-цтво, видавни́ц-тво й видавни́цт-во, га́ли-цький і гали́ць-кий, росі́й-ський і росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво й убо́зт-во, суспíльс-тво й суспíльст-во.

Технічні правила переносу § 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що до них відносяться: *Т. Г. Шевчénко* (а не *Т. Г. // Шевчénко*); *гр. Іванénко* (а не *гр. // Іванénко*), *акад. (доц., проф.) Гончарénко* (а не *акад. (доц., проф.) // Гончарénко*), *тов. Гнатіюк* (а не *тов. // Гнатіюк*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тарас Григóрович Шевчénко* й *Тарас // Григóрович Шевчénко*, *академік // Ага́тангел Крýмський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см³* або **20 куб. см* (а не *20 // см³* або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік*, *150 // гекта́рів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во.*, *і т. д.*, *і т. ін.*, *та ін.*, *т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (´)

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.). а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення: пор.: *Ми сходи́ли на гору* й *Ми сходи́ли на гору та поверну́лися додому ще завидна*; *Обра́зи* (від дієслова *обража́ти*), *образи* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

§ 44. За належністю до роду та за відмінкови-
Поділ на відміни ми закінченнями всі іменники поділяються
на чотири відміни.

I відміна: іменники переважно жініч. й деякі іменники чоловічого роду, а також спільного роду з закінченнями *-а, -я* в називному відмінку однини: *вага, гірля, машина, партія, праця; воевода, дядя; голова, сирота, убивця.*

II відміна: а) іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та з закінченням *-о* в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, вєлетень, завод, край, майстер, товариш; батько, Дніпрó, Петро́; тату́но;*

б) іменники середнього роду з закінченнями *-о, -е, -я* (крім іменників із суфіксами *-ат, -ят, -ен* при відмінюванні): *вікно́, місто́; море́, поле́, прізвище́; весілля́, життя́, знання́;* також іменники із суфіксами згрубілості *-ище, -исько*, утворювані від іменників усіх родів: *вітрище́ (від вітер), дівчійсько́ (від дівча́), свєкрю́шисько́ (від свєкрю́ха).*

III відміна: іменники жініч. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любовь, миць, річ, рóзкіш, сіль, тинь*, а також слово *ма́ти*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс *-ер-*.

IV відміна: іменники середнього роду:

а) з закінченнями *-а, -я*, що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси *-ат, -ят-*: *гуся́ (гуся́ти), дівча́ (дівча́ти), лоша́ (лоша́ти), теля́ (теля́ти);*

б) з закінченням *-я* (із суфіксом *-ен-* при відмінюванні): *ім'я́ (імені), плє́м'я (плє́мені).*

§ 45. Іменники I та II відміни поділяються на
Поділ на групи три групи: твердо, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жініч. роду з закінченням *-а* (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жі́нка, маши́на, перемо́га, сівба́, фабрика́, а*

також іменники спільного роду (чол. і жін.) з цим же закінченням: *голова, дружина, каліка, недоріка, непосіда, сирота, староста* та чол. роду (назви осіб): *Микита, Микола, Сава* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду з закінченням *-я*: *буря, друкарня, земля, надія, пісня, робітниця, сім'я*; іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя, убивця* тощо та іменник чол. роду *Ілля*.

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду з закінченням *-а* та з основою на шиплячий приголосний: *вєжа, гуща, їжа, каша, круча, межа, пліща, тиша*, а також іменники спільного роду з закінченням *-а* та з основою на шиплячий приголосний: *лівша, міхоньша*; іменник чол. роду *вельможя*.

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням *-о*: *дуб, палац, темп, ударник, успіх; батько, Петро*; переважна більшість іменників на *-р*: *вир, вихор, відвар, двір, жир, сир, стовбур, столяр, явір*; сюди ж належать іменники *звір, комар, снігур*, які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *звірі, комарі, снігурі*, а також усі іменники іншомовного походження на *-ер, -ір, -ор, -ур (-юр)* і з постійно наголошеними *-ар (-яр), -ир: інженер, майстер, шофєр; папір, сувенір; директор, профєсор, семафєр; абажур, гіпюр, каламбур; базар, гектар, комісар, футляр, ювіляр; бригадир, касир, командир, пасажир*.

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду з закінченням *-о*: *вікно, залізо, коло, місто, село*.

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, вéлетень, звичай, край, учитель, Бенéдьо*; сюди належить частина іменників із суфіксами *-ар, -ир*, які в однині мають наголос на корені: *бóндар — бóндаря, кóзир — кóзиря, лікар — лікаря, пїсар — пїсаря*, а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буква́р — букваря́, вівча́р — вівчаря́, друка́р — друкаря́, інвента́р — інвентарю́, календа́р — календаря́, кобза́р — кобзаря́, пролета́р — пролетаря́, секрета́р — секретаря́, шахта́р — шахтаря́; гузи́р — гузиря́, проводи́р — проводиря́, пухи́р — пухиря́ та ін.*

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду з закінченням *-е* та *-я* (без суфіксів *-ен-, -ят-* при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *го́ре, місце́, мо́ре, по́ле; життя́, завда́ння, збіжжя́, здоро́в'я, змага́ння, знаряддя́, лістя́, обліччя́, пі́р'я, по́лум'я, сі́м'я, ті́м'я.*

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *ванта́ж, дощ, сто́рож, слуха́ч, ткач, това́риш; вітри́ще, баби́ще*; також іменники на *-яр* (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вугляря́, каменя́р — каменяря́, пісня́р — пісняря́, скля́р — скляря́, тесля́р — тесляря́, школя́р — школяря́.*

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду з закінченням *-е* при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плече́, прізви́ще, яви́ще.*

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

Тверда група

М'яка група

Однина

Н.	фа́брик-а	робітниц-я	наді-я
Р.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Д.	фа́бриц-і	робітниц-і	наді-ї
Зн.	фа́брик-у	робітниц-ю	иаді-ю
Ор.	фа́брик-ою	робітниц-єю,	наді-єю
М.	...фа́бриц-і	...робітниц-і	...наді-ї
Кл.	фа́брик-о	робітниц-е	наді-є

Множина

Н.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї
Р.	фа́брик	робітниць	надій
Д.	фа́брик-ам	робітниц-ям	наді-ям
Зн.	фа́брик-и	робітниць	наді-ї
Ор.	фа́брик-ами	робітниц-ями	наді-ями
М.	...фа́брик-ах	...робітниц-ях	...наді-ях
Кл.	фа́брик-и	робітниц-і	наді-ї

Мішана група

Однина

Множина

Н.	площ-а	площ-і
Р.	площ-і	площ
Д.	площ-і	площ-ам
Зн.	площ-у	площ-і
Ор.	площ-єю	площ-ами
М.	...площ-і	...площ-ах
Кл.	площ-е	площ-і

Друга відміна

Тверда група

Однина

Н.	робітник	сталевар	міст-о
Р.	робітник-а	сталевар-а	міст-а
Д.	робітник-ові (-у)	сталевар-ові (-у)	міст-а
Зн.	робітник-а	сталевар-а	міст-о
Ор.	робітник-ом	сталевар-ом	міст-ом
М.	...робітник-ові, -у	...сталевар-ові, -ї	...міст-ї
Кл.	робітник-у	сталевар-е	міст-о
	робітнич-е		

Множина

Н.	робітник-и	сталевар-и	міст-а
Р.	робітник-ів	сталевар-ів	міст
Д.	робітник-ам	сталевар-ам	міст-ам
Зн.	робітник-ів	сталевар-ів	міст-а
Ор.	робітник-ами	сталевар-ами	міст-ами
М.	...робітник-ах	...сталевар-ах	...міст-ах
Кл.	робітник-и	сталевар-и	міст-а

М'яка група

Однина

Н.	учитель	секретар	край	місц-е
Р.	учител-я	секретар-я	кра-ю	місц-я
Д.	учител-єві	секретар-єві	кра-єві	місц-ю
	(-ю)	(-ю)	(-ю)	
Зн.	учител-я	секретар-я	край	місц-е
Ор.	учител-ем	секретар-ем	кра-ем	місц-ем
М.	...учител-єві,	...секретар-єві,	...кра-ї	...місц-ї
	-ї, -ю	-ї, -ю	-ю	
Кл.	учител-ю	секретар-ю	кра-ю	місц-е

Множина

Н.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я
Р.	учител-ів	секретар-ів	кра-їв	місць
Д.	учител-ям	секретар-ям	кра-ям	місц-ям
Зн.	учител-ів	секретар-ів	кра-ї	місц-я
Ор.	учител-ями	секретар-ями	кра-ями	місц-ями
М.	...учител-ях	...секретар-ях	...кра-ях	...місц-ях
Кл.	учител-і	секретар-і	кра-ї	місц-я

Мішана група

Однина

Н.	товариш	школяр	прізвищ-е
Р.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-а
Д.	товариш-єві (-у)	школяр-єві (-у)	прізвищ-у
Зн.	товариш-а	школяр-а	прізвищ-е
Ор.	товариш-ем	школяр-ем	прізвищ-ем
М.	...товариш-єві, -і, -у	...школяр-єві, -і	...прізвищ-ї
Кл.	товариш-у	школяр-е	прізвищ-е

Множина

Н.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а
Р.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ
Д.	товариш-ам	школяр-ам	прізвищ-ам
Зн.	товариш-ів	школяр-ів	прізвищ-а
Ор.	товариш-ами	школяр-ами	прізвищ-амв
М.	...товариш-ах	...школяр-ах	...прізвищ-ах
Кл.	товариш-і	школяр-і	прізвищ-а

Третя відміна

Однина

Н.	радість	тінь	подорож
Р.	радіст-і	тін-і	подорож-ї
Д.	радіст-і	тін-і	подорож-ї
Зн.	радість	тінь	подорож
Ор.	радіст-ю	тінн-ю	подорожж-ю
М.	...радіст-і	...тін-і	...подорож-ї
Кл.	радіст-е	тін-е	подорож-е

Множина

Н.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Р.	ра́дост-ей	ті́н-ей	по́дорож-ей
Д.	ра́дост-ям	ті́н-ям	по́дорож-ам
Зн.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і
Ор.	ра́дост-ями	ті́н-ями	по́дорож-ами
М.	...ра́дост-ях	...ті́н-ях	...по́дорож-ах
Кл.	ра́дост-і	ті́н-і	по́дорож-і

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-а́	ім'-я́
Р.	курч-а́т-и	ім-ен-і, ім'-я́
Д.	курч-а́т-і	ім-ен-і
Зн.	курч-а́	ім'-я́
Ор.	курч-а́м	ім-ен-ем, ім'-я́м
М.	...курч-а́т-і	...ім-ен-і
Кл.	курч-а́	ім'-я́

Множина

Н.	курч-а́т-а	ім-ен-а́
Р.	курч-а́т	ім-ен
Д.	курч-а́т-ам	ім-ен-а́м
Зн.	курч-а́т(а)	ім-ен-а́
Ор.	курч-а́т-ами	ім-ен-а́ми
М.	...курч-а́т-ах	...ім-ен-а́х
Кл.	курч-а́т-а	ім-ен-а́

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

I відміна

А. Однина

Родовий
відмінок

§ 47. 1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї**.

а) **И** мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, перемо́ги, роді́ни, фаб́рики*.

б) **І** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрі́ї, наді́ї, пра́ці, робі́тниці, сім'ї́, кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші*.

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочки́* — *дочкы́*, *землі́* — *зе́млі*, *книжки́* — *книжкы́*, *межі́* — *ме́жі*, *сестри́* — *се́стри*, *сім'я́* — *сі́м'ї*.

Давальний
відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і**, після голосного та апострофа — **-ї**: *кни́жці, маши́ні, перемо́зі, фаб́риці; бу́рі, наді́ї, робі́тниці, сім'я́, статті́; кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші*.

Знахідний відмінок 3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення *-у, м'якої — -ю: книжку, машину, перемόгу, фабрики, кручу, межі, площу; тишу; бiрiю, надiю, робiтницю, сiм'ю, статтю.*

Орудний відмінок 4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення *-ою, м'якої та мішаної груп — -єю, після голосного та апострофа — -єю: книжкою, машиною, перемόгою, фабрикою; бiрею, надiєю, робiтницею, сiм'єю, статтєю; кручею, межєю, площею, тишею.*

Місцевий відмінок 5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення *-і, після голосного та апострофа — -ї: на книжці, на машині, у перемόзі, на фабриці; у бiрi, у надiї, при робiтницi, у сiм'ї, у статтi; на кручi, на межi, на площi, у тишi.*

Примітка. Перед закінченням *-і* в давальному та місцевому відмінках приголосні *г, к, х* переходять відповідно в *з, ц, с: ногi — носi, рукi — руцi, мiха — мiсi.*

Кличний відмінок 6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення *-о, -е, -є, -ю.*

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружiно, Гiнно, книжка, Михайлiвно, перемόго, сiстро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, *є* — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *вiле, зiмле, Катре, робiтницe, дiше, круче; Марiє, мрiє, сiм'є, Соломiє, а також Иллє.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабiсю, Гiлю, дiню, матiсю, тiтiсю.*

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Гiнно Iвiнiвно, Марiє Васiлiвно.*

Б. Множина

Називний відмінок 1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення *-и, м'якої та мішаної груп — -ї, після голосного та апострофа — -ї: книжки, машини, перемόги, фабрики; бiрi, надiї, робiтницi, статтi, сiм'ї; кручi, межi, мiшi, площi; також іменники чол. роду: старости (і з іншим значенням старостi), сiддi.*

Родовий відмінок 2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення *-ей, -iв.*

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста* — давня міра відстані), *верств* (від *верства* — шар) і *верстів* (від *верства* — давня міра відстані), *вігид* (від *вігода*) і *вігод* (від *вігода*), *губ* (і *губів*), *доріг*, *машин*, *назв*, *свобод*, *фа́брик*, *шкіл*; *бур*, *долонь*, *легень* (і *легенів*), *надій*, *робітниць*; *круч*, *меж*, *площ*.

б) Кілька іменників жің. роду закінчуються на *-ей*: *мише́й*, *свиней*, *сіме́й*, *статей* (від *стаття*) та ін.

в) Закінчення *-ів* мають деякі іменники чол. роду: *суддів*, *старостів* (і *ста́рост* — з іншим значенням), окремі іменники жің. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів*, *Чупрінків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку одиниці перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється *о* або *е*.

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс *-к*: *дбчок*, *книжчок*, *кульбк*, *мисок* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *кўхня*, *поверхня*, *сосна*, *сўкня*: *ігор*, *кўхонь*, *поверхонь*, *сбсон* (і *сбсен*), *сўконь*. В інших іменниках з'являється *е* (*е*): *бонень*, *воєн* (і *війн*), *дбмен*, *копалень*, *лазень*, *мігел*, *шабелъ*.

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф*, *догм*, *пальм*, *шайб*; тільки в іменниках на *-к* (*а*) за аналогією до відповідних українських з'являється *о*: *арка* — *арок*, *марка* — *марок*.

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бокн* (від *бонна*), *булл* (від *булла*), *ванн* (від *ванна*), *вілл* (від *вілла*), *панн* (від *панна*).

Давальний
відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення *-ам*, *-ям*.
а) Закінчення *-ам* мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкám*, *машинám*, *фа́брикам*, *крўчам*, *ме́жам*, *плóщам*.

б) Закінчення *-ям* мають іменники м'якої групи: *бўрям*, *надїям*, *робітницьям*, *сім'ям*, *статтям*.

Знахідний
відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) Іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведмедїць*, *вовчїць*, *листонош*, *молодїць*, *робітнїць*, *українок*.

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *знати овцеь* (і *вици*), *пасти корів* (і *корови*), *годувати свиней* (і *свині*).

б) Іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка: *книжкї*, *машини*, *фа́брики*; *вўлицї*, *друкарні*, *мрїї*, *сім'ї*; *крўчі*, *межі*, *площї*.

Орудний
відмінок

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми**.

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжкáми, машинáми, фабриками, кру́чами, ме́жами, площáми*.

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лиця́ми, друка́рня́ми, мря́ми, робітниця́ми, сі́м'я́ми, стаття́ми*.

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *ворітьмі́ (і воро́та́ми), курмі́, слізьмі́ (і слезо́ами), свіньмі́ (і сві́нями)*.

Місцевий
відмінок

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжкáх, на машинáх; на кру́чах, на ме́жах; у стаття́х, у сі́м'я́х*.

Кличний
відмінок

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *бабу́, дочку́, жі́нку, робітницю́*.

II відміна

А. Однина

Родовий
відмінок

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

1) Іменники середн. роду в родовому відмінку однини закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста́, села́; плеча́, прізвища́; знання́, знаряддя́, моря́, обличчя́, поля́*.

2. Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) Назви осіб, власні імена та прізвища: *колго́спника, промóвця, робітника́, студéнта, тесляра́, учителя́; Андрія́, Дмитра́, Дороше́нка, Франка́*; також персоніфіковані предмети та явища: *Ві́тра, Ліса́, Моро́за* та ін.

б) Назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, дуба́, кілка́, коня́, пса́, я́сеня*

в) Назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олівця́, піджака́, плаща́, портфéля, стола́ (й сто́лу)*.

г) Назви населених пунктів: *Воро́нєжа, Голосі́єва, Жито́мира, Киє́ва, Лондо́на, Лу́цька, Миргоро́да, Нова́города, Пари́жа, Свято́шина, Терно́поля, Ха́ркова*.

Примітка. Але *-у, -ю* пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення *-у*: *Давидового Броду, Зеленого Гаю, Красного Лиману, Кривого Рігу, Червоного Ставу, Широкого Яру* тощо.

д) Інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвійності *-ов, -ев (-єв), -ин (-ін)*: *Дінця, Дністра, Тртиша, Колгужева, Орла, Остра, Пирятина, Псла, Пскова, Тетерева*.

е) Назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара, грама, метра, місяця, процента, тижня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівторка, жовтня, листопада* (але *листопаду* — назва процесу), *понеділка*; назви грошових знаків: *гроша, долара, карбованця, фунта стерлінгів, червінця*; числові назви: *десятка, мільйона, мільярда*.

є) Назви машин і їх деталей: *автомобіля, дизеля, комбайна, мотора, поршня, трактора*.

ж) Терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *атома, катода, конуса, радіуса, ромба, сегмента, сектора, сінуса, шків*а тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмінка, додатка, займєнника, знамєнника, імєнника, трикутника, чисєльника, числівника* тощо, але: *виду, роду*, також *синтаксису, складу, спобосу* (про інші категорії термінів див. п. 2).

2. Закінчення *-у* (у твердій і мішаній групах), *-ю* (у м'якій групі) мають іменники чоловічого роду на приголосний, коли вони означають:

а) Речовину, масу, матеріал: *азоту, асфальту, бальзаму, борщу, водню, вбску, гасу, гіпсу, граніту, квасу, кваску, кисню, льоду, меду, медку, піску, пороху, сиру, спирт*у, але *хліба*.

б) Збірні поняття: *ансамблю, атласу, батальйону, березняку, вишняку, гаю, гурту, загалу, капіталу каравану, каталогу, кодексу, колектіву, лісу, оркєстру, парку, полку, пролетаріату, реманєнту, рюю, саду, сушняку, тєксту, товару, тому, тріумвірату, хору*; сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барвінку, бузку, буркуну, горбху, звіробою, молочаю, очерету, чагарнику, щавлю, ячмєню* (але *вівса*), а також назви сортів плодovих дерев: *кальвілю, ренету, рєнклоду* та ін.

в) Назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокзалу, ганку, даху, завбду, залу, замку, каналу, коридору, магазину, мезоніну, метрополітену, молу, палацу, поверху, сараю, тїну, універмагу, шийнку*, але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажє, гаражє, курєня, млинє, хлівє*; *-а (-я)* вживається також в іменниках — назвах архітекту-

них деталей: *карніза, ёркера, по́ртика*; обидва закінчення — *-а (-я)* та *-у (-ю)* приймають іменники: *мо́сту й моста́, парка́ну й паркана́, плóту й плота́*.

г) Назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клубу, колго́спу, комісаріа́ту, коміте́ту, радго́спу, університету, шта́бу*.

д) Переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, ва́лу, байра́ку, кра́ю, лимáну, лу́гу, майдáну, ро́ву, руча́ю, світу, уривку, я́ру*, але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на *-к*: *ліска́, майдáнчика, ставка́, ярка́*.

е) Явища природи: *віхору, вогню́, вітру, гра́ду, грóму, дощу́, жа́ру, землетру́су, інею, морозу, тумáну, урага́ну, хо́лоду*.

є) Назви почуттів: *бо́лю, гніву́, жа́лю, стра́ху*.

ж) Назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бігу, вінятку, га́ласу, гріпу, дисона́нсу, до́бмату, достáтку, екза́мену, експорту, екскурсу, зву́ку* (але, як термін, *зву́ка*), *ідеалу, інтере́су, канóну, кашлю, кло́псту, коло́квіуму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ля́пасу, мажóру, міражу́, мінімуму, мо́дусу, момéнту, прин́ципу, прогрéсу, процéсу, реалі́зму, регрéсу, рейсу, ремо́нту, ритму, ру́ху, світогля́ду, со́рту, спо́рту, спо́собу, сти́ду, сто́гону, тифу, то́лку, хі́сту, хо́ду, шу́му*, але: *ривка́, стрибка́, стусана́*.

з) Терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, імпульсу, синтезу, ферме́нту*, а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, міфу, на́рису, образу, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейлето́ну* тощо.

и) Назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, танку́, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хокéю*, але: *гопакá, козакá*.

і) Більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопро́воду, живо́пису, живопло́ту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу, трубопро́воду*, але: *електрово́за, паропла́ва*.

ї) Переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, відгу́ку, заробі́тку, затóру, за́пису, о́піку, о́пуху, по́бу-ту, пошто́вху, прибúтку, при́кладу, про́воду* (дріт), *суво́ю, усмі́ху, у́спіху*.

й) Назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Рей́ну, Сей́му; Байка́лу*,

Ельто́ну, Мічига́ну, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Па-
мі́ру, Ура́лу; Ко́тліну, Кі́пру, Крі́ту, Ро́досу, Саха́ліну;
Ка́ніну, Пелопонне́су; Алжи́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну,
Егі́пту, Іра́ку, Кита́ю; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *али́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *акта* (документ) — *акту* (дія), *апарата* (прилад) — *апарату* (установа), *блока* (частина споруди, машини) — *блоку* (об'єднання держав), *бурякка* (одиночне) — *буряку* (збірне), *вала* (деталь машини) — *валу* (насип), *елемента* (абстрактне) — *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиночне) — *інструменту* (збірне), *каменя* (одиночне) — *каменю* (збірне), *клі́нс* (предмет) — *клі́ну* (просторове поняття), *пояса* (предмет) — *поясу* (просторове поняття), *рахунка* (документ) — *рахунку* (дія), *терміна* (слово) — *терміну* (строк), *фактору* (чинник) — *фактора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок § 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -еві або -у, -ю.**

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-еві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2б): *будинкові, відмінкові, директорові, дубові, майстрові, нахилові, Петрові, піонеріві, робітниківі, розумові, велетневі, журавліві, каменеві, пніві, секретареві, товаришеві, шахтареві, добродієві, краєві, носієві, Сергієві, солов'єві*. Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *будинку, відмінку, директору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитяткові* — *дитятку*, *немовляткові* — *немовлятку*, *поросяткові* — *поросятку*, *теляткові* — *телятку*, *ягняткові* — *ягнятку*.

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення одноманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-еві)**, а тоді — **-у (-ю)**: *Симоненкові Василю Андрійовичу, Леонідові Миколайовичу Іваненку, добродієві бригадіру*.

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) Іменники середн. роду: *місту, селю, святу; прізвищу, знанню, знаряддю, обличчю, піддашню, роздоріжжю; серцю, сонцю*. У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *ліхові, містові, серцеві*.

б) Іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев, -ин, -ін (-їн)**: *Київ* — *Києву*, *Колгуєв* — *Колгуєву*, *Лебедін* — *Лебедіню*, *Лермонтов* — *Лермонтову*, *Льєв* — *Львову*, *острів* — *острову*, *Пушкін* — *Пушкіну*, *рів* — *рову*, *Харків* — *Харкову*.

Знахідний
відмінок

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника, доповідача, коня, хлопця, Вітра, Мороза*.

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінків: (зрізав) *дуба й дуб*, (дав) *карбованця й карбованець*, (написав) *листа й лист*, (узяв) *ножа й ніж*, (поклав) *оливця й олівець*, (поставив) *плуга й плуг*.

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *будінок, декрет, інститут, колектив, міст, народ, полк, стиль, стіл, сон, ячмінь; коріння, місто, місце, море, селё*.

Орудний
відмінок

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем** (-ем) і **-ям, -им**.

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа **-ем**) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *майстром, містом, робітником, селом; бійцем, кобзарем, конем, кущем, місцем, морем, ножем, плечем, прізвищем, секретарем, слухачем; пирієм, роєм, солов'єм, урожаєм*.

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я**: *життям, змаганням, знанням, знаряддям, кіллям, лістям, луб'ям, обличчям, піддашшям, роздоріжжям, щастям*.

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) Іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-ев), -ів (-ів), -ин, -ін (-ін)**: *Бабкіним, Виноградовим, Звєгінцевим, Ільїнім, Ковалєвим* (від *Ковалів*), *Лєсиним*. Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін**, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бюловом, Дарвіном, Чапліном*.

б) Іменники — географічні назви середнього роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-ев-), -ин- (-ін-)**, що відмінюються як прикметники: *Горбішине — Горбішиним, Котелєве — Котелєвим, Михалкове — Михалковим*.

Але іменники — географічні назви чоловічого та середнього роду із суфіксами **-ов, -ев (-ев), -ів (-ів), -ин, -ін (-ін)**, що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом**: *Бородіном, Голосієвом*,

Кієвом, Лебедином, Орехово-Зуєвом, Псковом, Святошином, Харковом.

Місцевий
відмінок

§ 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові**, **-еві** (**-єві**), **-у** (**-ю**), **-і** (**-ї**).

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа — **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:
а) Іменники чол. роду, що означають істоти: *при батькові, на братові, при вчителєві, на конєві, на носієві, на робітниківіві, на товаришеві*.

б) Іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к** (назви істот): *на дитяткові, на теляткові, на хлоп'яткові*.

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові**, **-еві** (**-єві**) й закінчення **-у** (**-ю**): *при батьку, на робітнику, на дитятку, на телятку*. Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові**, **-еві** (**-єві**) й закінчення **-і** (**-ї**): *на коні, на ослі, на тигрі*.

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) Іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-**, **-ак-**, **-ик-**, **-ок-**, **-к(о)**, що означають неістоти: *у будінку, у війську, у гурткї, на держакї, на дощикї, у ліжку, на літакї, у місячнику, у мішкї, у підрахїнку*. Вживаються також і паралельні форми з **-ові**: *у будинкові, на держаківі, на літаківі, на ліжкові* тощо.

б) Іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у** (**-ю**) в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основн на закінчення: *у бої, на льодї, на снігї, у соку, у степї, на шляхї*.

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) Іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в акті, на березі, на ґрунті, у декреті, у дзьобі, у краї, у листі, на місяці, на пверсі, на порозі, на стовпі, на ремонті, у темпі, у центрі, у штабі*.

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і** (**-ї**) та **-у** (**-ю**), що залежить від місця наголосу в слові: *у гай — у гаю, у краї — у краю, на торзі — на торгї*

б) Іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у місті, на селі, на письмі, у слові; на піддашші, на плечі, у прізвищі, на роздоріжжі, у станівшиці; на обличчі, у житті, на пригір'ї, на подвір'ї, на полі*.

Примітка. Із прийменником *по* можуть уживатися паралельні закінчення *-у (-ю)* та *-і (-ї)*: *по Дніпріу — по Дніпрі, по місту — по місті, по селу — по селі*; для позначення часу вживається тільки закінчення *-і*: *по обіді, по закінченні*.

Кличний відмінок

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на *-у (-ю), -е*.

1. Закінчення *-у* мають іменники твердої групи (зокрема із суфіксами *-ик, -ок, -к-о*), іншомовні імена з основою на *г, к, х* і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім *ж*): *батьку, сінку, ударнику; Джекку, Жакку, Людвігу, Фрідріху; погоничу, слухачу, товаришу*; також іменники *діду, сину, тату*.

2. Закінчення *-ю* мають іменники м'якої групи: *Віталію, вчителю, Грицю, краю, лікарю, місяцю, пролетарю, розм'ю, Ясеню*.

3. Закінчення *-е* мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом *-ець* та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на *ж, ч, ш, дж* і загальні назви з основою на *р, ж*: *Богдане, голубе, друже, козаче, місте, орле, Пётре, соколе, Степане, чумаче; жєнче, (від жнець), кравче, молодче, хлопче, шєвче* (але: *бійцю, знавцю*); *гуслярє, Довбуше, маллярє, сторожє, тєслярє, школярє*.

4. Прізвища прикметникового походження на *-ів (-їв), -ов, -єв (-єв), -ин, -ін (-їн)*, як *Глібов, Королів, Пійшкін, Романішин, Тютчев, Чапаєв, Щоголів*, при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глібов і Глібове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення *-є*: *Києве, Лебедине, Львовє*.

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добродію бригадіре (бригадир), пане лейтенанте (лейтенант)*.

Примітка 2. У звертаннях, що складаються з загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *братє Пётре, друже Грицю, колего Степанє, пані Катерино, товаришу Віталію*.

Примітка 3. У звертаннях, що складаються з загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дружє Максименко; колего Іваничук, добродійко Скирдá, товаришу Гончар*.

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володими́ре Хоми́чу, Гали́но Іллі́вно, Мари́є Васи́лівно, Пётре Кузьми́чу, Яросла́ве Андрі́ювичу*.

**Називний
відмінок**

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я)**.

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькі, береги, гороби, директорі, заводи, класи, ліси, піонери, робітники, тати, футляри, але друзі*.

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-ани** (**-яни**), **-ин**, **-їн** у множині втрачають **-ни (-їн)**: *болгари, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татари, хазяї (хазяїні), але: грузини, осетини, русини*.

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *в'єлетні, гербї, ковалі, краї, купці, лікарі, пролетарі, секретарі, солов'ї, теслярі, школярі; ножі, слухачі, товариші; очі, пл'єчі, уші (частіше в'у́ха)*.

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *де́на (від дно), міста́, пе́ра, стре́мена; прізвища, явища; знання́, моря́, обличчя, підда́шшя, поля́, прислів'я, роздорі́жжя*.

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а**: *в'у́си — в'у́са, грунті́ — грунта́ (збірне), рукаві́ — рукава́, хлібі́ — хліба́ (збірне), але тільки вівса й тільки тати (від тато)*.

**Родовий
відмінок**

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв)**, нульове закінчення та **-ей**.

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я**: *батьків, берегів, в'ольтів, гербів, друзів, дощів, країв, ме́трів, о́вів, підписів, робітників, солдатів, солов'їв, степів, товаришів, школярів; верхів'їв, відкриттів, життів, міжгір'їв, морів, нагір'їв, подвір'їв, полів, покриттів, почуттів, прислів'їв*.

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *ва́тів (ват), кілова́тів (кіловат), та́тів (тат)*, а також після числівників: *сім днів (і день), сто раз (і разів)*, але *днів сім, разів сто; сім чоловік*, тобто «сім осіб», але *сім чоловіків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті*, а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ни, -їн**: *болгар, громадян, селян, татар, але: грузинів, осетинів*.

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о, -е** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажа́нь, бо́літ, вага́нь, верхо-*

віть, весіль, відер, вікон, доліт, завдань, засідань, знань, кіл, кілець, коліс, місць, озёр, облич, пальт, питань, піддаш, полотен, посилань, прізвищ, роздоріж, серць (і сердець), сіл, слів, сприйнять, хўтер, яёць, але: морів, полів (рідше піль).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний *о* або *е*: *вікон, повісом, сўкон; болітець, відер, віконець, гасел, ден* (від *дно*), *кілець, озерець, пірець, ребер.*

3. Закінчення *-ей* мають деякі іменники чол. роду: *гостей, гробшей, коней* і середн. роду: *очей, плечей* (і *пліч*), зрідка *ушей* (перев. *вух*).

Давальний відмінок

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення *-ам* (у твердій і мішаній групах) і *-ям* (у м'якій групі): *батькам, робітникам, слухачам, товаришам, тракторам, колінам, містам, прізвищам, селам; краям, пролетарям, шахтарям; також друзям, місцям, морям, обличчям, питанням, роздоріжжям, узвішшям.*

Знахідний відмінок

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

і. Іменники, що означають істоти, мають закінчення однакове з родовим відмінком множини: *вчителів, героїв, кравців, лікарів, оленів, піонерів, робітників, хрущів* (але: *піті в партизани, перейти в робітників*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волів* (і *волів*), *коней* (і *конів*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегів, тракторів; вантажі, олівці; міста, селища; моря, обличчя, поля, узвішшя.*

Орудний відмінок

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення *-ами, -ями, -ми*.

1. Закінчення *-ами* (у твердій та мішаній групах), *-ями* (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегами, робітниками, товаришами, тракторами; вўхами, містами, прізвищами, селами, явищами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знаряддями, місцями, обличчями, полями, роздоріжжями, узвішшями.*

2. Закінчення *-ми* (паралельно з формами на *-ами, -ями*) мають іменники чол. та середн. роду: *гістьми* (частіше *гостями*); *грїшми* (й *грошима*), *кіньми* (й *конями*), *чобітьми* (й *чоботями, чоботами*); *коліньми* (й *колінами*), *колісьми* (частіше *колесами*), *крільми* (частіше *крилами*).

Примітка. Іменники середн. роду *око, плечє* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има**: *очіма, плечіма*.

Місцевий відмінок § 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берегах, на робітниках, у селищах; у календарях, на шахтарях; на місцях, на обличчях, на роздоріжжях, на узвішшях, на чоботах (чоботях)*.

Кличний відмінок § 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *браті, робітників; діячі, товариші; краї, учителі, пролетарі; моря, села*.

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *вісті, галузі, любові, моти, ноти, осі, подорожі, стілі, тіні, фальші*.

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височінь, глибочінь, далечінь, широчінь*, крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словоформи з суфіксом **-ив(а)**: *височина, глибочина, широчина*.

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю**, причому:

а) Якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та р), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височінню, вісцю, волосінню, в'язцю, галузцю, загибеллю, міддю, міццю, сіллю, тінню; нічцю, подорожжю*.

б) Якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний (б, п, в, м, ф), а також на р, щ, то подовження не відбувається: *вєрф'ю, вістю, жовчю, кіновар'ю, кров'ю, любов'ю, матір'ю, нєхвороцю, Об'ю, радістю, якістю*.

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і**: *при вісті, у галузі, у доповіді, на осі, у подорожі, у тіні*.

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е**: *вісте, любове, радісте, смєрте*.

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і**: *відповіді, вісті, бсі, тіні; нбчі, подорожі*.

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей**: *відбмостей, відповідей, вістей, галузей, дбповідей, об-ластей, осей, тіней; ночей, подорожей*.

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповідям, віст'ям, бсям, тін'ям; ноч'ам, подорожам*.

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповід'ями, віст'ями, кост'ями (кістьмі), бсями; ноч'ами, подорожами*.

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповід'ях, у віст'ях, на бсях, у тін'ях; по ноч'ах, у подорожах*.

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА МАТИ

	Однина	Множина
Н.	м'ат-и (рідко — м'ат-ір)	мат-ер-і
Р.	м'ат-ер-і	мат-ер-ів
Д.	м'ат-ер-і	мат-ер-'ям
Зн.	м'ат-ір	мат-ер-ів
Ор.	м'ат-ір'-ю	мат-ер-'ями
М.	...м'ат-ер-і	...мат-ер-'ях
Кл.	м'ат-и	мат-ер-і

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галчен'я, голуб'я, гус'я, дит'я, ім'я, козен'я, плем'я; коліщ'я, курч'я, лош'я*.

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і**: *галчен'яти, голуб'яти, гус'яті, дит'яти, козен'яти; курч'яти, лош'ати, коліщ'яти; імені (та ім'я), плем'ені (та плем'я)*.

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і**: *галчен'яті, гус'яті; дит'яті, козен'яті; курч'яті, лош'аті; імені, плем'ені*.

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят, -ат**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям**: *галченя́м, гуся́м; дитя́м, козеня́м; курча́м, лоша́м; іменем і ім'я́м, племе́нем і плем'я́м.*

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і**: *на галченя́ті; на курча́ті; в імені́, у племе́ні.*

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а**: *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; іменá, племенá.*

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен**: *гуся́т, теля́т; курча́т, лоша́т; іме́н, племе́н.*

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам**: *гуся́там, теля́там; курча́там, лоша́там; іменáм, племенáм.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *ко́лища́та; іменá, племенá*; з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т*; або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т і гуся́та; курча́т і курча́та, ягня́т і ягня́та.*

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами**: *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; іменáми, племенáми.*

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах**: *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іменáх, у племенáх.*

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) Закінчення **-я**: *в'язи́, гу́си, діти́, збо́їни, кросівки́, ку́ри, люди́, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, сходи́, штані́.*

Примітка. Деякі іменники, як *гу́си, діти́, ку́ри, люди́*, мають форму однини, але від інших основ: *гу́ска, дити́на, ку́рка, люди́на.*

б) Закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдощі́, грабля́, двері́, дріжджі́, коно́плі, помі́ї, ра́дощі́, хітроці́.*

в) Закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ві́ла, воро́та, дрóва, я́сла, я́сна, ві́нця.*

2. У родовому відмінку виступають:

а) Закінчення **-ей**: *грóшэй, гусéй, дверéй, курéй, людéй, санéй, сінéй*.

б) Закінчення **-ів**: *в'язів, граблів (і грабелъ), дрéжджів, кліщів, окулярів, схóдів, хітроців*.

в) Нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збоїн, конопелъ, лéшат, ночв* (частіше — *ночóв*), *ясел, ясен*.

3. У давальному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *веселошам, вілам, ворóтам, в'язам, нóчвам, радошам, схóдам, штанám (і штáням), яслам*.

Винятки: *гусям, дітям, лю́дям, куря́м, саня́м, сіня́м*.

б) Закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцям, грабля́м, дверя́м, помія́м*.

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) Однакові з називним відмінком: *ві́ла, вінця́, граблі́, коно́пли, окуля́ри, са́ни, я́сла*.

б) Однакові з родовим відмінком (для назв людей): *діте́й, люде́й*.

в) Обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусéй і гу́си, курéй і ку́ри*.

5. В орудному відмінку виступають:

а) Закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *вілами́, нóчвами́, схóдами́: веселоша́ми, радоша́ми*.

б) Закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я**: *вінцями́, грабля́ми, коно́плями, помія́ми*.

в) Закінчення **-ми**: *ворітьми́ (й ворóтами́), грішми́ (й грошма́), гусьми́, дверми́ (й дверима́), дітьми́, курми́, людьми́, ганьми́ (й саня́ми), сіньми́, штаньми́ (й штанáми, рідше — штáнями́)*.

б. У місцевому відмінку залежло від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях**: *на вілах, на ворóтах* (рідше — *ворóтях*), *у нóчвах, на штанáх* (рідше — *на штáнях*), *у я́слах; на грабля́х, у дверя́х, у помія́х*.

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — тверду й м'яку.

**Тверда група
прикметників**

1. До твердої групи належать: а) Якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий**: *безладний, безпорадний, безробітний, бідолошний, величний, веселий, весняний, відповідний, гіркий, глухий, довічний, заможний, західний, книжний, косий, кущий, майстерний, модний, молодий, навчальний, нагірний, народний, новий, окбличний, питомий, поперечний, поточний, працьовитий, продажний, п'ятикутний, рідний, свіжий, семирічний, сізій, сірий, сліпий, старший, східний, телячий, тогобічний, тотожний, тугий, тумуций, чистий.*

б) Присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андріїв, батьків, Галин, дідів, доччин Ігорів, Марїн, нянин, шевців.*

в) Усі короткі форми прикметників: *варт, вінен, гóден, (згóден), готóв, жив, здоров, зéлен, лáден, пéвен, пóвен, повíнен, прав, рад, ясен.*

**М'яка група
прикметників**

2. До м'якої групи належать:

а) Відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-їй**): *безодній, будній, верхній, весінній, вечірній, всесвітній (кругосвітній), горóдній, давній (недавній), дорóжній (подорóжній), досвітній, достáтній, дру́жній (дру́жний — з іншим значенням), житній, задній, заміжня, крайній, кутній, лтній (повнолітній), майбóтній, могутній, мужній, незабóтній, новітній, обідній (пообідній), освітній, осінній, остáнній, перédній, пізній, порóжній, присóтній (відсóтній, посóтній), пóтній, рáмній, самобóтній, самотній (але самітній), серédній (посередній), спідній, сторóнній, сусідній, хáтній, худóжній тощо.*

б) Усі прикметники на **-жній, -шній**, що походять від прислівників: *блїжній, внутрішній, вчорашній, давнішній, домашній, завтрашній, зовнішній, колишній, околишній, поздовжній, ранішній, справжній, сьогоднішній, теперішній, торішній (але цьогорічний), тутешній та ін.; також прийдешній, сінешній тощо.*

в) Відносні прикметники з основою на **-й**: *безкраїй, довговійй, короткошійй*; відносні прикметники з відтінком присвійності: *брáтній, орлій*, а також якісний прикметник *сіній*.

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-ий	га́рн-е	га́рн-а
Р.	га́рн-ого	га́рн-ого	га́рн-ої
Д.	га́рн-ому	га́рн-ому	га́рн-ій
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-е	га́рн-у
Ор.	га́рн-им	га́рн-им	га́рн-ою
М.	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ому (-ім)	...га́рн-ій
Н.	бра́тів	бра́тов-е	бра́тов-а
Р.	бра́тов-ого	бра́тов-ого	бра́тов-ої
Д.	бра́тов-ому	бра́тов-ому	бра́тов-ій
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-е	бра́тов-у
Ор.	бра́тов-им	бра́тов-им	бра́тов-ою
М.	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ому (-ім)	...бра́тов-ій

М'яка група

Н.	си́н-ий	си́н-е	си́н-я
Р.	си́нь-ого	си́нь-ого	си́нь-ої
Д.	си́нь-ому	си́нь-ому	си́н-ій
Зн.	= Н. або Р.	си́н-е	си́н-ю
Ор.	си́н-ім	си́н-ім	си́нь-ою
М.	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́нь-ому (си́н-ім)	...си́н-ій
Н.	безкра́-їй	безкра́-е	безкра́-я
Р.	безкра́й-ого	безкра́й-ого	безкра́й-ої
Д.	безкра́й-ому	безкра́й-ому	безкра́й-ій
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-е	безкра́-ю
Ор.	безкра́-їм	безкра́-їм	безкра́й-ою
М.	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́й-ому (безкра́-їм)	...безкра́-їй

Множина

Тверда група

М'яка група

Н.	га́рн-і	бра́тов-і	си́н-і	безкра́-ї
Р.	га́рн-их	бра́тов-их	си́н-іх	безкра́-їх
Д.	га́рн-им	бра́тов-им	си́н-ім	безкра́-їм
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-ими	бра́тов-ими	си́н-іми	безкра́-їми
М.	...га́рн-их	...бра́тов-их	...си́н-іх	...безкра́-їх

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівничий, лютий* (місяць), *подорожній* тощо відмінюються як прикметники: до *будівничого, будівничі, з будівничими; лютого, в лютому*. Пор. у сполученнях: *Сьогодні п'яте лютого й П'ятого лютого 1988 року*.

Увага 2. Прикметники, складені з *-лиций*: *білолиций, білолиций, круглолиций, повнолиций* тощо, відмінюються так:

Однина			
	чол рід	середн. рід	жін рід
Н.	білолиц-ий	білолиц-е	білолиц-я
Р.	білолиць-ого	білолиць-ого	білолиць-ої
Д.	білолиць-ому	білолиць-ому	білолиц-ій
Зн.	= Н. або Р	білолиц-е	білолиц-ю
Ор.	білолиц-им	білолиц-им	білолиць-ою
М.	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиць-ому (білолиц-ім)	...білолиц-ій

Множина

Н.	білолиц-і	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білолиц-их	Ор.	білолиц-ими
Д.	білолиц-им	М.	...білолиц-их

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників 1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Суфікса *-іш-* або *-ш-* до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-іш-ий, повн-іш-ий, син-іш-ий, дешів-ш-ий, солід-ш-ий*.

б) Слів *більш, менш* до звичайної форми якісного прикметника: *більш вдаль, більш глибокий, менш вередливий*.

Найвищий ступінь прикметників 2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) Префікса *най-* до форми вищого ступеня: *найбільший, найкраща, найменше*.

б) Слів *найбільш, найменш* до звичайної форми якісного прикметника: *найбільш зручний, найбільш стійка, найменш приємне*.

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки *що і як*; пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильніший, якнайбільший, якнайшвидший*.

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання
кількісних
числівників

§ 70. 1. Числівник *один, одно (одне), одна* відмінюється так:

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	один, одне (одно)	одна	одні
Р.	одного	однієї (одної)	одних
Д.	одному	одній	одним
Зн.	= Н. або Р. одне (одно)	одну	= Н. або Р.
Ор.	одним	однією (одною)	одними
М.	...одному (однім)	...одній	...одних

Примітка. У висловах *один до одного* й под. наголос у слові *одного, одному, одній* і т. д.— на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два	дві	три	чотири
Р.	двох		трьох	чотирьох
Д.	двом		трьом	чотирьом
Зн.	= Н. або Р.		= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома		трьома	чотирма
М.	...двох		...трьох	...чотирьох

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти, п'ятьох	шести, шістьох
Д.	п'яти, п'ятьом	шести, шістьом
Зн.	п'ять або п'ятьох	шість або шістьох
Ор.	п'ятьма, п'ятьома	шістьма, шістьома
М.	...п'яти, п'ятьох	...шести, шістьох

Н.	сім	вісім
Р.	семи, сімох	восьми, вісьмох
Д.	семи, сімом	восьми, вісьмом
Зн.	сім або сімох	вісім або вісьмох
Ор.	сьома, сімома	вісьма, вісьмома
М.	...семи, сімох	...восьми, вісьмох

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять, шістнадцять, сімнадцять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять, тридцять*.

4. Складні числівники *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдесят
Р.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́х
Д.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́м
Зн.	п'ятдесят або п'ятдесятьо́х
Ор.	п'ятдесятьма́, п'ятдесятьома́
М.	...п'ятдесяти́, ...п'ятдесятьо́х

5. Складні числівники *двісті, триста, чотириста, п'ятсот, шістсот, сімсот, вісімсот, дев'ятсот* відмінюються за такими зразками:

Н.	двісті	п'ятсот
Р.	двохсот	п'ятисот
Д.	двомста́м	п'ятиста́м
Зн.	двісті	п'ятсот
Ор.	двомаста́ми	п'ятьмаста́ми, п'ятьомаста́ми
М.	...двохста́х	...п'ятиста́х

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: з *чотирьохсот сімдесяти́ восьми́ тисяч шістсот п'ятдесяти́ дев'яти́* (карбованців).

7. Числівники *сорок, дев'яносто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням *-а: сорока́, дев'яноста́, ста*.

8. Збірні числівники *двоє, обоє, троє* в непрямих відмінках мають форми від *два, об́а* (давня форма), *три: двох, двом..., обо́х, обо́м..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *обидва (обидві)* має в непрямих відмінках такі форми: *обо́х, обо́м, обома́, на обо́х*.

10. Збірні числівники *чєтверо, п'ятеро, шєстеро, семеро, восьмеро, дев'ятеро, десятеро, одинадцятєро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьо́х, чотирьо́м..., п'ятьо́х, п'ятьо́м..., шістьо́х, шістьо́м... і т. д.*

11. Числові назви *тисяча, мільйон, мільярд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кільканадцять, кількадесят* відмінюються як числівник *п'ять: кільканадцяти́ й кільканадцятьо́х, кількадесятьма́ й кількадесятьома́*.

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання порядкових числівників § 71. 1. Числівники, що мають закінчення *-ий*, відмінюються як прикметники твердої групи: *перший (перша, перше), другий, четвертий, п'ятий, шостий, сьомий, восьмий, дев'ятий, десятий, одинадцятий, дванадцятий... двадцятий, тридцятий, сорокв'ятий, п'ятдесятий, шістдесятий, сімдесятий, вісімдесятий, дев'яностий, сотий, двохсотий, трьохсотий, чоти-*

р'юхс'отий, п'ятис'отий..., т'исячний, двохт'исячний, тр'юх-т'исячний (і трит'исячний), чотир'юхт'исячний (і чотирит'исячний), п'ятит'исячний..., м'ільйонний, двохм'ільйонний, тр'юхм'ільйонний (і трим'ільйонний), чотир'юхм'ільйонний (і чотирим'ільйонний), п'ятим'ільйонний...; числівник тр'етій (тр'єтя, тр'єте) відмінюється як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого, т'исяча дев'ятсот дев'яносто першого (року), у т'исяча дев'ятсот тридцять дев'ятому (році).

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників § 72. 1. Дробові числівники читаються так: $\frac{1}{2}$ — одна д'руга, $\frac{1}{3}$ — одна тр'єтя, $\frac{1}{4}$ — одна четв'єрта, $\frac{5}{2}$ — п'ять д'ругих, $\frac{2}{3}$ — дві тр'єті, $\frac{3}{4}$ — три четв'єрті, $\frac{4}{3}$ — чотирі тр'єті, $\frac{3}{5}$ — три п'яті, $\frac{2}{7}$ — дві с'ьомі, $\frac{9}{10}$ — дев'ять десятих.

Відмінюються вони як звичайні числівники: двом тр'єтім, тр'юма п'ятими; ділити на одну двадц'яту.

Половина ($\frac{1}{2}$), третина ($\frac{1}{3}$), чверть ($\frac{1}{4}$) відмінюються як звичайні іменники.

2. Числівники півтора (карбованця, відра), півторі (тисячі), півторақта не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

Відмінювання особових займенників

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

	Однина		Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	менé	тебé	нас	вас
Д.	мені	тобі	нам	вам
Зн.	менé	тебé	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені	...тобі	...нас	...вас

	Однина			Множина
Н.	він	воно́	вона́	вони́
Р.	його́	(нього́)	її́ (неї́)	їх (них)
Д.		йому́	їй	їм
Зн.	його́	(нього́)	її́ (неї́)	їх (них)
Ор.		ним	нею́	німи
М.	...ньому́	(нім)	...ній	...них

Форми займенника третьої особи (*він, вона, воно, вони*) після прийменників уживаються з приставним *н*: *до нього, за неї, з них*. Орудний відмінок має форму з *н* і без прийменника: *ним, нею, ними*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника	Н.	—	Зн.	себе
	Р.	себе	Ор.	собою
	Д.	собі	М.	..собі

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання присвійних займенників	Однина		Множина	
	чол. і середн. рід		жін. рід	
Н.	мій	моє	моя	мої
Р.	мого		моєї	моїх
Д.	моєму		моїй	моїм
Зн.	= Н. або Р. моє		мою	моїх
Ор.	моїм		моєю	моїми
М.	...моєму (моїм)		...моїй	...моїх

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання вказівних займенників	Однина		Множина	
	чол. і середн. рід		жін. рід	
Н.	той	те	та	ті
Р.	того		тієї (тої)	тих
Д.	тому		тій	тим
Зн.	= Н. або Р. те		ту	= Н. або Р.
Ор.	тим		тією (тою)	тими
М.	.. тому (тім)		...тій	...тих

Так само відмінюється займенник *отой*.

Н.	цей	це	ця	ці
Р.	цього		цієї	цих
Д.	цьому		цій	цим
Зн.	= Н. або Р. це		цю	= Н. або Р.
Ор.	цим		цією	цими
М.	...цьому (цім)		...цій	...цих

Так само відмінюються *оце́й* та рідковживаний займенник *сей*.

Відмінювання
питальних
займенників

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...кому́ (кім)	...чому́ (чім)

Однина

Множина

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	чий чіє	чия	чії
Р.	чийого	чієї	чіїх
Д.	чийому́ (чієму)	чийї	чийім
Зн.	= Н. або Р. чіє	чию́	= Н. або Р.
Ор.	чийім	чією́	чийіми
М.	...чийому́ (чієму, чійім)	...чийї	...чіїх

Займенники *якій*, *котрій* відмінюються як прикметники твердої групи.

Відмінювання
означальних
займенників

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Однина

Множина

	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	весь (увесь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі)
Р.	всього́	всієї	всіх
Д.	всьому́	всій	всім
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю́	= Н. або Р.
Ор.	всім	всією́	всіма́
М.	...всьому́ (всім)	...всій	...всіх

Примітка 1. У всіх відмінках у *й* в чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен* (ко́жний), *всі́кий*, *всі́лякий*, *са́мий* і *са́мий* (напр.: *са́мий хлі́б*, але той *са́мий*), *са́м* (*са́мі*, *са́мі*) відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не*, *до те́бе*, *на се́бе*, *з ньо́го*, *у не́й*, *бля́ ко́го* (*ко́гось*), *від то́го*, *від чо́го* (*чо́гось*), *у чо́го*, *з усьо́го*, *на то́му*, *при чо́му*, *в чо́му* (*чо́мусь*), *в усьо́му*.

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до йо́го хати́*, *до її́ до́му*.

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання складних займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Абіхто, абікого, абікому абіким, абі на ко́му.

Абіякий, абіякого, абіякому, абіяким.

Дехто, дэкого, дэкому, дэ з ким, дэ на ко́му (й дэ на кім), на дэкому.

Дэякий, дэякого, дэяким, на дэяких (і де на якіх).

Котрійсь, котро́гось, котро́мусь, котрі́мсь.

Ніхто́, нікого́, ніко́му, нікі́м, ні на ко́му.

Ніякий, ніякого, ніякому, ніяким, ні на я́кому (й ні на які́м).

Хто-не́будь, кого-не́будь, кому-не́будь, ким-не́будь, на кому-не́будь.

Хтось, когось, ко́мусь, кимсь (і кі́мось).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чийі́мсь (і чийі́мось).

Що-бу́дь, чо́го-бу́дь, чо́му-бу́дь, чим-бу́дь, на чо́му-бу́дь.

Що-не́будь, чо́го-не́будь, чо́му-не́будь, чим-не́будь.

Щось, чо́гось, чо́мусь, чимсь (і чийі́мось).

Примітка. Числові займенники *декілька, кілька, скільки, стільки* відмінюються як числівник *два*: *декілько́х, декілько́м, декількома́*; *багато* відмінюється так: *багато́, багатьо́х, багатьо́м, багатьма́ й багатьома́*.

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЯСНИЙ СПОСІБ

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

I дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	ід-у	кол-ю	чу-ю	ід-емо́	кол-емо	чу-емо
2 ос.	ід-еш	кол-еш	чу-еш	ід-ете́	кол-ете	чу-ете
3 ос.	ід-е́	кол-е	чу-е	ід-у́ть	кол-ють	чу-ють

II дієвідміна

Однина

Множина

1 ос.	робл-ю	бач-у	го-ю	роб-нимо	бач-нимо	го-їмо
2 ос.	роб-ниш	бач-ниш	го-їш	роб-ните	бач-ните	го-їте
3 ос.	роб-ни́ть	бач-ни́ть	го-ї́ть	робл-я́ть	бач-я́ть	го-я́ть

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів
на дієвідміни

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: першу й другу. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До першої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -еш (-еш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-ете), -уть (-ють).

До другої дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: -у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати а увазі, що:

Друга
дієвідміна

а) Дієслова, які мають в інфінітиві основу на -и, -і (-ї) або на -а (після ж, ч, ш) і в першій особі однини та в третій особі множини еперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) і голосні втрачають, належать до другої дієвідміни:

бачи-ти	бач-у	бач-ать
варі-ти	вар-ю	вар-ять
дої-ти	до-ю	до-ять
леті-ти	лет-у	лет-ять
сиді-ти	сидж-у	сид-ять
крича-ти	крич-у	крич-ать

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на -отіти: *бульотіти*, *бурмотіти*, *муркотіти*, *цокотіти*, а також такі слова, як *боя-тися*, *стоя-ти* (з основою на -я), *спя-ти* (з новою на -а не після шиплячого), *біз-ти* (з основою на прилосний).

Перша
дієвідміна

б) Усі інші дієслова належать до першої дієвідміни, а саме:

1) Дієслова з односкладовою інфінітивною основою на -и-, -у-, які зберігаються при дієвідмінюванні, також похідні від них:

ві-ти (док. <i>завіти</i>)	ві-ю	ві-ють
жи-ти	жив-у	жив-уть
кри-ти	кри-ю	кри-ють
ми-ти	ми-ю	ми-ють
ни-ти	ни-ю	ни-ють
ши-ти	ши-ю	ши-ють
чу-ти	чу-ю	чу-ють

В особових формах дієслів *біти*, *віти* (док. *звіти*), *літи*, *піти* кореневий голосний *и* не зберігається: *б'ю* — *б'ють*, *в'ю* — *в'ють*, *ллю* — *ллють*, *п'ю* — *п'ють*.

2) Дієслова з основою інфінітива на *-і-*, що зберігається при дієвідмінюванні:

білі-ти	білі-ю	білі-ють
жовті-ти	жовті-ю	жовті-ють
сині-ти	сині-ю	сині-ють

3) Дієслова з основою інфінітива на *-а-* не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це *-а-* при дієвідмінюванні зберігається; також на *-я-*:

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пиш-у́ть
сія-ти	сі-ю	сі-ють

4) Дієслова з основою інфінітива на *-ува-* (*-юва-*), які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент *-ва-*:

буд-ува́-ти	буд-у́-ю	буд-у́-ють
гор-юва́-ти	гор-ю́-ю	гор-ю́-ють
намал-юва́-ти	намал-ю́-ю	намал-ю́-ють

Примітка. Від суфікса *-ува-* (*-юва-*) слід відрізняти суфікс *-ва-*, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти* — *бу-ва́-ю*, *бу-ва́-ють*; *відчу-ва́-ти* — *відчу-ва́-ю*, *відчу-ва́-ють*. Але: *ку-ва́-ти* — *ку-ю́*, *пізна-ва́-ти* — *пізна-ю́*, *ста-ва́-ти* — *ста-ю́*.

5) Дієслова з основою інфінітива на *-оло-*, *-оро-*:

полó-ти	пол-ю́	пóл-ють
поборó-ти	побор-ю́	побор-ють

6) Дієслова з основою інфінітива на *-ну-*:

гля́ну-ти	глян-у́	глян-у́ть
кíну-ти	кíн-у́	кíн-у́ть

7) Дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ті́	нес-у́	нес-у́ть
пас-ти	пас-у́	пас-у́ть
тёр-ти	тр-у́	тр-у́ть

8) Дієслова з основою на *-ота-*:

бульк-ота́-ти	булькоч-у́	булькóч-у́ть
мурк-ота́-ти	муркоч-у́	муркóч-у́ть

9) Окремі дієслова:

жа́-ти	жн-у	жн-уть
і́ржа́-ти	і́рж-у́	і́рж-у́ть
реві́-ти (й <i>ревті́</i>)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= <i>посила́ти</i>)	шл-ю	шл-ю́ть
сла́-ти (= <i>стелі́ти</i>)	стел-ю	стел-ю́ть
хоті́-ти	хоч-у	хоч-у́ть

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим р основи виступає е, втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти* — *замр-у́*, *замр-у́ть*, *замр-і́*; *те́р-ти* — *тр-у*, *тр-у́ть*, *тр-и*; *упе́р-ти* — *упр-у́*, *упр-у́ть*, *упр-і́*. Але: *де́р-ти* — *дер-у́*, *дер-у́ть*, *дер-і́*; *же́р-ти* — *жер-у́*, *жер-у́ть*, *жер-і́*.

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках 4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: г → ж, к → ч, х → ш, з → ж, с → ш, т → ч, ст → щ, ск → щ у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів докоіаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могті́* — *мо́жу*, *мо́жеш*; *пекті́* — *печу́*, *печеш*; *ко́лиха́ти* — *ко́лишу́*, *ко́лишеш*; *в'язá-ти* — *в'язжу́*, *в'язжеш*; *чесáти* — *чешу́*, *чешеш*; *хоті́ти* — *хочу́*, *хочеш*; *свистáти* — *свищу́*, *свищеш*; *полоска́ти* — *полощу́*, *полощеш*.

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні д, т, з, с змінюються на дж, ч, ж, ш, а зд, ст — на ждж, щ: *води́ти* — *воджу́*, *верті́ти* — *верчу́*, *возі́ти* — *вожу́*, *носи́ти* — *нощу́*; *і́здити* — *і́жджу*, *ві́мостити* — *ві́мощу*.

Примітка. У дієслові *бі́гти* й похідних від нього *забі́гти*, *прибі́гти* та ін., що належать до другої дієвідміни, г змінюється на ж у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду): *бі́гти* — *бі́жущу́*, *бі́жущи́*.

6. Приголосні г, з змінюються в ж; к, т → ч; с → ш; д, дз → дж; ст, ск → щ:

а) У дієприкметниках перед суфіксом -ен(ий): *перембо́женний*, *во́жений*, *пéчений*, *кру́чений*, *но́шений*, *збу́джений*, *ви́жджений*, *ви́мощений*, *пу́щений*.

б) У похідних дієсловах із суфіксами -ува- та -а: *замо́рбжувати*, *викóчувати*, *винóшувати*, *розку́шувати*, *прина́джувати*, *ви́жджувати*, *вимóщувати*; *походжа́ти*, *саджа́ти*, але *заважа́ти*, хоч *зава́дити*, *зава́джу*.

в) У віддієслівних іменниках перед суфіксом -енн(я): *ві́днóшення*, *розхо́дження*, *розгни́дження*, *спро́щення*; але перед -інн(я) ці приголосні зберігаються: *води́ння*, *вози́ння*, *крути́ння*, *носи́ння*.

Примітка 1. Не слід змішувати зміни ж і дж: ж чергується з г, з, а дж чергується з д: *напру́жуюсь*, *напру́ження* — *напру́га*; *вожу́* — *води́ти*; *ла́жу* — *ла́зити*; *води́ти* — *води́ти*; *ла́джу* — *ла́дити*; *ходжу́*, *розхо́дження* — *ходи́ти*.

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед *я*, *ю* з'являється *л*: *куплять, ловлять, ломлять, люблять; куплю, ловлю, ломлю, люблю*. Її з'являється також після губних:

а) У дієприкметниках на *-ен(ий)*: *зроблений, куплений, розграфлений*.

б) У дієприкметниках на *-яч(ий)*: *гублячий, рблячий*.

в) У дієприслівниках на *-ячи*: *гублячи, люблячи, рблячи*.

г) У віддієслівних іменниках перед *-енн(я)*: *здешевлення, поглиблення*.

Примітка 3. Постфікс *-ся (-сь)* у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед *-ся* з'являється *-ть*: *б'ється, ллється, сміюся, сміюся, сміється*.

Відмінювання дієслів ДАТИ, ЇСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ й под.), БУТИ

7. Чотири дієслова: *дати, їсти, вісти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відповісти, розповісти* та ін.) і *бути* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів докоіаного виду) окрему групу.

О д н и н а

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	дасі	їсі	відповісі
3 ос.	дасть	їсть	відповість

М н о ж и н а

1 ос.	дамó	їмó	відповімó
2 ос.	дасé	їстé	відповістé
3 ос.	дадуть	їдять	відповідять

Від дієслова *бути* вживається тільки форма *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єси*, а для третьої особи множини — *суть*.

Майбутній час

8. а) Майбутній час дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) Особові форми допоміжного дієслова *бути* — *бúду, бúдеш, бúде, бúдемо* (зрідка *бúдем*), *бúдете, бúдуть* + інфінітив: *бúду писáти, бúдете ходíти*.

2) Інфінітиви + скорочені особові форми колишнього дієслова *йти* (*имú..*) — *-му, -меш, -ме, -мемо* (зрідка *-мем*), *-мете, -муть*, що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пектíму, пектíмеш, пектíме, пектíмемо* (зрідка *пектíмем*), *пектíмете, пектíмуть*.

б) Майбутній час дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) Префікс + теперішній час: *зроблю, напишú*.

2) Деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду з закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *грімну, ляжу, пуцю, стукну*.

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: -в або нульове закінчення в чол. роді, -ла — в жін. роді, -ло — в середн. роді однини, -ли — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; брала, неслá, пеклá; брало, неслó, пеклó; брали, несáли, пеклi*.

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бути**: *ходів був, ходила була, ходили були*.

Примітка 1. Про чергування о, е з і в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких о, е чергуються з і, утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягти*), *ліг* (від *лягти*), де маємо і замість я.

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне и з особовими закінченнями, відповідний суфікс -ну- у формах інфінітива й минулого часу може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс -ну- ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу з суфіксом -ну- або без нього немає: *збліднути — зблід, зблідла, пособхнути — пособхти — пособхнув, пособх, пособхнула, пособхла; слабнути — слабти — ослаб, ослабла; тягнути — тягти — тягнув, тягнула — потяг, потягла*.

Примітка 3. Постфікс -ся після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на -сь: *узятись, узявсь, узялась, узялось, узялись*. У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного в (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	-и	= Ø (нульове закінчення)
1 ос.	множини	-ім(о), -мо	
2 ос.	»	-іть, -те	

1. Закінчення -и, -ім(о), -іть звичайно бувають:

а) Під наголосом: *бери, берім(о), беріть; живи, живім(о), живіть; іди, ідім(о), ідіть; печи, печім(о), печіть; припусти, припустім(о), припустіть*.

б) У дієсловах із наголошеним префіксом ви-: *вибери, виберім(о), виберіть; вижени, виженім(о), виженіть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бері, берім(о), беріть; жени, женім(о), женіть*.

в) У дієсловах із суфіксом *-ну-* в інфінітиві після приголосного: *кивнї, кивнїм(о), кивнїть; крїкни, крїкнїм(о), крїкнїть; моргнї, моргнїм(о), моргнїть; стїкни, стїкнїм(о), стїкнїть.*

г) У дієсловах з основою на *л* або *р* після приголосного: *підкрєсли, підкрєслїм(о), підкрєслїть; провітри, провітрїм(о), провітрїть.*

2. В інших дієсловах *ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:*

а) Після голосних: *грай, граїмо, грайте; купїуй, купїуймо, купїуйте; стїй, стїймо, стїйте; ший, шиймо, шийте.*

б) Після приголосних *б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р:* *не гóрб(ся), не гóрбте(сь); сип, сипмо, сипте; став, стáвмо, стáвте; ознайо́м, ознайо́мте; ріж, ріжмо, ріжете; поклі́ч, поклі́чмо, поклі́чте; руш, рúшмо, рúште; морщ, мóрщте; повір, повірмо, повірте.*

в) Після приголосних *д, т, з, с, л, н* *теж зникає, причому ці приголосні пом'якшуються:* *сядь, сядьмо, сядьте; трать, тратьмо, тратьте; чисть, чїстьмо, чїстьте; злазь, злázьмо, злázьте; повїсь, повїсьмо, повїсьте; візволь, візвольмо, візвольте; стань, стáньмо, стáньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення *-мо*, у другій особі — *-те*.

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте;* для дієслів *доповідати, розповідати* звичайно вживаються форми: *доповідай (від доповідати), розповідай (від розповідати).*

Примітка 2. Приголосні *г, к* у наказовому способі переходять у *ж, ч:* *бігти—біжї, біжїм(о), біжїть; лягти—ляж, ляжмо, ляжте; пекти—печї, печїм(о), печїть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжї, ляжж, печї*).

Приголосні *з, с, х* у словах типу *казати, писати, брехати* в наказовому способі відповідно переходять у *ж, ш:* *казати—кажї, кажїм(о), кажїть; писати—пишї, пишїм(о), пишїть; брехати—(не) брешї, (не) брешїть;* пор. теперішній час: *кажж, пишж, (не) брешж*.

Примітка 3. Усі дієслова з суфіксом *-ува-* (*-юва-*) мають перед закінченням наказового способу у (*ю*): *вигірїуй, просмóлюуй, розкáзуй.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка *б, би* в умовному способі пишеться окремо: *б* пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хотїла б; вона б сказáла; рада б узятї; я б про це розповїв; би* — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотїв би; він би сказáв; я мїг би взятї; він би це давнó був зробїв.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти**: *глибшати, годувати, годуватися (годуватись), жити, кинути, лізти, нести, пекти, пектись (пектись), ревіти, ходити, хотіти.*

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива на **-ть**, коли перед ним немає приголосного: *брать, казатъ, кинуть, терпіть, ходіть.*

Примітка 2. Про форми з суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь)**.

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

**Дієприкметники
активного стану**

1. Активного стану:

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *виконуючий, зростаючий, мобілізуєчий, організуючий, перетворюючий, працюючий;*

б) минулого часу на **-лий (-а, -е)**: *зжовклиий, навислий, осілий, почорнілий.*

**Дієприкметники
пасивного стану**

2. Пасивного стану минулого часу:

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -єний, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -юваний)**: *(зі)гнаний, (по)сіяний, (с)творений, (за)гбєний, (з)будований, (с)копійований, (с)формульований, намічуваний, виготовлюваний;*

б) на **-тий (-а, -е)**: *закритий, міттий, початий, ужитий.*

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-н, -і, -у, -я** (після шиплячого **-а**), **-ер**: *бити — битий, гріти — грітий, взути — взутий, взяти — взятий, м'яти — м'ятий, жати — жатий, терти — тертий.*

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-)**: *вернути — вернутий і вернений, замкнути — замкнутий і замкнений, кинути — кинутий і кинений, усунути — усунутий і усунений.*

в) Паралельні форми на **-тий і -ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло, -оро**: *колоти — колотий і колений, пороти — поротий і порений.*

Від дієслова *молоти* паралельні форми — *молотий і мелений.*

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний**: *варити — варений, вертіти — верчений, вразити — вражений, громадити — громаджений, дарувати — дарований, копіювати — копіюваний, купити — куплений, малювати — мальований, писати — писаний, позасити — позашений.*

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-н, -і (-ї)** перед **-ий** мають **є** (після голосних **є**): *запрягти — запряжений, виїздити — виїжджений, засидіти — засиджений, вигоїти — вигоєний.*

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи)**, **-ачи (-ячи)**.

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *беруть — беручи, виробляють — виробляючи, ідуть — ідучи, кажуть — кажучи; бачать — бачачи, летять — летячі, сидять — сидячі, сплять — сплячі*.

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — бравши, купував — купувавши, купів — купівши, налетів — налетівши; приніс — принісши, спік — спікши, став — ставши*.

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНИ

L § 86. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким л — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **Л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерея, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, лупа, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Манш, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс та ін.*

б) **Л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульдог, гільза, гольф, магістраль, педаль, таблиця; вакуоля, лясніс, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, бlyмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія, Вілсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Садюль, Тельман та ін.*

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желé, легенда, лекція, плénum, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толéдо; Галілей, Лессінг.*

G, H § 87. **G** і **h** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агітація, агресоp, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, гpог, ембарго, лінгвістика, міграція; гандбол, гегемонія, гектар, гербарій, герцог, гінді (мова), гіпотеза, горизонт, госпіталь, гугенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гарвард, Гаронна, Гвінея, Гельсінгфорс, Гельсінкі, Гіндустан, Гренландія, Греція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізó, Гомер, Гораций, Горн, Гюго, Магомéт.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі, хокéй, хол; Хемінгуей та ін.*

F, Ph, T § 88. **F** і **ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, фаянс, федеративний, фейлетон, фігура, форма, фіуга, футляр, офіційний, реформа; ефемérний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіо-*

логія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фабн.

Тн залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою ф: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, пафос, Федір,— то літерою т: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.

Неподвоєні
й подвоєні
приголосні

§ 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: акумуляція, бароко, беладона, белетристика, бравісимо, ват (хоч Ватт), грип, група, групето, гун (гүни), ідилічний, інтелектуальний, інтермецо, колектив, комісія, комуна, лібрето, піанісимо, піцикато, стакато, сума, фін (фіни), фортисимо, шасі, шофер та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: аннали, бонна, брутто, ванна (ванний), мадонна, манна (манний), мотто, нетто, панна, пенні, тонна, білль, булла, вілла, мулла, дурра, мірра.

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: апперцепція (бо є перцепція), імміграція (бо є міграція), інновація (бо є новація), ірраціональний (бо є раціональний), ірреальний (бо є реальний), контрреволюція (бо є революція), сюрреалізм (бо є реалізм).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: нотація — анотація, конотація), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: Андорра, Гаронна, Голландія, Калькутта, Марокко, Міссурі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бетті, Джонні, Мюллер, Руссо, Торрічеллі, Фламмаріон, Шіллер.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: андоррський (Андорра), марокканець (Марокко), яффський (Яффа).

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА j ТА ГОЛОСНИХ

§ 90. 1. Відповідно до вимови j у словах французького походження передається через ж: Жером (Jérome), жабо (jabot), Жанна (Jeanne), жури (jury); у словах англійського походження — через дж: джаз (jazz),

Джеймс (James), *джемпер* (jumper), *Джерсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через *х*: *хунта* (junta), *Бадахос* (Badajoz).

2. Початкові *іе* (*hie*) звичайно передаються через *іє*: *ієрарх*, *ієрархія*, *ієрєй*, *ієрєбгіф*, але: *езуїт*, *Єна*, *єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалім*. Початкове *је* передається через *є*: *Єнсен*, *Єсперсен*.

3. Початкові *іо*, *уо*, *јо* передаються через *іо*, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іон*, *іонізатор*, *іонійський*, *Іонічне море*; через *йо*, коли вони вимовляються як один склад; *йод*, *йота*; *Йорданія*, *Нью-Йорк*, *Йон*, *Йбсип* та ін.

4. *І*, *у* (а також *и* німецького дифтонга *eu*) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *б'юер*, *конв'єер*, *лояльниш*, *параноя*, *плеяда*, *рояль*, *саквоаяж*, *секвоя*, *файнс*, *феєрв'єрк*, але: *Гавайї*, *Г'ойя*, *Сав'ойя*, *Фейєрба́х*; також *ма́йя* (народність), *фой́е*.

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові *і*, *у* (ігрек) передаються також літерами *і*, *ї* та *и*.

а) *І* пишеться:

1) На початку слова: *іде́я*, *Іліа́да*, *інстру́кція*, *інтернаціона́льний*; *Інді́я*, *Іспа́нія*; *Ібсен*, *Іво́н*, *Ізабе́лла*.

2) Після приголосного перед голосним, *є* та *й*: *арте́ріальний*, *геніа́льний*, *діале́ктика*, *індустріаліза́ція*, *матеріа́л*, *соціалі́зм*, *фіа́лка*; *аудиє́нція*, *гіє́на*, *кліє́нт*, *пісте́т*; *аксіо́ма*, *революціо́нер*, *соціоло́гія*, *фіолето́вий*; *радіу́с*, *тріумф*; *парти́йний*, *раді́й*; *Біаррі́ц*, *Фі́уме*; *Віардо́*, *Оссіа́н*, *Фіорава́нте*.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у *й* і відповідно передається на письмі: *кури́боз*, *серйо́зний*; *ар'єрга́рд*, *бар'є́р*, *вольте́р'янець*, *кар'є́ра*, *п'є́са*.

Іа в кінці слова передається звичайно через *іа*: *арте́рія*, *інду́стрія*, *істо́рія*, *хімі́я*; *Апу́лія*, *Гре́ція*, *Діє́го-Гарсі́я*, *Мурсі́я*.

3) Після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у в, 3—5 цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбе́зі*, *Ка́прі*, *Лісабо́н*, *Міссісі́пі*, *Монтевіде́о*, *Нагаса́кі*, *По́ті*, *Ніл*, *Севі́лья*, *Сідней*, *Сомалі*, *Со́чі*; *Анрі*, *Біллó*, *Гальва́ні*, *Грімм*, *Дідро́*, *Дізель*, *Ові́дій*, *Россі́ні*; *лісабо́нський*.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дизель* (хоч *Дізелю*).

4) Після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *візу-ві, жури, колібрі, мерсі, парі, понурі, таксі, харакірі*, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *гратіс, піанісимо* й под.

5) В усіх інших випадках після *б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н* перед наступним приголосним: *бізнес, пілот, вібрація, академік, фінанси, графік, гіпопотам, логічний, гімн, кілограм, кіно, архів, хімія, хірург, література, республіка, комуніст, ніша*.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після *б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н* пишеться відповідно до вимоги *и*: *бурмістер* (але *бургомістр*), *вимпел*, *ехидна, імбір, кипарис, лиман, миля, мирт, нирка, спирт, химера* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башкир, гірня, калмик, кинджал, киргиз, кисет, кишлак*.

Примітка 2. З *и*, а не з *і* пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, епитимія, епітрахиль, камилавка, митра, митрополіт, християнство* тощо.

6) **ї** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозаїк, руїна, геїн; Енеїда, Ізмаїл, Қаїр*.

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться *і*: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний: *актисторичний, доісторичний, поінформувати, безідейний, дсзінтеграція, дезінфекція, дезінформація, розіграш*.

в) **И** пишеться:

1) В загальних назвах після приголосних *д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р* перед наступним приголосним: *дизель, динамо, диплом, директор, методика; інститут, математика, стимул, текстиль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксизм, силует, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигіт, джинси; речитатів, чичероне; ширма, шифр; бригада, риф, фабрика*.

2) У географічних назвах з кінцевими *-ида, -ика*: *Антарктида, Атлантида, Флоріда; Адріатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика*.

3) У географічних назвах після приголосних *дж, ж, ч, ш, щ і ц* перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Сан-Франціско, Циндао, Чикаго, Чилі*, але перед голосним *і* в кінці слова пишеться *і*: *Віші, Шіофок*.

4) У географічних назвах із звукосполученням *-ри-* перед приголосним (крім *й*): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим, Цюрих* та ін., але *Австрія, Ріо-де-Жанейро*.

5) У ряді інших географічних назв після приголосних *д, т* та *в* деяких випадках згідно з традиційною вимовою:

Аддіс-Абэба, Аргентіна, Братислава, Бразілія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалім, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестіна, Сардинія, Сиракузи, Сірія, Сицілія, Скандинавія, Тибет та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

б. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **и** українське **у**, а не **ю**: *брошюра, журі, парашют*; також у словах *парфуми, парфумерія*.

Е, ѐ, EU § 91. 1. **Е** передається літерою **е**: *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етан, ідеал, каре, силюет, театр, фаєтон, філе; Еквадор, Па-де-Калé, Теруель; Енгельс, Есхіл*.

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е**, воно передається літерою **е**: *європеєць, європейський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет*. Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є**, а не **е**: *бар'єр, н'едестал, конв'єер, ре'єстр, феєрв'єрк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандрієс, Дієго, Фейєрб'ах, Гот'є*. Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е**: *діелектрик, полієдр, реєвакуація, реєміграція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є**; у словах *проект, проєкція* й под. пишеться **е**.

Ое, ѓ, eu передаються літерою **е**: *Гете, Кельн, Вільнєв*.

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф § 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, е, ї**:

а) Після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'едестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янти, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рив'єра. Ак'яб, Іх'ямас, Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є*.

б) Після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура*.

2. Апостроф не пишеться:

а) Перед **йо**. *курй'оз, серй'озний*.

б) Коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *блязь, бюджет, бюр'о, кюпітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго, Кюв'є, Рюдберг*.

Ь § 93. 1. Знак м'якшення (**ь**) у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н**:

а) Перед **я, ю, є, ї, йо**: *адью, кондотьєр, конферансьє, монпансьє, ательє, марсельєза, мільярд, бульйон, віньєтка, каньйон; В'єнтьян, Фетьйо, Кордильєри, Севілья; Готьє, Лавуазьє, Жусьє, Мольєр, Ньютон, Реньє, Вінї.*

б) Відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатрос, фільм; Дельфи, Нельсон*, але: *залл, катафалк* і т. ін.

в) Відповідно до вимови в кінці слів: *магістраль, Базель, Булонь, Рафаель*, але: *бал, метал, рулон, шприц; Галац, Суец* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю**, коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**: *мадьяр, малярія; дюна, ілюзія, нюанс, тюбик, тюль; Аляска, Дюма, Сю, Цюрих.*

Дифтонги
AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу**: *аудиторія, аудієнція, гаупт-вахта, лауреат, локаут, пауза, фауна* (але: *мавзолей*); *джуль, клубн; Джорджтаун, Каунас; Краузе, Паульсен, Фьуст, Штраус; Воуверман, Шбу.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний, автобіографія, автомобіль, автор, авторитет, автохтон; Австралія, Австрія, Август, Аврора.*

Німецький
дифтонг EI

§ 95. 1. Німецький дифтонг **ei**, англійський **eu** та голландський **iu, u** передаються через **ей**: *волейбол, гейзер, дрейф, лейтенант, маркшейдер, капельмейстер, штрейкбрехер; Лейпциг, Рейн, Швейцарія; Ван-Дейк, Гейне, Ейнштейн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** — через **ой**: *Айзенбах, Нойбранденбург, Нортгайм; Вайзенборн, Кайзер, Майнгоф, Нойбауер.*

Кінцеві
-TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр**, кінцеве **-dr** — через **-др**: *барометр, діаметр, сестр, театр, термометр, центо; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в**: *Вашингтон, Вєбстер, Веллінгтон, Вільсон, Вільямс, Вінер, Вінніпег* та ін., але за традицією *Уайльд, Уеллс, Уельс, Уолл-стрит, Голсуорсі, Хемінгуей* та ін., англійське **th** — через **т**: *Ворт, Мередіт, Агата*, але *Голсуорсі, Рєзерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й**: *Анїй, Війон; Вайян, Вайєль, Шантїй.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *Аарне, Кюусінен, Тоомінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I відміна: *капсула* — *капсули, капсулі*; *фізика* — *фізики, фізиці*; *вакуоля* — *вакуолі, вакуолю*; *ескадрилья* — *ескадрильї, ескадрильєю*, род. мн. *ескадрилей*; *Будда* — *Будди, Буддою*; *Венеція* — *Венеції, Венецією*; *Гойя* — *Гойї, Гойєю*.

II відміна: *арсенал* — *арсеналу, арсеналом, в арсеналі*; *блок* — *блока (і блоку), блоком, на блоці*; *автомобіль* — *автомобіля, автомобілем*; *Шіллер* — *Шіллера, Шіллером*; *Рафаель* — *Рафаеля, Рафаелем*; *Дарвін* — *Дарвіна, Дарвіном*; *Бюлов* — *Бюлова, Бюловом*.

III відміна: *магістраль* — *магістралі, магістраллю*.

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на -а з попереднім голосним: *амплуа, боа, Жоффруа*; на -е: *кафе, кашне, турне; Беранже, Гейне, Гете, Данте*; на -є: *ательє, Барб'є, Готьє, Лавуазьє*; на -і: *колібри, поні, таксі; Гальвані, Голсуорсі, Россіні, Фірдоусі, Шеллі*; на -ї: *Винї, Шантійї*; на -о: *бюро, депо, кінно, манто, метро, радіо; Арно, Буало, Віардо, Гюго, Дідро, Лонгфелло, Тассо* (але *пальто* відмінюється); на -йо: *імброльйо, Пількомайо*; на -у: *какаду, рагу, Шоу*; на -ю: *інтерв'ю, меню, Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на -ін, -ов: *Аліс, Долбрес, Зейнаб; (Ельза) Вірхов, (Джеральдіна) Чаплін*.

: Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на -о відмінюються: *Бранко* — *Бранка, Давічо* — *Давіча, Костюшко* — *Костюшка, Тіто* — *Тіта, Цветко* — *Цветка*.

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березівський, Біловірхий, Ведмедів, Заєць, Кривоніс, Миколанко, Олексієнко, Олександрович, Швець*.

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища з закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Майборода — Майбороди, Майбороді, Майбороду й т. д.;

Гміря — Гмірі, Гмірі, Гмірю, Гмірею й т. д.;

Гнатюк — Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) й т. д.;

Заєць — Зайця, Зайцеві (Зайцю) й т. д.;

Іваньб — Іваня, Іваньбові (Іваню) й т. д.;

Кривоніс — Кривоніса, Кривонісові (Кривонісу) й т. д.;

Лєбідь — Лєбеда, Лєбедеві (Лєбедею) й т. д.;

Панібудьласка — Панібудьласки, Панібудьласці й т. д.;

Симоненко — Симоненка, Симоненкові (Симоненку)
й т. д.;

Але: *Швець — Швеця, Швецеві (Швецю)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на *-ий, -ій* відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. роду (тверді чи м'якої групи):

Авдієвський — Авдієвського, Авдієвському й т. д.;

Кобилянська — Кобилянської, Кобилянській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на *-ов, -ев (-ев), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)* відмінюються за такими зразками:

О д н и н а

Н.	Пáвлов	Ковалів	Прóкопів
Р.	Пáвлов-а	Ковалéв-а (-лів-а)	Прóкопов-а (-пів-а)
Д.	Пáвлов-у	Ковалéв-у (-лів-у)	Прóкопов-у (-пів-у)
Зн.	Пáвлов-а	Ковалéв-а (-лів-а)	Прóкопов-а (-пів-а)
Ор.	Пáвлов-им	Ковалéв-им (-лів-им)	Прóкопов-им (-пів-им)
М.	...Пáвлов-і, -у	...Ковалéв-і, -у (-лів-і, -у)	...Прóкопов-і, -у (-пів-і, -у)
Кл.	Пáвлов-е й Пáвлов	Ковалéв-е (-лів-е) й Ковалів	Прóкопов-е (-пів-е) й Прóкопів

М н о ж и н а

Н.	Пáвлов-и	Ковалéв-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)
Р.	Пáвлов-их	Ковалéв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Д.	Пáвлов-им	Ковалéв-им (-лів-им)	Прóкопов-им (-пів-им)
Зн.	Пáвлов-их	Ковалéв-их (-лів-их)	Прóкопов-их (-пів-их)
Ор.	Пáвлов-ими	Ковалéв-ими (-лів-ими)	Прóкопов-ими (-пів-ими)
М.	...Пáвлов-их	...Ковалéв-их (-лів-их)	...Прóкопов-их (-пів-их)
Кл.	Пáвлов-и	Ковалéз-и (-лів-и)	Прóкопов-и (-пів-и)

О д н и н а

Н.	Гáршин	Романішин
Р.	Гáршин-а	Романішин-а
Д.	Гáршин-ові (-у)	Романішин-ові (-у)
Зн.	Гáршин-а	Романішин-а
Ор.	Гáршин-им	Романішин-им
М.	...Гáршин-і, -у	...Романішин-і, -у
Кл.	Гáршин-е й Гáршин	Романішин-е й Романішин

Множина

Н.	Гаршин-и	Романішин-и
Р.	Гаршин-их	Романішин-их
Д.	Гаршин-им	Романішин-им
Зн.	Гаршин-их	Романішин-их
Ор.	Гаршин-ими	Романішин-ими
М.	...Гаршин-их	...Романішин-их
Кл.	Гаршин-и	Романішин-и

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний *е* зберігається: *Гашек* — *Гашека*, *Гашекові...*, *Локетек* — *Локетека*, *Локетеві*...

4. Жіночі прізвища на приголосний та *о* не відмінюються: *Марії Сеник*, *Надії Балій*, з *Ніною Байко*. Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя Сеника*, *Михайлові Балієві*, з *Андрієм Байком*.

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен § 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на *-а*, *-я*, відмінюються як відповідні

іменники І відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микол-а	Ганн-а
Р.	Микол-и	Ганн-и
Д.	Микол-і	Ганн-і
Зн.	Микол-у	Ганн-у
Ор.	Микол-ою	Ганн-ою
М.	Микол-і	Ганн-і
Кл.	Микол-о	Ганн-о

М'яка група

	чол. р.		жін. р.	
Н.	Ілл-я	Соломі-я	Мотр-я	Натал-я
Р.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
Д.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
Зн.	Ілл-ю	Соломі-ю	Мотр-ю	Натал-ю
Ор.	Ілл-єю	Соломі-єю	Мотр-єю	Натал-єю
М.	Ілл-і	Соломі-ї	Мотр-і	Натал-і
Кл.	Ілл-е	Соломі-е	Мотр-е	Натал-ю

Множина

Тверда група

	чол. р.	жін. р.
Н.	Микóл-и	Гáнн-и
Р.	Микóл	Ганн
Д.	Микóл-ам	Гáнн-ам
Зн.	Микóл	Ганн
Ор.	Микóл-ами	Гáнн-ами
М.	Микóл-ах	Гáнн-ах
Кл.	Микóл-и	Гáнн-и

М'яка група

	чол. р.	жін. р.		
Н.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і	Натáл-і
Р.	Ілл-ів	Соломі́й	Мотр	Натáль
Д.	Ілл-я́м	Соломі-я́м	Мóтр-я́м	Натáл-я́м
Зн.	Ілл-ів	Соломі́й	Мотр	Натáль
Ор.	Ілл-я́ми	Соломі-я́ми	Мóтр-я́ми	Натáл-я́ми
М.	Ілл-я́х	Соломі-я́х	Мóтр-я́х	Натáл-я́х
Кл.	Ілл-і	Соломі-ї	Мóтр-і	Натáл-і

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи г, к, х у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням **-і** змінюються на з, ц, с: *Ольга* — *Ользі*, *Палажка* — *Палажці*, *Солоха* — *Солосі*.

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Одárка*, *Парáска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о**: *Одáрок*, *Парáсок*.

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о**, відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

Н.	Олég	Антін	Дмитр-ó
Р.	Олég-а	Антóн-а	Дмитр-á
Д.	Олég-ові (-у)	Антóн-ові (-у)	Дмитр-óві (-у)
Зн.	Олég-а	Антóн-а	Дмитр-á
Ор.	Олég-ом	Антóн-ом	Дмитр-óм
М.	Олég-ові	Антóн-ові	Дмитр-óві
Кл.	Олég-у	Антóн-е	Дмитр-е

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-й	Ігор	Терёнъ	Тиміш
Р. Сергі-я	Ігор-я	Терён-я	Тимош-а
Д. Сергі-єві(-ю)	Ігор-єві(-ю)	Терён-єві(-ю)	Тимош-єві(-у)
Зн. Сергі-я	Ігор-я	Терён-я	Тимош-а
Ор. Сергі-єм	Ігор-єм	Терён-єм	Тимош-ём
М. Сергі-єві	Ігор-єві	Терён-єві	Тимош-єві
Кл. Сергі-ю	Ігор-е	Терён-ю	Тимош-е

Множина

Тверда група

Н. Олэг-и	Антон-и	Дмитр-и
Р. Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Д. Олэг-ам	Антон-ам	Дмитр-ам
Зн. Олэг-ів	Антон-ів	Дмитр-ів
Ор. Олэг-ами	Антон-ами	Дмитр-ами
М. Олэг-ах	Антон-ах	Дмитр-ах
Кл. Олэг-и	Антон-и	Дмитр-и

М'яка група

Мішана група

Н. Сергі-ї	Ігор-і	Терён-і	Тимош-і
Р. Сергі-їв	Ігор-ів	Терён-ів	Тимош-ів
Д. Сергі-ям	Ігор-ям	Терён-ям	Тимош-ам
Зн. Сергі-їв	Ігор-ів	Терён-ів	Тимош-ів
Ор. Сергі-ями	Ігор-ями	Терён-ями	Тимош-ами
М. Сергі-ях	Ігор-ях	Терён-ях	Тимош-ах
Кл. Сергі-ї	Ігор-і	Терён-і	Тимош-і

Примітка 1. В іменах типу *Антін, Нестір, Ничипір, Прокін, Сідір, Тиміш, Федір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — о: *Антона, Антонови* й т. д., *Нестора, Несторові* й т. д., але: *Авенір — Авеніра, Лаврін — Лавріна, Олефір — Олефіра*.

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на -р, у родовому мають закінчення -а: *Віктор — Віктора, Макар — Макара, Світозар — Світозара*, але: *Ігор — Ігоря, Лазар — Лазаря*.

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лева* й *Льва, Лєвові* й *Льбєві* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

О д н и н а

Н.	Любóв	Ніне́ль
Р.	Любóв-і	Ніне́л-і
Д.	Любóв-і	Ніне́л-і
Зн.	Любóв	Ніне́ль
Ор.	Любóв'-ю	Ніне́лл-ю
М.	Любóв-і	Ніне́л-і
Кл.	Любóв-е	Ніне́л-е

Примітка: Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н.	Марі-я Васи́лівн-а (Андрі́ївн-а, Іллівн-а)
Р.	Марі-ї Васи́лівн-и (Андрі́ївн-и, Іллівн-и)
Д.	Марі-ї Васи́лівн-і (Андрі́ївн-і, Іллівн-і)
Зн.	Марі-ю Васи́лівн-у (Андрі́ївн-у, Іллівн-у)
Ор.	Марі-єю Васи́лівн-ою (Андрі́ївн-ою, Іллівн-ою)
М.	Марі-ї Васи́лівн-і (Андрі́ївн-і, Іллівн-і)
Кл.	Марі-є Васи́лівн-о (Андрі́ївн-о, Іллівн-о)

Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ § 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук *е*, польські *ie*, болгарський і сербський *е*, чеські *е*, *ě* після приголосних передаються літерою **е**: *Алекса́ндров, Бесту́жев, Вельгбрський, Венге́ров, Веселовський, Держа́він, Кузнецов, Лермонтов, Озеров, Петров, Степа́нов, Турге́нев, Фе́дін, Шмельова; Бєлич, Бронєвський, Вєслав, Залєський, Мечисла́в, Ми́цкевич, Міча́тек, Не́дич, Седла́чек, Сенке́вич, Серако́вський, Це́нкий, Ча́пек.*

2. Російський звук *е* передається літерою **є** в таких випадках:

а) На початку слів: *Євдокі́мов, Євтуше́вський, Єго́ров, Єла́нський, Єлиза́ров, Єршо́в, Єфі́мов.*

б) У середині слів після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: *Бердя́єв, Буєра́ков, Верєсі́єв, Гуля́єв, Достоєвський, Ісає́нков; Аляб'єв, Афанасьєв, Григор'єв, Євгенєва, Зинів'єв.*

в) Після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Ломте́єв, Медвє́дєєв, М'ятле́єв, Тиміря́єєв; Алексє́єв, Ведєне́єв, Гордє́єв, Матє́єєв, Менделє́єв, але: Міро́мцев, Нехоро́шев, Піса́рев, Подья́чев, Усвятце́в; Андрє́єв, Аракче́єєв, Маце́єєв, Плеце́єєв, а також у болгарських: Бо́тев, Дру́мєв* і под.

г) Коли російському *е* кореня відповідає в аналогічних українських і (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєлі́нський, Звє́-*

рев, Лесків, Местєчкін, Насєдкін, Пешківський, Рєнін, Столєтов, Твердохлєбов.

3. Російська літера **ѣ** передається:

ѣ

а) Сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф**, коли **ѣ** позначає звукосполучення **й + о**: *Йблкін; Бугайов, Воробйова, Окайбмов, Соловійов.*

б) Через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **ѣ** позначає сполучення м'якого приголосного з **о**: *Алфьоров, Верьовкін, Дьорнов, Корольов, Новосьолов, Семьоркін, Тьоркін.* Але в прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **е**: *Артємов, Семєнов, Федоров* і т. ін.

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Грачов, Лихачов, Пугачов, Хрущов, Щипачов.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) Сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф**: *Голембйовський, Мйодович, Пйотровський.*

б) Через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньолек, Генсьорський, Козьолєцький.*

и (і)

5. **И (і)** передається через **и** в прізвищах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Велічков, Жівков, Хрістов; Бєлич, Караджич, Милєтич, Радич, Ягич*; але через **ї** після голосного: *Райч, Стойч* та через **і** — на початку слова: *Іконюмов, Ілієв; Івич, Ізнатович.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** передається:

а) Через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашкєвич, Зволінський, Лінда, Міцкєвич; Індра, Єдлічка, Мічатец.*

б) Через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович)**: *Бжозович, Козіцький, Конопніцька, Копєрник, Сенкєвич, Шімчак; Гавлик, Жйшка, Міклошич, Фучик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) Літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігнатов, Ігнатьєв, Ісаєв; Багіров, Гагарін, Мічурін, Пушкін.*

б) Літерою **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Вбінов, Гур'їн, Ізмаїлов, Іл'їн.*

в) Літерою **и**:

1) Після **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Гаршин, Гущин, Дорбжін, Лущин, Цецілін, Чйчиков, Шйшкін, Щиглов*; це стосується й прізвищ інших народів: *Абашйїдзе, Вашингтон, Джигарханян, Жильєрон, Тажібєєв, Цицерон, Чиковані* тощо; також *Чингісхан*, але перед голосним пишеться **і**: *Жіонб, Тиціан.*

2) У прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борісов, Ботвінник, Вавилівський, Виноградов, Глінка, Данілов, Казимірський, Кантемір, Кирилов, Кисельов, Миронов, Митрофанов, Мішкін, Нікіфоров, Одинцов, Пивоваров, Пил'яєв, Пісарев, Смирнов, Тимофеев, Титов, Тихоміров*, але: *Нікітін, Ніколаєв, Філіппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських.

3) У префіксі при: *Прибілкін, Привалов, Пришвін*.

4) У суфіксах *-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-*: *Бєликов, Гόлик, Котельников, Крутиков, Новиков; Гнідич, Григорович, Кулінич, Станюкович, Трублаєвич; Голіцин, Паліцин; Радіщев, Татіщев*.

ы 7. Російський звук **ы** (польськ., чеськ., словацьк. **у**) передається літерою **и**: *Крутих, Маліцин, Рибаків, Циганков, Чернишов; Виспянський, Пташинський; Масарик*.

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журавський, Короткевич*, але: *Бядуля, Янка Купала, Цьотка* й под.

А, Ё 8. Польські носові **ą, ę** передаються:

а) Сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбрівський, Зарємба, Кємпа*.

б) Сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайончек, Пайонк, Пйонтек, Свьонтек; Венгжинович, Ендріховський, Свенційський*.

-ск(ий), -цк(ий) та ін. 9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(y), -ck(y)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий)**: *Бронівський, Даргоміжський, Маяковський, Мусоргський, Острівський; Гомуліцький, Городецький; Грудзький, Завадзький*; так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой)**: *Луговської (Луговська), Трубецької (Трубецька)*.

М'якість польських приголосних **ń, ś, ć (dz')** у прізвищах перед суфіксами **-ський, -цький** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **и, с, ц** (дз) пом'якшуються: *Виспянський, Яблонський; Свядек, Цвік*. В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюрівець, Сятківський*.

Прізвища з прикметниковими закінченнями 10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ий** через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**: *Бєлий, Гόрський, Крайній; Бєла, Горова, Крайня*. Закінчення **-ой** передається через **-ой**: *Донської, Полевої, Толстой*.

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы**, чеських **-у**, польських **-у**, болгарських **-и** передаються через **-ий**: *Бялий, Гартний, Гуляшкий, Неврлий, Неедлий, Новотний, Палацький*.

Апостроф 11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї**: *Аляб'єв, Арєф'єв, Водоп'янов, В'яземський, В'яльцева, Григор'єв, Захар'їн, Луб'янцев, Лук'янов, Пом'яловський, Прокіф'єв, Рум'янцев, Юр'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйов, Соловійов*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *Бядуля, Пясецький, Рюмін*.

Ь 12. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьяконов, Панкрат'єв, Третьяков, Полоз'єв, Саласьєв, Ульянов, Ільйюшин, Анан'їн*.

2) Перед приголосними: *Вольнов, Коньков*.

3) У кінці слова: *Лось, Собоь*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Дягилєв, Зябрев, Ляпунов, Цяловський, Тюменєв*.

б) Твердий кінцевий приголосний **ц** у прізвищах із суфіксом **-ець** пом'якшується: *Глуховець, Скиталець*.

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Клаузевиц, Ліфшиц, Моріц*.

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська) § 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. Окремо пишуться:

а) Прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Іван Волоче Око, Олена Прекрасна, Річард Лєвовє Сєрце, Степан Тігряча Смерть*; сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.

б) Псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Лєся Українка, Мårко Вовчок, Панас Мирний*.

в) Повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цєзар, Марк Порцій Катон*.

г) Частки, артиклі та інші службові слова (*ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон* і т. ін.) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куєва, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельє, фон дер Гольц*.

Примітка 1. Скорочена частка *д* та ірландська частка *о* пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбер, Д'Артаньян, Д'Обиньє; О'Генрі, О'Кейсі, О'Кочнейль*; частки *Ван-, Мак, Сан-, Сен-*, які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магон, Мак-Клюр, Сан-Мартін, Сен-Симон*.

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтен, Лєсаж, Фонвізін*.

д) Слово *дон* («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Пєдро, дон Хосє*. У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот*.

Примітка. У загальному значенні слово *донжуан* пишеться разом і з малої літери.

е) Складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Гнуєн Қонг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінучит*.

2 Р а з о м пишуться:

а) Українські прізвища, що складаються з дієслова в наказів формі та іменника: *Горіцвіт, Непійвода, Убийвовк*.

б) Українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвечір, Нетудихата, Панібудьласка*.

в) Українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звуку: *Довгопól, Кривоніс, Скороход*.

г) Слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Ярополк*.

д) Складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можб, Дєн Сяопін, Тào Юаньмін, Сунь Ятсєн*.

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лін, Лу Сін, Цуй Юань*.

е) Тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами *бей, задé, мелік, оглі* й под.; що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзадé, Кероглі*. Але арабське *ібн* пишеться окремо: *Ібн Русте, Ібн Сіна, Ібн Фадлán*, а тюркське *пашá* — через дефіс: *Гедік-пашá, Осман-пашá*.

3. Через дефіс пишуться:

а) Складні особові імена: *Васіль-Костянтин, Жан-Жак, Зинобій-Богдан, Марія-Антуанетта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгельм*.

б) Складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревеа, Гулак-Артемівський, Жоліб-Кюрі, Квітка-Оснóв'яненко, Нечуй-Левіцький, Нóвиков-Прибóй, Римський-Кóрсаков*.

в) Імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царéнко, Кірик-мужичóк*. Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужічий син*, рідше — кома: *Іван, селянський син*.

Похідні
прикметники

§ 107. 1 Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський*.

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзе-дун — маоцзе-дунівський, Кім Ір Сен — кімрсе-нівський*.

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський*. Якщо прикметник утворюється від прізвища з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — деголлівський, Нур ед Дін — нуреддінівський*. Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбér* зберігають апостроф після частки: *д'аламбérівський*.

4. Не утворюються прикметники:

а) Від складних прізвищ, прізвиць і псевдонімів типу: *Гулак-Артемівський, Марко Вовчóк, Річард Лёвове Сёрце*.

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вальтер Скотт — вальтер-скоттівський, Жюль Верн — жюль-вєрнівський, Марк Твен — марк-твенівський*.

б) Від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглі, Осман-пашá* тощо.

в) Він невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *ді Вітторіо, Ламетрі, Д'Обіньé*.

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські
географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ, Вінниця, Гребінка, Донéцьк, Дубно, Житóмир*,

Запоріжжя, Здолбунів, Кам'янець-Подільський, Київ, Козятин, Кременчук, Кривий Ріг, Львів, Миколаїв, Новгород-Сіверський, Одеса, Охтірка, Рівне, Сіверськодононецьк, Трипілля, Харків, Чернівці, Чернігів, Шепетівка, Ямпіль; Десна, Дніпрі, Дністер, Західний Буг, Ірпін, Прип'ять, Роса, Стохід, Сян, Тетерів, Тіса, Трубіж.

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти -поль у небагатьох словах грецького походження (грецьке *polis* «місто»): *Маріуполь, Мелітополь, Нікополь, Севастополь, Сімферополь, Тирасполь* — і -піль (з українського «поле»): *Бориспіль, Крижопіль, Ольгопіль, Тернопіль.*

§ 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е 1. Російська літера *е* передається через *е*: *Бездна, Верхоянськ, Воронеж, Зеленодольськ, Новочеркаськ, Туапсе; Ветлуга, Лена, Нева, Онега, Пінега, Пенза, Тєрек, Шексна.*

Але інколи *е* передається через *є*:
а) На початку слова: *Єваторія, Єйськ, Єлєць, Єнісеї, Єрван;* так само після голосного *й* при роздільній вимові після приголосного: *Єгор'євськ, Колгуєв, Посьєт.*

б) Після приголосних (крім шиплячих, *р* і *ц*) у суфіксах *-єв, -єєв* російських назв, похідних переважно від прізвищ: *море Ляптевих, Лєжнево*, але: *Плещєєво, Ржев, мис Рум'янцева.*

в) Коли російському *е* основи відповідає в аналогічних українських основах *і* (тобто на місці колишнього *ѣ*): *Бєжецьк, Бєлгород, Белѡво, Белорєцьк, Благовєщенськ, Желєзновѡдськ, Орєхово-Зуєво.*

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке *е* передається через *і*: *Арабатська Стрїлка, Біла, оз. Біле, Біловєзька Пуца, Вітка, Лісна, Негорїле, Піщане, Сінне, Сїрий мис, Цїлиноград* і под. Це стосується й польського *іа*: *Бїла Підляська, Білосѡк* тощо.

Примітка. Польське й чеське *е*, що виступає в географічних назвах із суфіксом *-ц-* (лат. *-с-*), зберігається: *Бєльце, Кєльце; Кошице, Лїдице, Пардубице.* Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопане* має форму прикметника середнього роду (однина) *й*, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопане, Закопаного, Закопаному* й т. д.

2. Літера *є* передається:

а) Через *йо* на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення *й + о*: *Йолкіно, Соловійово.*

б) Через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о**: *мис Дежньова, р. Оленьок, але: р. Березова, Орел.*

в) Через **о** під наголосом після **ч, щ**: *Рогачово, Сичовка, Щокіно.*

3. Літера **э** передається через **е**: *Ельбрус, Ельтон, Емба, Естонія.*

4. Літера **и** передається:

и

а) Через **і** або **ї**:

1) Через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Батумі, Бородіно, Вітебськ, Воткінськ, Ігарка, Іжевськ, Іркутськ, Кінешма, Пбіті, Сочі, Сухумі, Челябінськ; Двіна, оз. Ільмень, Індигірка, Іртіш, оз. Селігер.*

2) Через **ї** після голосного **й** при роздільній вимові після приголосного: *Зілаїр, Кутаїсі, Трбіцьк, Анаьїно, Мар'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ий, -инськ-**: *Березина, Гусине Озеро, Дудінка, Жабинка, Карпінськ, Крутінське, Правдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче).

б) Російське **и** передається через **и**:

1) Після **ж, ч, ш** і **ц** перед приголосним: *Жигалово, Жіздр, Жила Коса; Ачинськ, Нальчик, Чирчїк; Єгбрино, Ішім, Камішин, Тїшино; Щигрі; Цимлянська.*

2) У географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаврілово, Данїлов, Дмитров, Михайловське; але Ніколаєвськ-на-Амурі та ін.* (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. **ї** зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **ї**: *Леонїдово.*

3) У коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виноградово, Кисловодськ, Клин, Крічев, Курільські острові, Ліпонецьк, Лихославль, Тїхвін, Тихорєцьк.*

4) У складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивосток, П'ятигорськ, Семипалатинськ.*

5) У префіксі **при-**: *Приволжя, Примор'я, Прикїумськ.*

6) У суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-**: *Зимівники, Тупїк; Боровичі, Котельнич, Осиповичі, Углич; Брїнниці, Глівиці, оз. Колвіцьке, Луховиці; Митиці, Ртищево.*

7) У закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березники, Валїйки, Горки, але Жигулї* (бо тут м'яка основа).

8) У словах *Сибір, Симбірськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибірськ*).

ы 5. Літера **ы** передається через **и**: *Вікса, Вітегра, Іртіш, Сізрань, Сиктивкар, Чебоксари, Шахти*.

6. У словах: *Росія, російський, Білорусія, білоруський* приголосний **с** не подвожується.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями 7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий**; **-ий** після твердого приголосного — через **-ий**, після м'якого приголосного — через **-ій**; **-ая, -яя** — через **-а, -я**; **-ое, -еє** — через **-е, -є**: *Грозний, Становий* (хребет); *Великий Устюг, Оленій* (острів); *Лиха, Ніжня Тунгуска, Чусова; Благодарне, Бологэ, Майське, Покровське, Угловé*.

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно)**, після шиплячих — **-ино**: *Внуково, Орехово-Зуєво; Бородіно, Мар'їно, Пушкіно; Єгоршино, Рощино*.

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і**: *Нові Ключі, Набережні Човні, Карські Ворога, Чисті Пруді*.

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Банська Бістриця, Нові Замки, Стальова Вбля, Чеський Крумльов*.

д) Польське **ó**, що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у**: *Жирардув, Жешув, Томашув-Мазовецький* і т. ін., але традиційно *Грубешів, Краків*.

е) Польські носові **a, e** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домброва, Дембіця*; перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен**: *Конт, Ченстохова*.

Апостроф 8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р**, а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї**: *В'язникі, Дем'янськ, Прокóp'євськ, П'ятигóрськ, Ак'яр, Амудар'я, Гур'єв*; перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравієво*.

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то апостроф перед ними не пишеться: *В'язьма, Қяхта, Крюково, Рязань*.

ь 9. а) Знак м'якшення (**ь**) пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н**:

1) Перед **я, ю, є, ї**: *Дьєпп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє*.

- 2) Перед приголосним: *Клязьма, Лісьва, Льгов*.
 3) У кінці слова: *Гомель, Нахичевань, Сімферополь, Тянь-Шань*.

Примітка. Коли я, ю означають сполучення м'якого приголосного з а, у, то перед ними ь не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень*.

б) Твердий кінцевий приголосний основи ц пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах *-ець, -аць, -иця*: *Олонець, Повенець, Череповець, Крагуєваць, Столаць; Дембіця, Ломниця, Рєчиця*.

в) Суфікси географічних назв *-ск, -цк* передаються відповідно українськими суфіксами *-ськ, -цьк*: *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнєцьк, Трбіцьк*.

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Аравійське море, мис Доброї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан*.

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Новгород, Південна Америка, Північний полюс*.

Іншомовні географічні назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Уваги до правопису слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться

відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання географічних назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські та інших союзних республік, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

I відміна: *Африка — Африки, в Африці; Волга — Волги, на Волзі; Лохвиця — Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці; Махачкала — Махачкалі, у Махачкалі; Москва — Москві, Московію, у Москві; Одеса — Одеси, в Одесі; Ольвія — Ольвії, Ольвією, в Ольвії; Полтава — Полтави, у Полтаві; Прага — Праги, у Празі; Рєчиця — Рєчиці, в Рєчиці; Шепетівка — Шепетівки, у Шепетівці*.

II відміна: *Буг — Бугу, на Бугі (й по Бугу); Владивосток — Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку); Гайсин — Гайсина, Гайсином, у Гайсині; Дубно — Дубна, Дубном, у Дубні; Единбург — Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу); Київ — Києва, Києвом, у Києві; Лихославль — Лихославля, Лихославлем, у Лихославлі; Луганськ — Луганська, Луганськом, у Луганську; Львів — Львова, Львовом, у Львові; Орел — Орла, Орлом, в Орлі; Псков — Пскова, Псковом, у Пскові; Світязь — Світязю, Світязем, на Світязі; Тернопіль — Тернополя, Тернополем, у Тернополі; Теруель —*

Теруеля, Теруелем, у Теруелі; Токмак — Токмака, у Токмаці (у Токмаку); Ужгород — Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді.

III відміна: *Бретань — Бретані, Бретанню, у Бретані; Керч — Керчі, Керчу, у Керчі; Об — Обі, Об'ю, на Обі; Свір — Свірі, Свір'ю, на Свірі; Сізрань — Сізрані, Сізранню, у Сізрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березникі — Березників, Березникам; Гóрки — Гóрок, Гóркам; Єсентукі — Єсентуків, Єсентукам; Жигулі — Жигулів, Жигулям; Ков'яги — Ков'яг, Ков'ягам; Лубні — Лубен, Лубнам; Пліски — Плісок, Пліскам; Прилуки — Прилук, Прилукам; Ромні — Ромен, Ромнам; Салоніки — Салонік, Салонікам; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях.*

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Боровé — Боровóго, Боровóму; Жукóвський — Жукóвського, Жукóвському; Лозова́ — Лозовóї, Лозовíй; Рівне — Рівного, Рівному; Чусова́ — Чусовóї, Чусовíй.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) *Велікий Устюг — Велікого Устюга; Гóла Пристань — Гóлої Пристані, Гóлою Пристанню; Кривій Ріг — Кривóго Рóгу, Велікі Лўки — Веліких Лук, Єлисейські Поля — Єлисейських Полів, Мінеральні Вóди — Мінеральних Вод.*

б) *Кам'янець-Подільський — Кам'янець-Подільського, Кам'янецьві-Подільському, Нóвгород-Сіверський — Нóвгорода-Сіверського, Нóвгороду-Сіверському; Новоград-Волинський — Новограда-Волинського, Новоградіві-Волинському; Рава-Рўська — Рáви-Рўської, Рáви-Рўській.*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: *Алма-Ата́ — Алма-Атí, в Алма-Атí; Баден-Баден — Баден-Бадена, у Баден-Бадені; Орехово-Зўево — Орехово-Зўева, в Орехово-Зўеві; Івано-Франківськ — Івано-Франківська, в Івано-Франківську. Але: Кóнча-Зáспа — Кóнчі-Зáспи, у Кóнчі-Зáспі; Пўща-Водїця — Пўщі-Водїці, у Пўщі-Водїці.*

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника *на* та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині:

Ростов-на-Дону — *Ростова-на-Дону*, у *Ростові-на-Дону*;
Франкфурт-на-Майні — *Франкфурта-на-Майні*, у *Франкфурті-на-Майні*.

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є)**, **і (ї)**, **о**, **у (ю)**. *Рамбуйє*, *Туапсе*, *Улан-Удэ*, *Фіюме*; *Капрі*, *Порт-Луї*, *Поті*, *Тбілісі*, *Уссурі*, *Фукуї*; *Бордо*, *Глазго*, *Марокко*, *По*, *Сант-Яго*; *Бакі*, *Бештау*, *Катманду*, *Кюсю*. Так само не відмінюються й деякі назви на **-а**, як *Нікарагуа*.

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси
-ИНСЬК(ИЙ), метників, утворених від географічних назв **-ІНСЬК(ИЙ)** і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин**, **-ін**, **-инськ**, **-інськ**, зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Камішин* — *камішинський*, *Ніжин* — *ніжинський*, *Пенжино* — *пенжинський*, *Тулчин* — *тулчинський*, *Тушино* — *тушинський*, *Цюрюпинськ* — *цюрюпинський*, *Чигирин* — *чигиринський*; *грузин* — *грузинський*, *осетин* — *осетинський*; *Болдіно* — *болдинський*, *Туринськ* — *туринський*, *Філіппіни* — *філіппінський*.

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин**, **-ін**, пишеться завжди **и**: *Алмата* — *алма-атинський*; *Аляска* — *альяскінський*, *Бакі* — *бакінський*, *Кабарда* — *кабардинський*, *Караганда* — *карагандинський*, *Поті* — *потинський*, *Сочі* — *сочинський*, *Чита* — *читинський*, *Шахти* — *шахтинський*.

Суфікси
-ОВСЬК(ИЙ), **[-ЬОВСЬК(ИЙ)]**, **-ЕВСЬК(ИЙ)** **[-ЕВСЬК(ИЙ)]**, **-ІВСЬК(ИЙ)** **[-ІВСЬК(ИЙ)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов** (**-ьов**), **-ев** (**-ев**), **-ів** (**-їв**), зберігається той самий голосний (**о**, **е**, **є**, **і**, **ї**), що й в основній назві: *Дніпропетровськ* — *дніпропетровський*, *Тамбов* — *тамбовський*; *Карачев* — *карачевський*, *Колгуєв* — *колгуєвський*; *Кишинів* — *кишинівський*, *Львів* — *львівський*, *Могилів* — *могилівський*, *Тетерів* — *тетерівський*, *Чернігів* — *чернігівський*. Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о**, **е** стає закритим, діє правило про чергування **о**, **е** з **і**: *Лозова* — *лозівський*, *Світлове* — *світлівський*, *Хмелеве* — *хмелівський*.

У прикметниках, утворених від географічних назв із фіксальним **к**, перед яким іде інший приголосний, пишеться

-івський (-ївський): Біла Церква — білоцерківський, Вальки — вальківський, Гребінка — гребінківський, Казанка — казанківський, а також Златоуст — златоустівський. Але: Орёл — орловський і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) Г, ж, з (дз) + **-ськ(ий)** → **-зьк(ий)** [-дзьк(ий)]: Буг — бузький, Ветлуга — ветлузький, Віборг — виборзький, Вольга — вользький, Габага — гаабзький, Гамбург — гамбурзький, Калуга — калузький, Ладога — ладозький, Люксембург — люксембурзький, Лейпциг — лейпцизький, Онега — онезький, Острог — острозький, Прага — празький, Рига — ризький, Страсбург — страсбурзький; Воронеж — воронезький (пор назву українського селища — Вороніж — воронізький), Запоріжжя — запорізький, Париж — паризький; Абхазія — абхазький, Кавказ — кавказький, Лодзь — лодзький, Сиракузи — сиракузький, француз — французький.

б) К, ц, ч + **-ськ(ий)** → **-цьк(ий)**: Баскунчак — баскунчацький, Великі Луки — великолукцький, Вишній Волочок — вишньоволокцький, Владивосток — владивостоцький, грек — грецький, Казарлік — казарлицький, Казбек — казбецький, калмик — калмицький, Кобеляки — кобеляцький, коряк — коряцький, Кременчук — кременчуцький, Прилуки — прилуцький, словак — словацький, таджик — таджицький, турок — турецький, узбек — узбецький; Ніцца — ніццький, Суєц — суєцький, Череповець — череповецький; Бахмач — бахмацький, Галич — галицький, Грінвіч — гринвіцький, Овруч — овруцький, Солигалич — солигалицький. Але: Дамаск — дамаський, Мекка — меккський, тюрки — тюркський.

в) С, х, ш + **-ськ(ий)** → **-ськ(ий)**: Арзамас — арзамаський, Одеса — одеський, Тбілісі — тбіліський, тунгус — тунгусський, Черкаси — черкаський, черкес — черкеський, Ясси — яський; волох — волоський, Карабах — карабаський, Лепетуха — лепетиський, чех — чеський; Золотоноша — золотоніський, Кандалякша — кандалакський, латись — латиський, Сиваш — сиваський, чуваш — чуваський.

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основи, передаються з ними і на пнсьмі: баски — баскський, казах — казахський, Перемишль — перемишльський та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

1. О к р е м о пишуться:

Написання окремо а) Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: Біла Церква, Великий Устюг, Вєрхня Сілезія, Вишній Волочок, Гола Пристань, Голубий Ніл, Давидів Бїд, Запорізька Січ, Західна Європа,

Зелена Гіра, Нове Місто, Новий Сад, Пovalізька Бістриця, Сомкова Долина, Стара Планина, Широкий Яр.

б) Географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавказький хребет, Кандалякська губа, Скандинавський півострів, Фінська затока. Чорне море.*

в) Географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Друга, Залісся Перше, Красне Друже, Перше Садове.*

г) Географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *село Івана Франка, селище Лев Толстой, станція Єрофей Павлович, але: місто Івано-Франківськ, село Михайло-Коцюбинське* (бо тут маємо сполучний голосний о й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро-Варварівка*, що складається з двох імен.

2. Р а з о м пишуться:

Написання разом	а) Географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: <i>Білопілля, Верхньодніпровськ, Гостролуччя, Дорогобуж, Кам'яногірка, Красноводськ, Малоярославець, Нижньокимськ, Нововолінськ, Новосибірськ, Старокостянтинів, Чистоводне, Ясногородка; білопільський, верхньодніпровський, гостролучанський, дорогобужський, кам'яногірківський, чистоводнівський та ін.</i>
--------------------	--

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *море, гора, хребет, лс, озеро, низовина, острів* і т. ін.: *Західносибірська низовина, Нижньодунайська низовина, Новосибірські острови, Південноукраїнський канал, Східноєвропейська рівнина, Східноказахстанська область, Східнокитайське море* тощо.

б) Географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворіччя, Першотравневе, П'ятигорськ, П'ятихатки, Семигіри. Семипілки, Сорокадуби, Трипілля; дворічанський, п'ятихатківський, семигірський, семипілковий, сорокадубівський та ін.*

в) Географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородок, Гуляйполе, Копайгород, Крутибороди, Печиводи; вернигородоцький, гуляйпільський, копайгородський, крутибородівський, печиводівський.*

г) Географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметни-

ки: *Верболози, Індокитай, Страхолісся; верболівський, індокитайський, страхоліський. Але: Австро-Угорщина, Азово-Чорномор'я, Чехо-Слова́чина та деякі інші.*

д) Географічні назви з другою частиною *-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт* і похідні від них прикметники: *Белград, Волгоград, Ціліноград; Китайгород, Новгород, Княжпіль, Ольгопіль; Адріанополь, Севастополь; Ашгабад, Бранденбург, Кемберленд, Даугавпілс, Кейптаун, Йоркшир, Рудольфштадт; волгоградський, новгородський, ольгопільський, севастопольський; бренденбурзький, даугавпілський, рудольфштадтський.*

е) Прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів *-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)* і суфіксів присвійності] та іменника: *біломорський* (від *Біле море*), *білоцерківський* (від *Біла Церква*), *гостромогильський* (від *Гостра Могила*), *новоміський* (від *Новé Місто*), *яснополянський* (від *Ясна Поляна*); *житньогірський* (від *Житні Гори*), *західноєвропейський* (від *Західна Європа*), *кам'янобалківський* (від *Кам'яна Балка*), *липоводолінський* (від *Ліпова Долина*).

3. Через дефіс пишуться:

Написання
через дефіс

а) Географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Баня-Лука — баня-луцький, Гвінея-Бісау — гвінея-бісауський, Глинськ-Загора — глинськ-загорський, Ельзас-Лотарингія — ельзас-лотаринзький, Коло-Михайлівка — коло-михайлівський, Орехово-Зуєво — орехово-зуєвський, Пуца-Водія — пуца-водицький; Берізки-Бершадські — берізки-бершадський, Віта-Пошто́ва — віта-пошто́вий, Кам'янець-Подільський — кам'янець-подільський, Рава-Ружька — рава-руський, Харків-Товарний — харків-товарний, Чехо-Слова́чина — чехо-словацький. Але: *Індокитай, Югосла́вія* та похідні від них прикметники.*

б) Географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрієво-Іва́нівка — андрієво-іва́нівський, Дмитро́-Варва́рівка — дмитро́-варва́рівський, Іва́но-Франкі́вськ — іва́но-фра́нкієвський, Миха́йло-Коцю́бінське — миха́йло-коцю́бінський, Олекса́ндро-Па́щенкове — олекса́ндро-па́щенківський, але Петропа́влівка.*

в) Географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Аддіс-Абе́ба, Алма-Ата́, Буенос-Айрес, Думбар-*

тбн-Окс, Іссік-Куль, Кзил-Орда, Копет-Даг, Нар'ян-Мар, Ріо-Негро, Улан-Удэ, Чатир-Даг; аддіс-абéбський, алма-атінський, буéнос-áйреський та ін., але: Алатáу, Амудар'я, Махачкалá, Сирдар'я, амудар'їнський, приамудар'їнський; алмаатінець, кзилорд'інець тощо.

г) Географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами *соль-, спас-, усть-* та іншомовними *вест-, іст-, нью-, сан-, Санкт-, сант-, санта-, сен-, сент-* і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами *-ривер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд* і похідні від них прикметники: *Соль-Ілэцьк, Спас-Клэники, Усть-Каменогорськ; Вест-Індія, Іст-Лондон, Нью-Йорк, Сан-Сальвадор, Сан-Франціско, Санкт-Галлен, Сант-Яго, Санта-Клара, Сен-Готард, Сент-Луїс; Фолл-Рівер, Атлантик-Сіті, Сахо-сквер, Бонна-фіорд; соль-ілэцький, усть-каменогорський; вест-індійський, нью-йоркський, сан-франціський; фолл-риверський, атлантик-сітинський та ін.*

д) Географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, артикль, а також утворені від них прикметники: *Новосілки-на-Дніпрі, Ростов-на-Дону, Франкфурт-на-Майні, Яр-під-Зайчиком; Булонь-сюр-Мер, Бург-ель-Араб, Ла-Манш, Ла-Плата, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Па-де-Калé, Ріо-де-Жанейро, Сен-е-Уаз* (департамент); *новосілківський-на-Дніпрі, ростовський-на-Дону, франкфуртський-на-Майні, ярський-під-зайчиком; булонь-сюр-мерський, бург-ель-арабський, ла-маншський, ла-платський і т. ін.*

е) Прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами *-ів (-їв), -ов, -ев (-ев), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий)*: *давідово-блідський* (від Давідів Блід), *олійниково-слобідський* (від Олійникова Слобода), *мишуріно-різький* (від Мишурин Різ), *вільшансько-новоселіцький* (від Вільшанська Новоселіця), *вінницько-ставський* (від Вінницькі Стави).

є) Прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища; *івано-франківський* (село Івана Франка).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

*Як парость виноградної лози
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).*

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в кутку. З кутка в кутку (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.

2. Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.

3. Порухити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав

до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: т. або тов. (товариш), гр. (громадянин) (про скорочені слова див. § 39).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) В абрєвіатурах між складовими частинами: ООН, МАУ, рад-госп, вуз.

б) У скороченнях назв метричних мір: г (грам), кг (кілограм), м (метр), мм (міліметр), т (тонна).

в) У кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?

Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!

Де ж слава ваша?? На словах!

Де ваше золото, палати?

Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і зникють,

Як ви сказали, благодить,

Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запита

В пришиклої блідій Катерини,

Чом на щоці сріблиться сіль крута —

Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан)

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямым питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл

Під небом літає у теплі дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення до того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчораїшні «марксистки» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

*Гетьте, думи, ви хмари осінні!
Тож тепера весна золота! (Леся Українка).*

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова як, який, що (то) за, скільки тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилося на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проєктів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

*Тельман говорить!!
Слухайте, доли, слухайте, гори,
Слухай, Німеччино,
Тельман говорить!!! (Тельнюк).*

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених з вертань, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

*Україно! Ти в славній борні не одна
(Рильський).*

Ти прекрасна, вечірняя зоре! (Леся Українка).

Народе мій! Твоє буття затяте

В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів так і ні, коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

Ай! як тут гарно! (Коцюбинський)

Ой! Що це за сонілка? Чари! Чари! (Леся Українка).

— Гей! Піднімайтесь, хто сильний та дужий! (Довженко).

М а в к а (спалахнула). Так! Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас! (Леся Українка).

— Ні! Недобре зробив батько,— глухо якимось, з протягом, почав Чіпка (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити ефективність певних слів:

*І ворогам не розтоптати — ні! —
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський)*

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками ?! або !?:

*Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).
Де ж той світ!
І де та правда!? Горє! Горє! (Шевченко).
— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).*

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

КОМА В ПРОСТОМУ РЕЧЕННІ

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався долею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло сяйною хвилиною хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:
а) Коли вони характеризують предмет в одному плані (при пере- ліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є лю- дина (Гончар).

б) Коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (пози- тивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видногі — ставна, вродлива (Харчук).

в) Коли друге й дальші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй- Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він (Остап) затис кулак і погрозив на той бік річки (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням білими кипучими хвилями (Нечуй-Левицький).

Ми їхали порожньою рудуятою дорогою (Вл. Шевчук).

В ранковому березневому затуманеному повітрі пахли вишневі садки (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла вечірня пахучая (Марко Вовчок).

На чорній зригій землі по краях поплуталась огудина суха гар- бузова (Головка).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) Два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її.
підіду подивлюся; сядьмо поміркуюмо тощо.

б) Два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите з запереченням не, якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не дждуся; дивишся не надивишся; дишеш не надишешся; вовк не вовк і под.*):

Дивиться вона не надивиться на свого сича: втішається не кастішається своїм і васем! (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: *і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:*

А тим часом місяць пливе оглядати

І небо, і зорі, і землю, і море (Шевченко).

Ні зради яд, ні танки, ні гирмати

Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ані дружитись, ані дома жити — чумакував (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: то кригріє, то знов осту- дить (Вс. Шевчук).

Чи то садок видніє, чи город, чи поле? (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками *і (й)*, та (= і), кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

*Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, і скромну, і завжди спокійну (Єфесюра).
Єзьте мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Нїжний, і ласкавий, і жорстокий,
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Снмоненко).*

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками *і (й)*, та (=і) в парн, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минувшина й теперішність, добро й зло, правда і кривда (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники *і (й)*, та (=і), або, чи не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник або див. ще п. 15):

Було як заговорить або засміється — і старому веселіше стане (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, немаче сон чи казка (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник *і* або *ні*, становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і сяк, і туди і сюди, і вдень і вночі; ні туди ні сюди, ні сяк ні так, ні сє ні тє, ні вдень ні вночі, ні риба ні м'ясо* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюванню сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім і щастя і горе обірвалися так раптом (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками *а, але, однак, проте, а проте, зате, та (=але), так, хоч (хоча).*

*В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).*

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, але вперто підімаються голуби над собором (Гончар).

Хоч живемо з пучок, а проте й для нас є місце у церкві (Коцюбинський).

*Тече вода в синє море,
Та не витікає (Шевченко).*

*Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю (Пісня).*

З виду дід був... столітній, хоч ще кремезний (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і**, а також, **ще й**, а то **й**, та **й**, та **ще**, які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент: *Давид роздягся, шинель на ключці повісив, і будьонівку (Головка).*

Зазеленіли луги, ще й дібровонька (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й** (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки, що вживаються при однорідних членах речення:

Як би це добре було, коли б я не тільки спочив, а й вивіз собі матеріал для роботи (Коцюбинський).

Як російська, так і європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги (Коцюбинський).

*Не так тії вороги,
Як добрії люди —
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).*

6. Перед словами **а саме**, **як-от**, **як та ін.**, що стоять у реченні з однорідними членами після **узагальнюючих** слів:

Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благаання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виствавниками «Наталки Полтавки», як Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре! (Панас Мирний).

Весільний обряд складається з трьох частин, а саме: заручин, сватання й весілля.

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

Все, все згадала вона в ту хвилину! (Довженко).

*Рости, рости, моя пташко,
Мій маковий цвіте (Шевченко).*

Здається, часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю! (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).*

*Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич,— а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).*

Я не люблю тебе, ненавиджу, беркуте! (Франко).

*Де ж ти дівся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху? (Шевченко).*

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

*Гей, на коні, всі у путь! (Тичина).
О, як люблю я рідну землю... (Воронько).*

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

*О, люде мій бідний, моя ти родино,
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).*

*Ой волохи, волохи,
Вас осталося трохи (Шевченко).*

Примітка 2. Після ну, ой, ах і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться.

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).*

*Ой летіла гуска додому —
Та впала, як грудка, додоу (Драч).*

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

*Ой ти, дівчино,
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колочє терня? (Франко).*

*Гей ти, поле колоскове,
молодість моя! (Сосюра).*

10. Після стверджувальних слів так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж та ін.. заперечення ні, запитання що, а також підсилювального що ж, коли безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

*Так, це була вона, його земля,
Про неї він співав і нею марив (Павличко).*

*Еге, я правду вам казав (Гребінка).
— Земляка свого бачили?..— Аякже, бачив (Головко).*

*Ні, я хочу крізь сльози сміятись,
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).
— Що, титаря вбили? (Шевченко).*

*Що ж, отак і проходить вечір,
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).*

Увага. Слід відрізняти стверджувальні слова так, гаразд від прислівників так, гаразд, після яких кома не ставиться:

*Так ніхто ще не вірив у мене! (Чубач).
Гаразд ідуть наші справи.*

Так само слід відрізняти заперечення ні від повторюваного сполучника ні (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

*Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
Та, мабуть, над усе до загину
Треба віри людині в людину (Забаштанський).*

*І, можливо, моє серце-проміння
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).*

А в хлібороба, звісна річ, роботи — як води, від снігу до снігу (Федорів).

З Копачів я, бачте, родом (Білоус).

*Погане, я чував, життя собаче,
Недобре ж і Вовкам (Глібов).*

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення *бач, бачиши, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далекі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), сказати б, справді, щоправда, як видно, ясна річ і деякі інші.*

Увага. Слід відрізнати вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються.

У нижчеподаній статті я, звичайно, не охоплюю всіх проблем розвитку української мови (Рильський).

Але: Концерт звичайно закінчується о 10 годині.

Ці слова, до речі, викликають сумнів.

Але: Ці слова сказані до речі.

Примітка 2. Якщо сполучник *а* (рідше *але*) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — *а* власне, *а* *втім* тощо.

Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, а власне, про способи записування народних пісень? (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

Дмитро, очевидно поспішаючи, не поснідав

Пор.: Дмитро, поспішаючи, очевидно, не поснідав.

Надвечір, мабуть години о шостій, почався дощ.

Пор.: Я буду у вас сьогодні, мабуть, увечері.

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: *адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні*, які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами *як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж і т. ін.*:

Із степу, як із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою (Гончар).

Це місто [Київ] прекрасне, як усмішка долі (Костенко).

Припадаю вустами до слова,

Мов до стиглого грона калини (Кашук).

Зникло лихоліття,

Наче уві сні (Братунь).

Він справді здригнувся, немов ступив у студену воду (Мушкетик).

В цей час у порту завжди, ніби граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

Дощ ллє як з відра.

Почервонів як рак.

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана з допомогою сполучників *як, мов, ніби* тощо, комою не відокремлюється:

Руки зробилися як лід.

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника *як і* мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

Про масштаби Довженка як письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачаровані Десни» (Новиченко). Розглядаємо вашу відповідь як згоду.

Примітка 4. Не ставиться кома перед як, ніж у виразах (не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж і т. ін.

Сидів не більш як півгодини.

Роботи вистачило не довше ніж на два дні.

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли хоч (хоча) вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:

Дай мені хоч трохи води.

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душної низенької хати (Коцюбинський).

Нехай мене, Кармелюка, в світі споминають! (Марко Вовчок).

*Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба (Тичина).*

*Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).*

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами як, тобто (себто, цебто), або (= тобто) тощо:

Як учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості (Рильський).

Тайга, тобто заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.

Орфографію, або правопис, повинен знати кожен.

Примітка. Приклади зі сполучником як виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причинності. В інших випадках коми не ставляться:

Шевченко як поет відомий всьому світові.

Мова йде про Архипенка як художника.

16. Для виділення з в о р о т і в, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами крім (спрiч), за винятком, особливо, включаючи, замість, напри-

клад, навіть, зокрема й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, крім бою (Сизоненко).

Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, особливо зараз, коли треба перебудувати майже все (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, включаючи етюди, були представлені на цій виставці.

На краю села, замість похилої хатини, стояв великий будинок.

Гризуни, наприклад ховрашки, завдають багато шкоди полям.

Усі мешканці села, навіть діти й старі, поспішали в поле.

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, зокрема Рада й Аліна (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) Дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

*Вмирав поет, залюблений у світ,
Вмирав поет, задивлений у море* (Осадчук).

*Деревця молоді, укриті білим пухом,
Тихенько сплять над Волгою в снігу...* (Забашта).

Розгойдане море, вже брудне й темне, наскакувало на берег і покривало скелі (Коцюбинський).

б) Дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

Ясне сонце, тепле й приязне, ще не встигло наложити палючих слідів на землю (Панас Мирний).

*Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, зелена і дрімлива* (Зеров).

Слався, мій народо, мій гордий, чесний, добрий, молодий (Вінграновський).

в) Дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

Дезорганізований раптовою нічної атаки, ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору (Гончар).

У червонім намісті, зав'язана великою хусткою, Марта була б дуже гарною молодницею (Нечуй-Левицький).

г) Дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, бідна, тут горюю, прийди подивися (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, маленька, мов куріпка на межі (Гончар).

Дивився [Юрко] на батька, і йому стало жаль його, завчасно постарілого, спрацьованого (Харчук).

д) Іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами, вона [Мотря] була ніби намальована на білій стіні (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з кошиком у руці (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі села
Поміждіпріп'ятькі невеселі,
я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, по роботі, він не раз до пізньої ночі ходив у *важкій* задумі по болотистих улицах Борислава (Франко).

Сьогодні *вранці*, під час перерви, побачивши, що *Кажан* пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнатки (Донченко).

Там, за горами, давно вже день і сяє сонце, а тут, на *дні міжгір'я*, ще ніч (Коцюбинський).

По той бік шляху, *десь далеко в степу*, за садками, тремтить червона заграва... (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, вишовши з кімнати, засоромилась (Квітка-Осиков'яненко).

Почали люди серпи гострити, лаштуючись до жнив (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, поет [Павличко] постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників **і**, **та**, **а**, що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, не вірячи самі собі, одхилили сінешні двері (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний).

Прощаючись, Базіров відкликає Ясногорську вбік (Гончар).

Не повіривши, Чабанчук кинувся в канцелярію (Донченко).

Попрацювавши, можна й відпочити.

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа замислившись (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати

Та, знай, співають ідучи (Шевченко).

Із вирію летять гурличучи ключі (Зеров).

КОМА В СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житті синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі,—

Під вікном ростуть банани,

- Шелестять високі пальми,

Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складно-сурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,

І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

*Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі киї,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).*

*Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).*

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності і, та, а, але, однак і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, прислався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Жоцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] є.

А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо в складному реченні зі сполучниками і (ї), та (— і) є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,

Далекий краю ранньої зорі,

Де тигрів слід веде до Уссурі

І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,

І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

О так! Минають роки і віки,

Усе спливає хвилями ріки,

Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи тощо:

І розсвіте, і вийдуть смілі люди,

І порохом пропахне сніг і дим,

І розсвіте, і всесвіт видно буде,

Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

То дощ, то сніг, то знову дощ,

І листя лопотіло (Вінграновський).

*Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах,—
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).*

5. Для відокремлення в складнопідрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

*Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси.. (Пушик).*

*І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).*

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входить у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

*Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).*

*Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).*

*Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко)..*

*Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).*

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут ще з восьмої ранку (Гуцало).

*Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).*

*Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).*

Примітка 1. Кома не ставиться перед як у виразах як слід, як треба, як годиться й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

Роби як слід, то й добре буде.

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

Бачив хлопця й не сказав якого.

Мати повернеться, та не знати коли.

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах тому, що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучником що, щоб, як — залежно від змісту та інтонації:

Надворі стало темно, через те, що небо заволокло чорною хмарою.

Надворі стало темно, через те що небо заволокло чорною хмарою.

Примітка 4. Кома ставиться перед як у зворотах не хто інший, як...; не що інше, як...:

Те, що її зацікавило, було не що інше, як троє осідланих коней під ганком вілли (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки не, і, то підрядне речення не відділяється від головного комою:

Мене цікавить не як це сталося, а які можливі наслідки цього факту (Пор.: Мене цікавить не те, як це сталося...).

Треба бути уважним і коли обставини цьому не сприяють. (Пор.: Треба бути уважним і тоді, коли обставини...).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова то, так:

І якщо пісня вийде в люди,

То полум'я серця не згасне (Малишко).

Пор.: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з цього і, якщо зможу, пришлю Вам рукопис (Коцюбинський).*

Якщо перший сполучник протиставний (а, але, однак і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, а коли зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,

Твоїм хорошим горам і гаям;

Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] був, і є, і завжди буде,

Цей велетень, цей титанічний дух;

Його вогонь не вигас, не заглух,—

Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпучо-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заповудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на grindжолях хлопчаки (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносу-рядного речення, зв'язаними сполучниками **а**, **але**, **проте**, **однак**, **все ж таки** (рідше — сполучниками **і**, **та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

*І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Леся Українка).*

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздоеж, і вишир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе; бездонно-глибоке шатро..? (Панас Мирний).

*І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).*

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплеться, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лазять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

У густій мряці, білій як молоко, все пропадало: небо, гори, ліси, пастухи (Коцюбинський).

*Несуть пани есаули
Козацькую зброю:
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали...* (Шевченко).

Заснув, знечувся й коли, і снилися красиві коні: сірі, гніді, вороні (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

*Та в цю хвилю двері розчинились
і вийшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошматий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щуливсь,
лиш рукав сорочки теліпався* (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки і тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати,— сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дримає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощі (Коцюбинський).

*Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети* (Грінченко).

*Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).*

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

Бук — дерево.

Три та сім — десять.

Київ — столиця України.

Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).

Пісня і праця — великі дві сили,

Ім я бажаю до скону служити (Франко).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку з заперечною часткою *не*, тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

Говорити — річ нудна.

Працювати слід до дна (Рильський).

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед *це* (*це є*), *оце*, *то*, *ось*, (*це*) значить, якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,

І логіки залізна течія —

Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,

Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кашук).

Серце чисте співця —

То ранкової відблиск роси (Ющенко).

*Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона вбрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).
Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).*

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:
*Земля на прощання усміхнулась — і потемніла (Панас Мирний).
Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).*

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

*Без витоку нема ріки,
Як без коріння — крони (Осадчук).*

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

*Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).*

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме**:

У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] завів новину — гуртову працю (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетнк).

8. Між частинами заперечного порівняння:

*...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клекочуть,
Попід небесами літають,—
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграє,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).*

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речень, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

*Зацебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).
Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).*

Минали літа — росли сини (Головко).

*Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).*

*Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).*

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадавсь їм богач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

*Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).*

*Закрався вечір, одшуміла праця,
Як слъози затремтіли ліхтарі,—
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).*

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:

Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками від...до):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тон.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

...Топольський — молодий чоловік, але — на думку пана посла — надзвичайно талановитий і солідний (Маковей).

Опукою згори — аж вітром зашуміло —

Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

А тоді зопалу — не встигло радіо попередити! — вернулись морози (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома опускається:

Не знати звідки взялись [орендарі], наїхали й позбирали панські землі під оренду — звісно, за ту ціну, яку самі призначили (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне

І ніч покриє божий мир,

І наше лихо трохи засне,

І стихне людський поговір,—

Я йду до берега крутого,

І довго там дивлюся я,

Як із-за лісу, з-за густого

Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозвіння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка,— на порозі усвідомлення, що тільки в діяльній служінні своєму народові може бути остаточно виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

*Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай!* (Самійленко).

*Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю* (Тичина).

*На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмремо — ніколи!* (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

*Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я...я...
І ще Аркадій... Ясно вам... Так...* (Корнійчук).

*Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь* (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

*Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі* (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

*Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи
нерви...* (Коцюбинський).

*Плачеш?... в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам...* (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

*Встає народ, гудуть мости,
Рокоцуть ріки ясноводі!..* (Рильський).

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «... се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (кличний відмінок) — форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, п. 11; § 121, п. 14):

*Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. (Шевченко).*

*Україно моя! (А на серці тривога).
Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).*

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

Куняця (хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання). Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину! (Плаче, цілує її руки).

Ольга (голубить його голову). Ну, годі-бо, заспокойся, бідний... (Кочерга).

Кречет. Під час операції я прошу нікого не пускати... (До Аркадія). Вас я прошу теж не заходити (Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...) (Корнійчук).

4. Фрази, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цита-
тах для вияву ставлення автора до наведеного ним мате-
ріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не став-
ляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи
закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед
закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів,
узятих у дужки: якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять
після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок
можна в разі потреби застосовувати дужки різної форми (круглі та
квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадрат-
них.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на
автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки.
Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки,
крапки слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

*Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у со-
нет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдавалося дати монументальний
образ епохи («Знак терезів — доби нової знак»)* (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення,
ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно
від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Цитати, причому й тоді, коли цитата входить у сере-
дину речення як його складова частина:

*...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «висо-
кого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «блиго-
родного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно
пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як пе-
рекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши
шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком,
залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать націо-
нальності, а й печать індивідуальності лежить на кожному
талановитому перекладі (Рильський).*

2. Слова, що їх не вважають за свої, або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного
ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше
або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її (Л. Українки) сучасників той дух (новаторського мистецтва) нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» ХХ століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом» (Павличко).

Мое ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан»,— з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20):

Завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», крейсер «Аврора», фірма «Світанок», видавництво «Наукова думка», колгосп «Дружба», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) Власні назви неумовного характеру:

Львівський політехнічний інститут; Київська обласна лікарня; Українська універсальна товарна біржа; Харківський тракторний завод.

б) Власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництва і т. ін.: Дніпрогес, Київенерго, Точелектроприлад.

в) Назви телеграфічних агентств: Українське інформаційне агентство; агентство Пренса Літїна.

г) Назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абрєвіатурн та номера:
шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334.

д) Назви марок машин, виробів, які стали загальнозжвваними: форд, макінтош, наган і т. ін.

е) Назви рослин, квітів, плодів:

антонівка, паперівка, конвалія.

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: яблуна Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка тощо.

є) Назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:

Гончар О. Собор — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямиї мові див. § 125.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюють-

ся; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них.

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товарищі!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у куцах бузку,... Льоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного,— відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) Стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,

Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси

З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач).

б) Стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапка залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.

— Голуб'ята! — батько простер руки

(Тичина).

— Краще померти стоячи,

Ніж на колінах жити! —

Сказав учитель історії

Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— Ось ви, прославлений пійт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівна.

— Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, хто буде читати писане нею?

— Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире.

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] запитує (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч).

в) Розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються такі правила:

1) Коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире, то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— У мене, — зів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).

— Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, так гарно... (Загребельний).

«Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!» (Марко Вовчок).

2) Коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).

— Зроду не чув, щоб так лисиці кидалися на людей.

— А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Щербак).

3) Коли на місці розриву мав бути знак питання або знак оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).

— *Оце довчивсь!* — почав батько мені. — *Що ж тепер?..* (Тесленко).

4) Коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире.

Ходять тут усям... — бурмоче дід. — *Недавно двоє про-йшло* (Донченко).

5) Коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— *Ходім,* — сказав він і спитав: — *Чого ж ти мовчиш?*

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— *Страх, розказує, яке діялось народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кімні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ти: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду»* (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«*А в тебе земля ще де є?*» — «*Ні, нема.*» — «*А хата є?*» — «*Є*» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожному парну репліку слід брати в лапки:

— *А в тебе земля ще де є?* — «*Ні, нема.*» — *А хата є?* — «*Є*».

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«*Ти дивився кінофільм «Данило — князь галицький?»*» — спитав він товариша:

Але: *Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».*

ПОКАЖЧИК

А

- Аарне* § 99
абажур § 45, II, п. 1
Абашідзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Керім § 38, п. 1, прим. 1
абзац — *абзацу* § 48, п. 2, д
абикуди § 30, п. 1, ж
абі-то § 30, п. 3, в
абихто, абикого, абікому, абиким, абі на кому § 79
абіщо § 33, А, п. 1, а
абіяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
абіякий, абіякого, абіякому, абіяким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
абб ж § 32, п. 2, а
абощо § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолютно сухий § 29, п. 1, г, прим. 1
Абхазія § 113, п. 2, а
абхазський § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпост § 19, п. 1, прим.
аванпостний § 19, п. 1, прим.
авгієві стайні § 38, п. 26, в, прим., б
Август § 94
Авдієвський, Авдієвського, Авдієвському § 102, п. 2
Авенір, Авеніра § 103, п. 2, прим. 1
авжєж § 33, А, п. 1, б
аврал — *авралу* § 48, п. 2, ж
Аврора § 94
Австралійський конгрєс тред-юніонів § 38, п. 14, в
Австралія § 94
Австрія § 90, п. 5, в, 4; § 94
Австро-Угорщина § 114, п. 2, г
автентичний § 94
автобіографія § 94
автомобіль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобіля* § 48, п. 1, є; § 100, п. 1, II; *автомо-*
білем § 100, п. 1, II
автомотозурток § 26, п. 1, є
автор § 94
авторитет § 94
Автор і Видавництво § 38, п. 3, прим. 4
автострада § 26, п. 1, в
автохтін § 94
Агата § 97
агентство Пренса Латіна § 38, п. 17
агєнтство Франс Пресс § 38, п. 17
агітація § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сировинний § 29, п. 2, б
агрєсія § 14
агрєсор § 87
агронóm § 8, п. 2, е
агрус § 15
Аддіс-Абеба § 90, п. 5, в, 5; 114, п. 3, в
аддіс-абебський § 114, п. 3, в
аджє § 32, п. 1
аджє ж § 32, п. 2, а
Адріанополь § 114, п. 2, д
Адріатика § 90, п. 5, в, 2
адью § 93, п. 1, а
ад'юнкт § 92, п. 1, б
ад'ютант § 92, п. 1, б
аероплан § 86, п. 1, а
АЕС § 41, п. 5
Азія § 38, п. 8
Азѳво-Чорномор'я § 114, п. 2, г
азот — *азоту* § 48, п. 2, а
Айзенах § 95, п. 2
акад. — *академік* § 40; *академік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академічний § 23, п. 3
Академія наук України § 38, п. 15, б
акмеїст § 22, п. 13
аксіома § 90, п. 5, а, 2
акт — *акта, акту* § 48, п. 2, й, прим.; *в акті* § 52, п. 3, а
актив § 38, п. 16

Акт проголошення незалежності України § 38, п. 23
акумуляція § 89, п. 1
Ак'яб § 92, п. 1, а
Ак'яр § 109, п. 8
Алат'у § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Албанія § 86, п. 1, а
алє ж § 32, п. 2, а
Александров § 104, п. 1
Алексєєв § 104, п. 2, в
Алжїр § 90, п. 5, в, 3; Алжїру § 48, п. 2, й
Алм § 100, п. 2
Алм-Ат'а § 112, п. 5; § 113, п. 1; § 114, п. 3, в; Алм-Атї, в Алм-Атї § 112, п. 5
алмаатїнець § 114, п. 3, в
алма-атїнський § 113, п. 1; § 114, п. 3, в
алмаз — алмаза, алмазу § 48, п. 2, й, прим.
Алтай — Алт'ю § 48, п. 2, й
Алф'єров § 104, п. 3, б
альбатрос § 93, п. 1, б
альманах — альманаху § 48, п. 2, з
Альтаміра-і-Кревеа § 106, п. 3, б
алюмінієвий § 23, п. 7
алюміній § 86, п. 1, б
Аляб'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Аляска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
альяскїнський § 113, п. 1
Америка § 90, п. 5, в, 2
Американська федерація праці § 38, п. 14, в
амплуа § 100, п. 2
амударїнський § 114, п. 3, в
Амудар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
Амур — Амуру § 48, п. 2, й
аналі § 89, п. 1
аналіз — аналізу § 48, п. 2, з
Анаб'їн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
Анак'їно § 109, п. 4, а, 2
анархічний § 23, п. 3
ангел § 38, п. 2, а, прим. 1
Англія § 14
Андорра § 89, п. 3, § 89, п. 3, прим.
андоррський § 89, п. 3, прим.
Андрєєв § 104, п. 2, в
Андрієво-Іванівка § 114, п. 3, б
андрієво-іванівський § 114, п. 3, б
Андрїїв § 67, п. 1, б; Андрієва, Андрієве § 23, п. 7; Андрієві книжкі § 38, п. 26, а
Андрїївська церква § 38, п. 21
Андрїївський узвіз § 38, п. 9

Андрій § 23, п. 7; Андрія § 48, п. 1, а
Андрій Байко — з Андрієм Байком § 102, п. 4
«Андрій Солов'єйко, або Вчєніє світ, а невчєніє — т'ома» § 38, п. 18, прим. 1
анїж § 32, п. 1
анїсільки § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
анїгелень § 30, п. 1, ж
анїтрохи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
анїччїрк § 30, п. 1, ж
анїчоєсінько § 33, А, п. 1, а
анїяк § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
анн'али § 89, п. 1
анотація § 89, п. 2, прим.
Анрі § 90, п. 5, а, 3
ансамбль — ансамблю § 48, п. 2, б
ансамбль пісні й танцю імені М. Вірського § 38, п. 15, а
Антан'га § 38, п. 11
Антарктида § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
Антарктика § 90, п. 5, в, 2
Антєй § 38, п. 2, а
«Антєй» § 38, п. 25
антисторичний § 90, п. 5, б
антїчний світ § 38, п. 22, прим. 1.
Антїн (парадигма) § 103, п. 2; Антїн § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Антона § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; Антонові § 103, п. 2, прим. 1
ант'онівка § 38, п. 5
Ант'онівка § 38, п. 5
Ант'онівна § 22, п. 10, прим.
Ант'онович § 22, п. 10, прим.
Ануї § 98
Ан'юлек § 104, п. 4, б
апарат — апарата, апарату § 48, п. 2, й, прим.
Аполлон § 38, п. 2, а
Апостол § 38, п. 18, прим. 2
апперцепція § 89, п. 2
Апуля § 90, п. 5, а, 2
араб — араби § 38, п. 1, прим. 6
Араб'атська Стрїлка § 109, п. 1, в
Арабська Республіка Єгїпет § 38, п. 12
Аравїєське море § 110
Аракчєєв § 104, п. 2, в
Аргентина § 90, п. 5, в, 5
аргентїнець § 90, п. 5, в, 5
аргентїнський § 90, п. 5, в, 5
Ареф'єв § 104, п. 11

ар'єга́рд § 90, п. 5, а, 2
Арзамас § 113, п. 2, в
арзамаский § 113, п. 2, в
арифме́тика § 88
а́рка § 8, п. 2, а, прим. 2, § 47,
Б, п. 2, прим. 1; а́рок § 8,
п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
Арктика § 90, п. 5, в, 2
Арль § 86, п. 1, б
Арно § 100, п. 2
арсе́нал § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
арсе́налу, арсе́налом, в арсе́налі
§ 100, п. 1, II
Арте́мов § 104, п. 3, б
Арте́мовський § 8, п. 3, д, 7
арте́ріальний § 90, п. 5, а, 2
арте́рія § 90, п. 5, а, 2
а́рфа — а́рф § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
архаї́чний § 4, п. 4; § 23, п. 3
археологі́чний § 23, п. 3
а́рхів § 90, п. 5, а, 5
архіме́дова спіра́ль § 38, п. 26, в,
прим.; б
асфа́льт § 86, п. 1, б; асфа́льту
§ 48, п. 2, а
ате́льє § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Атланти́да § 90, п. 5, в, 2
Атланти́ка § 90, п. 5, в, 2
атла́нтик-сітінський § 114, п. 3, г
Атла́нтик-Сіті § 114, п. 3, г
Атла́нтичний океа́н § 86, п. 1, а
а́тлас — а́тласу § 48, п. 2, б
а́тбж § 33, А, п. 1, б
а́том — а́тома § 48, п. 1, ж
ато́мохід § 25, п. 2, а
АТС § 39, п. 2
ауди́торія § 94
аудиє́нція § 90, п. 5, а, 2; § 94
Афанáсьєв § 104, п. 2, б
Афганіста́н — Афганіста́ну § 48,
п. 2, й
Афі́на § 38, п. 2, а
Афри́ка § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1,
I; Афри́ки, в Афри́ці § 112,
п. 1, I
африка́нець — африка́нці § 38, п. 1,
прим. 6
Ахі́ллєс § 38, п. 2, а
ахі́ллєсова п'я́та § 38, п. 26, в,
прим., б
ацте́к — ацте́ки § 38, п. 1, прим. 6
Ачинськ § 109, п. 4, б, 1
Ашгаба́д § 114, п. 2, д
Аю-Да́г § 38, п. 8, прим. 3
а як же § 32, п. 2, а

Б

баба § 23, п. 4; ба́би § 47, Б, п. 7;
бао (і ба́біє) § 47, Б, п. 2, а
ба́ба-яга § 38, п. 2, б, прим.
ба́бин § 23, п. 4
ба́бище § 45, II, п. 3
ба́бка § 18, п. 4, прим. 2
Ба́бкін — Ба́бкіним § 51, п. 3, а
бабу́ся — бабу́сю § 47, А, п. 6, в
бага́тий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
бага́тур § 1, п. 2
бага́то § 1, п. 2; § 79, прим.;
бага́тох, бага́то́м, бага́тьма,
бага́тьома § 79, прим.
бага́то-бага́то § 25, п. 4, а
бага́тотися́чний § 28, п. 1, б
бага́тство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
бага́ття § 1, п. 2
бага́цько § 16, п. 2, а, 1
бага́ч § 1, п. 2
Багі́ров § 104, п. 6, а
Бада́хос § 90, п. 1
Ба́ден-Ба́дерн — Ба́ден-Ба́дена, у
Ба́ден-Ба́дені § 112, п. 5
бажа́ний § 23, п. 2
бажа́ння — бажа́нь § 16, п. 2, в;
§ 55, п. 2
база́р § 45, II, п. 1
базе́дова хвороба § 38, п. 26, в,
прим., б
Ба́зель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
Байка́л — Байка́лу § 48, п. 2, й
Байка́ло-Аму́рська магістра́ль § 38,
п. 9
байра́к — байра́ку § 48, п. 2, д
баки́нський § 113, п. 1
Баку́ § 112, п. 7; § 113, п. 1
бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
бала́нс § 86, п. 1, а
бала́ст § 19, п. 1, прим.
бала́стний § 19, п. 1, прим.
ба́лка, ба́лці § 16, п. 2, б, прим.
Балка́нський піво́стрів § 38, п. 8
Балка́нські краї́ни § 38, п. 11
Ба́лтика § 90, п. 5, в, 2
бальза́ківські тради́ції § 38, п. 26,
в, прим. а
бальза́м — бальза́му § 48, п. 2, а
БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2,
прим.
бандури́ст § 22, п. 13
банк «Га́ранті тра́ст компа́ні»
§ 38, п. 17
Ба́нська Би́стриця § 109, п. 7, г
Ба́ня-Лу́ка § 114, п. 3, а
ба́ня-лу́цький § 114, п. 3, а

Барб'є § 92, п. і, а, § 100, п. 2
Барбіс § 92, п. 2, б
барвістий § 23, п. 6
барвінок — барвінку § 48, п. 2, б
бар'єр § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
бароко § 89, п. 1
барометр § 96
барон § 38, п. 3, прим. 2
баск — баски § 113, п. 2, б
баскетбол — баскетболу § 48, п. 2, н
баский § 16, п. 2, а, 1, прим.
баско § 16, п. 2, а, і, прим.
баскський § 113, п. 2, б
Баскунчак § 113, п. 2, б
баскунчацький § 113, п. 2, б
батальйон § 7, п. 1, б; батальйону § 48, п. 2, б
батенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Батумі § 109, п. 4, а, 1
батьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
батькового, батькова § 8, п. 1, а, 3
Батьківщина § 38, п. 12, прим.
батько § 44, II, а; § 45, II, п. 1;
при батькові § 52, п. 1, а; при
батьку § 52, п. 1, б, прим.
батьку § 53, п. 1; батькі § 54,
п. 1; батьків § 55, п. 1; батькам
§ 56
батько-мати § 25, п. 4, б
бахмацький § 113, п. 2, б
Бахмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
бачачи § 85, п. 1
бачити (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; бачити, бачу
§ 80, п. 3, а; бачать § 80, п. 3, а;
§ 85, п. 1
башкір § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштанник § 20, п. 1, в
бджолі § 9, п. 1; § 9, п. 2, б;
бджолу, бджолі, на бджолі § 9,
п. 2, б
бджоліний § 23, п. 5
безбáтченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безвинний § 20, п. 1, в
безвинність § 20, п. 1, в
безвинно § 20, п. 1, в
без відома § 30, п. 2, а
безвісти § 30, п. 1, б
безголів'я § 8, п. 3, б, 3
безголосья § 8, п. 3, б, 3
Бездна § 109, п. 1
бездоріжжя § 8, п. 8, б, 3
без жалю § 30, п. 2, а
безідейний § 90, п. 5, б
безіменний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця § 30, п. 2, а

без кінця-краю § 30, п. 2, а
безкорисливий § 21, п. 2
безкрайї, безкраїя, безкрає (пара-
дигма) § 68; безкраїї § 21, п. 2;
§ 67, п. 2, в; безкраїюго, безкраї-
юму, безкраїюї, безкраїюю § 9,
п. 2, в
безкраїсть — безкраїюсті § 9, п.
2, а
без краю § 30, п. 2, а
безладний § 67, п. 1, а
без ладу § 30, п. 2, а
без ліку § 30, п. 2, а
без метї § 30, п. 2, а
без наміру § 30, п. 2, а
безодній § 67, п. 2, а
безпєка § 18, п. 4
безперестанку § 30, п. 1, б
безпєчний § 18, п. 4
безпєчність § 18, п. 4
безпєчно § 18, п. 4
безпорядний § 67, п. 1, а
без пуття § 30, п. 2, а
безробітний § 67, п. 1, а
без слїду § 30, п. 2, а
без смаку § 30, п. 2, а
без сїмніау § 30, п. 2, а
без угаву § 30, п. 2, а
без утїну § 30, п. 2, а
без чєрги § 30, п. 2, а
без'язїкий § 6, п. 3
беладона § 89, п. 1
Белград § 114, п. 2, д
белетрїстика § 89, п. 1
Бєлич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгїєць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бельце § 109, п. 1, в, прим.
Бенедьо § 45, II, п. 2
Беранжє § 100, п. 2
Бердяєв § 104, п. 2, б
берег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; на
березї § 52, п. 3, а; березї § 45, п. 1;
§ 57, п. 2; березїє § 55, п. 1; бе-
регаїми § 58, п. 1; на березах § 59
Берегівський округ § 38, п. 12
береза — берїз § 8, п. 3, д, 2
березень, березня § 2, п. 2, в
Березиня § 109, п. 4, а, 2, прим.
Березівський § 101
березка § 8, п. 3, д, 2
березневий § 23, п. 7
Березник § 109, п. 4, б, 7; § 112,
п. 2; Березників, Березникам
§ 112, п. 2
березняк, березняку § 48, п. 2, б
Березова § 109, п. 2, б
Бєрингове море § 38, п. 8

берізка § 8, п. 3, д. 2
берізки-бершадський § 114, п. 3, а
Берізки-Бершадські § 114, п. 3, а
«Беркут» § 38, п. 2, б
бертологова сіль § 38, п. 26, в,
прим. б
беручий § 85, п. 1
Бестужев § 104, п. 1
Бетти § 89, п. 3
бетховенський § 107, п. 3
Бештау § 112, п. 7
Бёжецьк § 109, п. 1, в
Бёла § 104, п. 10
Бёлгород § 109, п. 1, в
Бёлий § 104, п. 10
Бёликов § 104, п. 6, в, 4
Бёлінський § 104, п. 2, г
Бёлво § 109, п. 1, в
Белорёцьк § 109, п. 1, в
Б'ёрксон § 92, п. 1, а
б'еф § 92, п. 1, а
Бжозович § 104, п. 5, б
біти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2,
прим. 1, а; б'ю § 6, п. 1; § 80,
п. 3, б, 1; б'ють § 80, п. 3, б, 1
бітний § 84, п. 2, прим. 1. а
бітися — б'ється § 80, п. 6, в,
прим. 3
Біарріц § 90, п. 5, а, 2
бібліотека § 88
Біблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — бігу § 48, п. 2, ж
бігти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5,
прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2;
біжй § 80, п. 5, прим.; § 81,
п. 2, в, прим. 2; біжйш § 80,
п. 5, прим.; біжй, біжйм(о),
біжйт § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолішній § 67, п. 1, а
бізнес § 90, п. 5, а, 5
бій — у бою § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Біла § 109, п. 1, в
Біла Підляська § 109, п. 1, в
Біла Церква § 38, п. 8, прим. 1;
§ 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114,
п. 2, е
Біле § 109, п. 1, в
Біле море § 114, п. 2, е
Білет § 86, п. 2
білий-білий § 25, п. 4, а
Білий налив § 38, п. 5
біліти, білію, біліють § 80, п. 3, б, 2
Біло § 90, п. 5, а, 3
білло § 89, п. 1
Біловезька Пуща § 38, п. 8, прим. 1;
§ 109, п. 1, в

Біловёрхий § 101
білокривці § 26, п. 1, б
білолиций, білолиця, білолице (па-
радигма) § 68, прим. 2
біломорський § 114, п. 2, е
Білопілля § 114, п. 2, а
білопільський § 114, п. 2, а
білорус § 38, п. 1, прим. 6
Білорусія § 109, п. 6
«Білорусь» § 38, п. 25
білоруський § 109, п. 6
Білосток § 109, п. 1, в
білоцерківський § 113, п. 2; § 114,
п. 2, е
біль — бблю § 48, п. 2, е
більш вдаль § 69, п. 1, б
більш глибокий § 69, п. 1, б
більш-менш § 25, п. 4, б
Бісмарківський § 107, п. 3
б-ка (біблістёка) § 26, п. 2, 5
Благовещенск § 109, п. 1, в
Благовіщення § 38, п. 22
Благодарне § 109, п. 7, а
благословенний § 20, п. 2, в
блаженний § 20, п. 2, в
блакитно-синий § 29, п. 2, е
бліжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
бліжчати § 18, п. 3
блізький § 16, п. 2, а, 1
блізькість § 16, п. 2, а, 1
блізько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2,
а, 1
бліск § 19, п. 2
бліскавка § 2, п. 3, б
бліснути § 19, п. 2
бліщати § 2, п. 3, б
блідолиций § 68, прим. 2
бліндаж — бліндаж § 48, п. 2, в
блок § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II;
блбка, блбку § 48, п. 2, й, прим.:
§ 100, п. 1, II; блбком, на блбці
§ 100, п. 1, II
блок-система § 26, п. 2, 1, а
блбуза § 86, п. 1, а
блбмінг § 86, п. 1, б
боа § 100, п. 2
бобовиння § 22, п. 5
бовван § 20, п. 3
бовваніти § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, д, 7, § 38, п. 18,
прим. 2
богатір § 1, п. 2
богатір-хлопець § 27, п. 2
Богдан — Богдане § 53, п. 3
бог Перун § 38, п. 18, прим. 2
боездатність § 25, п. 2, в

боць § 45, II, п. 2; бійцём § 51, п. 1; бійцю § 53, п. 3
 бо ж § 32, п. 2, а
 Бѣжа Матір § 38, п. 18, прим. 2
 бѣйна — бѣень § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
 бойовой § 23, п. 7
 Болгарин — болгарі § 54, п. 1, прим.; болгар § 55, п. 1, прим.
 Болград § 25, п. 3, б
 Болдино § 113, п. 1
 Болдинський § 113, п. 1
 Болітце § 8, п. 3, б, 2; болітець § 55, п. 2, прим.
 Бологэ § 109, п. 7, а
 Болото § 8, п. 3, б, 2; боліт § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
 бом-бом § 25, п. 4, г
 бонапартизм § 38, п. 1, прим. 5
 бондар, бондаря § 45, II, п. 2
 бонна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; бонн § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
 Бонна-фіорд § 114, п. 3, г
 Бордо § 112, п. 7
 борець, борця, борцѣви, борцѣм § 8, п. 3, д, 1
 Бориствна § 22, п. 10
 Борисов § 104, п. 6, в, 2
 Бориспіль § 108, прим.
 Боричів Тік § 38, п. 9
 борідка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4, прим. 2
 Борінка § 8, п. 3, б, 1
 Боровѣ, Борового, Боровому § 112, п. 3
 Боровиковський § 8, п. 3, д, 7
 Боровичі § 109, п. 4, б, 6
 борода, борід § 8, п. 3, б, 1
 Бородино § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 7, б; Бородином § 51, п. 3, б, 6
 борона, борін § 8, п. 3, б, 1
 бороти § 18, п. 4, прим. 2; боров, борла § 8, п. 3, в
 боротьба § 18, п. 4, прим. 2
 боротьбист § 22, п. 13
 борщ — борщю § 48, п. 2, а
 босоніж § 30, п. 1, е
 бостон § 38, п. 10
 Ботвинник § 104, п. 6, в, 2
 Ботев § 104, п. 2, в
 боягуз § 18, п. 2, б
 боягузство § 18, п. 2, б
 боягузький § 18, п. 2, б
 боязкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
 боязко § 1, п. 1
 - боїтися § 80, п. 3, а; боюся, бійся § 8, п. 1, а, 6; боїться § 1, п. 1
 бравісимо § 89, п. 1
 бравши § 85, п. 2
 Бразилія § 90, п. 5, в, 5
 Бранденбург § 114, п. 2, д
 бранденбурзький § 114, п. 2, д
 Бранко, Бранка § 100, п. 2, прим.
 брат § 18, п. 2, в; на братові § 52, п. 1, а; брати § 60; брате Пётре § 53, п. 4, прим. 2
 брати § 10, п. 2; брать § 83, прим. 1; беру § 10, п. 2; беруть § 85, п. 1; брав § 80, п. 9; § 85, п. 2; брала, брало, брали § 80, п. 9; бері, берім(о), беріть § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
 братик § 22, п. 1
 Братислава § 90, п. 5, в, 5
 братів, братова, братове (парадигма) § 68; братів, братового, братова § 8, п. 1, а, 3
 брат-і-сестра § 26, п. 2, 4
 братній § 23, п. 1; § 67, п. 2, в
 братство § 18, п. 2, в
 Братськ § 109, п. 9, в
 братський § 18, п. 2, в
 браунінг § 38, п. 1, прим. 5
 брєнькіт § 17, п. 2
 Бретань, Бретані, Бретанню, у Бретані § 112, п. 1, III
 Бретон де лос Еррєрос § 38, п. 1, прим. 1
 брєхати § 10, п. 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; (не) брєшю, (не) брєши, (не) брєшіть § 81, п. 2, в, прим. 2
 бригада § 90, п. 5, в, 1
 бригадир § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
 бризк § 19, п. 2
 бризнути § 19, п. 2
 бриніти § 2, п. 3, а
 бриньчати § 17, п. 2
 брід § 38, п. 9
 Бронєвський § 104, п. 1; § 104, п. 9
 Бронниці § 109, п. 4, б, 6
 брошюра § 90, п. 6
 брутто § 89, п. 1
 бряжчати, бряжчу, бряжчий § 18, п. 1, г
 бряжк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
 брязнути § 19, п. 2
 Бряньск § 109, п. 9, в
 Буало § 100, п. 2
 бувати, буваю, бувають § 80, п. 3, б, 4, прим.
 Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а; Бугу § 48, п. 2, й; § 112, п. 1, II; на Бугі, по Бугу § 112, п. 1, II

Бугайов § 104, п. 3, а
Будда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, І;
Будди, *Буддою* § 100, п. 1, І
Будинок § 50, п. 2; *будинкові*, *будинку* § 49, п. 1; *у будинку*, *у будинкові* § 52, п. 2, а
Будинок учителя § 38, п. 15; *в будиночок* § 9, п. 1
будити — *будить*, *будять* § 16, п. 2, г
будівник § 8, п. 1, б; *будівника* § 50, п. 1
будівничий, *до будівничого*, *будівничі*, *з будівничими* § 68, прим. І
будній § 67, п. 2, а
будова § 8, п. 1, б; *будов* § 8, п. 3, д, 3
будувати, *будую*, *будують* § 80, п. 3, б, 4
будуватися — *будується* § 33, А, п. 1, в
будь-де § 30, п. 3, в
будь-коли § 30, п. 3, в
будь-котрий § 28, п. 2, б
будь-куди § 30, п. 3, в
будь-хто, *будь у кого* § 28, п. 2, б
будь-чий § 28, п. 2, б
будь-що, *будь на чому* § 28, п. 2, б
будь-що-будь § 30, п. 3, д
будь-який § 28, п. 2, б
Будяк § 38, п. 2, б
Буенос-Айрес § 114, п. 3, в
буенос-айреський § 114, п. 3, в
бур § 90, п. 4
Буряков § 104, п. 2, б
бузок — *бузку* § 48, п. 2, б
бузький § 113, п. 2, а
буй-гур § 26, п. 2, 1, а
буквар, *букваря* § 45, II, п. 2
Буковина § 38, п. 12, прим.
буколісо-романтичний § 29, п. 2, в
буксірувати § 24, п. 3
буксувати § 24, п. 3
булла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *булл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Булонський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
Булонь § 93, п. 1, в
Булонь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
булонь-сюр-мерський § 114, п. 3, д
бульвар Тараса Шевченка § 38, п. 9
бульдог § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйон § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькотати, *булькочу*, *булькочуть* § 80, п. 3, б, 8

булькотати § 80, п. 3, а
бундесрат § 38, п. 13, прим.
Бург-ель-Араб § 114, п. 3, д
бург-ель-арабський § 114, п. 3, д
бургомістр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурелом § 25, п. 2, б
буркун — *буркуну* § 48, п. 2, б
бурмістер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмотіти § 80, п. 3, а
буря § 45, І, п. 2; *бурі* § 47, А, п. 1, б, § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бурю* § 47, А, п. 3; *бурею* § 47, А, п. 4; *у бурі* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бурям* § 47, Б, п. 3, б
буряк § 6, п. 2, прим.; *буряка*, *буряку* § 48, п. 2, й, прим.
бур'ян § 6, п. 2
буряний § 6, п. 2, прим.
бути § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; *є*, *еси*, *єсть*, *суть* § 80, п. 7; *буду*, *будеш*, *буде*, *будемо* (ріа-ше *будем*), *будете*, *будуть* § 80, п. 8, а, 1; *будь*, *будьте* § 16, п. 2, г
буття § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюджет § 92, п. 2, б
Б'юкенен § 92, п. 1, а
Бюлов § 100, п. 1, II; *Бюлова* § 100, п. 1, II; *Бюловом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
бюрб § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бюффон § 92, п. 2, б
Бядуля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бялий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавилонський § 104, п. 6, в, 2
вага § 44, І
вагіаня — *вагань* § 55, п. 2
важкий-такі § 33, А, п. 3, а
важкоатлет § 25, п. 1
важкохвобіти § 29, п. 1, г
Вайель § 98
Вайзенборн § 95, п. 2
Вайян § 98
ВАК — з *ВАКу*, *ВАКом* § 39, п. 2, прим.
вакуоля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, І; *вакуоли*, *вакуолею* § 100, п. 1, І
вал § 38, п. 9; *вала* § 48, п. 2, й,

прим., *валу* § 48, п. 2, д;
§ 48, п. 2, й, прим.
Валенсія § 86, п. 2
Валки § 113, п. 2
вълківський § 113, п. 2
Валуйки § 109, п. 4, б, 7
вальс — *вальсу* § 48, п. 2, и
Вальтер Скотт § 107, п. 4, а,
прим.
вальтер-скоттівський § 107, п. 4,
а, прим.
вампір § 22, п. 13,
ван Бетховен § 107, п. 3
Ван-Дейк § 95, п. 1; § 106, п. 1, г,
прим. 1
Вандрієс § 91, п. 2
ванна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2;
§ 89, п. 1; *ванн* § 47, Б, п. 2,
в, прим. 2
ванний § 89, п. 1
вантаж § 45, II, п. 3; *вантажі*
§ 57, п. 2
вантажно-розвантажувальний § 29,
п. 1, в, прим.
Варангер-фіорд § 38, п. 8
варений § 20, п. 2, в, прим.; § 84,
п. 2, прим. 1, г
варений § 20, п. 2, в, прим.
варення § 8, п. 3, г
варення § 8, п. 3, г
вариво § 22, п. 2
варити § 80, п. 3, а; § 84, п. 2,
прим. 1, г; *варю, варять* § 80,
п. 3, а
варіння § 8, п. 3, г
Варкоген фон Ензе § 38, п. 1,
прим. 1
варт § 67, п. 1, в
Василіз § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7;
Василєвого § 8, п. 1, а, 3, *Васи-*
лева § 8, п. 1, а, 3, § 23, п. 7
Василієна § 22, п. 10
Василь-Костянтин § 106, п. 3, а
Васильович § 22, п. 10
Василь Сеник — Василя Сеника
§ 102, п. 4
Васько § 18, п. 1, д
ват § 55, п. 1, прим.; § 89, п. 1;
ватів § 55, п. 1, прим
Ватикан § 90, п. 5, в. 5
Ватт § 89, п. 1
ваш § 75
Вашингтон § 90, п. 5, в, 3, § 97;
§ 104, п. 6, в, 1
Вашченко § 18, п. 1, д
Ващук § 18, п. 1, д
вбик § 30, п. 1, б
ввечері § 30, п. 1, б

ввіч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ввічливий § 20, п. 1, а
ввюлю § 30, п. 1, б
вголос § 30, п. 1, б
вгорі § 30, п. 1, б
вгору § 30, п. 1, б
вдача § 11, п. 3, а
вдвоє § 30, п. 1, г
вдень § 30, п. 1, б
Вдовєнко § 11, п. 3, б
вдосвіта § 30, п. 1, е
вдрўге § 30, п. 1, г
Вєбстер § 97
Вєдєнєєв § 104, п. 2, в
ведмєдиця — *ведмєдиць* § 47, Б,
п. 4, а
Вєдмєдів § 101
ведмідь — *ведмєдя* § 48, п. 1, б
вєжа § 45, I, п. 3
вєзти — *вїз* § 80, п. 9, прим. 1
Вєлєскєс § 86, п. 1, а
вєлєтєнь § 22, п. 4; § 44, II, а;
§ 45, II, п. 2; *вєлєтєвє* § 49,
п. 1; *вєлєтнї* § 54, п. 2
Вєлїка Вєдмєдиця § 38, п. 6
Вєлїка францїзька рєволїцїя § 38,
п. 22
Вєлїкдєнь § 38, п. 22
вєлїкий § 2, п. 1; *у вєлїкому,*
у вєлїкїм § 8, п. 1, а, 1.
Вєлїкий Вїз § 38, п. 6
Вєлїкий каньїон § 110
Вєлїкий пїст § 38, п. 22
вєлїкий-прєвєлїкий § 25, п. 4, б
Вєлїкий Устїг § 109, п. 7, а;
§ 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а;
Вєлїкого Устїгє § 112, п. 4, а
Вєлїкї Лїкї § 38, п. 8, прим. 1;
§ 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б;
Вєлїкїх Лїк § 112, п. 4, а
Вєлїкобританїя § 90, п. 5, в, 4
вєлїколїцькїй § 113, п. 2, б
вєлїч § 2, п. 1
вєлїчєзкїй § 2, п. 1
Вєлїчкєв § 104, п. 5
вєлїчнїй § 67, п. 1, а
Вєлїнгтєн § 97
вєлєсїпєд § 86, п. 1, а
вєлєтрєк § 26, п. 1, в
Вєлєгєрськїй § 104, п. 1
вєлємєжє § 45, I, п. 3
Вєнєгєрєв § 104, п. 1
Вєнєжїнєвїч § 104, п. 8, б
Вєнєрє § 38, п. 2, а
Вєнєцїя, Вєнєцїї, Вєнєцїєю § 100,
п. 1, 1
вєрбєлїз § 26, п. 1, в

Верболо́зи § 114, п. 2, г
верболо́зівський § 114, п. 2, г
ве́рб'я § 6, п. 1, прим.
Вереса́єв § 104, п. 2, б
ве́реск § 18, п. 1, г
верещáти, верещу, верещи́ш § 18, п. 1, г
Вериківський § 8, п. 3, д, 7
ве́рнений § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигородок § 114, п. 2, в
вернигоро́доцький § 114, п. 2, в
верну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
ве́рнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
Верса́ль § 38, п. 8, прим. 4
Верса́льський мир § 38, п. 23
верста́, верст § 47, Б, п. 2, а
верста́, верств (і *верстов* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
верти́ти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; *верчу́* § 80, п. 5
вертолёт § 26, п. 1, а
верф — *верф'ю* § 61, п. 3, б
верхів'я — *верхів'їв* § 55, п. 1
ве́рхній § 67, п. 2, а
Верхньодніпро́вськ § 108, § 114, п. 2, а
верхньодніпро́вський § 25, п. 1 § 114, п. 2, а
Ве́рхня Сіле́зія § 114, п. 1, а
верхові́ття — *верхові́ть* § 55, п. 2
Верто́вна Ра́да Украї́ни § 38, п. 13
ве́рховний § 8, п. 3, д, 7
Верховний суд США § 38, п. 13
Верхо́янськ § 109, п. 1
ве́рчений § 84, п. 2, прим. 1, г
верше́чок § 22, п. 7
вершо́к § 22, п. 12
Вербо́вкін § 104, п. 3, б
весе́лий § 67, п. 1, а
Весело́вський § 104, п. 1
весело́щі — *весело́щам* § 66, п. 3, а;
весело́щам § 66, п. 5, а
весі́лля § 44, П, б; *весі́ль* § 55, п. 2
весі́нний § 67, п. 2, а
Весла́в § 104, п. 1
вє́няний § 67, п. 1, а
вєста́, вєв, вєла́ § 8, п. 1, а, 7
вєст-інді́йський § 114, п. 3, г
Вєст-Інді́я § 114, п. 3, г
вєсь (увєсь, вєвь), вєя (уєя), вєс (уєс) (парадигма) § 78; *вєсьогó* § 7, п. 2; з *уєсьогó, в уєсьогóму* § 78, прим. 2
Вєтлуга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
вєтлугь́кий § 113, п. 2, а
вєчє́ря § 9, п. 1
вєчір — *вєчєра* § 9, п. 2, б; § 9,

п. 2, г; *вєчєрови́* § 9, п. 2, г; *на вєчєри́* § 9, п. 2, б; *вєчєри́* § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
вєчірний § 67, п. 2, а
«Вєчірний Київ» § 38, п. 18
вєчєрїти, вєчєрїє § 9, п. 2, г
В'єнна § 91, п. 2
В'єнт'ян § 93, п. 1, а
В'єтнам § 91, п. 2
взає́мини § 11, п. 3, а
в за́тишку § 30, п. 2, а
взі́мку § 30, п. 1, б
взна́ки § 30, п. 1, б
взу́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взу́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
вїбирати § 10, п. 2
вїбїй — *вїбою* § 48, п. 2, і
вїбоїстий § 23, п. 6
Вїборг § 113, п. 2, а
вїборєць, вїборця́ § 8, п. 3, д,
вїборз'ький § 113, п. 2, а
вїбрати — *вїбєри, вїбєрїм(о), вїбєрїть* § 81, п. 1, б
вївєршєний § 20, п. 2, в, прим.
вївєршуваний § 24, п. 1
вївєршування́ § 24, п. 1
вївєршувати § 10, п. 2, § 24, п. 1
вїво́лікати § 10, п. 2
вїво́локти § 10, п. 2
вїгнати — *вїжєни, вїжєнїм(о), вїжєнїть* § 81, п. 1, б
вїго́да, вїгїд § 47, Б, п. 2, а
вїго́да, вїго́д § 47, Б, п. 2, а
вїго́сний § 84, п. 2, прим. 2
вїго́їти § 84, п. 2, прим. 2
вїготóвлюваний § 84, п. 2, а
вїгребти § 10, п. 2
вїгрїбати § 10, п. 2
вїд — *вїду́* § 48, п. 1, ж
вїд — *вїданнє* § 40
вїд-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
вїдимо-невїдомо § 25, п. 4, б
вїдовжєнотупокончїний § 29, п. 1, г, прим. 2
вїзєолїти — *вїзволь, вїзвольмо, вїзвольте* § 81, п. 2, в
вїїжджєний § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
вїїжджувати § 80, п. 6, б
вїїздити § 84, п. 2, прим. 2
вїїздити § 19, п. 1
вїїзний § 19, п. 1
Вїконавчїй комїтет Донєцької обласної ра́ди наро́дних депутáтїв § 38, п. 14, а
вїконко́м § 25, п. 3, б

висконуючий § 84, п. 1, а
вйкоренення § 10, п. 2
вйкоренити § 10, п. 2
вйкорінювання § 10, п. 2
вйкорінювати § 10, п. 2
вйкочувати § 80, п. 6, б
Вйкса § 109, п. 5
вйла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а;
вйл § 66, п. 2, в; вйлам § 66, п. 3,
а; вйлами § 66, п. 5, а; на вйлах
§ 66, п. 6
вйлити — вйлло § 20, п. 4, д
вймагати § 10, п. 1
вймірювати — вймірюй § 81, п. 2,
в, прим. 3
вймовити § 10, п. 1
вймовляти § 10, п. 1
вймостити, вймощу § 80, п. 5
вймощений § 80, п. 6, а
вймощувати § 80, п. 6, б
вймпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
вйня § 20, п. 1, в
вйнен § 67, п. 1, в
Вйноградів § 104, п. 6, в, 2; Вйно-
градовим § 51, п. 3, а
Вйноградово § 109, п. 4, б, 3
вйносити — вйнось, вйносьте § 16,
п. 2, г
вйнобитися — вйносься § 16, п. 2, г;
вйніся § 20, п. 1, г
вйнощувати § 10, п. 1, § 80, п. 6, б
вйняток — вйнятку § 48, п. 2, ж
вйпадок — вйпадку § 48, п. 2, і
вйпекти § 10, п. 2
вйпикати § 10, п. 2
вйполіскувати § 10, п. 2
вйполоскати § 10, п. 2
вйпровадити § 10, п. 1
вйпроводжати § 10, п. 1
вйпуск § 19, п. 2
вйпускний § 19, п. 2
вйр § 45, II, п. 1
вйробляти — вйробляють § 85, п. 1
вйробляючи § 85, п. 1
вйробніцтво § 8, п. 3, д, 7
вйробнице об'єднання «Кристл»
§ 38, п. 15, а
вйрок § 8, п. 3, д, 7
вйростити § 10, п. 1
вйрощувати § 10, п. 1
вйселок, вйсілка § 8, п. 1, а, 1
вйск § 19, п. 2
вйскнути § 19, п. 2
вйслати, вйстелю § 10, п. 2
вйслів — вйслову § 48, п. 2, і
вйсокій § 18, п. 3
Вйські Договірні Сторони § 38,
п. 3, прим. 4

вйсочина, вйсочінь § 61, п. 1, прим.;
вйсочінню § 61, п. 3, а
Вйсплянський § 104, п. 7; § 104,
п. 9
вйссати § 20, п. 3
вйстилати § 10, п. 2
Вйтегра § 109, п. 5
вйтерти — вйтер, вйтру § 8, п.
2, а
вйти, вйю, вйють § 80, п. 3, б, 1
вйти, в'ю, в'ють § 80, п. 3, б, 1
вйхований § 20, п. 2, в, прим.
вйхователъ § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
вйховний § 29, п. 2, б
вйхор § 45, II, п. 1; вйхору § 48,
п. 2, е
Вйшний Волочок § 113, п. 2, б;
§ 114, п. 1, а
вйшня — вйшень § 9, п. 1
вйшньоволоцький § 113, п. 2, б
вйшняк, вйшняку § 48, п. 2, б
вйщезагадний § 25, п. 1, увага;
§ 29, п. 1, г
вйщій, вйще § 18, п. 3
Вйардб § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
вйбрація § 90, п. 5, а, 5
вйвторок — вйвторка § 48, п. 1, е
вйвця, овєць § 8, п. 1, а, 5; гнати
овєць (і вйвці) § 47, Б, п. 4, а,
прим.
вйвчар, вйвчаря § 45, II, п. 2
вйвчарка § 38, п. 4, прим.
вйвши § 8, п. 1, а, 7
вйдбій — вйдбою § 48, п. 2, і
вйдвар § 45, II, п. 1
вйдгорбджувати § 10, п. 1
вйдгук — вйдгуку § 48, п. 2, і
вйддавна § 30, п. 1, в
вйддати § 20, п. 1, а
вйдділ § 20, п. 1, а
вйдділення літератури, мови та
мистецтвознавства АН Ук-
раїни § 38, п. 16
вйдїзд § 6, п. 3
вйдкриття § 20, п. 4, а; § 21, п. 2;
вйдкриттів § 20, п. 4, а; § 55,
п. 1
вйдмінюк — вйдмінка § 48, п. 1,
ж; вйдмінкові, вйдмінку § 49,
п. 1
вйдніні § 30, п. 1, а
вйднбшення § 80, п. 6, в
вйдомість — вйдомостей § 62, п. 2
вйдовідальність § 22, п. 3
вйдовідний § 67, п. 1, а
вйдовідь — вйдовіди § 62, п. 1;
вйдовідей § 62, п. 2; вйдовідам
§ 62, п. 3; вйдовідами § 62, п. 4;

у відповідях § 62, п. 5
відповісті (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
відразу § 30, п. 1, б
від ранку до вечора § 30, п. 2, б
відрі — *відер* § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
відстань § 21, п. 2
відсутній § 67, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
відтепер § 30, п. 1, а
відчувати, відчуваю, відчують § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві § 90, п. 5, а, 4
війна — *воєн* (і *війн*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Війон § 98
військмайт § 20, п. 1, б
війську § 16, п. 2, а, 1; *у війську* § 52, п. 2, а
Військово-Грузинська дорога § 38, п. 9
військовозобов'язаний § 29, п. 2, г, прим.
військово-морський § 29, п. 2, г
військовополонений § 29, п. 2, г, прим.
військово-спортивний § 29, п. 2, г
війя, війю, на війі § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 1, е
вікно § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2, § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *викон* § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
віконечко § 22, п. 7
віконниця § 20, п. 1, в
віконце — *віконець* § 55, п. 2, прим.
Віктор, Віктора § 103, п. 2, прим. 2
віл — *волів* (і *воли*) § 57, п. 1, прим.
вілла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *вілл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Вилуй Пуспоудб § 38, п. 1, прим. 3
Вільнев § 91, п. 2
вільний § 8, п. 1, б
Вільсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільшанська Новоселиця § 114, п. 3, е
вільшансько-новоселицький § 114, п. 3, е
Вільямс § 97
він, вона, вони (парадигма) § 73; *його, йому* § 7, п. 1, а; *з нього, у неї* § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1; *до нього, за неї, з них* § 73
Вінер § 97

Винницькі Стави § 114, п. 3, е
винницько-ставський § 114, п. 3, е
Винниця § 20, п. 1, в; § 108
Винничина § 38, п. 12, прим.
Винніпег § 97
вінця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *вінцям* § 66, п. 3, б; *вінцями* § 66, п. 5, б
віньєтка § 93, п. 1, а
Вінні § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Вірджинія § 90, п. 5, в, 3
вірити—*вірте* § 17, п. 1
вісім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдесят § 70, п. 4
вісімдесят восьмий, вісімдесят восьмого § 71, п. 2
вісімдесятий § 71, п. 1
вісімнадцять § 70, п. 3
вісімсот § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
вісник § 19, п. 1
«Вісті з України» § 38, п. 18
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю* § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61, п. 4, *вісте* § 61, п. 5; *вістей* § 62, п. 2; *вістям* § 62, п. 3; *вістями* § 62, п. 4; *у вістях* § 62, п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; *вісско* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *осі* § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *на осі* § 61, п. 4; *осей* § 62, п. 2; *осям* § 62, п. 3; *осями* § 62, п. 4; *на бсях* § 62, п. 5
Віталій — *Віталію* § 53, п. 2
Віта-Поштова § 114, п. 3, а
віта-поштовий § 114, п. 3, а
Вітебськ § 109, п. 4, а, 1
Вітебське воєводство § 38, п. 12
вітер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; *вітру* § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 2, е
Вітер — *Вітра* § 48, п. 1, а; § 50, п. 1
Вітка § 109, п. 1, в
вітрище § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітровий § 23, п. 7
віттова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
Вітчизняна війна § 38, п. 22
віце-президент § 26, п. 2, 2
віце-президентський § 29, п. 2, а
вічко, вічок § 8, п. 3, а, 2
віч-на-віч § 30, п. 3, д
вічний § 18, п. 4
вічність § 9, п. 2, а; § 18, п. 4;
вічності § 9, п. 2, а

вічно § 18, п. 4
Віші § 90, п. 5, в, 3
війокати § 7, п. 1, б
вклад § 11, п. 3, а
Вкраїна § 11, п. 3, б, прим.
вкрай § 30, п. 1, б
вкупі § 30, п. 1, б
влад § 30, п. 1, б
влада § 11, п. 3, а
владар § 11, п. 3, а
Владивосток § 11, п. 3, б; § 109,
п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113,
п. 2, б; Владивостока, у Влади-
востоті (у Владивостоку) § 112,
п. 1, II
Владивостоцький § 113, п. 2, б
Владислав § 106, п. 2, г
власний § 11, п. 3, а
власноруч., власноручн. (власноруч-
ний) § 40
власт. (властивий) § 40
властивість § 11, п. 3, а
влітку § 30, п. 1, б
в міру § 30, п. 2, а
в нагороду § 30, п. 2, а
внаслідок § 31, п. 1, а
внизі § 30, п. 1, б
вничію § 30, п. 1, д
в ногу § 30, п. 2, а
вночі § 30, п. 1, б
Внуково § 109, п. 7, б
внутрішній § 67, п. 2, б
внутрішньозаводський § 29, п. 1, г
в обмін § 30, п. 2, а
в обріз § 30, п. 2, а
вовк § 8, п. 2, б; вовка § 8, п. 2,
б; § 48, п. 1, б
вовк-жадняга § 27, п. 2
вовченя § 22, п. 6
вовчійця — вовчийць § 47, Б, п. 4, а
вогкий § 18, п. 4, прим. 2
вогничок § 22, п. 7
вогнище § 22, п. 9
вогонь § 8, п. 2, а; вогню § 8, п. 2, а;
§ 48, п. 2, е
вода — вод § 8, п. 3, д, 3
водень § 8, п. 3, д, 1; водню § 8,
п. 3, д, 1; § 48, п. 2, а
водити, воджу § 80, п. 5; § 80,
п. 6, в, прим. 1
водіння § 80, п. 6, в
водно § 30, п. 1, г
водовоз § 8, п. 3, д, б
водогін — водогону § 48, п. 2, і
вододіл — вододілу § 48, п. 2, і
Водолажченко § 18, п. 1, д
Водолажський § 18, п. 1, д
водопій, водопою § 8, п. 1, а, 1

водопровід § 8, п. 3, д, б); водопро-
воду § 48, п. 2, і
Водоп'янов § 104, п. 11
воєвода § 44, 1
воєнно-стратегічний § 29, п. 2, г
вожаний § 80, п. 6, а
возити, возжу § 80, п. 5; § 80, п. 6,
в, прим. 1
возиння § 80, п. 6, в
Вбінов § 104, п. 6, б
вокзал — вокзалу § 48, п. 2, в
Волга § 112, п. 1, I; § 113, п.
2, а; Волги, на Волзі § 112,
п. 1, I
Волгоград § 114, п. 2, д
волгоградський § 114, п. 2, д
волейбол § 95, п. 1; волейболу § 48,
п. 2, и
волелюбний § 29, п. 1, в
волзький § 113, п. 2, а
Волинська область § 33, п. 12
волинський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
волиши § 8, п. 3, в
Володимир § 106, п. 2, г
Володимир Великий § 38, п. 26, б
Володимир-Волинський § 38, п. 8
Володимир Хоміч — Володимире
Хомичу § 53, п. 4, прим. 4
волокті, волік, волоклá, волоклó
§ 8, п. 3, в
волос § 8, п. 2, в
волосінь — волосінню § 61, п. 3, а
волдєся § 17, п. 5
волоський § 113, п. 2, в
волòх § 113, п. 2, в
волочийльник § 22, п. 3
ввля § 8, п. 1, б; ввле § 47, А, п.
6, б
Вольнов § 104, п. 12, а, 2
вольт — вольтів § 55, п. 1
вольтер'янець § 90, п. 5, а, 2
ворітця § 8, п. 3, б, 2
Воробйов § 7, п. 1, б; § 104, п. 11;
Воробйова § 104, п. 3, а
воробже § 9, п. 2, г, прим.
Ворок § 38, п. 2, б
Воронєж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а;
Воронєжа § 48, п. 1, г
воронєзький § 113, п. 2, а
Вороніж § 113, п. 2, а
воронізький § 113, п. 2, а
ворота § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9;
§ 66, п. 1, в; воріт § 8, п. 3, б,
2; § 66, п. 2, в; воротам § 66,
п. 3, а; ворітьмі (й воротами)
§ 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в;
на воротах (рідше воротях) § 66,
п. 6

Ворт § 97
восени § 30, п. 1, б
віск — *вбску* § 48, п. 2, а
в основному § 30, п. 2, г
востанні § 30, п. 1, в
8 Березня § 38, п. 22, прим. 2
вобсьмеро § 70, п. 10
вобсьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1
Воткінськ § 109, п. 4, а, 1
Вобуверман § 94
воцаній § 18, п. 1, в
воцанка § 18, п. 1, в
воцйна § 18, п. 1, б
вояцький § 18, п. 1, а
вояччина § 18, п. 1, а
впам'ятку § 30, п. 1, б
впень § 30, п. 1, б
вперед § 30, п. 1, б
впереміж § 30, п. 1, б
впереміш § 30, п. 1, б
вперше § 30, п. 1, г
вплав § 30, п. 1, б
вплач § 30, п. 1, б
вплив § 11, п. 3, а
вподовж § 30, п. 1, е; § 31, п. 1, а
в позику § 30, п. 2, а
впоперек § 30, п. 1, б
впору § 30, п. 1, б
вправа § 11, п. 3, а
вражений § 84, п. 2, прим. 1, г
враження § 8, п. 3, г
враз § 30, п. 1, б
вразити § 84, п. 2, прим. 1, г
вранці § 30, п. 1, б
врешті § 30, п. 1, б
врівень § 30, п. 1, б
врівні § 30, п. 1, б
врізатися — *не вріжся* § 18, п. 4,
прим. 1
врозкид § 30, п. 1, б
врозліт § 30, п. 1, б
врозсип § 30, п. 1, б
вробзтич § 30, п. 1, б
Врубель § 11, п. 3, б
вручну § 30, п. 1, в
вряд § 30, п. 1, б
вряди-годи § 30, п. 3, г
всередині § 30, п. 1, б
«Всесвіт» § 38, п. 18
всесвітній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Всесвітній конгрес прихильників
міру § 38, п. 14, в
Всесвітня Рада Миру § 38, п. 11
всесвітньо-історичний § 29, п. 2, б
всі-таки § 33, А, п. 3, а
всілякий § 78, прим. 1
вслід § 30, п. 1, б
всмак § 30, п. 1, б

вступ § 11, п. 3, а
вступний § 11, п. 3, а
всього-на-всього § 30, п. 3, д
всюдихид § 8, п. 3, д, б); § 25, п. 3, а
всякий § 78, прим. 1
втім § 30, п. 1, д; § 32, п. 1
втретє § 30, п. 1, г
втробє § 30, п. 1, г
вугляр, вугляра § 45, II, п. 3
вужчати § 18, п. 3
вужчий, вужче § 18, п. 3
вуз, у вузах § 39, п. 2, прим.
вузлик § 22, п. 1
вузький § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3
вузькодіалектний — *вузькодіалект-*
не § 29, п. 1, д
вўллия — *вўлиці* § 47. Б, п. 4, б;
вўлицями § 47. Б, п. 5, б
вўллия Петра Сагайдачного § 38,
п. 9
вўличка § 22, п. 7
вулкан § 86, п. 1, а
вус — *вуси, вўса* § 54, п. 3
вўхо — *вўха, ушї* § 54, п. 2; *ушїй*
(перев. *вўх*) § 55, п. 3; *вўхами*
§ 58, п. 1
в цілому § 30, п. 2, г
в цілості § 30, п. 2, а
вчєння § 8, п. 3, г
вчєтверо § 30, п. 1, г
вчитель — *при вчителєві* § 52, п. 1,
а; *вчителю* § 53, п. 2, *вчителєв*
§ 57, п. 1
вчорашній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
вщєрть § 30, п. 1, б
Вюртемберг § 92, п. 2, б
в'язати, в'язжі, в'язеш § 80, п. 4
В'яземський § 104, п. 11
в'язень § 22, п. 4
в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а,
в'язів § 66, п. 2, б; в'язам § 66,
п. 3, а
в'язкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язники § 109, п. 8
в'язь — *в'яззю* § 61, п. 3, а
В'язьма § 109, п. 8, прим.
В'яльцева § 104, п. 11
В'ячєслав § 6, п. 1

Г

Гаага § 14; § 87; § 113, п. 2, а
габзький § 113, п. 2, а
Гавайї § 90, п. 4
Гавина § 87
Гавлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87

Гаврі́ме § 8, п. 3, д, 4
гаврі́лівський § 8, п. 3, д, 4
Гаврі́лово § 109, п. 4, б, 2
Гага́рік § 104, п. 6, а
га́дка § 14
газе́та § 14
гази́vníк § 22, п. 1
газопрóвід § 8, п. 3, д, 6
газопрóвідний § 8, п. 3, д, 6
гай — гаю § 48, п. 2, б; у гаї,
у гаю § 52, п. 3, а, прим.
га́йморова порожни́на § 38, п. 26, в,
прим., б
гайовий § 23, п. 7
гайок § 22, п. 12
Га́йсин, Га́йсина, Га́йсином, у Га́й-
сині § 112, п. 1, П
Га́й Юлі́й Цеза́р § 106, п. 1, в
галанте́рен § 86, п. 1, а
гала́с — га́ласу § 48, п. 2, ж
Га́лиц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Га́лиця § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Га́лиця Іллі́вна — Га́лицю Іллі́вно
§ 53, п. 4, прим. 4
га́лицький § 18, п. 1, а; § 113,
п. 2, б
Га́лич § 113, п. 2, б
Га́лицина́ § 18, п. 1, а
Га́ллі́ей § 86, п. 2
га́ліфе § 38, п. 1, прим. 5
га́лка, га́лці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
га́луззя § 17, п. 5
га́лузь — га́лузи § 61, п. 1; га́-
лузю § 61, п. 3, а; у га́лузі § 61,
п. 4; га́лузей § 62, п. 2
га́лченя́ § 16, п. 2, б, прим.; § 64,
п. 1; га́лченя́ти § 64, п. 2; га́л-
ченя́ті § 64, п. 3; га́лченя́м § 64,
п. 4; на га́лченя́ті § 64, п. 5
Га́ля § 23, п. 4; Га́лю § 47, А, п.
6, в
Га́льва́ні § 90, п. 5, а, 3; § 100,
п. 2
Га́лька, Га́льці § 16, п. 2, б, прим.;
§ 17, п. 3, прим.
Га́льчин § 16, п. 2, б, прим.
Га́мбург § 113, п. 2, а
га́мбурзький § 113, п. 2, а
Га́нг — Га́нгу § 48, п. 2, й
га́ндбо́л § 87
Га́нна (парадигма) § 103, п. 1;
Га́нна § 20, п. 3, Га́нно § 47,
А, п. 6, а
Га́нна Іва́нівна — Га́нно Іва́нівно
§ 47, А, п. 6, в, прим.
Га́ннин § 20, п. 3
Га́нніба́л § 87

га́няти § 10, п. 1
га́ньба́ § 16, п. 1, а
га́раж — гаража́ § 48, п. 2, в
га́ра́зд § 1, п. 2
га́рбузи́ння § 22, п. 5
Га́рвард § 87
Га́риба́льді § 15, прим.
га́рне́нький § 16, п. 2, а, 2
га́рний, га́рна, га́рне (парадигма)
§ 68
га́рнір § 22, п. 13
Га́рónна § 87, § 89, п. 3
Га́ртний § 104, п. 10
Га́ршин (парадигма) § 102, п. 3;
§ 104, п. 6, в, 1
га́рчє § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
га́рчїй § 1, п. 2; га́рчїо́ї, га́рчїо́ю
§ 9, п. 2, в
га́рчїка § 1, п. 2
га́с — га́су § 48, п. 2, а
га́сло — га́сел § 55, п. 2, прим.
га́уптва́хта § 94
Га́шек, Га́шека, Га́шекові § 102,
п. 3, прим.
га́рдія § 87
гвинт — гвинта́ § 48, п. 1, 2) в
Гві́нея § 87
Гві́нея-Біса́у § 114, п. 3, а
гві́нея-біса́уський § 114, п. 3, а
Гда́нськ § 15, прим.
Ге́гель § 14
ге́ге́монія § 87
Ге́дік-па́ша § 106, п. 2, е
гей § 14
гей-гей § 25, п. 4, г
ге́йзер § 95, п. 1
Ге́йне § 87; § 95, п. 1, § 100, п. 2
ге́кта́р § 45, П, п. 1; § 87; ге́кта́ра
§ 48, п. 1, е
Ге́льсінґфо́рс § 87
Ге́льсінкі § 87
Ге́льсінска спі́лка § 38, п. 14, в
Ге́мпшир § 90, п. 5, в, 3
ге́не́ра́л § 14
ге́не́ра́л-гу́берна́тор § 26, п. 2, 1, б
ге́не́ра́л-гу́берна́торський § 29,
п. 2, а
ге́не́ра́л-лейте́нант § 26, п. 2, 1, б;
§ 38, п. 3, прим. 1
Ге́не́ра́льний проку́рбо́р Украї́ни
§ 38, п. 3
Ге́не́ра́льний се́крета́р ООН § 38,
п. 3
Ге́не́ра́льні шта́ти Коро́льства
Ні́дерла́ндів § 38, п. 13
ге́не́тика § 87
ге́ніа́льний § 90, п. 5, а, 2
ге́ніа́льність § 22, п. 3

Генсб'орський § 104, п. 4, 6
географія § 14
геологія § 14
гербарій § 87
героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
герой — герої § 54, п. 2; героїв § 55, п. 1; § 57, п. 1
герцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Гете § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2; § 100, п. 2
гідко-бридко § 25, п. 4, 6
гір'я § 44, 1; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Гібралтар § 15, прим.
гієна § 90, п. 5, а, 2
Гізб § 87
гілка, гілок § 8, п. 3, а, 2
гілля, гілля, на гіллі § 20, п. 4, а
гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гіллячка § 20, п. 4, а
гільза § 86, п. 1, 6
Гільча Друга § 114, п. 1, в
гімн § 90, п. 5, а, 5
гімнастика § 87
Гінді § 87
Гіндустан § 87
гіпопотам § 90, п. 5, а, 5
гіп'отеза § 87
гіпс — гіпсу § 48, п. 2, а
гіпюр § 45, II, п. 1
гірка § 8, п. 3, а, 3
гіркий § 67, п. 1, а
гіркува́то-солоний § 29, п. 2, е
гірник § 22, п. 1
гірнік § 18, п. 2, а
гірницький § 18, п. 2, а
гірничопромисловий § 25, п. 1
гіронька § 8, п. 3, а, 3
гість—гостей § 55, п. 3; гістьмі, гостями § 58, п. 2
Глазго § 112, п. 7
глазур § 86, п. 1, а
глибочина, глибочінь § 61, п. 1, прим.
глибшати § 83
гли́ва § 38, п. 5
Гливиці § 109, п. 4, 6, 6
Глінка § 104, п. 6, в, 2
Глинськ-Загора § 114, п. 3, а
глинськ-загорський § 114, п. 3, а
«Глитай, або ж Павук» § 38, п. 18, прим. 1
глита́ти § 2, п. 3, а
Глібов, Глібове § 53, п. 4
глухий § 67, п. 1, а
Глуховець § 104, п. 12, 6
глухонігий § 29, п. 1, д
глянути, гляну, глянуть § 80, п. 3, 6, 6

Гмиря, Гмірі, Гмірю, Гмірею § 102, п. 1
гнати, жені, женіть § 80, п. 3, 6
3; жені, женім(о), женіть § 81, п. 1, 6
Гнатюк, Гнатюка, Гнатюкові (Гнатюку) § 102, п. 1
гнів — гніву § 48, п. 2, е
Гнідич § 104, п. 6, в, 4
Гнідко § 38, п. 4
гноїстий § 23, п. 6
гноїсько § 22, п. 9
гбден § 67, п. 1, в
година-дві § 25, п. 4, в
годинник § 20, п. 1, в
годува́ти § 83
годува́ти (годува́тись) § 83
гоїти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1
Го́йя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100, п. 1; Го́йя, Го́йєю § 100, п. 1
Го́ла Пристань § 38, п. 9; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; Го́лої Пристані, Го́лою Пристанню § 112, п. 4, а
Голембйовський § 104, п. 4, а
Го́лик § 104, п. 6; в, 4
Го́лицин § 104, п. 6, в, 4
го́лівка § 8, п. 3, 6, 1; § 22, п. 11
го́лівонька § 16, п. 2, а, 2
Го́лландія § 89, п. 3
го́лова § 8, п. 3, 6, 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 44, 1; § 45, 1, п. 1; го́лів § 8, п. 3, 6, 1
Го́лова́ Верховної Ра́ди Украї́ни § 38, п. 3
го́лівка § 8, п. 3, 6, 1; § 22, п. 11
го́ловоно́гі § 29, п. 2, д, прим.
го́лосістий § 23, п. 6
Го́лосі́в — Го́лосі́єва § 48, п. 1, 2) г; Го́лосі́євом § 51, п. 3, 6
«Го́лос Украї́ни» § 38, п. 18
Го́лсу́борс § 86, п. 1, а; § 97; § 100, п. 2
го́луб § 1, п. 1; го́лубе § 53, п. 3
Го́лубий Ні́л § 114, п. 1, а
го́луби́ний § 23, п. 5
го́лубка § 1, п. 1
го́луб'я́ § 64, п. 1; го́луб'я́ти § 64, п. 2
го́льф § 86, п. 1, 6
Го́мель § 109, п. 9, а, 3
Го́ме́р § 14; § 87
Го́ Можо́ § 106, п. 2, д
Го́мулі́цький § 104, п. 9
го́нити § 10, п. 1
го́ніо́метр § 87
го́нча́р § 1, п. 2

гопак — гопак § 48, п. 2, н
гора § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а,
прим.; гир § 8, п. 1, а, 2
горá Говерла § 38, п. 8
Горáций § 87
горб — горба § 48, п. 2, д
горбитися — не горб(ся), не горб-
те(сь) § 81, п. 2, б
горбуватий § 23, п. 8
Гордеев § 104, п. 2, в
Гордієнко § 22, п. 8
гордіїв вузол § 38, п. 26, в, прим., б
Гордіївна § 22, п. 10
гордовитий § 23, п. 8
гордощі § 66, п. 1, б
горе § 45, 11, п. 2
горизонт § 14; § 87
горіцвіт § 26, п. 1, г
Горіцвіт § 106, п. 2, а
горіння § 22, п. 5
горіти § 1, п. 2; § 22, п. 5
Горки § 109, п. 4, б, 7; § 112,
п. 2; Горок, Горкам § 112, п. 2
Горн § 87
горобиний § 23, п. 5
Горова § 104, п. 10
город § 8, п. 2, в; городи § 54,
п. 1
Городецький § 104, п. 9
городній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
горох — гороху § 48, п. 2, б
Горшине, Горшиним § 51, п. 3, б
Горький § 104, п. 10
горювати, горюю, горюють § 80,
п. 3, б, 4
госпiталь § 87
Гостра Могила § 114, п. 2, е
гостролучанський § 114, п. 2, а
Гостролуччя § 114, п. 2, а
гостромогильський § 114, п. 2, е
готов § 67, п. 1, в
Готьє § 91, п. 2; § 93, п. 1, а;
§ 100, п. 2
гоц § 17, п. 7
гр. — громадянин § 40
гра § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
граблi § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
граблiв (i грабiль) § 66, п. 2, б;
граблям § 66, п. 3, б; граблями
§ 66, п. 5, б; на граблях § 66,
п. 6
Грабовський § 8, п. 3, д, 7
град — граду § 48, п. 2, е
грам — грама § 48, п. 1, е
грамота § 14
грандіозний § 87
граніт — граніту § 48, п. 2, а
грати — грай, граймо, грайте § 81,

п. 2, а
grátis § 90, п. 5, а, 4
граф § 38, п. 3, прим. 2
графік § 87; § 90, п. 5, а, 5
Грачов § 104, п. 3, в
гребінець, гребінця § 8, п. 3, а, 1
Гребінка § 108, § 113, п. 2
гребінківський § 113, п. 2
грек § 113, п. 2, б
греко-пeрськi вiйни § 38, п. 22,
прим. 1
Гренландія § 15, прим.; § 86, п. 1,
а; § 87
Греція § 87; § 90, п. 5, а, 2
грецький § 113, п. 2, б
Грибова губа § 38, п. 8
гриб-паразит § 27, п. 4
Григор'єв § 104, п. 2, б; § 104,
п. 11
Григорієна § 22, п. 10
Григорій § 22, п. 10
Григорович § 22, п. 10
Григорович § 104, п. 6, в, 4
гриміти § 2, п. 3, а
гримнути — гримну § 80, п. 8,
б, 2
Гринчишин § 17, п. 6
грип § 89, п. 1; грипу § 48, п. 2, ж
Гриць — Грицю § 53, п. 2
Грицько § 16, п. 1, а
грим — гриму § 48, п. 2, е
Грім § 90, п. 5, а, 3
гринвіцький § 113, п. 2, б
Гринвіч § 113, п. 2, б
Грінченків словник § 38, п. 26, а
гріти § 84, п. 2, прим. 1, а
грітий § 84, п. 2, прям. 1, а
гріш — грош § 48, п. 1, е;
грошей § 55, п. 3; § 66, п. 2, а;
грішми (й грошма) § 58, п. 2;
§ 66, п. 5, в
гроз § 87
Грозний § 109, п. 7, а
громаджений § 84, п. 2, прим. 1, г
громадити § 84, п. 2, прим. 1, г
громадянин — громадяни § 54,
п. 1, прим.: громадян § 55, п. 1,
прим.
громадянство § 17, п. 2
громадянська війна § 38, п. 22,
прим. 1
громадянський § 17, п. 2
грошовий § 23, п. 7
грошовитий § 23, п. 8
Грубешів § 109, п. 7, д
Грудзький § 104, п. 9
грудочеревна § 29, п. 1, д; § 29,
п. 2, д, прим.

грузин § 113, п. 1; *грузини* § 54, п. 1, прим.; *грузинів* § 55, п. 1, прим.
грузинка-дівчина § 27, п. 3
грузинський § 113, п. 1
група § 89, п. 1
групето § 89, п. 1
грушевий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
губа — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гублячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гублячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гузенот § 87
гузір, гузиря § 45, II, п. 2
гукання § 22, п. 5
гукати § 22, п. 5
Гулак-Артемівський § 106, п. 3, б; § 107, п. 4, а
Гуляєв § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйполе § 114, п. 2, в
гуляння § 22, п. 5
гуляти § 22, п. 5
Гуляшкий § 104, п. 10
гумус § 87
гун, гуні § 89, п. 1
Гур'ев § 109, п. 8
Гур'їн § 104, п. 6, б
гурт — *гурту* § 48, п. 2, б
гурток — *у гуртку* § 52, п. 2, а
гусеня § 22, п. 6
гуси § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *гусей* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *гусям* § 66, п. 3, а; *гусьми* § 66, п. 5, в
Гусине Озеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
гуска § 66, п. 1, а, прим.
гусляр — *гусляре* § 53, п. 3
гуся § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гусяти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гусяті* § 64, п. 3; *гусям* § 64, п. 4; *гусята* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *гусят* § 65, п. 2; § 65, п. 4; *гусятам* § 65, п. 3; *гусятами* § 65, п. 5; *на гусягах* § 65, п. 6
гуща § 45, I, п. 3
Гущин § 104, п. 6, в, 1
Гюго § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Г

гава § 15
газда § 15
Галаган § 15
гандж § 15
ганок § 15; *ганку* § 48, п. 2, в
Гарібальді § 15, прим.
гатунок § 15

гвалт § 15
гвалтувати § 15
Гданськ § 15, прим.
гегати § 15
гедзь § 15; § 16, п. 1, а
гелготати § 15
герготати § 15
герготіти § 15
Гете § 15, прим.
гігнути § 15
гирліга § 15
Гібралтар § 15, прим.
глей § 15
гніт § 8, п. 2, е, прим.; § 15; *гно-та* § 8, п. 2, е, прим.
гогель-могель § 15
грасувати § 15
грати § 15
гратчастий § 15
Гренландія § 15, прим.
гречний § 15
гринджоли § 15
грунт § 15; *на ґрунті* § 52, п. 3, а; *ґрунті, ґрунта* § 54, п. 3
гудзик § 15; § 41, п. 1
Гудзь § 15
гуля § 15

Д

давай-но § 33, А, п. 3, а
Давидів Брід § 114, п. 1, а; § 114, п. 3, е; *Давидового Броду* § 48, п. 1, г, прим.
давидово-брідський § 114, п. 3, е
Давічо, Давича § 100, п. 2, прим.
да Вінчи § 106, п. 1, г
давнім-давно § 25, п. 4, б
давній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
давнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давньоверхньонімецька § 29, п. 1, д
давньоруський § 25, п. 1
Д'Аламбєр § 106, п. 1, г, прим. I, § 107, п. 3
д'аламбєрівський § 107, п. 3
далеко § 33, А, п. 2, е, прим.
далеко-далеко § 30, п. 3, д
далечінь § 61, п. 1, прим.
Дамаск § 113, п. 2, б
дамаський § 113, п. 2, б
дамоклів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Данілов § 104, п. 6, в, 2; § 109, п. 4, б, 2
Даніло Галицький § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Данте § 100, п. 2
дантист § 22, п. 13
Дарвін, Дарвіна § 100, п. 1, II;

- Дарвіном § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
- Даргомйжський § 104, п. 9
- дарма що § 30, п. 1, ж; § 32, п. 2, б; § 33, А, п. 2, а
- дарований § 84, п. 2, прим. 1, г
- Д'Артаньян § 106, п. 1, г, прим. 1
- дарувати § 84, п. 2, прим. 1, г
- дати (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
- Даугавпілс § 114, п. 2, д
- даугавпілський § 114, п. 2, д
- дах — даху § 48, п. 2, в
- два, дві (парадигма) § 70, п. 2; два § 70, п. 8
- двадцятий § 71, п. 1
- двадцятиповерховий § 29, п. 1, е
- двадцятирічний § 25, п. 3, а
- 20-річний § 29, п. 2, ж
- двадцять § 70, п. 3
- дванадцятий § 71, п. 1
- дванадцятитонка § 26, п. 1, д
- дванадцять § 70, п. 3
- двері § 66, п. 1, б; дверей § 66, п. 2, а; дверям § 66, п. 3, б; дверми (й дверіма) § 66, п. 5, в; у дверях § 66, п. 6
- Двіні § 109, п. 4, а, 1
- двір § 45, II, п. 1; двора § 8, п. 1, б
- двісті (парадигма) § 70, п. 5
- $\frac{2}{7}$ — дві сьомі § 72, п. 1
- $\frac{2}{3}$ — дві треті, двом третім § 72, п. 1
- двобічний § 25, п. 4, б
- двовуглекислий § 29, п. 1, д
- двоє, двох, двом § 70, п. 8
- двоїстий § 23, п. 6
- дворічанський § 114, п. 2, б
- Дворіччя § 114, п. 2, б
- дворушник § 18, п. 4
- двохмільйонний § 71, п. 1
- двохосовий § 25, п. 3, б
- двохсотий § 71, п. 1
- двохтисячний § 71, п. 1
- двоюрисний § 25, п. 3, а
- Де-Брейне § 38, п. 8, прим. 2
- дев'яностий § 71, п. 1
- дев'яносто, дев'яноста § 70, п. 7
- дев'ятеро § 70, п. 10
- дев'ятий § 71, п. 1
- дев'ятисотий § 28, п. 1, б
- дев'ятнадцять § 70, п. 3
- дев'ятсот § 70, п. 5
- дев'ять § 70, п. 3
- $\frac{9}{10}$ — дев'ять десятих § 72, п. 1
- деголівський § 107, п. 3
- де Голль § 107, п. 3
- дедаль § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
- дезінтеграція § 90, п. 5, б
- дезінфекція § 90, п. 5, б
- дезінформація § 90, п. 5, б
- деінде § 30, п. 1, ж
- «Дейлі Експрес» § 38, п. 18
- «Дейлі телеграф енд Морнінг пост» § 38, п. 18, прим. 1
- декан § 38, п. 3, прим. 1
- Деклєдоль § 106, п. 1, г, прим. 2
- декілька, декількох, декільком, декількома § 79, прим.
- Декларація прав людини § 38, п. 23
- деколи § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
- декотрий § 33, А, п. 1, а
- декрет § 50, п. 2; у декреті § 52, п. 3, а
- декуди § 30, п. 1, ж
- де ла Куєва § 106, п. 1, г
- Деліль § 106, п. 1, г, прим. 2
- Дельфи § 93, п. 1, б
- Дембиця § 109, п. 7, е; § 109, п. 9, б
- Демократична партія України § 38, п. 13
- демон § 38, п. 2, а, прим. 1
- Дем'янськ § 109, п. 8
- де-небудь § 30, п. 3, в
- де-не-де § 30, п. 3, д
- денний § 20, п. 1, в
- ден. норма (деніа норма) § 40
- Ден Сяопін § 106, п. 2, д
- день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; дня § 8, п. 2, а; сім день (і днів), днів сім § 55, п. 1, прим.
- день-другий § 25, п. 4, в
- День незалежності України § 38, п. 22
- деньок § 22, п. 12
- день у день § 30, п. 2, б
- День учителя § 38, п. 22
- депо § 100, п. 2
- дерево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2;
- дерев § 8, п. 3, б, 2
- деревобробний § 29, п. 1, в
- деревце § 8, п. 3, б, 2
- Держава Бахрейн § 38, п. 12
- Державін § 104, п. 1
- Державна дума § 38, п. 13
- Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка § 38, п. 15, б
- Державний музей українського образотворчого мистецтва § 38, п. 15, б
- державно-монополістичний § 29, п. 2, б
- держак — на держаку, на держаківі § 52, п. 2, а

дёржално § 17, п. 4
дёржалъце § 17, п. 4
дёржати — дёржѣ § 2, п. 1
дёржкій § 16, п. 2, а, 1, прим.
Дерібас § 106, п. 1, г, прим. 2
дёрти, дёрѣ, дёрѣть, дёрѣ § 80,
п. 3, б, 9, прим.
Десна § 108
десъ § 33, А, п. 1, г
десъ-інде § 30, п. 3, г
десъ-інколи § 30, п. 3, г
десъ-то § 30, п. 3, в
десъ-теро § 70, п. 10
десятий § 71, п. 1
10-й — 10-ї § 28, п. 2, а
10-В § 25, п. 4, е
10-поверховий § 29, п. 2, ж
Десятий міжнародний з'їзд сла-
вістів § 38, п. 15, а
десятка § 48, п. 1, е
десять § 70, п. 3
декто, декого, декому, дѣ з ким,
дѣ на кому (і дѣ на ким), на де-
кому § 79
дешівший § 69, п. 1, а
дещиця § 33, А, п. 1, а
дещо § 33, А, п. 1, а
дѣякий, дѣякого, дѣяким, на дѣяких
(і де на якїх) § 79
джез § 90, п. 1
Джек — Джекѣ § 53, п. 1
Джек Лондон § 106, п. 1, б
джемпер § 90, п. 1
Джемс § 90, п. 1
(Джерильдіна) Чаплин § 100, п. 2
джерело § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1;
джерѣл § 8, п. 3, б, 2
джерѣльце § 8, п. 3, б, 2
Джерсі § 90, п. 1
Джигарханян § 104, п. 6, в, 1
джигіт § 90, п. 5, в, 1
джигун § 15
джінси § 90, п. 5, в, 1
джирга § 38, п. 13, прим.
Джонні § 89, п. 3
Джорджтаун § 94
дждоуль § 94
«Дзвін» § 38, п. 18
дзвінок, дзвінка, дзвінку, дзвін-
ком § 8, п. 3, а, 1
дзвякнути § 6, п. 1, прим.
дзіга § 15
дзіглик § 15
Дзісь § 104, п. 9
дзвоб § 16, п. 1, б; у дзвобі § 52,
п. 3, а
Дзюравець § 104, п. 9
див.— дивись § 40

дизель § 38, п. 1, прим. 5; § 90,
п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5,
в, 1; дизеля § 48, п. 1, б, 7
дизель-мотор § 26, п. 2, 1, а
дизель-моторний § 29, п. 2, а
динамо § 90, п. 5, в, 1
диплом § 90, п. 5, в, 1
директор § 38, п. 3, прим. 1; § 45,
II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; дирек-
торові, директору § 49, п. 1;
директорі § 54, п. 1
дисонанс — дисонансу § 48, п. 2, ж
дитина § 66, п. 1, а, прим.
дитя § 64, п. 1; дитяти § 64, п. 2;
дитяти § 64, п. 3; дитям § 64,
п. 4
дит'ясла § 6, п. 3
дитятко — дитяткові, дитятку
§ 49, п. 1, на дитяткові § 52,
п. 1, б; на дитятку § 52, п. 1, б,
прим.
дихати § 18, п. 4, прим. 2
Дихтау § 38, п. 8, прим. 3
диякон § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
діалектика § 90, п. 5, а, 2.
діалектико-матеріалістичний § 29,
п. 2, в
діаметр § 96
діаметрально протилежний § 29,
п. 1, г, прим. 1
ді Вітторіо § 106, п. 1, г; § 107,
п. 4, в
дівча § 44, II, б; § 44, IV, а; дів-
чати § 44, IV, а; дівчат § 65,
п. 4
дівчина-грузинка § 27, п. 3
дівчина-красуня § 27, п. 2
дівчинонька, дівчиноньці § 17, п. 3,
прим.
дівчисько § 22, п. 9; § 44, II, б
дігтяр § 18, п. 4, прим. 2
лід — діду § 53, п. 1; дідів § 67,
п. 1, б
дід-мороз § 38, п. 2, б, прим.
Дід Мороз § 38, п. 2, б
Дидро § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
делектрик § 91, п. 2
діевий § 23, п. 7
Дієго § 91, п. 2
Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
діжечка § 22, п. 7
діжка — діжці § 18, п. 4, прим. 1
Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а,
3, прим.
дійовий § 23, п. 7
діловод § 8, п. 3, д, б
діловодство § 8, п. 3, д, б
Дін Лінь § 106, п. 2, д, прим.

дiстав-таки § 33, А, п. 3, а
дiти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а
прим.; дiтям § 66, п. 3, а; дi-
тей § 66, п. 4, б; дiтьми § 66, п. 5, в
дiяч — дiячi § 60
для того щоб § 32, п. 2, б
Дмитрб (парадигма) § 103, п. 2;
Дмитрб § 48, п. 1, а
Дмитров § 109, п. 4, б, 2
Дмитро-Варадiвiка § 114, п. 1, г;
§ 114, п. 3, б
дмитро-вардiвiський § 114, п. 3, б
Днiпро § 44, II, а; § 108; по Днiпру,
по Днiпрi § 52, п. 3, б, прим.
Днiпропетрбвський § 113, п. 2
днiпропетрбвський § 113, п. 2
Днiстёр § 108; Днiстра § 48, п. 1,
д
дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.;
дена § 54, п. 3; ден § 55, п. 2,
прим
добб феодалiзму § 38, п. 22, прим. 1
Д'Обiнiе § 106, п. 1, г, прим. 1;
§ 107, п. 4, в
до бiса § 30, п. 2, а
дббриво § 22, п. 2
Добрийвечiр § 106, п. 2, б
Добрий Шлях § 38, п. 9
добрбдiй — добрбдiевi § 49, п. 1
добрбдiй бригадiр — добрбдiю
бригадiре (бригадiр) § 53, п. 4,
прим. 1; добрбдiевi бригадiру
§ 49, п. 1, прим.
добрбдiйка — добрбдiйко Скирдб
§ 53, п. 4, прим. 3
Дбвбуш — Дбвбуше § 53, п. 3
довговiй § 67, п. 2, в
довгождбний § 20, п. 2, в, прим.
Довгопбл § 106, п. 2, в
доверху § 30, п. 1, б
довiку § 30, п. 1, б
довiчний § 67, п. 1, а
довкбла § 30, п. 1, б
дбвблi § 30, п. 1, б
до вробббi § 30, п. 2, а
догма — догм § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
догмат — догмату § 48, п. 2, ж
дбговбровати § 10, п. 1
доголб § 30, п. 1, в
догорi § 30, п. 1, б
до гурту § 30, п. 2, а
дбдаток — дбдатка § 48, п. 1, ж
до дiла § 30, п. 2, а
дбдолу § 30, п. 1, б
дбдбмбду § 30, п. 1, б
дб завтра § 30, п. 1, а, прим.

до зайну § 30, п. 2, а
доiсторiчний § 4, п. 4, прим.; § 90,
п. 5, б
доiти, добб, дбдять § 80, п. 3, а
доiхати § 4, п. 1
до крiбу § 30, п. 2, а
до крiхти § 30, п. 2, а
дбктор наук § 38, п. 3, прим. 1
дбкiпи § 30, п. 1, б
до ладу § 30, п. 2, а
дблар — дбллара § 48, п. 1, е
до лiхт § 30, п. 2, а
до лиця § 30, п. 2, а
дблiека § 22, п. 11
дблiтце § 8, п. 3, б, 2
дблбня — дблбнь § 8, п. 3, д, 2;
§ 47, Б, п. 2, а
дблбнька § 8, п. 3, д, 2
Дблорес § 100, п. 2
дблото § 8, п. 3, б, 2; дблiт § 8,
п. 3, б, 2; § 55, п. 2
дбмбшнiй § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Дбмбрбва § 109, п. 7, е
Дбмбровський § 104, п. 8, а
до мiри § 30, п. 2, а
дбмна — дбмен § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
Дбн — Дбну § 48, п. 2, й
дбн Базiлю § 106, п. 1, д
Дбнббс — Дбнббсу § 48, п. 2, й
Дбнець — Дiнця § 48, п. 1, б, 5
Дбнцьк § 108
Дбнецька шахта «Вiтка-Глиббкб»
§ 38, п. 15, а
дбнцькiй § 16, п. 2, а, 1
дбнжуан § 38, п. 1, прим. 5; § 106,
п. 1, д, прим.
Дбн Жуан § 106, п. 1, д
дбнiзу § 30, п. 1, б
дбнiнi § 30, п. 1, а
Дбн Кiхбт § 106, п. 1, д
до ноги § 30, п. 2, а
дбн Педро § 106, п. 1, д
Дбнськбй § 104, п. 10
дбн Хосе § 106, п. 1, д
дбня — дбню § 47, А, п. 6, в
дбнька § 17, п. 2
дбньчiн § 17, п. 2
до обiду § 30, п. 2, а
до останку § 30, п. 2, а
до пбри § 30, п. 2, а
дбпiзна § 30, п. 1, в
дб пнн § 30, п. 2, а
до поббчення § 30, п. 2, а
дбповiдбти, дбповiдбй § 81, п. 2, в,
прим. 1
дбповiдбч — дбповiдбчб § 50, п. 1
дбповiдь — у дбповiдi § 61, п. 4;

договідей § 62, п. 2
договісті § 81, п. 2, в, прим. 1
допомагати § 10, п. 1
допомогти § 10, п. 1
до пори § 30, п. 2, а
до пуття § 30, п. 2, а
до речі § 30, п. 2, а
до решти § 30, п. 2, а
доріжка § 8, п. 3, д, 2
дорога — доріг § 8, п. 3, д, 2;
§ 47, Б, п. 2, а
дорогий § 18, п. 3
Дорогобуж § 114, п. 2, а
дорогобузький § 114, п. 2; а
Дорбжин § 104, п. 6, в, 1
дорожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дорожчий, дорожче § 18, п. 3
Дорошенко — Дорошенка § 48,
п. 1, а
Дорошович § 22, п. 10
доручений § 2, п. 2, б
досвітний § 67, п. 2, а
до сих пір § 30, п. 2, а
до смаку § 30, п. 2, а
до смерті § 30, п. 2, а
до снаги § 30, п. 2, а
достатний § 67, п. 2, а
достаток — достатку § 48, п. 2, ж
Достоєвський § 104, п. 2, б
до сьогодні § 30, п. 2, а
дотепер § 30, п. 1, а
дотла § 30, п. 1, б
дохід, доходу § 8, п. 1, а, 1
доц. — доцент § 40
дочка § 23, п. 4, прим.; дочкі § 47,
А, п. 1, б, прим.; дочці § 18,
п. 4, прим. 1; дочки § 47, А,
п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7;
дочок § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
до чого § 30, п. 1, д
доччин § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
дбишка § 18, п. 1, в
доц § 1, п. 1, § 45, II, п. 3; дощу
§ 1, п. 1; § 48, п. 2, е; дощів
§ 55, п. 1
дощаний § 18, п. 1, в
дощенту § 30, п. 1, б
дощик — на дощику § 52, п. 2, а
дощовий § 23, п. 7
дощомір § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижати § 2, п. 3, а
дріжджів § 66, п. 1, б; дріжджів
§ 66, п. 2, б
дрімати § 2, п. 3, б
дрімливий § 2, п. 3, б
дрімота § 2, п. 3, б

дріва § 66, п. 1, в; дров § 66, п. 2, в
дровонос § 8, п. 3, д, б
друг — дружє § 53, п. 3; друзі § 54,
п. 1, друзів § 55, п. 1, друзям
§ 56; дружє Грицю § 53, п. 4,
прим. 2, дружє Максименко
§ 53, п. 4, прим. 3
другий § 71, п. 1, другої § 9, п. 2, в
другого дня § 30, п. 2, в
дружина § 45, I, п. 1; дружину
§ 47, А, п. 6, а
дружний § 23, п. 1, § 67, п. 2, а
дружний § 23, п. 1, § 67, п. 2, а
друкар, друкарка § 45, II, п. 1
друкарня § 45, I, п. 2, друкарні
§ 47, Б, п. 4, б, друкарень § 16,
п. 2, в, друкарнями § 47, Б, п. 5, б
друкований § 24, п. 1
друкування § 24, п. 1
друкувати § 24, п. 1
Друмеv § 104, п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1, § 50, п. 1, прим.;
дуба § 48, п. 1, б, § 50, п. 1, прим.;
дубові § 49, п. 1
Дубно § 108, § 112, п. 1, II, Дубна,
Дубном, у Дубні § 112, п. 1, II
Дудинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
дужий § 18, п. 3
дужий, дужче § 18, п. 3
Думбартон-Окс § 114, п. 3, в
Дунай — Дунаю § 48, п. 2, й
дупливатий § 23, п. 8
дурра § 89, п. 1
духовка § 22, п. 11
душа — душе § 47, А, п. 6, б
Дьєпп § 109, п. 9, а, 1
дьдготь § 16, п. 1, б
Дьорнов § 104, п. 3, б
Дьяконов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма § 93, п. 2
Дюма Старий § 38, п. 26, б
дюна § 93, п. 2
Дю-фіорд § 38, п. 8
Дягилев § 104, п. 12, а, 3, прим.
дядя § 44, 1
дядько § 16, п. 1, а

Е

егоїзм § 4, п. 4
егоїстичний § 4, п. 4
Единбург § 90, п. 5, в, 5, § 112, п. 1, II,
Единбурга, в Единбурзі (в Един-
бургу) § 112, п. 1, II
езопівська мовва § 38, п. 26, в, прим.,
б
Ейнштейн § 95, п. 1

Еквадор § 91, п. 1
екватор § 91, п. 1
екзамен — экзамену § 48, п. 2, ж
екзаменагор § 91, п. 1
екскурс — екскурсу § 48, п. 2, ж
екскурсовод § 8, п. 3, д, 6
експорт — експорту § 48, п. 2, ж
екс-чемпіон § 26, п. 2, 2
електрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електровоз § 8, п. 3, д, 6, електро-
воза § 48, п. 2, і
електроліз — електролізу § 48, п. 2, з
електронно-обчислювальний § 29,
п. 2, б
електропровід § 8, п. 3, д, 6
електросиловий § 29 п. 1, а
елемент — елемента, елементу § 48,
п. 2, й, прим.
еліпсоїд § 4, п. 4
Ельбрус § 109, п. 3, Ельбрусу § 48,
п. 2, й
(Ельзо Врхов) § 100, п. 2
Ельзас — Ельзасу § 48, п. 2, й
Ельзас-Лотарингія § 114, п. 3, а
ельзас-лотаринзький § 114, п. 3, а
Ельтон § 109, п. 3, Ельтону § 48,
п. 2, й
Їмби § 109, п. 3
ембарго § 87
Енгельс § 91, п. 1
Енеїда § 90, п. 5, б
«Енеїда» § 38, п. 18
енергія § 91, п. 1
ентузіазм § 91, п. 1
епічний § 23, п. 3
епос — епосу § 48, п. 2, з
епоха Відродження § 38, п. 22
єркер — єркера § 48, п. 2, в
ескадрілья, ескадрильї, ескад-
рильєю, ескадрилей § 100, п. 1, І
Естонія § 109, п. 3
Ескіл § 91, п. 1
етап § 91, п. 1
ефемерний § 88
ефір § 88

Є

Євангеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євгенєва § 104, п. 2, б
Євдокімов § 104, п. 2, а
Євнаторія § 91, п. 2, § 109, п. 1, а
Євразія § 91, п. 2
Єврейська автономна область § 38,
п. 12
Європа § 91, п. 2
європець § 91, п. 2
Європейське Економічне Співтова-

ріство § 38, п. 11
європейський § 91, п. 2
Євтушевський § 104, п. 2, а
Євфрат § 91, п. 2
єгер § 91, п. 2
Єгипет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2;
Єгипту § 48, п. 2, й
Єгор'євськ § 109, п. 1, а
Єгоров § 104, п. 2, а
Єгоршино § 109, п. 4, б, 1, § 109,
п. 7, б
Єдлічка § 104, п. 5, а
езуїт § 90, п. 2
Єйськ § 109, п. 1, а
Єланський § 104, п. 2, а
Єлець § 109, п. 1, а
Єлизаров § 104, п. 2, а
Єлисейські Поля, Єлисейських По-
лів § 112, п. 4, а
Ємен § 91, п. 2
Єна § 90, п. 2
єна § 90, п. 2
Єндріховський § 104, п. 8, б
Єнісей § 109, п. 1, а; Єнісею § 48,
п. 2, й
єнот § 91, п. 2
Єнсен § 90, п. 2
єпископ § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитімія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитрахиль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Єреван § 109, п. 1, а
єресь § 91, п. 2
Єрофей Павлович (станція) § 114,
п. 1, г
Єрусалим § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
Єршов § 104, п. 2, а
Єсентукій, Єсентуків, Єсентукім
§ 112, п. 2
Єсперсен § 90, п. 2
Єфимов § 104, п. 2, а
єхидна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жабинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
жабо § 90, п. 1
жаданій § 23, п. 2
жадняга вовк § 27, п. 2
Жак — Жаку § 53, п. 1
жаль — жалю § 48, п. 2, є
Жан-Жак (Руссо) § 38, п. 1; § 106,
п. 3, а, § 107, п. 1
жан-жаківський § 107, п. 1
Жанна § 90, п. 1
жанр — жанру § 48, п. 2, з
жар — жару § 48, п. 2, є
жар-птиця § 26, п. 2, 1, а
жаский § 16, п. 2, а, 1, прим.

жати § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2, прим. 1, а; жну, жнуть § 80, п. 3, б, 9
 жатий § 84, п. 2, прим. 1, а
 желе § 86, п. 2
 Желехівський § 8, п. 3, д, 7
 Железноводськ § 109, п. 1, в
 Женев'єва § 92, п. 1, а
 женити § 9, п. 1
 Жером § 90, п. 1
 жерти, жеру, жеруть, жері § 80, п. 3, б, 9, прим.
 Жешув § 109, п. 7, д
 жив § 67, п. 1, в
 Жйков § 104, п. 5
 живопис — живопису § 48, п. 2, і
 живопліт — живоплоту § 48, п. 2, і
 Жигалово § 109, п. 4, б, 1
 Жигулі § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; Жигулів, Жигулям § 112, п. 2
 Жйжка § 104, п. 5, б
 Жиздра § 109, п. 4, б, 1
 Жила Коса § 109, п. 4, б, 1
 Жильерон § 104, п. 6, в, 1
 жир § 45, II, п. 1
 жирандоль § 90, п. 5, в, 1
 Жирардув § 109, п. 7, д
 Жиронда § 90, п. 5, в, 3
 жити § 80, п. 3, б, 1; § 83; живу́, живуть § 80, п. 3, б, 1; живи, живи́(о), живіть § 81, п. 1, а
 житловий кооператів «Наука» § 38, п. 15, а
 Житні Гори § 114, п. 2, е
 житній § 23, п. 1; § 67, п. 2 а
 житньогірський § 114, п. 2, е
 Житомир § 108; Житомира § 48, п. 1, г
 Житомирська автострада § 38, п. 9
 життєвий § 20, п. 4, а, § 23, п. 7
 життєздатний § 25, п. 2, в
 життєпис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
 життєвий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
 життя § 17, п. 5; § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; життю § 20, п. 4, а; життям § 51, п. 2; у житті § 20, п. 4, а, § 52, п. 3, б; життів § 55, п. 1
 жінка § 45, I, п. 1; жінки § 47, Б, п. 7
 Жіоно § 104, п. 6, в, 1
 жнець, женче § 53, п. 3
 жовтень — жовтня § 48, п. 1, е
 Жовті Води § 38, п. 8, прим. 1

жовтіти, жовтію, жовтиють § 80, п. 3, б, 2
 жовтогарячий § 29, п. 2, е
 жовч — жовчу § 61, п. 3, б
 Жоло-Кюрі § 106, п. 3, б
 жонатий § 9, п. 1
 Жорж Занд § 106, п. 1, б
 Жоффрау § 100, п. 2
 жук-королд § 27, п. 4
 Жуковський — Жуковського, Жуковському § 112, п. 3
 Жюль Верн § 107, п. 4, а, прим.
 жуль-вернівський § 107, п. 4, а, прим
 журавель — журавлеві § 49, п. 1
 Журавський § 104, п. 7
 Журбів § 47, Б, п. 2, в
 жури § 90, п. 1, § 90, п. 5, а, 4; § 90, п. 6
 журнал — журналу § 48, п. 2, з
 Жусє § 93, п. 1, а

3

з (із, зі (звідка зо)) § 13, п. 1; § 13, п. 2; § 13, п. 3
 забагато § 30, п. 1, а
 за багато § 30, п. 1, а, прим.
 забігти § 80, п. 5, прим.
 забілювати § 24, п. 1
 Завадзький § 104, п. 9
 завадити, заваджу § 80, п. 5, б
 заважати § 80, п. 6, б
 звбільшки § 30, п. 1, е
 завшишки § 20, п. 1, а
 завглибишки § 30, п. 1, е
 завдання § 45, II, п. 2; завдань § 55, п. 2
 завдовжки § 30, п. 1, е
 завертати § 10, п. 2
 завершення § 8, п. 3, г
 завершувати § 10, п. 2
 завидна § 30, п. 1, в
 завіти § 80, п. 3, б, 1
 завірчувати § 10, п. 2
 за що § 30, п. 1, д
 завер § 10, п. 2; замрі § 10, п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
 замирати § 10, п. 2
 завод § 18, п. 2, в; § 44, II, а; заводу § 48, п. 2, в; заводи § 54, п. 1
 завод «Трансигнал» § 38, п. 15, а
 заводський § 18, п. 2, в
 заводований § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
 заводовування § 24, п. 2
 заводовувати § 24, п. 2

завтошки § 30, п. 1, е
завтрашній § 67, п. 2, б
завчасу § 30, п. 1, е
завширки § 30, п. 1, е
загал — загалу § 48, п. 2, б
загальнодержавний § 29, п. 1, г
загальноосвітній § 29, п. 1, б
загйбель — загйбеллю § 61, п. 3, а
заготований § 24, п. 3
загітувати § 6, п. 3, прим. 1;
§ 24, п. 3
за годіни § 30, п. 2, а
загоєний § 84, п. 2, а
загс, до загсу § 39, п. 2, прим.
загля § 31, п. 1, б
задний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
за дня § 30, п. 2, а
задовога § 30, п. 1, а
Зайць § 101; § 102, п. 1; Зайця,
Зайцеві (Зайцю) § 102, п. 1
Зайць § 38, п. 2, б
зайць-русак § 27, п. 4
займенник — займенника § 48,
п. 1, ж
Зайбнчек § 104, п. 8, б
зайти — зайшов би § 33, Б, б
Зайчик-Побігійчик § 26, п. 2, 1, в
Закавказзя § 38, п. 12, прим.
Закарпаття § 38, п. 12, прим.
закисати, закисаю, закисають § 80,
п. 3, б, з
закінчення — по закінченні § 52,
п. 3, б, прим.
закон § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
законний § 8, п. 3, д, 7; § 20, п. 1, в
законність § 20, п. 1, в
законно § 20, п. 1, в
законодівчо § 9, п. 2, г, прим.
Закопане, Закопаного, Закопано-
му § 109, п. 1, в, прим.
за кордон § 30, п. 2, а
за кордоном § 30, п. 2, а
закритий § 84, п. 2, б
зал — залу § 48, п. 2, в
Залеський § 104, п. 1
Залізни Ворота § 38, п. 8, прим. 1
залзо § 45, П, п. 1
залісся § 18, п. 2, в
Залісся Перше § 114, п. 1, в
заліський § 18, п. 2, в
залп § 93, п. 1, б
Замбезі § 90, п. 5, а, з
заместі § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2;
замів, замелі § 8, п. 1, а, 7
замівиш § 8, п. 1, а, 7
заміж § 30, п. 1, б
заміжня § 67, п. 2, а
замість § 31, п. 1, а

замість того щоб § 32, п. 2, б
замітати § 10, п. 2
замкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
замкнуті § 84, п. 2, прим. 1, б
замкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
заможний § 67, п. 1, а
замок — замку § 48, п. 2, в
замок — замка § 48, п. 1, в
замолоду § 30, п. 1, в
заморозувати § 80, п. 6, б
замужем § 30, п. 1, б
занадто § 30, п. 1, а
заново § 30, п. 1, в
заодно § 30, п. 1, г
заочи § 30, п. 1, б
запанібрата § 30, п. 1, б
запирати, запер, запри § 10, п. 2
запис — запису § 48, п. 2, і
запівніч § 30, п. 1, б
Запоріжжя § 8, п. 3, б, з; § 18,
п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
Запорізька Січ § 114, п. 1, а
запорізький § 18, п. 2, б; § 113,
п. 2, а
запоріжець — запоріжці § 38, п. 1,
прим. 6
«Запоріжець за Дунієм» § 38,
п. 18
«Запоріжці пишуть листі ту-
рецькому султанові» § 38, п. 18
запрягти § 80, п. 9, прим. 1; § 84,
п. 2, прим. 2; запряг § 80, п. 9,
прим. 1
запряжений § 84, п. 2, прим. 2
зап'ястний § 19, п. 1
зароди § 31, п. 1, б
зараз § 30, п. 1, б
заразом § 30, п. 1, б
зарані § 30, п. 1, б
зарання § 30, п. 1, б
за рахунок § 30, п. 2, а
зареєстрований § 24, п. 3
зареєструвати § 24, п. 3
Заремба § 104, п. 8, а
зарисівка § 22, п. 11
заробіток — заробітку § 48, п. 2, і
засвігла § 30, п. 1, б
за світла § 30, п. 2, а
засіджений § 84, п. 2, прим. 2
засідити § 84, п. 2, прим. 2
засідання — засідань § 55, п. 2
засідання президії Українського
товариства охорони пам'яток іс-
торії та культури § 38, п. 16
заслабти, заслаб, заслабла § 80,
п. 9, прим. 2
заслужений діяч мистецтв § 38,
п. 3, прим. 1

заспокоювати § 10, п. 1
затє § 32, п. 1, § 32, п. 1, увага
зати́гувати § 10, п. 2
затока § 38, п. 8
затока Святого Лаврентія § 38,
п. 8, прим. 1
затон, затону § 8, п. 3, д. 5
затор § 8, п. 3, д. 5, затору § 8,
п. 3, д. 5 § 48, п. 2, і
затхлий § 18, п. 4, прим. 2
Захар'їн § 4, п. 3, § 104, л. 11
захід § 38, п. 7
Захід — країни Заходу § 38, п. 7
Західна Європа § 114, п. 1, а;
§ 114, п. 2, р
Західна Україна § 38, п. 7
західний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
Західний Буг § 108
західноєвропейський § 114, п. 2, е
Західносибірська низовина § 114,
п. 2, а, прим.
за що § 30, п. 1, д
збавити § 21, п. 1
зберегти § 8, п. 3, в; § 10, п. 2;
зберіг, зберегла, зберегло § 8,
п. 3, в
зберігати § 10, п. 2
зберігши § 8, п. 3, в
збіжжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
збіжжю, у збіжжі § 20, п. 4, а
збільшення § 8, п. 3, г
збліднути, зблід, зблідла § 80,
п. 9, прим. 2
збійни § 66, п. 1, а; збійн § 66, п. 2, в
збоку § 30, п. 1, б
з боку на бік § 30, п. 2, б
з болю § 30, п. 2, а
збори § 38, п. 16
Збройні сили України § 38, п. 13
збуджений § 80, п. 6, а
збудований § 84, п. 2, а
Звегінцев — Звегінцевим § 51,
п. 3, а
звернення § 22, п. 5
зверху § 30, п. 1, б
звесті § 21, п. 1
Звіреві § 104, п. 2, г
звисока § 30, п. 1, в
звити § 80, п. 3, б, 1
звічай § 45, II, п. 2
звіку § 30, п. 1, б
звір, звірі § 45, II, п. 1
звіробій-трава § 27, п. 1
звіробій — звіробою § 48, п. 2, б
Зволінський § 104, п. 5, а
звук — звуку, звука § 48, п. 2, ж
зв'язок § 6, п. 1
зв'язати § 6, п. 1

згярячу § 30, п. 1, в
згаслий § 21, п. 1
згоден § 67, п. 1, в
згори § 30, п. 1, б
здаватися — здається § 16, п. 2, г
з давніх-давен § 25, п. 4, б
здатність § 22, п. 4
здешевлення § 80, п. 6, в, прим.
2, г
з діда-прадіда § 25, п. 4, б
здійснений § 20, п. 2, в, прим.
зойснєчний § 20, п. 2, б, § 20,
п. 2, в, прим.
здійсненість § 20, п. 2, в
з дня на день § 30, п. 2, б
Здолбунів § 108
здоров § 67, п. 1, в
здоровенний § 20, п. 2, а
здоров'я § 45, II, п. 2, у здоров'ї
§ 6, п. 1
«Здоров'я» § 38, п. 20
здуру § 30, п. 1, б
Зейнаб § 100, п. 2
зеконюмити § 6, п. 3, прим. 1;
§ 21, п. 1
зелен § 67, п. 1, в
Зелена Гіра § 114, п. 1, а
зелений § 8, п. 1, б
Зелений Гай § 38, п. 8, прим. 1;
Зеленого Гаю § 48, п. 1, г, прим.
Зелений мис § 38, п. 8
Зеленодольськ § 109, п. 1
зелень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
землетрус § 25, п. 2, б; земле-
трусу § 48, п. 2, е
земля § 8, п. 2, а; § 38, п. 6,
прим. 2; § 45, 1, п. 2; землі
§ 47, А, п. 1, б, прим., земля
§ 47, А, п. 6, б; землі § 47, А,
п. 1, б, прим.; земель § 8, п. 2, а
Земський собор § 38, п. 13
з'єднаний § 6, п. 3
з'єднувати § 21, п. 1
зжитися § 21, п. 1
зжовклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
ззаду § 20, п. 1, а, § 30, п. 1, б
з-за кордону § 30, п. 2, а
ззирнутися § 21, п. 1
зигзаг § 90, п. 5, в, 1
Зимівники § 109, п. 4, б, 6
Зинов'єв § 104, п. 2, б
Зиновій-Богдан § 38, п. 1; § 106,
п. 3, а
зібгати § 21, п. 1
зв'язаний § 21, п. 1
зигнаний § 84, п. 2, а
зигнорувати § 21, п. 1

зігнути § 21, п. 1
зігрівати § 21, п. 1
зідрати § 21, п. 1
зізнатися § 21, п. 1
Зілаїр § 109, п. 4, а, 2
зілля § 8, п. 1, б
ЗІЛ-111 § 25, п. 4, е
зімкнути § 21, п. 1
зімлівати § 21, п. 1
зім'яти § 21, п. 1
зіпрівати § 21, п. 1
зіпсуватися § 21, п. 1
зіп'ястися § 21, п. 1
зірвіголова § 26, п. 1, г
зірка, зірок § 8, п. 3, а, 2
зірка *Альтаїр* § 38, п. 6, прим. 1
зісподу § 30, п. 1, б
зіставити § 21, п. 1
зіткнення § 21, п. 1
зітліти § 21, п. 1
зітхнути § 18, п. 4, прим. 2
зіщулитися § 21, п. 1
зізд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
зіхати § 6, п. 3
з краю в край § 30, п. 2, а
злазити — *злазь, злázky, злэзьте*
§ 81, п. 2, в
Златоуст § 113, п. 2
златоустівський § 113, п. 2
злэгка § 30, п. 1, в
зліва § 30, п. 1, в
злітати § 2, п. 3, б
злодійкуватий § 23, п. 8
змагання § 45, II, п. 2; *змаганням*
§ 51, п. 2
змазати § 21, п. 1
змійний § 23, п. 5
змогти § 10, п. 1
знавець — *знавцю* § 53, п. 3
з-над § 31, п. 2
знадвору § 30, п. 1, е
знадливий § 21, п. 1
знаменний § 23, п. 1, прим.
знаменник — *знаменника* § 48,
п. 1, ж
знання § 20, п. 4, а; § 44, II, б;
§ 48, п. 1, 1; § 54, п. 3; *знанню*
§ 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *зна-*
нням § 51, п. 2; *у знанні* § 20,
п. 4, а; *знань* § 16, п. 2, в; § 20,
п. 4, а; § 55, п. 2
знаряддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2;
§ 48, п. 1, 1; *знаряддю* § 20,
п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знаряддям*
§ 51, п. 2; *на знарядді* § 20,
п. 4, а; *знарядь* § 20, п. 4, а;
знаряддями § 58, п. 1
знати — *знаю* § 5, п. 1

значеннєвий § 23, п. 7
значення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г;
значень § 8, п. 2, г
знизу § 30, п. 1, б
знову § 30, п. 1, в
зовнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
зовсім § 33, А, п. 1, е, прим.
зогрівати § 21, п. 1
зозла § 30, п. 1, б
зокола § 30, п. 1, б
зокрема § 6, п. 3, прим. 1
«Золотий колос» § 38, п. 20
Золоті ворота § 38, п. 21
Золотоверхий (Київ) § 38, п. 12,
прим.
золотоніський § 113, п. 2, в
Золотоноша § 113, п. 2, в
Золя § 86, п. 1, б
зомлівати § 21, п. 1
зопрівати § 21, п. 1
зорієнтуватися § 21, п. 1
«Зоря» § 38, п. 20
зотліти § 21, п. 1
з-перед § 31, п. 2
з переляку § 30, п. 2, а
з-під § 31, п. 2
з-поза § 31, п. 2
з-поміж § 31, п. 2
з-понад § 31, п. 2
з-понад § 31, п. 2
з-посеред § 31, п. 2
з-проміж § 31, п. 2
з радості § 30, п. 2, а
зразу § 30, п. 1, б
зранку § 30, п. 1, б
зрання § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
зрештою § 30, п. 1, б
зрідка § 30, п. 1, в
зробити — *зроблю* § 80, п. 8, б, 1
зроблений § 20, п. 2, в, прим.;
§ 80, п. 6, в, прим. 2, а
зроду § 30, п. 1, б
зроду-віку § 25, п. 4, б
з розгону § 30, п. 2, а
зростання § 22, п. 5
зростати § 22, п. 5
зростаючий § 84, п. 1, а
зсадити § 21, п. 1
зсерєдини § 30, п. 1, б
з тим щоб § 32, п. 2, б
з того часу як § 32, п. 2, б
зуміти § 6, п. 3, прим. 1
зумовити § 21, п. 1
зіцпити § 21, п. 1
зчепити § 21, п. 1
зішток § 21, п. 1
Зябрев § 104, п. 12, а, 3, прим.
з'явитися § 6, п. 3

і(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
Ібн Русте § 106, п. 2, е
Ібн Сіна § 106, п. 2, е
Ібн Фадлан § 106, п. 2, е
Ібсен § 90, п. 5, а, 1
Івана Купала § 38, п. 22
Івана Франка (село) § 114, п. 1, г;
§ 114, п. 3, е
Іван Волове Око § 106, п. 1, а
Іваненко див. Леонід
Іван — мужичий син § 106, п. 3, в
Івано-Франківськ § 112, п. 5; § 114,
п. 1, г; § 114, п. 3, б; *Івано-*
Франківська, в Івано-Франківсь-
ку § 112, п. 5
івано-франківський § 114, п. 3, б;
§ 114, п. 3, е
Іван Петрович Котлярівський
§ 38, п. 1
іван-покидан § 38, п. 2, б, прим.
Іван, селянський син § 106, п. 3, в
Іван-царенко § 106, п. 3, в
Іваньо, Іваня, Іваньові (Іваню)
§ 102, п. 1
Івашківич § 104, п. 5, а
Івчи § 104, п. 5
Івон § 90, п. 5, а, 1
Ігарка § 109, п. 4, а, 1
Ігнатів § 104, п. 6, а
Ігнатівич § 104, п. 5
Ігнат'єв § 104, п. 6, а
Ігор (парадигма) § 103, п. 2; *Ігор*
§ 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2;
Ігоря § 103, п. 2, прим. 2
Ігорів § 67, п. 1, б; *Ігорєва, Іго-*
рєвє § 23, п. 7
Ігорович § 22, п. 10
іграшка — іграшок § 9, п. 1
ігри, ігор § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ідеал § 91, п. 1; *ідеалу* § 48, п. 2, ж
ідея § 90, п. 5, а, 1
ідій-бо § 33, А, п. 3, а
ідилічний § 23, п. 3; § 89, п. 1
ідучий § 85, п. 1
ієрарх § 90, п. 2
ієрархія § 90, п. 2
ієрей § 90, п. 2
ієрогліф § 90, п. 2
Іжєвськ § 109, п. 4, а, 1
Ізабелла § 90, п. 5, а, 1
із-за § 31, п. 2
Ізмаїл § 90, п. 5, б
Ізмаїлбей § 106, п. 2, е
Ізмаїлов § 104, п. 6, б
ізнєв § 21, п. 1
із-під § 31, п. 2

Іконємов § 104, п. 5
Ілада § 90, п. 5, а, 1
Ілівєв § 104, п. 5
Іллєна § 22, п. 10
Іллич § 22, п. 10
Ілля (парадигма) § 103, п. 1, § 20,
п. 4, б, § 22, п. 10, § 45, 1, п. 2;
Іллі, Іллю, Іллею § 20, п. 4, б;
Ілле § 47, А, п. 6, б
Ільїн § 104, п. 6, б; *Ільїним* § 51,
п. 3, а
Ільюшин § 104, п. 12, а, 1
ілюзія § 93, п. 2
ім — *імені* § 40
імбир § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльо § 100, п. 2
іменник — іменника § 48, п. 1, ж
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — імпульсу § 48, п. 2, з
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я*
§ 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1;
імені § 44, IV, б; § 64, п. 2;
ім'я § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3;
іменем, ім'ям § 64, п. 4; *в імені*
§ 64, п. 5; *імена* § 65, п. 1;
§ 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2;
іменам § 65, п. 3; *іменами* § 65,
п. 5; *в іменах* § 65, п. 6
інвентар, інвентарю § 45, II, п. 2
Індиґрка § 109, п. 4, а, 1
індик § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г
індокитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в,
прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
інекція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2;
§ 45, II, п. 1
іній § 3; *інею* § 48, п. 2, е
інколи § 3
інновація § 89, п. 2
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1;
інституту § 48, п. 2, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — інструмента, інс-
трументу § 48, п. 2, й, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1

інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 100,
п. 2
інтерес — інтересу § 48, п. 2, ж
інтермецо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5 а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17. п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — і подібне § 40
Ірак — Іраку § 48, п. 2, й
іржати, іржу, іржуть § 80, п. 3,
б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокез — ірокези § 38, п. 1, прим.
6
Ірпінь § 108
іраціональний § 89, п. 2
ірреальний § 89, п. 2
Іртиш § 109, п. 4, а, 1; § 109,
п. 5; Іртиша § 48, п. 1, д
Ісаєв § 104, п. 6, а
Ісаєнков § 104, п. 2, б
іскристий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 5, а, 1
Іссік-Куль § 38, п. 8, прим. 3;
§ 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — істот § 8, п. 3, д, 3
Ісько § 18, п. 1, д
і т. д. — і так далі § 40
іти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; іти § 12, п. 2, б,
прим. ідуть — ідучи § 85, п. 1;
іди, ідім(о), ідіть § 81, п. 1, а;
ітися § 12, п. 2, б, прим.
ідеться § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — і так інше § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішим § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, д
Іщук § 18, п. 1, д

і

ідалья § 16, п. 2, б; ідалень § 16, п. 2, в

іжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
іжак § 4, п. 1
іздець § 4, п. 1
іздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; іжджу
§ 80, п. 5
істи (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 7; істи, іж, іжмо,
іжте § 81, п. 2, в, прим. 1
іхати § 4, п. 1
іхний § 75

и

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114,
п. 2, д
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йти § 12, п. 2, б, прим.
йтися, йдеться § 12, п. 2, б, прим.

к

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кабінет Міністрів України § 38,
п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; Кавказу
§ 48, п. 2, й
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказький хребет § 38, п. 8; § 114,
п. 1, б
Кагарлік § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
каждн § 1, п. 2
кажути § 85, п. 1
Казанка § 113, п. 2
казанківський § 113, п. 2
казати § 81, п. 2, в, прим. 2;
казать § 83, прим. 1; кажу § 81,
п. 2, в, прим. 2; кажуть § 85,
п. 1; кажи, кажим(о), кажить
§ 81, п. 2, в, прим. 2
казах § 113, п. 2, в, прим.
Казахстан — Казахстану § 48,
п. 2, й
казахський § 113, п. 2, в, прим.
Казбек § 113, п. 2, б
казбецький § 113, п. 2, б
Казимірівський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; казок § 8, п. 2, а;
§ 8, п. 2, а, прим. 2

казковий § 23, п. 7
казна-де § 30, п. 3, в
казна-коли § 30, п. 3, в
казна-хто — казна з ким, казна
при ко́му § 28, п. 2, б
казна-що § 28, п. 2, б
Каїр § 90, п. 5, б
Кайзер § 95, п. 2
Кайзер-плац § 38, п. 8
какаду § 100, п. 2
каламбур § 45, II, п. 1
калач § 1, п. 2
Каледонія § 86, п. 2
календар, календаря § 45, II, п. 2;
у календарях § 59
каліка § 45, I, п. 1
калмик § 90, п. 5, а, 5, прим. 1;
§ 113, п. 2, б
калміцький § 113, п. 2, б
Калуга § 113, п. 2, а
калузький § 113, п. 2, а
кальвіль — кальвілю § 48, п. 2, б
Калькутта § 89, п. 3
каменяр, каменяря § 45, II, п. 3
Каменяр § 38, п. 1
камилавка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Камішин § 109, п. 4, б, 1; § 113,
п. 1
камішинський § 113, п. 1
камінець, камінця § 8, п. 3, а, 1
«Камінний хрест» § 38, п. 18
каміння § 17, п. 5; § 22, п. 5
камінь § 8, п. 1, а, 1; каменя § 8,
п. 1, а, 1; § 48, п. 2, й, прим.;
каменю § 48, п. 2, й, прим.; ка-
меневі § 49, п. 1
Кам'яна Балка § 114, п. 2, е
кам'янець-подільський § 114, п. 3, а
Кам'янець-Подільський § 108; § 112,
п. 4, б; § 114, п. 3, а; Кам'янця-
Подільського, Кам'янець-Поділь-
ському § 112, п. 4, б
кам'янобалківський § 114, п. 2, е
Кам'яногірка § 114, п. 2, а
кам'яногірківський § 114, п. 2, а
канал — каналу § 48, п. 2, в
кандалакський § 113, п. 2, в
Кандалакська губа § 114, п. 1, б
Кандалакша § 113, п. 2, в
кандидат наук § 38, п. 3, прим. 1
Канів, Канева § 8, п. 1, а, 4
Канін — Каніну § 48, п. 2, й
Канни § 38, п. 8, прим. 4
канон — канону § 48, п. 2, ж
Кантемір § 104, п. 6, в, 2
каньйон § 93, п. 1, а
капельмейстер § 95, п. 1
капітал § 86, п. 1, а, капіталу
§ 48, п. 2, б
Капрі § 90, п. 5, а, 3; § 112,
п. 7
капсула, капсули, капсулі § 100,
п. 1, I
карабаський § 113, п. 2, в
Карабах § 113, п. 2, в
караван — каравану § 48, п. 2, б
Караганді § 113, п. 1
карагандінський § 113, п. 1
Караджич § 104, п. 5
Карачев § 113, п. 2
карачевський § 113, п. 2
карббванець § 50, п. 1, прим.; кар-
бованця § 48, п. 1, е; § 50, п. 1,
прим.
каре § 91, п. 1
Карельська Автономна Респуб-
ліка § 38, п. 12
кар'єра § 90, п. 5, а, 2; § 92,
п. 1, а
карколомний § 29, п. 1, в
Карл Смілівий § 38, п. 26, б
карніз — карніза § 48, п. 2, в
Карпінськ § 109, п. 4, а, 2,
прим.
Карські Ворота § 38, п. 8, прим. 1;
§ 109, п. 7, в
картоплезаджальний § 29, п. 1, а
картоплина § 22, п. 5
касір § 45, II, п. 1
каталог — каталогу § 48, п. 2, б
катастрофа § 88
катафалк § 93, п. 1, б
Катманду § 112, п. 7
катод — катода § 48, п. 1, ж
Катря — Катре § 47, А, п. 6, б
Каунас § 94
кафе § 100, п. 2
кафедра § 88
кафедра української літератури
Полтавського педінституту § 38,
п. 16
качан § 1, п. 2
качати § 10, п. 1
качийний § 23, п. 5
каша § 45, I, п. 3
кашель — кашлю § 48, п. 2, ж
кашні § 100, п. 2
кварц § 17, п. 7
кварцовий § 23, п. 7
квас — квасу § 48, п. 2, а
квасок — кваску § 48, п. 2, а
квіслінги § 38, п. 1
квітка — квітці § 18, п. 4, прим. 1
Квітка-Основ'яненко § 38, п. 1;
§ 106, п. 3, б
Квочка § 38, п. 6

Кейптаун § 114, п. 2, д
Кельн § 91, п. 2
Кельце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберленд § 114, п. 2, д
Кемпа § 104, п. 8, а
Кероглі § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
керувати § 24, п. 1
Керчи, Кєрчі, Кєрчу, у Кєрчі § 112, п. 1, III
Кзил-Орда § 114, п. 3, в
кзилординець § 114, п. 3, в
кивнути — кизни, кивнім(о), кив-
нуть § 81, п. 1, в
Київ § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б;
§ 108; § 112, п. 1, II; *Києсл* § 8,
п. 1, а, 4; § 48, п. 1, г; § 112,
п. 1, II; *Києву* § 49, п. 2, б; *Киє-
вом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у
Києві* § 112, п. 1, II; *Києве* § 53, п. 4
Київський будинок мод § 38, п.
15, в
Київський військовий округ § 38,
п. 15, а
Київський вокзал § 38, п. 19
Київський завод «Арсенал» § 38,
п. 15, а
кийбк § 22, в. 12
кинджл § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кінений § 84, п. 2, прим. 1, б
кинути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84,
п. 2, прим. 1, б; *кину* § 80, п. 3, б,
6; *кинуть* § 80, п. 3, б, 6; § 83,
прим. 1, *кинь, кичьте* § 16,
п. 2, г
кинутий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарис § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргиз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кірик-мужичок § 106, п. 3, в
Кирилов § 104, п. 6, в, 2
Кисельов § 104, п. 6, в, 2
кисєвь — *кисню* § 48, п. 2, а
кисєт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кисловэдськ § 109, п. 4, б, 3
кисло-солодкий § 29, п. 2, е
Китай § 90, п. 5, в, 5; *Китаю* § 48,
п. 2, й
Китайгород § 114, п. 2, д
Китайська Народна Республіка § 38,
п. 12
кишеня § 2, п. 1
Кишинів § 113, п. 2
кишинівський § 113, п. 2
кишляк § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кисянич § 38, п. 1, прим. 6; *кисяни*
§ 54, п. 1, прим.
кіготь, кігтя § 3, п. 3, а, 1; *кігті*
§ 18, п. 4, прим. 2
кіл § 8, п. 3, а, 3, *кола* § 8, п. 1, б

кілля § 8, п. 1, б; *кіллям* § 51, п. 2
кіловат, кіловатів § 55, п. 1, прим.
кіловат-година § 26, п. 2, 1, в
кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
кілок § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12;
кілка § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а,
3; § 48, п. 1, б
кілчок § 8, п. 3, а, 3
кілька § 79, прим.
*кількадєсят, кількадєсятма, кіль-
кадєсятмома* § 70, п. 12
кількамільйонний § 28, п. 1, б
*кільканадцять, кільканадцяти,
кільканадцятьох* § 70, п. 12
кількаразовий § 25, п. 3, а
кільце § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а;
§ 16, п. 2, б; *кілєць* § 8, п. 3, а,
2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 50,
п. 2, прим.
Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3;
§ 106, п. 1, е; § 107, п. 2
кімірсєнівський § 107, п. 2
кінець § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4;
кічя § 8, п. 3, а, 1
кінєць кинєм § 25, п. 4, б, прим.
кінєчний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кіно § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — *кіноварю* § 61, п. 3, б
Кінотеатр ім. О. Довженка § 38,
п. 15, б
кінцівка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а;
§ 20, п. 1, в; *копя* § 8, п. 1, а, 1;
§ 48, п. 1, б; § 50, п. 1; *конєм*
§ 51, п. 1; *на конєві* § 52, п. 1, а;
на коні § 52, п. 1, б, прим.; *кони*
§ 57, п. 1, прим.; *конеї* § 55, п. 3;
§ 57, п. 1, прим.; *кіньми* (й ко-
нями) § 58, п. 2
Кіпр — *Кіпру* § 48, п. 2, я
кістлявий § 19, п. 1
кість — *костями, кістьми* § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; *класи* § 54, п. 1
класицизм § 22, п. 13
класичний § 23, п. 3
Клаузевиц § 104, п. 12, б, прим.
кляц § 17, п. 7
клекат § 2, п. 1
клекопті § 2, п. 1
клин — *клина, кліну* § 48, п. 2, й,
прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
клієнт § 90, п. 5, а, 2
кляші — *кляціє* § 66, п. 2, б
клопіт — *клопоту* § 48, п. 2, ж

клубн § 94
клуб — клубу § 48, п. 2, г
Клуб письменників § 38, п. 15, в
кльош § 86, п. 1, б
Клязьма § 109, п. 9, а, 2
книжечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1,
прим.; книжечок § 9, п. 1, прим.
книжка § 18, п. 4, прим. 2; книж-
ки § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б,
прим.; книжці § 18, п. 4, прим. 1;
§ 47, А, п. 2; книжку § 47, А,
п. 3; книжкою § 47, А, п. 4, на
книжці § 47, А, п. 5; книжко § 47,
А, п. 6, а; книжки § 47, А, п. 1,
б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б,
п. 4, б; книжок § 8, п. 2, а, прим.
2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; книж-
кам § 47, Б, п. 3, а; книжками
§ 47, Б, п. 5, а; у книжках § 47,
Б, п. 6
Книжкова палата § 38, п. 15, б
книжний § 67, п. 1, а
КНР § 39, п. 2
Княжпіль § 114, п. 2, д
Князівство Монако § 38, п. 12
князь § 38, п. 3, прим. 2
Кобеляки § 113, п. 2, б
кобеляцький § 113, п. 2, б
«Кобета і жидце» § 38, п. 18
кобзар § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45,
II, п. 2; кобзаря § 45, II, п. 2;
кобзарем § 51, п. 1
Кобзар § 38, п. 1
кобзарів — кобзарєва, кобзарєве
§ 23, п. 7
Кобилянська, Кобилянської, Коби-
лянській § 102, п. 2
коваленко § 22, п. 8
ковалів, ковалєвого, ковалєва § 8,
п. 1, а, 3
Ковалів (парадигма) § 102, п. 3;
Ковалів, Ковалєвим § 51, п. 3, а
коваль § 22, п. 4; ковалі § 54, п. 2;
ковальми § 58, п. 1
Ковальов § 7, п. 2
ковальський § 16, п. 2, б
ковзкий § 16, п. 2, а, 1, прим.
Ков'яги, Ков'яг, Ков'ягам § 112,
п. 2
кодекс — кодексу § 48, п. 2, б
кожен § 78, прим. 1
кожний § 78, прим. 1
кожум'яка § 25, п. 3, а
козак — козака § 48, п. 2, и; козаче
§ 53, п. 3
козачий § 18, п. 1, а
козачина § 18, п. 1, а

козеня § 2, п. 2, б, § 64, п. 1, козе-
няти § 64, п. 2; козеняті § 64,
п. 3; козеням § 64, п. 4
козеріє § 8, п. 3, д, б
Козеріє § 8, п. 3, д, б; § 38, п. 6
Козиний Брід § 38, п. 9
Козинські Горбі § 38, п. 9
козир, козиря § 45, II, п. 2
козир-діака § 26, п. 2, 1, а
Козійцький § 104, п. 5, б
Козьолецький § 104, п. 4, б
Козятин § 108
Колвіцьке § 109, п. 4, б, б
колгосп § 8, п. 2, д; § 25, п. 3,
б; § 39, п. 1, б; колгоспу § 48,
п. 2, г
колгосп «Дружба» § 38, п. 15, а
колгоспник — колгоспника § 48,
п. 1, а
Коліуєв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а;
§ 113, п. 2; Коліуєва § 48, п. 1,
д; Коліуєву § 49, п. 2, б
колгуєвський § 113, п. 2
колега — колего Іваничук § 53, п. 4,
прим. 3; колего Степане § 53,
п. 4, прим. 2
колєзький асєсор § 38, п. 3, прим. 2
колектив § 50, п. 2; § 89, п. 1; ко-
лективу § 48, п. 2, б
колений § 84, п. 2, прим. 1, в
колесо — коліс § 55, п. 2; колісьми,
колєсами § 58, п. 2
колі б § 32, п. 2, а
колі б то § 32, п. 2, а
коли-будь § 30, п. 3, в
Колін § 23, п. 4
коли-небудь § 30, п. 3, в
колі-не-колі § 30, п. 3, д
колісь § 33, А, п. 1, г
коліхати, колишю, колишеш § 80,
п. 4
колишний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
колібри § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
Колізей § 38, п. 21
Колівіщина § 38, п. 22
коліно — колінам § 56; коліньми (й
колінами) § 58, п. 2
колір, кольору § 8, п. 2, е, прим.
коліца § 64, п. 1; коліцати § 64,
п. 2; коліцата § 65, п. 4
коло § 45, II, п. 1; кіл § 55, п. 2
колода — колод § 8, п. 3, д, 2
колодка § 8, п. 3, д, 2
колбквіум — колбквіуму § 48, п. 2,
ж
Қоло-Михайлівка § 114, п. 3, а
қоло-михайлівський § 114, п. 3, а

колонія § 86, п. 1, а
колосся, колоссю, у колоссі § 20,
п. 4, а
колоти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; колоти § 84, п. 2,
прим. 1, в; колѡв, колѡла § 8, п. 3, в
колотий § 84, п. 2, прим. 1, в
Коля § 23, п. 4
командир § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
комар § 45, II, п. 1; комарі § 45,
II, п. 1
комбайн — комбайна § 48, п. 1, е
Комбінат «Прогрѣс» § 38, п. 15, а,
прим.
комета Галлея § 38, п. 6, прим. 1
комісар § 45, II, п. 1
комісаріат — комісаріату § 48,
п. 2, г
комісія § 89, п. 1
комітет — комітету § 48, п. 2, г
компанія «Дженерал мѡторс» § 38,
п. 17
компѡст § 19, п. 1, прим.
компѡстний § 19, п. 1, прим.
комп'ютер § 92, п. 1, а
ком'юна § 89, п. 1
коввеєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
конвоїр § 22, п. 13
конгрѣс § 38, п. 13, прим.
Конгрѣс захисту культури § 38,
п. 23
кондотьєр § 93, п. 1, а
коницьєнко § 22, п. 8
конѡв'язь § 25, п. 2, б
конобѡн § 25, п. 2, б
конѡплі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а;
конопѣль § 66, п. 2, в; конѡплями
§ 66, п. 5, б
Конопницька § 104, п. 5, б
конотация § 89, п. 2, прим.
Конституційний Суд України § 38,
п. 13
Конституція України § 38, п. 23
Конт § 109, п. 7, е
контр-адмірал § 26, п. 2, 1, б
контраст § 19, п. 1, прим.
контрастний § 19, п. 1, прим.
контрольно-вимірювальний § 29,
п. 1, в, прим.
контрреволюція § 89, п. 2
конус — конуса § 48, п. 1, ж
конферансьє § 93, п. 1, а
конференція § 38, п. 16
конференція Міжнародної асоціа-
ції українців § 38, п. 16
конфлікт — конфлікту § 48, п. 2, ж
Кѡнча-Заспа, Кѡнчі-Заспи, у Кѡнчі-
Заспі § 112, п. 5

Кѡнькѡв § 104, п. 12, а, 2
кон'юнктура § 92, п. 1, б
Кооператив «Садівник» § 38, п. 15,
а, прим.
Копайгород § 114, п. 2, в
копайгородський § 114, п. 2, в
копальня — копальєнь § 47, Б, п. 2,
в, прим. 1
Копѣрник § 104, п. 5, б
Копет-Дѡг § 114, п. 3, в
копѣчка § 22, п. 7
копійка — копійѡк § 9, п. 1
копійований § 84, п. 2, прим. 1, г
копійовати § 84, п. 2, прим. 1, г
Коран § 38, п. 18, прим. 2
Кордильєри § 90, п. 5, в, 5; § 93,
п. 1, а
Корейська Нарѡдно-Демократична
Республіка § 38, п. 12
коридѡр — коридѡру § 48, п. 2, в
корисний § 19, п. 1
користь § 19, п. 1; кѡристю § 17,
п. 3
корифѣй § 88
корівка § 8, п. 3, д, 2
коринія § 22, п. 5; § 50, п. 2
корѡва — корів § 8, п. 3, д, 2; пѡс-
ти корів (і корѡви) § 47, Б, п. 4,
а, прим.
Королів § 53, п. 4
Королівство Бѣльгїя § 38, п. 12
корѡль § 38, п. 3, прим. 2
Корольѡв § 104, п. 3, б
Короткевич § 104, п. 7
короткогзушоподібний § 29, п. 1, г,
прим. 2
короткошійий § 67, п. 2, в
Кѡрсика § 90, п. 5, в, 2
корявий § 1, п. 2
коряк § 113, п. 2, б
коряцький § 113, п. 2, б
кѡсїй § 67, п. 1, а
косити — кѡсигь, косять § 16, п. 2, г
коситися — кѡсигься § 16, п. 2, г
костѡериз § 25, п. 2, б
кѡстѡправ § 25, п. 2, б
Кѡстѡшко, Кѡстѡшка § 100, п. 2,
прим.
Кѡстантїн Багрянѡрѡдний § 38,
п. 26, б
котѣл, котла § 8, п. 3, д, 1
Котелѣве, Котелѣвим § 51, п. 3, б
Котельников § 104, п. 6, в, 4
Котельнич § 109, п. 4, б, б
котїрувати § 24, п. 3
котити § 10, п. 1
Кѡтлін — Кѡтліну § 48, п. 2, й
Котлярѣвський § 8, п. 3, д, 7

котрий § 77
котрий-будь § 28, п. 2, б
котрий-небудь § 28, п. 2, б
котрийсь § 33, А, п. 1, г; § 79;
котрогось, котромусь, котримсь
§ 79; котрась, котресь § 33, А,
п. 1, г
Кошице § 109, п. 1, в, прим.
кошичок § 22, п. 7
кравець — кравче § 53, п. 3; крав-
ців § 57, п. 1
Кравченко § 22, п. 8
Кравчуєваць § 109, п. 9, б
краєзнавство § 25, п. 2, в
краєчок § 22, п. 7
країна § 4, п. 1
край (парадигма) § 46, II; край § 44,
II, а; § 45, II, п. 2; краю § 48,
п. 2, д; § 53, п. 2; кравці § 49,
п. 1; у краї § 52, п. 3, а; § 52,
п. 3, а, прим.; у краю § 52,
п. 3, а, прим.; краї § 54, п. 2;
§ 60; країв § 55, п. 1; краям
§ 56
крайній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Крайній § 104, п. 10
Крайня § 104, п. 10
крайовий § 23, п. 7
Краків § 109, п. 7, д
краков'як — краков'яку § 48,
п. 2, и
крамниця — крамниць § 16, п. 2, в
Красень § 38, п. 4
Красне Друге § 114, п. 1, в
Красний Лиман — Красного Лима-
ну § 48, п. 1, г, прим.
Красні Ворота § 38, п. 9
Красноводськ § 114, п. 2, а
Краснодарський край § 38, п. 12
красуня дівчина § 27, п. 2
Краузе § 94
кращати § 18, п. 3
кряяти § 10, п. 1
крекінг-процес § 26, п. 2, 1, а
Кременчук § 108; § 113, п. 2, б
кременчуцький § 113, п. 2, б
Кривава неділя § 38, п. 22
кривавий § 2, п. 3, а
кривий — криве § 2, п. 1
Кривий Ріг § 108; § 112, п. 4, а;
Кривого Рогу § 48, п. 1, г, прим.;
§ 112, п. 4, а
криво § 2, п. 1
Кривоніс § 101; § 102, п. 1; § 106,
п. 2, в; Кривоніса, Кривонісові
(Кривонісу) § 102, п. 1
Крижопіль § 108, прим.
крик — крику § 48, п. 2, ж

крикнути — крикни, крикнім(о),
крикніть § 81, п. 1, в
крило — крильми, крилами § 58,
п. 2
криниця § 2, п. 3, а
Крит § 90, п. 5, в, 4; Криту § 48,
п. 2, й
кріти, крiю, крiють § 80, п. 3,
б, 1
кріхта § 2, п. 3, б
кричати, кричу, кричать § 80, п. 3, а
Кричев § 109, п. 4, б, 3
кришити § 2, п. 3, б
кришка § 2, п. 3, б
кров § 20, п. 4, в, кров'ю § 20, п. 4, в;
§ 61, п. 3, б
кробіти § 10, п. 1
кросівки § 66, п. 1, а
крохмале-потоковий § 29, п. 2, д
кружололиций § 68, прим. 2
кружлоуваїтий § 23, п. 8
кругосвітний § 67, п. 2, а
Крутибороди § 114, п. 2, в
крутибородівський § 114, п. 2, в
Крутиков § 104, п. 6, в, 4
Крутинське § 109, п. 4, а, 2, прим.
Крутих § 104, п. 7
крутиння § 80, п. 6, в
Круторогий § 38, п. 4
круча § 45, 1, п. 3; кручі § 47, А,
п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б,
п. 1; § 47, Б, п. 4, б; кручу § 47,
А, п. 3; кручею § 47, А, п. 4; на
кручі § 47, А, п. 5; круче § 47,
А, п. 6, б; круч § 47, Б, п. 2, а;
кручам § 47, Б, п. 3, а; кручами
§ 47, Б, п. 5, а; на кручах § 47,
Б, п. 6
кручений § 80, п. 6, а
крук § 6, п. 2, прим
Крюково § 109, п. 8, прим.
крякати § 6, п. 2, прим.
кувати, кую § 80, п. 3, б, 4, прим.
куди-будь § 30, п. 3, в
куди-небудь § 30, п. 3, в
Кужченко § 18, п. 1, д
Кузнецов § 104, п. 1
Кузнецьк § 109, п. 9, в
Кузнецький Міст § 38, п. 9
Кузько § 18, п. 1, д
Кузьма § 22, п. 10
Кузьмич § 22, п. 10
Кузьміна § 22, п. 10
Кузьмович § 22, п. 10
Кулаб Сайпрадїт § 38, п. 1, прим. 3
кулеметник § 22, п. 1
Кулинич § 104, п. 6, в, 4
кулька — кульок § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1

культу́рно-технічний § 29, п. 2, б
купі́ць — купці § 54, п. 2
купі́вши § 85, п. 2
купі́ти § 84, п. 2, прим. 1, г; ку-
пів § 85, п. 2; куплю́, куплять
§ 80, п. 6, в, прим. 2
купі́вля-продаж § 26, п. 2, 1, а
купле́ний § 80, п. 6, в, прим. 2, а;
§ 84, п. 2, прим. 1, г
купува́вши § 85, п. 2
купува́ти — купува́в § 85, п. 2; ку-
пу́й, купу́ймо, купу́йте § 81,
п. 2, а
Кур де Жебелен § 38, п. 1, прим. 1
кур'е́р § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а,
прим.; § 66, п. 4, в; куре́й § 66,
п. 2, а; § 66, п. 4, в; ку́рям § 66,
п. 3, а; курмі́ § 47, Б, п. 5, в;
§ 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, б, 3
кури́нь § 8, п. 2, е, прим.; куре-
ня́ § 8, п. 2, е, прим.; § 48,
п. 2, в
кура́бз § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2;
§ 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Ку́рськ § 109, п. 9, в
кура́ (парадигма) § 46, IV; § 64,
пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кута́йсі § 109, п. 4, а, 2
ку́тний § 67, п. 2, а
ку́тя § 20, п. 4, д, прим.
Кю́сінен § 99
ку́хня, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
кущ — куще́м § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, б
Кюв'е́ § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нті § 92, п. 1, а
Кя́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірува́ти § 24, п. 3
Лаври́н, Лаври́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьє́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лагарп § 106, п. 1, г, прим. 2
ла́ден § 67, п. 1, в
ла́дити, ла́джу § 80, п. 6, в, прим. 1
Ла́дога § 113, п. 2, а
ла́дозький § 113, п. 2, а

Ла́зар, Ла́заря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зия — ла́зень § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
Ла-Ма́нш § 86, п. 1, а; § 114,
п. 3, д
ла-ма́ншський § 114, п. 3, д
лама́ти § 10, п. 1
Ламетрі́ § 106, п. 1, г, прим. 2;
§ 107, п. 4, в
ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцюжо́к § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, д
ла-пла́тський § 114, п. 3, д
Лас-Вега́с § 114, п. 3, д
латвіе́ць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамери́канець — латиноаме-
ри́канці § 38, п. 1, прим. 6
лати́ський § 113, п. 2, в
лати́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Державно́ї премо́ї ім. Та-
ра́са Шевченка § 38, п. 3, прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебе́дин, Лебе́дину́ § 49, п. 2, б;
Лебе́дином § 51, п. 3, б
Лебе́дине § 53, п. 4
Лебідь, Лебе́дя, Лебе́деві (Ле́бедю)
§ 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Ле́ва, Ле́вові, Ле́вові
§ 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
леге́нда § 86, п. 2
леге́ні — леге́нь (і леге́нів) § 47, Б,
п. 2, а
леге́нький-леге́нький § 25, п. 4, а
легкий § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легоа́лгебри́чний § 29, п. 1, б
лего́рн § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ледве-ле́две § 30, п. 3, д
Ле́жнево § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейборі́стська па́ртія Великобри-
та́ніі § 38, п. 14, б
Лейпци́г § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1;
§ 113, п. 2, а
лейпци́зький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2
леле́ка — леле́к § 8, п. 3, д, 3
лемі́ш § 2, п. 1
Ле́на § 109, п. 1

Леонід Миколойович Іваненко —
Леонідові Миколойовичу Іваненку
§ 49, п. 1, прим.
Леонідово § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепетиський § 113, п. 2, в
Лепетіха § 113, п. 2, в
Лермонтов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1;
Лермонтову § 49, п. 2, б
Лесаж § 106, п. 1, г, прим. 2
Лесин — Лесиним § 51, п. 3, а
Лессінг § 86, п. 2
лестоці § 19, п. 1
Лєся Українка (Ларіса Петрівна
Косач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
летіти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а;
лечу § 80, п. 3, а; летять § 80,
п. 3, а; § 85, п. 1
летячи § 85, п. 1
ле Шпельє § 106, п. 1, г
лещата — лещат § 66, п. 2, в
Лесков § 104, п. 2, г
«Лібідь» § 38, п. 20
лимін § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; ли-
ману § 48, п. 2, д
Линьєв § 7, п. 2
Ліпєцьк § 109, п. 4, б, 3
Ліпова Долина § 114, п. 2, е
липоводолінський § 114, п. 2, е
Лисиця § 38, п. 2, б
Лисичка-Сестричка § 26, п. 2, 1, в
Ліска § 38, п. 4
лист, листя § 50, п. 1, прим.; у ли-
сті § 52, п. 3, а
листоноша — листонш § 47, Б,
п. 4, а
листопад — листопада (листопа-
ду — з іншим значенням) § 48,
п. 1, е
листя § 45, II, п. 2; листям § 51,
п. 2
Лісьєва § 109, п. 9, а, 2
літи § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
лю § 20, п. 4, д; § 80, п. 3, б, 1;
лєш, лє, лємб, лєтє § 20, п. 4,
д; лють § 20, п. 4, д; § 80, п. 3,
б, 1
літися § 20, п. 4, д; ллєтьє § 17,
п. 5; § 20, п. 4, д; § 80, п. 6, в,
прим. 3; ллєтьє § 20, п. 4, д
Лиха § 109, п. 7, а
Лихачов § 104, п. 3, в
лихо — лихові § 49, п. 2, а
Лихославль § 109, п. 4, б, 3;
§ 112, п. 1, II; Лихославля, Лихо-
славлем, у Лихославелі § 112,
п. 1, II
Лібкнехт-штрає § 38, п. 8
лібрєто § 89, п. 1

лівоберєжє § 8, п. 3, б, 3
ліворуч § 30, п. 1, е
лівий § 45, I, п. 3
лід § 8, п. 1, а, 1; льоду § 8, п. 1, а,
1; § 48, п. 2, а; на льоду § 52,
п. 2, б
Лідице § 109, п. 1, в, прим.
лєчка, лєчок § 9, п. 1, прим.
лїжко § 8, п. 3, а, 2; у лїжку, на
лїжкові § 52, п. 2, а, лїжок § 8,
п. 3, а, 2
лїзти § 83
лїкар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; лї-
каря § 45, II, п. 2; лїкарю § 53,
п. 2; лїкарі § 54, п. 2; лїкарів
§ 57, п. 1
лїкар-єколог § 26, п. 2, 1, б
Лім Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лінгвістика § 87
лінгвістичний — лінгвістичніс-
тичні § 29, п. 1, д
Лінда § 104, п. 5, а
Лінкольн § 86, п. 1, б
ліс § 114, п. 2, а, прим.; лісу § 48,
п. 2, б; лісі § 54, п. 1
Ліс — Ліса § 48, п. 1, а
Лісабон § 90, п. 5, а, 3
лісабонський § 90, п. 5, а, 3
ліска § 18, п. 1, б
Лісна § 109, п. 1, в
Лісова красаўня § 38, п. 5
лісовік § 38, п. 2, а, прим. 1
Лісовік § 38, п. 2, б
лісовоз § 8, п. 3, д, б
лісок — ліска § 48, п. 2, д
лісопільно-струєльний § 29, п. 2, б
лісосплав § 26, п. 1, а
лісостєп § 26, п. 1, в
лісостєповий § 29, п. 1, а
літ — лєту (льоту) § 48, п. 2, ж
літак — на літаку, на літакові
§ 52, п. 2, а
літати § 10, п. 2
література § 90, п. 5, а, 5
«Літературна Україна» § 38, п. 18
літературно-художній § 29, п. 2, б
літний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
«Літопис Самовідця» § 38, п. 18
Ліфшиц § 104, п. 12, б, прим.
ліщина § 18, п. 1, б
лляний § 20, п. 3
лоб, лоба § 8, п. 2, а, прим. 1
ловєлас § 38, п. 1, прим. 5
ловєць, ловця § 8, п. 3, д, 1
ловїти — ловлю, лєвлять § 80, п. 6,
в, прим. 2
логарифм § 88
логічний § 90, п. 5, а, 5

Лодзь § 113, п. 2, а
лодзький § 113, п. 2, а
ложе § 45, II, п. 3
ложечка, ложечок § 9, п. 1, прим.
лозівський § 113, п. 2
Лозова § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозовбі, Лозовій* § 112, п. 3
локәут § 94
Локәтек, Локәтека, Локәтекові § 102, п. 3, прим.
ломіти § 10, п. 1; *ломлю, ломлять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ломниця § 109, п. 9, б
Ломтев § 104, п. 2, в
Лонгфелло § 88; § 100, п. 2
Лондон § 86, п. 1, а, *Лондона* § 48, п. 1, г
лопата § 1, п. 2
лопух § 1, п. 1
Лос-Анджелес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, д
Лос-Фрайлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Лохвиця, Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці § 112, п. 1, I
Лохвицький повіт § 38, п. 12
лошати § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лошати* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лошати* § 64, п. 3; *лошам* § 64, п. 4; *лошата* § 65, п. 1; *лошат* § 65, п. 2; *лошатам* § 65, п. 3; *лошатами* § 65, п. 5, на *лошатах* § 65, п. 6
лояльний § 90, п. 4
л-ра (література) § 26, п. 2, 5
Луанг Вічїт Ватакан § 38, п. 1, прим. 3
Лубий, Лубен, Лубнам § 112, п. 2
луб'я — *луб'ям* § 51, п. 2
Луб'янцев § 104, п. 11
луг — *лугу* § 48, п. 2, д
Луганськ, Луганська, Луганськом, у Луганську § 112, п. 1, II
Луговської (Луговська) § 104, п. 9
лужок § 22, п. 12
Лука § 22, п. 10
Лукіч § 22, п. 10
Луківна § 22, п. 10
Лук'янов § 104, п. 11
луна § 86, п. 1, а
Лу Сїнь § 106, п. 2, д, прим.
Луховиці § 109, п. 4, б, 6
Луцьк — *Луцька* § 48, п. 1, г
Лучин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б, § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, *Львова* § 112, п. 1, II; *Львовау* § 49, п. 2, б; *Львовом, у Львові* § 112, п. 1, II;

Львове § 53, п. 4
Львівська площа § 38, п. 9
Львівська середня школа № 1 імені І. Франка § 38, п. 15, а
Львівське збройне повстання 1848 р. § 38, п. 22
львівський § 113, п. 2
Львівський обласний відділ охорони здоров'я § 38, п. 14, а
Львівський палац одруження § 38, п. 15, в
львів'янин — *львів'яни* § 38, п. 1, прим. 6; § 54, п. 1, прим.
Льгов § 109, п. 9, а, 2
Льодове побіще § 38, п. 22
льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
льон-довгунець § 27, п. 4
Любек § 86, п. 1, б
любі-менє § 26, п. 2, 4
любитель § 22, п. 4
любити — *люблю, люблять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Любляна § 86, п. 1, б
люблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
любов § 44, III; *любові* § 61, п. 1; *любов'ю* § 61, п. 3, б; *любовє* § 61, п. 5
Любов (парадигма) § 103, п. 3
люд § 18, п. 2, в
Людвіг — *Людвігу* § 53, п. 1
Людвіг ван Бетховен § 106, п. 1, г
люди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *людей* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, б; *людям* § 66, п. 3, а; *людьмі* § 66, п. 5, в
людина § 66, п. 1, а, прим.
людино-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2, 1, в
людство § 18, п. 2, в
людський § 18, п. 2, в
людськість § 16, п. 2, а, 1
Люксембург § 87; § 113, п. 2, а
люксембурзький § 113, п. 2, а
Лютер § 86, п. 1, б
лютий, лютого, в лютому § 68, прим. 1
Лютнєва революція § 38, п. 22
ляги § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2, в, прим. 2; *ліг* § 80, п. 9, прим. 1; *ляжу* § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в, прим. 2, *ляж, ляжмо, ляжте* § 81, п. 2, в, прим. 2
ляпас — *ляпасу* § 48, п. 2, ж
ляпис § 86, п. 1, б
Ляпунов § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — *метр* § 40
мавзолей § 94

Мавка § 38, п. 2, б
мавпячий § 6, п. 1, прим.
Мавританія § 90, п. 5, в, 4
магазин § 14; *магазину* § 48, п. 2, в
МАGATE § 41, п. 5
магістраль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; *магістралі, магістралю* § 100, п. 1, III
магнітолог-астроном § 26, п. 2, 1, б
Магомёт § 87
мадера § 38, п. 10
мадонна § 89, п. 1
Мадрид § 90, п. 5, в, 4
маляр § 93, п. 2
мажор — *мажору* § 48, п. 2, ж
мазь, мазю § 20, п. 4, в
маївка § 22, п. 11
Майборода, Майбороди, Майбороди, Майбороду § 102, п. 1
майбутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майдан — *майдану* § 48, п. 2, д
майдан Незалежності § 38, п. 9
майданчик — *майданчика* § 48, п. 2, д
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Майнгоф § 95, п. 2
майстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *майстрові* § 49, п. 1; *майстром* § 51, п. 1
майстерний § 67, п. 1, а
майстрів, майстрова, майстрове § 23, п. 7
Майське § 109, п. 7, а
майя § 90, п. 4
Макар, Макара § 103, п. 2, прим. 2
макінтош § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Клюр § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магбн § 106, п. 1, г, прим. 1
максім § 38, п. 1, прим. 5
максі-спідниця § 26, п. 2, 2
Малашка § 18, п. 1, д, прим.
Малацін § 18, п. 1, д, прим.
Маленький Вовк § 106, п. 1, а
малєсенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Малицин § 104, п. 7
Малишев § 8, п. 3, д, 4
малішевський § 8, п. 3, д, 4
мало-помалу § 25, п. 4, б
Малоярославець § 114, п. 2, а
мальований § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малювання § 24, п. 1
малювати § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюнок — *малюнок* § 48, п. 1, в
маляр — *маляре* § 53, п. 3
малярія § 93, п. 2

манна § 89, п. 1
манний § 89, п. 1
манто § 100, п. 2
манускрипт — *манускрипту* § 48, п. 2, і
Мао Цзедун § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзедунівський § 107, п. 2
марево § 22, п. 2
Марієчка § 22, п. 7
Марійн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б; *Марійн лист* § 38, п. 26, а
Маріуполь § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Маріє* § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуанетта § 106, п. 3, а
Марія Василівна (Андріївна, Іллієвна) (парадигма) § 103, п. 3; *Маріє Василівно* § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Сєнік — *Марії Сєнік* § 102, п. 4
Марія-Тереза § 38, п. 1
Мар'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
марка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *марок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Марко Вовчок (Марія Олександрівна Вілнська) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк Порци Катон § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-твенівський § 107, п. 4, а, прим.
маркшєндер § 95, п. 1
марокканець § 89, п. 3, прим.
Марокко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельєза § 93, п. 1, а
Мартін-Лютєр § 106, п. 3, а
Марусин § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
марширувати § 24, п. 3
Масарик § 104, п. 7
масло § 19, п. 3
масний § 19, п. 3
Масниця § 38, п. 22
масово-політичний § 29, п. 2, б
мастільник § 22, п. 3
Матвєєв § 104, п. 2, в
математика § 90, п. 5, в, 1
математичний § 23, п. 3
матеріал § 90, п. 5, а, 2
матерні § 23, п. 1
мати {парадигма} § 63; *мати* § 44, III; *матр* § 20, п. 4, в; *матір'ю*

- § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
- матриця — *матриць* § 16, п. 2, в
- матуся — *матусю* § 47, А, п. 6, в
- Махачкалі § 112, п. 1, 1; § 114, п. 3, в; *Махачкалі, у Махачкалі* § 112, п. 1, 1
- Мацѣев § 104, п. 2, в
- машина § 44, 1; § 45, I, п. 1; *маши́ни* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *маши́ні* § 47, А, п. 2; *маши́ну* § 47, А, п. 3; *маши́ною* § 47, А, п. 4; *на маши́ні* § 47, А, п. 5; *маши́н* § 47, Б, п. 2, а; *маши́нам* § 47, Б, п. 3, а; *маши́нами* § 47, Б, п. 5, а; *на маши́нах* § 47, Б, п. 6
- машинобудівний § 29, п. 1, в
- Маяківський § 104, п. 9
- мед — *ме́ду* § 48, п. 2, а
- медаль — *меда́ль «За бойові заслуги», меда́ль «За визволення Варшави», меда́ль «За відвагу», меда́ль «Партиза́нові Вітчизняної війни»* § 38, п. 24
- Медведев § 104, п. 2, в
- меджліс § 38, п. 13, прим.
- медик § 22, п. 1, прим.
- медінститут § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
- медок — *ме́дку* § 48, п. 2, а
- межа § 45, I, п. 3; *межі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *ме́жу* § 47, А, п. 3; *ме́жею* § 47, А, п. 4; *на ме́жі* § 47, А, п. 5; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *ме́ж* § 8, п. 3, д, 3; § 47, Б, п. 2, а; *ме́жам* § 47, Б, п. 3, а; *ме́жами* § 47, Б, п. 5, а; *на ме́жах* § 47, Б, п. 6
- мезонін — *ме́зоніну* § 48, п. 2, в
- Мекка § 113, п. 2, б
- меккський § 113, п. 2, б
- Мексика § 90, п. 5, в, 2
- Мелашка § 23, п. 4, прим.
- Меліщин § 23, п. 4, прим
- мелений § 84, п. 2, прим. 1, в
- меливо § 22, п. 2
- Мелітополь § 108, прим.
- Менделєев § 104, п. 2, в
- ментор § 38, п. 1, прим. 5
- менш вередливий § 69, п. 1, б
- менший § 17, п. 2
- меншість — *ме́ншості* § 9, п. 2, а
- меню § 100, п. 2
- Мередіт § 97
- мереживо § 22, п. 2
- мереф'янський* § 6, п. 1
- мерсі* § 90, п. 5, а, 4
- ме́тал* § 93, п. 1, в
- металургія* § 86, п. 1, а
- методика* § 90, п. 5, в, 1
- метр — ме́тра* § 48, п. 1, е; *ме́трів* § 55, п. 1
- ме́тро* § 100, п. 2
- метрополітен — *ме́трополіте́ну* § 48, п. 2, в
- меха́нік* § 22, п. 1, прим.
- меха́ніко-матема́тичний* § 29, п. 2, в
- меце́нат* § 38, п. 1, прим. 5
- Мечислав* § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
- Местечкін* § 104, п. 2, г
- Микі́та* § 45, I, п. 1
- Микі́тович* § 22, п. 10
- Микі́льська Слобідка* § 38, п. 8, прим. 1
- Мико́ла (парадигма)* § 103, п. 1; *Мико́ла* § 22, п. 10; § 45, I, п. 1
- Миколаєнко* § 101
- Миколаїв* § 108
- Миколаївна* § 22, п. 10
- Микола́йович* § 22, п. 10
- Миколі́вна* § 22, п. 10
- Микло́вич* § 22, п. 10
- Миле́тич* § 104, п. 5
- мі́ля* § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
- ми́мово́лі* § 30, п. 1, е
- ми́мої́здом* § 30, п. 1, е
- ми́мохі́дь* § 30, п. 1, е
- ми́мохі́ть* § 30, п. 1, е
- ми́ну́лий* § 2, п. 1
- Ми́нькі́вський* § 8, п. 3, д, 7
- Миргород — *Ми́рго́рода* § 48, п. 1, г
- Миро́нов* § 104, п. 6, в, 2
- ми́рт* § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
- ми́с* § 38, п. 8
- ми́с Де́жньо́ва* § 109, п. 2, б
- ми́с Добро́ї На́дії* § 110
- ми́ска — ми́сoк* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
- ми́с Капіта́на Дже́ральда* § 38, п. 8, прим. 1
- ми́сль* § 19, п. 3
- ми́с Рум'я́нцева* § 109, п. 1, б
- ми́ти, ми́ю, ми́ють* § 80, п. 3, б, 1
- ми́тий* § 84, п. 2, б
- Ми́тиці* § 109, п. 4, б, 6
- ми́тра* § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
- ми́трополіт* § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
- Ми́трофа́нов* § 104, п. 6, в, 2
- ми́ть, ми́ття* § 20, п. 4, в
- Ми́хайлі́вно* § 47, А, п. 6, а
- Ми́хайло Ба́лій — Ми́хайло́ві Ба́леві* § 104, п. 4
- Ми́хайло́вське* § 109, п. 4, б, 2

Михайло-Коцюбінське (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
михайло-коцюбінський § 114, п. 3, б
Михалкове, Михалковим § 51, п. 3, б
Михальченко § 17, п. 6
Михальчук § 17, п. 6
миша — мишей § 47, Б, п. 2, б
Мішкін § 104, п. 6, в, 2
мишуріно-різкий § 114, п. 3, е
Мишурин Ріг § 114, п. 3, е
миш'як § 92, п. 1, а
міграція § 87; § 89, п. 2
мігши § 8, п. 1, а, 7
мідь § 16, п. 1, а, міддю § 61, п. 3, а
міжгір'я § 6, п. 2; міжгір'їв § 55, п. 1
міжконтинентальний § 21, п. 2
Міжнародна асоціація українців § 38, п. 14, в
Міжнародний жіночий день § 38, п. 22
Міжнародний комітет Червоного Хреста § 38, п. 11
міжпланетний § 21, п. 2
мій, моя, моє (парадигма) § 75, мій, мого § 8, п. 1, а, 1; мої § 4, п. 1
Міклошич § 104, п. 5, б
мільйон § 7, п. 1, б; § 70, п. 11
мільйона § 48, п. 1, е
мільйонний § 23, п. 1; § 71, п. 1
мільярд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а, мільярда § 48, п. 1, е
Мінеральні Води, Мінеральних Вод § 112, п. 4, а
мінімум — мінімуму § 48, п. 2, ж
Міністерство культури України § 38, п. 14
Міністерство освіти України § 38, п. 14
міністр, § 38, п. 3, прим. 1
Міністр освіти України § 38, п. 3, прим. 3
міні-футбол § 26, п. 2, 2
Міносвіти § 25, п. 4, а
міраж — міражу § 48, п. 2, ж
мірошник § 18, п. 4
мірра § 89, п. 1
місиво § 22, п. 2
Міссісіпі § 90, п. 5, а, 3
Міссурі § 89, п. 3
міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50, п. 2; мосту (і моста) § 48, п. 2, в; місте § 53, п. 3

місто (парадигма) § 46, II; місто § 44, II, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2, міста § 48, п. 1, а; місту, містови § 49, п. 2, а, містом § 51, п. 1; у місті § 52, п. 3, б, по місту, по місті § 52, п. 3, б, прим.; міста § 54, п. 3, § 57, п. 2, містам § 56, містами § 58, п. 1
місток — містка § 8, п. 3, а, 3
місто Київ § 27, п. 1
місточок § 8, п. 3, а, 3
місце (парадигма) § 46, II, місце § 45, II, п. 2; § 50, п. 2, місцем § 51, п. 1; місць § 16, п. 2, в; § 55, п. 2, місцям § 56, місцями § 58, п. 1; на місцях § 59
міськрада § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а
місяцехід § 8, п. 3, д, 6
місяць § 18, п. 4, § 38, п. 6, прим. 2, місяця § 48, п. 1, б, 6; місяцю § 53, п. 2; на місяці § 52, п. 3, а
місячний § 18, п. 4
місячник — у місячнику § 52, п. 2, а
мітла § 2, п. 2, в, мітел § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
міф § 88; міфу § 48, п. 2, з
міхоніша § 45, I, п. 3
Мицкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
миць § 20, п. 4, в, § 44, III, моці § 61, п. 1; мицю § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
Мічатець § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
Мічиган — Мічигону § 48, п. 2, й
Мічурин § 104, п. 6, а
мічурінець § 38, п. 1, прим. 5
мішати, мішаю, мішають § 80, п. 3, б, 3
мишечок § 22, п. 7
мишок — у мишку § 52, п. 2, а
Міодович § 104, п. 4, а
млин — млина § 48, п. 2, в
мм — міліметр § 40
мобілізуючий § 84, п. 1, а
мовби § 32, п. 1
мовно-літературний § 29, п. 2, б
мовностильовий § 29, п. 1, б
мовознавець § 22, п. 4
Могилів § 113, п. 2
могилиський § 113, п. 2
могти § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4, можу § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 4; можеш § 80, п. 4; миг, могла § 8, п. 1, а, 7
могутний § 14; § 67, п. 2, а
модернізм § 22, п. 13
модний § 67, п. 1, а

модус — модусу § 48, п. 2, ж
мозайка § 90, п. 5, б
мол — молу § 48, п. 2, в
молекула § 86, п. 1, а
молодєцтво § 18, п. 2, а
молодець § 18, п. 2, г; молдче § 53,
п. 3
молодєцький § 18, п. 2, а
молодий § 67, п. 1, а; молодї § 9,
п. 2, в
молодня — молодїць § 47, Б, п. 4, а
молодість, молодїстю § 20, п. 4, в
молодь, молоддо § 20, п. 4, в
молоті § 84, п. 2, прим. 1, в; мо-
лов, молола § 8, п. 3, в
молотий § 84, п. 2, прим. 1, в
молотити § 18, п. 4, прим. 2
молотьба § 16, п. 1, а; § 18, п. 4,
прим. 2
Молох § 38, п. 2, а
молòх війни § 38, п. 2, а, прим. 2
молочай — молочаю § 48, п. 2, б
Молòчний Шлях § 38, п. 6
молòчно-бїлий § 29, п. 2, е
Мольєр § 93, п. 1, а
момєнт — момєнту § 48, п. 2, ж
монєстїр § 1, п. 2
монгòлка, монгòлці § 16, п. 2, б,
прим.
монпансьє § 93, п. 1, а
Монтевідєо § 90, п. 5, а, 3
Монтеск'є § 92, п. 1, а
моргнути — морєні, морєнім(с),
морєніть § 81, п. 1, в
мòре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II,
п. 2; § 50, п. 2, § 114, п. 2, а,
прим.; мòря § 48, п. 1, а; мòрем
§ 51, п. 1; мòря § 54, п. 3; § 57,
п. 2; § 60; мòря § 55, п. 1; § 55,
п. 2; мòрям § 56
мòре Лантевих § 109, п. 1, б
морє § 8, п. 2, в
Мòриц § 104, п. 12, б, прим.
морòз § 8, п. 2, в; морозу § 48, п. 2, е
Мороз — Морòза § 48, п. 1, а; § 50,
п. 1
морòзиво § 22, п. 2
морòка — морòк § 8, п. 3, д, 2
морòчитися — не морòчєся § 18, п. 4,
прим. 1
мòрщити — морщ, мòрщте § 81,
п. 2, б
мòрщитися — не мòрщєся § 18, п. 4,
прим. 1
Москва, Москєй, Москòю, у Москєї
§ 112, п. 1, I
Москва-рїка § 27, п. 1; § 29, п. 2,
а, прим.; § 38, п. 8

москворїцький § 29, п. 2, а, прим.
мотòк, мотка § 8, п. 3, д, 1
мотòр — мотòра § 48, п. 1, е
Мòтря (парадигма) § 103, п. 1
мòтто § 89, п. 1
моту́зєя, у моту́зєї § 20, п. 4, а
мох, моху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрїя — мрїї § 47, А, п. 1, б; § 47, Б,
п. 4, б; мрїє § 47, А, п. 6, б; мрї-
єми § 47, Б, п. 5, б
«Мрїя» § 38, п. 20
мужній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
муза § 38, п. 2, а, прим. 1
Музєйний провулок § 38, п. 9
мулла § 89, п. 1
Муравйòво § 109, п. 8
муркотати, муркочу, муркочуть
§ 80, п. 3, б, 8
муркотити § 80, п. 3, а
Муромцев § 104, п. 2, в
Мурсїя § 90, п. 5, а, 2
Муєївський колòсп ім. Т. Г. Шев-
ченка § 38, п. 12
Муєсорєський § 104, п. 9
му́ха мрїї § 47, А, п. 5, прим.
Муюн-Кум § 38, п. 8, прим. 3
Мюллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мюньхєн § 38, п. 8, прим. 4
мюрид § 92, п. 2, б
м'ясо § 6, п. 1
м'ясо-вовняний § 29, п. 2, д
м'ясозаготївельний § 29, п. 1, а
м'ясо-молòчний § 29, п. 2, д
м'яти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'ятий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'яглев § 104, п. 2, в

Н

набагато § 30, п. 1, а
на багато § 30, п. 1, а, прим.
набережна Лейтенанта Шмїдта
§ 38, п. 8, прим. 1
Набережні Човни § 109, п. 7, в
на бігу § 30, п. 2, а
набїк § 30, п. 1, б
набїр § 30, п. 1, б
на бїс § 30, п. 2, а
набрїхувати § 10, п. 2
на вагу § 30, п. 2, а
навєрх § 30, п. 1, б
навєрху § 30, п. 1, б
навєснї § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на вєсну § 30, п. 2, а
навздогїн § 30, п. 1, е

на́взнак § 30, п. 1, е
на ви́бір § 30, п. 2, а
нави́ворот § 30, п. 1, б
на видно́ті § 30, п. 2, а
нави́літ § 30, п. 1, б
нави́слий § 84, п. 1, б
нави́дліг § 30, п. 1, б
на відмінно § 30, п. 2, а
нави́дріз § 30, п. 1, б
на відчай § 30, п. 2, а
навік § 30, п. 1, б
наві́ки § 30, п. 1, б
на ві́ку § 30, п. 2, а
наві́ч § 30, п. 1, б
наві́чно § 30, п. 1, а
наві́що § 30, п. 1, д
навки́дьки § 30, п. 1, е
навро́ло § 31, п. 1, а
навро́круг § 30, п. 1, е
навро́лачки § 30, п. 1, е
навро́маня § 20, п. 4, г
навро́мисне § 19, п. 3, § 30, п. 1, е
навро́пакі § 30, п. 1, е
навро́перейми § 30, п. 1, е
навро́прися́дки § 30, п. 1, е
навро́просте́ць § 30, п. 1, е
навро́ряд § 30, п. 1, е
навро́скі́ч § 30, п. 1, е
навро́скі́с § 30, п. 1, е
навро́ско́сі § 30, п. 1, е
навро́спра́вжжі § 30, п. 1, е
навро́стіж § 30, п. 1, е
навро́ткача́ § 30, п. 1, е
навро́чальний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
навро́ально-вроховний § 29, п. 2, б
Навро́ева бухта § 38, п. 8
на га́м'у́з § 30, п. 2, а
Навро́асакі § 90, п. 5, а, 3
навро́рний § 67, п. 1, а
навро́р'я — *навро́р'ів* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-горо́ § 30, п. 1, б
нагоро́да — *нагоро́д* § 8, п. 3, д, 2
навро́ру § 30, п. 1, б
навро́ді § 30, п. 1, а
навро́вечір § 30, п. 1, б
навро́во́е § 30, п. 1, г
навро́ворі § 30, п. 1, б
навро́голодь § 30, п. 1, б
Навро́дніпр'я́нщина § 38, п. 12, прим.
навро́зелень § 30, п. 1, б
на диво § 30, п. 2, а
навро́дя (парадигма) § 46, І; *навро́дя* § 45, І, п. 2; *навро́ді* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *навро́дію* § 47, А, п. 3; *навро́дією* § 47, А, п. 4, ; *у навро́ді* § 47, А, п. 5; *навро́ді*

§ 47, Б, п. 2, а, *навро́дям* § 47, Б, п. 3, б
Навро́дя *Балі́й* — *Навро́ді* *Балі́й* § 102, п. 4
навро́дір § 30, п. 1, б
навро́діру § 30, п. 1, б
на дво́брані́ч § 30, п. 1, а, прим.
навро́дво́го § 30, п. 1, а
на дозві́ллі § 30, п. 2, а
навро́дпо́ту́жний § 21, п. 2
навро́ді́ силу § 30, п. 2, а
на ждо́ль § 30, п. 2, а
навро́дво́жди § 30, п. 1, а
на за́втра § 30, п. 1, а, прим.
навро́д § 30, п. 1, б
навро́дхо́ват § 30, п. 1, б
навро́дза — *навро́д* § 47, Б, п. 2, а
навро́дого́д § 30, п. 1, б
навро́до́гін § 30, п. 1, е
навро́д зло́ § 30, п. 2, а
навро́дво́сім § 30, п. 1, а
навро́д зрадо́к § 30, п. 2, а
навро́дустри́ч § 30, п. 1, б
навро́дний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
навро́ддом § 30, п. 1, б
навро́ді́тися — *навро́ді́ся*, *навро́ді́сь* § 33, А, п. 1, в
навро́ді́льш *зру́чний* § 69, п. 2, б
навро́ді́льши́й § 69, п. 2, а
навро́ді́льш *сті́йкий* — *навро́ді́льш* *сті́й-ка* § 69, п. 2, б
навро́ді́кра́щій — *навро́ді́кра́ща* § 69, п. 2, а
навро́ді́ме́ння § 8, п. 3, г
навро́ді́ме́нши́й — *навро́ді́ме́нше* § 69, п. 2, а
навро́ді́ме́нш *при́ємний* — *навро́ді́ме́нш* *при-ї́мне* § 69, п. 2, б
навро́ді́ті́вши § 85, п. 2
навро́ді́ті́ти — *навро́ді́ті́в* § 85, п. 2
навро́ді́ти — *навро́ді́ю* § 20, п. 4, д
навро́ді́ть § 30, п. 2, а
Навро́дчи́к § 109, п. 4, б, 1
навро́ді́люва́ти, *навро́ді́люю*, *навро́ді́люю́ть* § 80, п. 3, б, 4
навро́ді́ть § 30, п. 2, а
навро́ді́чува́ний § 84, п. 2, а
навро́ді́морозь § 16, п. 1, а
навро́ді́міз § 30, п. 1, б
навро́ді́нізу́ § 30, п. 1, б
навро́ді́ніщо́ § 30, п. 2, а
навро́ді́око́ § 30, п. 2, а
навро́ді́ослі́п § 30, п. 1, е
навро́ді́оста́нку § 30, п. 1, б
навро́ді́оста́нок § 30, п. 1, б
навро́ді́па́м'ять § 30, п. 1, б
навро́ді́певне́ § 30, п. 1, в
навро́ді́перебі́й § 30, п. 1, б
навро́ді́переваги́ § 30, п. 1, б
навро́ді́перед § 30, п. 1, б

напередодні § 31, п. 1, а
наперекір § 30, п. 1, б
напереріз § 30, п. 1, б
написа́ти — напишу́ § 80, п. 8,
б, 1
напівавтомат § 26, п. 1, е
напівдорозі § 30, п. 1, б
напівбберт § 26, п. 1, е
напідпитку § 30, п. 1, б
напоготові § 30, п. 1, е
напоказ § 30, п. 1, б
наполовіну § 30, п. 1, б
на пору́ки § 30, п. 2, а
на потім § 30, п. 1, а, прим.
напохвати § 30, п. 1, б
напоча́тку § 30, п. 1, б
напр. — наприклад § 40
наприкінці § 31, п. 1, а
напри́клад § 30, п. 1, б
напрóвесні § 30, п. 1, б
напроло́м § 30, п. 1, б
напропа́ле § 30, п. 1, б
напрóти § 31, п. 1, б
на проща́ння § 30, п. 2, а
напру́га § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́ження § 22, п. 5, § 80, п. 6, в,
прим. 1
напру́жуватися — напру́жуюсь § 80,
п. 6, в, прим. 1
на радість § 30, п. 2, а
на radoцax § 30, п. 2, а
нара́з § 30, п. 1, б
наректі § 10, п. 2
наре́шти § 30, п. 1, б
нарис — нарису § 48, п. 2, з
нарі́вні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
нарі́зно § 30, п. 1, в
нарі́кати § 10, п. 2
наро́д § 8, п. 3, д, 7; § 50, п. 2
Наро́дна палата Республіки Індії
§ 38, п. 13
наро́дний § 8, п. 3, д, 7; § 67, п. 1, а
наро́дний арти́ст України § 38, п. 3,
прим. 1
Наро́дний рух України § 38,
п. 14, в
наро́дно-визво́льний § 29, п. 2, б
наро́дногосподарський § 29, п. 1, б
наро́днопоетичний § 29, п. 1, б
наро́дхва́т § 30, п. 1, б
на ру́ку § 30, п. 2, а
Нар'я́н-Ма́р § 114, п. 3, в
на само́ті § 30, п. 2, а
насампе́ред § 30, п. 1, е
на світа́нку § 30, п. 2, а
Насе́дкін § 104, п. 2, г
наси́лу § 30, п. 1, б

на́сіння § 22, п. 5
на скаку́ § 30, п. 2, а
на́скоком § 30, п. 1, б
на́скризь § 30, п. 1, а
на сла́ву § 30, п. 2, а
на сло́во § 30, п. 2, а
на смі́х § 30, п. 2, а
на со́вість § 30, п. 2, а
на со́ром § 30, п. 2, а
наспі́д § 30, п. 1, б
на́спіх § 30, п. 1, б
насподі § 30, п. 1, б
наспра́вді § 30, п. 1, а
насторо́жі § 30, п. 1, б
Ната́лка, Ната́лці § 16, п. 2, б,
прим.
Ната́лчин § 16, п. 2, б, прим.
Ната́ля (парадигма) § 103, п. 1
на́трое § 30, п. 1, г
натхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
натще́серце § 30, п. 1, е
«Нау́ка і суспі́льство» § 38, п. 18
науково-техні́чний § 29, п. 2, б
на ура́ § 30, п. 1, а, прим.
нафтохімі́чна компа́нія «Оксиде́-
нталь петро́леум корпорейшн»
§ 38, п. 17
на́хил — нахі́лові § 49, п. 1
Нахі́чевань § 109, п. 9, а, 3
на ходу́ § 30, п. 2, а
Нацба́нк § 25, п. 4, а
Націо́нальна гва́рдія § 38, п. 13
націо́нальний — націо́нальні збо́ри
§ 38, п. 13, прим.
Націо́нальний ба́нк України § 38, п. 14
на́чеб § 32, п. 1
на́чебто § 32, п. 1
наче́тверо § 30, п. 1, г
наш § 75; на́шого, нашо́ї, нашо́ю § 9,
п. 2, в
нашвидку́ § 30, п. 1, в
нашвидку́рч § 30, п. 1, е
на шко́ду § 30, п. 2, а
на ща́стя § 30, п. 2, а
нащо́ § 30, п. 1, д
на́яву § 30, п. 1, б
Нгуе́н Ко́нг Хоа́н § 106, п. 1, е
н. е. — на́шої е́ри, до н. е. — до на́-
шо́ї е́ри § 40
неа́бихто § 33, А, п. 1, е
неа́бия́кий § 33, А, п. 1, е
неба́лаку́чий § 33, А, п. 1, е
Нева́ § 109, п. 1
невблаганний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невва́жачи на... § 33, А, п. 1, е
невва́жачи на те що́ § 32, п.
2, б
невгаси́мий § 33, А, п. 1, д

невдалий § 33, А, п. 1, е
невдовзі § 33, А, п. 1, д
невдогад § 33, А, п. 1, е
невеселии § 33, А, п. 1, е
невже § 33, А, п. 1, е
невинко § 33, А, п. 1, д
не від того § 33, А, п. 2, ж
невільник § 33, А, п. 1, д
невмін'я § 33, А, п. 1, е
неволити § 33, А, п. 1, д
неволя § 33, А, п. 1, е
невпам'ятку § 33, А, п. 1, е
невпинний § 33, А, п. 1, д
невпинно § 33, А, п. 1, д
Неврлий § 104, п. 10
неврожай § 33, А, п. 1, е
невсипушити § 33, А, п. 1, д
невтяжкі § 30, п. 1, а; § 33, А,
п. 1, е
невченіи § 33, А, п. 1, е
негадано § 33, А, п. 1, е
негаиний § 33, А, п. 1, д
негарбзд § 30, п. 1, а
негбде § 33, А, п. 1, д
Негор'ле § 109, п. 1, в
недавній § 67, п. 2, а
недалеко § 33, А, п. 1, е
недарма § 33, А, п. 1, е
Недич § 104, п. 1
недобачати § 33, А, п. 1, е
недобиток § 33, А, п. 1, е
недобрий § 33, А, п. 1, е
недовиконаний § 33, А, п. 1, е
недовиконувати § 33, А, п. 1, е
недоержаний § 33, А, п. 1, е
недодержати § 33, А, п. 1, е
недозволенний § 20, п. 2, б
недозрілий § 33, А, п. 1, е
недогдати § 33, А, п. 1, е
недогдок § 33, А, п. 1, е
недоказаний § 33, А, п. 1, е
недоказувати § 33, А, п. 1, е
недокрив'я § 33, А, п. 1, е
недолік § 33, А, п. 1, е
недоліток § 33, А, п. 1, е
недолюблювати § 33, А, п. 1, е
недоля § 33, А, п. 1, е
недооцінений § 33, А, п. 1, е
недооцінювати § 33, А, п. 1, е
недописаний § 33, А, п. 1, е
недоплатити § 33, А, п. 1, е
недорід § 33, А, п. 1, е
недоріка § 45, І, п. 1
недорослий § 33, А, п. 1, е
не досить § 33, А, п. 2, ж
недостача § 33, А, п. 1, е
недосяжність § 33, А, п. 1, е
недогтепа § 33, А, п. 1, е

недоторканий § 20, п. 2, б
недоторканність § 33, А, п. 1, е
недоук § 33, А, п. 1, е
недочувати § 33, А, п. 1, е
недоцугий § 33, А, п. 1, е
недуга § 33, А, п. 1, д
не дужке § 33, А, п. 2, ж
недурно § 33, А, п. 1, е
не-Європа § 33, А, п. 3, в
Недлий § 104, п. 10
нежить § 33, А, п. 1, д
незабаром § 33, А, п. 1, д
незабутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
незакінченні — незакінчена праця
§ 33, А, п. 1, ж
незбагненний § 33, А, п. 1, с
незважаючи на... § 33, А, п. 1, е
незважаючи на те що § 32, п. 2, б
нездоланий § 20, п. 2, в, прим.
нездоланий § 20, п. 2, в, прим.;
§ 23, п. 2
нездужати § 33, А, п. 1, д
не здужати § 33, А, п. 1, д
незлічении § 20, п. 2, в, прим.; § 23,
п. 2
незлічений § 20, п. 2, в, прим.; § 33,
А, п. 1, д
не зовсім § 33, А, п. 2, ж
незрівнянний § 20, п. 2, б
не з руки § 30, п. 2, а
незчутися § 33, А, п. 1, д
нез'ясований — нез'ясовані пита-
ня § 33, А, п. 1, ж
Нельсон § 93, п. 1, б
немалий § 33, А, п. 1, с
немов § 32, п. 1, § 33, А, п. 1, е
немовби § 32, п. 1
немовбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
немовля § 33, А, п. 1, д
немовлятко — немовляткові (немо-
влятку) § 49, п. 1
не можна § 33, А, п. 2, ж
ненавидіти § 33, А, п. 1, д
ненависний § 33, А, п. 1, д
ненависть § 33, А, п. 1, д
ненастанний § 33, А, п. 1, д
неначе § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
неначебто § 32, п. 1
Ненецький автономний округ § 38,
п. 12
неоліт § 38, п. 22, прим. 1
неоцінений § 23, п. 2
неоцінений § 23, п. 2
неп, під час непу § 39, п. 2, прим.
Непийвода § 106, п. 2, а
Непийливо § 26, п. 1, г
неписьменний § 33, А, п. 1, е
неподоланий § 23, п. 2

непокоїтися § 33, А, п. 1, д
непорочно § 33, А, п. 1, д
непосида § 45, І, п. 1
непохитний § 33, А, п. 1, д
неправда § 33, А, п. 1, є
непримиренний § 20, п. 2, б
нержавіючий — нержавіюча сталь
§ 33, А, п. 1, ж
несамовито § 33, А, п. 1, д
несказаний § 23, п. 2
несказаний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
несказанно § 33, А, п. 1, д
нескінчений § 23, п. 2
нескінченний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
неславити § 33, А, п. 1, д
несміливий § 33, А, п. 1, є
несподіванка § 33, А, п. 1, є
неспростованій — неспростовані
факти § 33, А, п. 1, ж
несті § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б,
7; § 83; негу § 2, п. 1; § 8, п. 1,
а, 7; § 80, п. 3, б, 7; несуть § 80,
п. 3, б, 7; ніс § 8, п. 1, а, 7; § 80,
п. 9; § 80, п. 9, прим. 1;
несла § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9;
несло, несли § 80, п. 9
Нестір, Нестора, Несторосі § 103,
п. 2, прим. 1
Нестор Літописець § 38, п. 1
нестямитися § 33, А, п. 1, д
нестяжний § 33, А, п. 1, д
не сьогодні-завтра § 25, п. 4, в
не тріба § 33, А, п. 2, ж
нетто § 89, п. 1
Нетудихата § 106, п. 2, б
неук § 33, А, п. 1, д
нехворощ — нехвороцю § 61, п. 3, б
Нехоробшев § 104, п. 2, в
нехотя § 33, А, п. 1, є
не цілком § 33, А, п. 2, ж
нечисленний § 20, п. 2, б
Нечій-Левіцький § 38, п. 1; § 106,
п. 3, б
«Ніва» § 38, п. 25
Нижній Новгород § 110
Нижня Тунгуска § 109, п. 7, а
Нижньодунайська низовина § 114,
п. 2, а, прим.
Нижньоколімський § 114, п. 2, а
нижчепідписаний § 25, п. 1, увага;
§ 29, п. 1, г
нижчий, ніжче § 18, п. 3
низовина § 114, п. 2, а, прим.
низький § 18, п. 3
Никифоров § 104, п. 6, в, 2
нірка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
нити, нию, нють § 80, п. 3, б, 1

Ничийпір § 103, п. 2, прим. 1
ніби § 32, п. 1
нібито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
ніготь, нігтя § 8, п. 3, а, 1; нігті
§ 18, п. 4, прим. 2
ніде § 33, А, п. 1, з
ніде § 33, А, п. 1, з
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.;
ножа § 48, п. 1, б, 3; § 50, п. 1,
прим.; ножем § 51, п. 1; ножі
§ 54, п. 2
ніженська § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1;
§ 22, п. 8
ні живий ні мертвий § 33, А, п. 2, з
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізащо § 33, А, п. 1, з
нізвідки § 33, А, п. 1, з
нізвідкіля § 33, А, п. 1, з
Нікарагуа § 112, п. 7
Нікітін § 104, п. 6, в, 2
Ніколав § 104, п. 6, в, 2
Ніколавськ-на-Амурі § 109, п. 4,
б, 2
ніколи § 33, А, п. 1, з
ніколи § 33, А, п. 1, з
Нікополь § 108, прим.
ні кроку далі § 33, А, п. 2, з
Ніл § 90, п. 5, а, 3; Нілу § 48, п. 2, й
німецький § 18, п. 1, а
Німеччина § 18, п. 1, а
німфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Байко — з Ніною Байко § 102,
п. 4
ні на гріш § 30, п. 2, а
ні на макове зерно § 33, А, п. 2, з
нінащо § 33, А, п. 1, з
Німель (парадигма) § 103, п. 3
ні п'ява ні г'ява § 33, А, п. 2, з
ні риба ні м'ясо § 33, А, п. 2, з
ні с'є ні т'є § 33, А, п. 2, з
ніскільки § 33, А, п. 1, з
ніси § 8, п. 1, а, 7
ні сюді ні туді § 33, А, п. 2, з
ні так ні сяк § 33, А, п. 2, з
нітрохи § 33, А, п. 1, з
ніхто § 33, А, п. 1, з; § 79; нікого
§ 33, А, п. 1, з; § 79; нікому, ні-
ким, ні на кому § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
ніцький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4;
§ 20, п. 4, в; ночі § 8, п. 1, а,
1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; нічю
§ 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61,
п. 3, а; ночей § 62, п. 2; ночам
§ 62, п. 3; ночами § 62, п. 4; по

ночѣх § 62, п. 5
нічий, нічим § 33, А, п. 1, з
нічний § 18, п. 4
ніша § 90, п. 5, а, 5
ніщо, нічого § 33, А, п. 1, з
ніяк § 33, А, п. 1, з
ніякий § 33, А, п. 1, з; § 79; ніякого § 79; ніякому § 33, А, п. 1, з; § 79; ніяким, ні на якому (її ні на яким) § 79
НЛО § 39, п. 2
Нобелівська премія § 38, п. 26, в
Нова Гвінея § 38, п. 8, прим. 1
новаяця § 89, п. 2, прим.
Новгород § 25, п. 3, б; § 114, п. 2, д, Новгородда § 48, п. 1, 2, г
Новгород-Сіверський § 108; § 112, п. 4, б; Новгородда-Сіверського, Новгородду-Сіверському § 112, п. 4, б
новгородський § 114, п. 2, д
новела § 86, п. 1, а
Нові Місто § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, е
новий § 67, п. 1, а
Новий рік § 38, п. 22
Новий Сад § 114, п. 1, а
Новиков § 104, п. 6, в, 4
Новиков-Прибой § 106, п. 3, б
Нові Замки § 109, п. 7, г
Нові Ключі § 109, п. 7, в
новітній § 67, п. 2, а
новіший § 69, п. 1, а
Нововолінськ § 114, п. 2, а
Новоград-Волинський, Новограда-Волинського, Новозрадові-Волинському § 112, п. 4, б
новоірландський § 90, п. 5, б
новоміський § 114, п. 2, е
Новомлінівська сільрада § 38, п. 12
Новоросійська губернія § 38, п. 12
Новосибірськ § 109, п. 4, б, 8; § 114, п. 2, а
Новосибірські острови § 114, п. 2, а, прим.
Новосілки-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
новосілівський-на-Дніпрі § 114, п. 3, д
Новосьолов § 104, п. 3, б
Новотний § 104, п. 10
новоутворений § 29, п. 1, г
Новочеркаськ § 109, п. 1
нозі § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47, А, п. 5, прим.; нозі § 47, А, п. 5, прим.; ніз § 8, п. 1, а, 2
ноживки § 22, п. 11
Нойбауер § 95, п. 2
Нойбранденбург § 95, п. 2

норд-вєст § 26, п. 2, 3
норд-ост § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
норд-остівський § 29, п. 2, е
Нортгайм § 95, п. 2
носити § 22, п. 5; § 80, п. 5; ношү § 80, п. 5
носій — носієві § 49, п. 1; на носієві § 52, п. 1, а
носіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80, п. 6, в
носок, носка § 8, п. 3, д, 1
носоріг § 8, п. 3, д, 6; § 26, п. 1, в
нотація § 89, п. 2, прим.
ночви § 66, п. 1, а; ночв, ночов § 66, п. 2, в; ночвам § 66, п. 3, а; ночвами § 66, п. 5, а; у ночвах § 66, п. 6
ношений § 80, п. 6, а
НТШ § 41, п. 5
нульовий § 23, п. 7
Нур ед Дін § 38, п. 1, прим. 1; § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
нуредднівський § 107, п. 3
Нью-Йорк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
нью-йоркський § 114, п. 3, г
Ньютон § 93, п. 1, а
нюанс § 93, п. 2
нянин § 67, п. 1, б
нянька § 17, п. 2
няньчин § 17, п. 2
няньчити § 17, п. 2

О

о.—острів § 40
Об, Обі § 112, п. 1, III; Об'ю § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, III; на Обі § 112, п. 1, III
обабіч § 30, п. 1, е
оббіти § 20, п. 1, а
обер-майстер § 26, п. 2, 2
об'єм § 6, п. 3
обидва, обидві, обох, обом, обомā, на обох § 70, п. 9
обід — по обіді § 52, п. 3, б, прим.
обідній § 67, п. 2, а
обік § 30, п. 1, б
обіруч § 30, п. 1, е
обіч § 30, п. 1, б
об'їхати § 4, п. 3
обл.—область § 40
область — областей § 62, п. 2
облвиконком § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
обличчя § 45, II, п. 2; § 48, п. 1, а; § 54, п. 3; § 57, п. 2, обличчю § 49, п. 2, а; обличчям § 51, п. 2; § 56; на обличчі § 52, п. 3, б; облич § 55,

п. 2; обличчя § 58, п. 1; на обличчя § 59
об'є, об'ох, об'ом § 70, п. 8
оборіг § 8, п. 2, в
обпалити § 21, п. 2
образжати § 43
образ — образу § 48, п. 2, з; образи § 43
образ — образі § 43
образа — образи § 43
обтрусити § 21, п. 2
овва § 20, п. 3
овес § 8, п. 1, а, 5; вісв § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 2, о; вісва § 54, п. 3
Ов'єдо § 91, п. 2
Овідіи § 90, п. 5, а, 3
овочевий § 23, п. 7
овочесховище § 25, п. 2, а
оверуцький § 113, п. 2, б
Свруч § 113, п. 2, б
О'Генрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огненний § 20, п. 2, в
ого-го § 25, п. 4, г
огоріжжя — огоріжж § 8, п. 3, д, 2
Одарка, Одарок § 103, п. 1, прим. 2
одвіку § 30, п. 1, б
одержати § 2, п. 1
Одеса § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; Одеси, в Одесі § 112, п. 1, І
одеський § 113, п. 2, в
одін, одна, одні (парадигма) § 70, п. 1; одного, одному, одній § 70, п. 1, прим.
одинадцятеро § 70, п. 10
одинадцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинадцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одін в одін § 30, п. 2, б
одін до одного § 70, п. 1, прим.
Одинцов § 104, п. 6, в, 2
одна двадцятя — на одну двадцятю § 72, п. 1
одна друга § 72, п. 1
одна третя § 72, п. 1
одна четверта § 72, п. 1
одним одна § 25, п. 4, б, прим.
одноденний § 25, п. 3, а
оз. — озеро § 40
озеро § 114, п. 2, а, прим.; озёр § 8, п. 3, д, 3; § 55, п. 2
Озеров § 104, п. 1
озеро Ільмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
озеро Селігер § 109, п. 4, а, 1
озерці § 8, п. 3, д, 3; озерець § 55, п. 2, прим.
ознайомити — ознайом, ознайомте § 81, п. 2, б

Окайбмов § 104, п. 3, а
О'Кейсі § 106, п. 1, г, прим. 1
око § 58, п. 2, прим.; очі § 54, п. 2;
очей § 55, п. 3; очима § 58, п. 2, прим.
околиця § 18, п. 4
околицний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
околицний § 67, п. 2, б
О'Коннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрім § 31, п. 1, б
округлоялицеподібний § 29, п. 1, г, прим. 2
окулярі § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а;
окулярів § 66, п. 2, б
Олег (парадигма) § 103, п. 2
Олександр Невський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрович § 101
олександро-пащенківський § 114, п. 3, б
Олександро-Пащенкове § 114, п. 3, б
Олексієнко § 101
Олексій, Олексієва § 23, п. 7
Олексійович § 22, п. 10
Олена Прекрасна § 106, п. 1, а
Олений (острів) § 109, п. 7, а
олень — оленіо § 57, п. 1
Оленьок § 109, п. 2, б
Олефір, Олефіра § 103, п. 2, прим. 1
олвець § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; олівця § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 1, в; § 50, п. 1, прим.; олівці § 57, п. 2
олістий § 23, п. 6
Олійникова Слобода § 114, п. 3, е
олійниково-слобідський § 114, п. 3, е
Олоонець § 109, п. 9, б
Ольвія, Ольвії, Ольвією, в Ольвії § 112, п. 1, 1
Ольга § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; Ользі § 103, п. 1, прим. 1
Ольготиль § 108, прим.; § 114, п. 2, д
Ольгопільський § 114, п. 2, д
Ольжин § 23, п. 4, прим.
Ольстер § 86, п. 1, б
ом — омів § 55, п. 1
Онега § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онезький § 113, п. 2, а
Ониська § 18, п. 1, д, прим.
Онисько § 18, п. 1, д
Онисьчин § 18, п. 1, д, прим.
Онщенко § 18, п. 1, д
Онщук § 18, п. 1, д
опектися — опікся § 80, п. 9, прим. 3
Оперний театр (Державний академічний театр опери та балету імені Тараса Шевченка) § 38, п. 15, в, прим.

опівдні § 30, п. 1, б
опівночі § 30, п. 1, б
опік § 8, п. 3, д, 5; *опіку* § 8, п. 3, д, 5; § 48, п. 2, і
оплич § 30, п. 1, б
опух — *опуху* § 48, п. 2, і
Організація Об'єднаних Націй § 38, п. 11
організуючий § 84, п. 1, а
органічний § 23, п. 3
орден — *орден Вітчизняної війни, орден Дружби народів, орден Почесного легіону, орден «Мати-героїня», орден Пошани* § 38, п. 24
орёл, орля § 8, п. 3, д, 1; *орле* § 53, п. 3
Орёл § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Орла* § 48, п. 1, д; § 112, п. 1, II; *Орлом, в Орлі* § 112, п. 1, II
Орехово-Зуєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Орехово-Зуєва* § 112, п. 5; *Орехово-Зуєвом* § 51, п. 3, б; *в Орехово-Зуєві* § 112, п. 5
орехово-зуєвський § 114, п. 3, а
оркестр — *оркестру* § 48, п. 2, б
орліний § 23, п. 5
орлій § 67, п. 2, в
орлівський § 113, п. 2
ортодокс § 88
ортопедичний § 23, п. 3
ортопедія § 88
орфографія § 88
освітний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
освітнянський § 17, п. 2
осёл — *на ослі* § 52, п. 1, б, прим.
Осёл § 38, п. 2, б
осетін § 113, п. 1; *осетіни* § 54, п. 1, прим.; *осетинів* § 55, п. 1, прим.
осетінський § 113, п. 1
Осиповичі § 109, п. 4, б, 6
осілий § 84, п. 1, б
осінний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
осінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в;
осені, осінню § 8, п. 1, а, 1
Осло § 86, п. 1, а
Осман-паша § 106, п. 2, е; § 107, п. 4, б
основа — *основ* § 8, п. 2, п. 3
основний § 8, п. 3, д
особа § 8, п. 1, а, 2, особ § 8, п. 1, а, 2, § 8, п. 3, д, 3
Оссіан § 90, п. 5, а, 2
останній § 67, п. 2, а; *остання* § 5, п. 2

Остёр — *Остра* § 48, п. 1, д
острів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; *острову* § 49, п. 2, б
Островський § 104, п. 9
Острог § 113, п. 2, а
острозький § 113, п. 2, а
остюкуватий § 23, п. 8
ось-ось § 30, п. 3, д
отак § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отакий-то § 33, А, п. 3, а
отам § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отепер § 20, п. 1, а, прим.
отже § 32, п. 1
отже ж § 32, п. 2, а
отоді § 20, п. 1, а, прим.
отож § 32, п. 1
отож-то § 32, п. 3
отой § 20, п. 1, а, прим.; § 76
отримувати § 2, п. 1
отут § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
офіційний § 88
Охтирка § 108
оцей § 20, п. 1, а, прим.; § 76
очевидний § 25, п. 2, а
очевидно § 30, п. 1, е
очерёт — *очерету* § 48, п. 2, б
очікуваний § 24, п. 1
очікування § 10, п. 2; § 24, п. 1
очікувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Павлов (парадигма) § 102, п. 3; *Павлов* § 8, п. 3, д, 4
павловський § 8, п. 3, д, 4
павутіння § 22, п. 5
Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, д
Пайонк § 104, п. 8, б
Пакистан § 90, п. 5, в, 5
Пак Ті Вон § 106, п. 1, е
Палажка, Палажці § 103, п. 1, прим. 1
Палата мір і вимірних приладів § 38, п. 14
палаці § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; *палацу* § 48, п. 2, в
палацовий § 23, п. 7
Палац урочистих подій § 38, п. 15, а
Палацький § 104, п. 10
палеозойська ера § 38, п. 22, прим. 1
палеоліт § 38, п. 22, прим. 1
Палермо § 86, п. 2

Палестина § 90, п. 5, в, 5
палець § 16, п. 1, а; *пальці* § 16, п. 2, б
паливо § 22, п. 2
Палицин § 104, п. 6, в, 4
палічка § 22, п. 7
пальма — *пальм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
пальто § 100, п. 2, *пальт* § 55, п. 2
Памір — *Паміру* § 48, п. 2, й
памфлет — *памфлету* § 48 п. 2, з
пан — *пане лейтенанте* § 53, п. 4, прим. 1
Панамський перешийок § 38 п. 8
Панас Мирний § 106, п. 1, б
пан'європейський § 6, п. 3
пані — *пані Катерина* § 53 п. 4, прим. 2
Панібудьласка § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; *Панібудьласки*, *Паніоубльасці* § 102, п. 1
Панкратієв § 104, п. 12, а, 1
панна § 47, Б, п. 2, прим. 2 § 89, п. 1; *панн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Панченко § 17, п. 6
Паперівка § 38 п. 5
папір § 8, п. 2, с, прим.; § 45 II, п. 1; *паперу* § 8, и. 2, е, прим.
папка, *попок* § 8, п. 2, а, прим. 2
параноя § 90, п. 4
Параска § 18, п. 1, д, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; *Парисок* § 103, п. 1, прим. 2
Парасчин § 18, п. 1, д, прим.
парашут § 90, п. 6
Пардубице § 109, п. 1, в, прим.
Париж § 18, п. 2, б, § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; *Парижа* § 48, п. 1, г
Паризька колуна § 38, п. 22
паризький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
паризувати § 24, п. 3
парі § 90, п. 5, а, 4
парк — *парку* § 48, п. 2, б
паркán — *паркáну*, *паркáні* § 48, п. 2, в
Парк культури ім. М. Рильського § 38, п. 15, б
парламент § 38, п. 13, прим.
Парнас § 38, п. 8, прим. 4
пароксизм § 90, п. 5, в, 1
пароплáv — *паролава* § 48, п. 2, і
паросток, *паростка* § 8, п. 3, д, 1
парта — *парт* § 8, п. 2, а, прим. 2
партизан — *піти в партизани* § 57, п. 1
партійний § 90, п. 5, а, 2
партійно-політичний § 29, п. 2, б
партія § 44, 1

Партія демократичного відродження України § 38, п. 13
парубок § 18, п. 2, а
парубочтво § 18, п. 2, а
парубецький § 18, п. 2, а
парувати § 24, п. 3
парфумерія § 90, п. 6
парфуми § 90, п. 6
пасажир § 45 II, п. 1
Паска § 38 п. 6
пасмо, *у пасми* § 17, п. 3, прим.
пастя, *пису*, *пасить* § 80 п. 3, б, 7
пастися — *паяся* § 20, п. 1, і
пауза § 94
Паульсен § 94
пафос § 88
пацієнт § 91, п. 2
паяц § 17, п. 7
певен § 67, р. 1 в
певність, *певности*, *певнисть* § 8, п. 1, а, 1
педагог § 14
педаль § 86, п. 1, б
педантизм § 22, п. 13
пейзажист § 22, п. 13
пейзажист — *досужник* § 27, п. 3
пекти § 80 п. 4 § 81 п. 2 в, прим. 2 § 83 *печу* § 80, п. 4, § 81, п. 2, в прим. 2 *печри* § 80, п. 4; *пїч* § 80 п. 4 *пекли* *пекло* *пекли* § 80, п. 4 *пектиму*, *пектимел*, *пектимо* *пектимемо* (*пектимем*), *пектимете*, *пектимить* § 81, п. 2, а, 2, *печи*, *печми*), *печить* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2 в прим. 2
пектися *пекти* § 83
пекучить — *пекучость* § 9 п. 2, а
пеленá § 2 п. 2 а
пелех § 8, п. 2 в
Гелопоннес — *Гелопоннесу* § 48, п. 2, и
Пенжіно § 113, п. 1
пенжинський § 113 п. 1
Пенза § 109 п. 1
пенні § 80 п. 1
Пенсіяльванія-авеню § 38 п. 8
пень — *пнев* § 49 п. 1
пеньок § 22 п. 12
первіснообшинний § 29 п. 1, б
Перепицький § 26, п. 1, г
перевбухувати § 2, п. 4 б
перевезувувати § 10 п. 2
перевіюч — *перевію* § 10 п. 1
перевé § 8, п. 2, в
перевені § 10 п. 2 а
переповни § 10, п. 1
переплата § 10, п. 2

передусім § 30, п. 1, д
передчасний § 21, п. 2
переінакшити § 4, п. 4, прим.
переконувати § 10, п. 1
перекотіпóле § 26, п. 1, г
Перелесник § 38, п. 2, б
перемальований § 24, п. 2
перемальовування § 24, п. 2
перемальовувати § 24, п. 2
Перемисьль § 113, п. 2, в, прим.
перемисьльський § 113, п. 2, в, прим.
перемóга § 45, I, п. 1; *перемóги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемóзі* § 47, А, п. 2; *перемóгу* § 47, А, п. 3; *перемóжою* § 47, А, п. 4; *у перемóзі* § 47, А, п. 5; *перемóго* § 47, А, п. 6, а
перемóжений § 80, п. 6, а
перемóжець § 22, п. 4
перебр, *перебру* § 8, п. 3, д, 5
перетворюючий § 84, п. 1, а
перістий § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
«Перлина стéпу» § 38, п. 25
перó — *пéра* § 54, п. 3
Перська затока § 38, п. 8; § 110
Перу́н § 38, п. 2, а
перцéпця § 89, п. 2
Перше Садовé § 114, п. 1, в
Перше травня § 38, п. 22
1 Травня § 38, п. 22, прим. 2
пéрший, *пéрша*, *пéрше* § 71, п. 1; *пéршої*, *пéршою* § 9, п. 2, в
Першотравнéве § 114, п. 2, б
пес — *пса* § 48, п. 1, б
пестливий § 19, п. 1
Петра́ й Па́вла § 38, п. 22
Петрів § 8, п. 1, а, 3; *Петрóва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петрóве* § 23, п. 7; *Петрóвого* § 8, п. 1, а, 3
Петрiвка § 38, п. 22
Петрiвський радгóсп § 38, п. 12
Петрó § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петрóві* § 49, п. 1; *Петре* § 53, п. 3
Петрóв § 104, п. 1
Петрó Кузьмич — *Петре Кузьмич* § 53, п. 4, прим. 4
Петропáвліва § 114, п. 3, б
пéчений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
печений § 20, п. 2, в, прим.
Печёрська лавра § 38, п. 21
пéчиво § 22, п. 2
Печивóди § 114, п. 2, в
печивóдiвський § 114, п. 2, в
п'єдестáл § 91, п. 2; § 92, п. 1, а

П'ємóнт § 92, п. 1, а
п'єса § 90, п. 5, а, 2
Пешковський § 104, п. 2, г
Пивовáров § 104, п. 6, в, 2
Пилiпiвка § 88, п. 22
Пиляев § 104, п. 6, в, 2
пирiй — *пирiєм* § 51, п. 1
Пирятин — *Пирятина* § 48, п. 1, д
писáв-писáв § 25, п. 4, а
писаний § 84, п. 2, прим. 1, г
писар, *писаря* § 45, II, п. 2
Пiсарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писáти § 80, п. 3, б, 3, § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г; *пишóу* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пишóть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши*, *пиши́м(о)*, *пиши́ть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *буду писáти* § 80, п. 8, а, 1
Пiсемський § 8, п. 3, д, 7
писк § 19, п. 2
писнути § 19, п. 2
письменник § 20, п. 1, в
письмó § 17, п. 3, прим.; *на письмi* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
питання — *питань* § 55, п. 2; *питáнням* § 56
пiйти, *п'ю* § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
питóмий § 67, п. 1, а
пи́анiсимо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
пи́анiст § 22, п. 13
пiвáркуша § 26, п. 1, е
пiвгодини § 26, п. 1, е
Пiвдéнна Америка § 110
Пiвдéнне Полiсся § 38, п. 7
пiвдéнний захiд § 38, п. 7
Пiвденно-Захiдна залiзничя § 38, п. 9
пiвдéнно-схiдний § 29, п. 2, е
Пiвденноукраiнський канáл § 114, п. 2, а, прим.
пiвдень § 38, п. 7
пiвдень — *курорти Пiвдня* § 38, п. 7
пiвд-зах. (пiвденио-захiдний) § 40
пiвдóжини § 26, п. 1, е
пiв-Європи § 6, п. 3; § 26, п. 1, е, прим.
пiвкарбóванця § 26, п. 1, е
пiв-Києва § 26, п. 1, е, прим.
пiвколо § 26, п. 1, е
пiвмiсяць § 26, п. 1, е
пiвнiч § 38, п. 7
пiвнiч — *народи Пiвноi* § 38, п. 7
Пiвнiчна Буковiна § 38, п. 7
Пiвнiчний Льбодовитий океáн § 110
Пiвнiчний морський шлях § 38, п. 9

Північний полюс § 38, п. 8; § 110
північно-західний § 29, п. 2, е
Північнокримський канал § 38,
п. 8
Півн. крим. канал (Північно-
кримський канал) § 40
півн.-сх. (північно-східний) § 40
півогірка § 26, п. 1, ф
півтора § 72, п. 2
півтора́ста § 72, п. 2
півтори § 72, п. 2
пів'яблука § 6, п. 3, § 26, п. 1, е
під боком § 30, п. 2, а
підборіддя § 8, п. 3, б, 3
підвищення § 18, п. 3
підвищити § 18, п. 3
підв'язати § 6, п. 1
під гору § 30, п. 2, а
підготовка § 22, п. 11
підда́шшя § 20, п. 4, а; § 54, п. 3,
підда́шко § 20, п. 4, а, § 49, п. 2,
а; підда́шшям § 51, п. 2; на під-
да́шшій § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б;
підда́ш § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджак — піджака́ § 48, п. 1, в
підзросто-болотний § 29, п. 2, б
під'їхати § 6, п. 3
під кінець § 31, п. 3
підкова — підків § 8, п. 3, д, 3
підкреслити — підкресли́, підкрес-
лим(о), підкресльте́ § 81, п. 1, г
Підмоско́в'я § 38, п. 12, прим.
підмесення § 22, п. 5
підни́жжя § 8, п. 1, б
підпис — підписів § 55, п. 1
підпора — підпор § 8, п. 3, д, 3
підпорядкований § 24, п. 1
підпорядкування § 24, п. 1
підпорядкувати § 24, п. 1
підрахунок — у підрахунку § 52,
п. 2, а
підряд § 30, п. 1, б
під силу § 30, п. 2, а
підсинюваний § 24, п. 1
підсинювання § 24, п. 1
підсинювати § 24, п. 1
підтримка § 21, п. 2
підтюцем § 30, п. 1, а
під час § 31, п. 3
пієтет § 90, п. 5, а, 2
пізнавати, пізнаю́ § 80, п. 3, б, 4,
прим.
пізний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пік § 38, п. 8
пікірувати § 24, п. 3
пік Шевченка § 38, п. 8
пліт § 90, п. 5, а, 5
Пількомайо § 100, п. 2

плібля § 86, п. 1, б
Пінега § 109, п. 1
пінчер § 38, п. 4, прим.
піонер — піонеро́ві § 49, п. 1; піо-
нери § 54, п. 1; піонерів § 57, п. 1
пірце — пірець § 55, п. 2, прим.
пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
піскуватий § 23, п. 8
після того як § 32, п. 2, б
пісня § 45, I, п. 2; пісень § 16, п. 2, в
пісняр, пісняра́ § 45, II, п. 3
пісок § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; піску́
§ 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48,
п. 2, а
піти — пішла́ б § 33, Б, б
піфагорова теорема § 38, п. 26, в,
прим., б
піцикато § 89, п. 1
пішохід § 8, п. 3, д, б
пішохідний § 8, п. 3, д, б
Піщане § 109, п. 1, в
піщаний § 18, п. 1, в
піщина § 18, п. 1, б
Пйонтек § 104, п. 8, б
Пйотровський § 104, п. 4, а
план § 86, п. 1, а
плаский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плащ — плаща́ § 48, п. 1, в
плем'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64,
п. 2; племені́ § 44, IV, б; § 64, п. 2;
§ 64, п. 3; племенем, плем'ям
§ 64, п. 4; у племені́ § 64, п. 5;
племена́ § 65, п. 1; § 65, п. 4;
племен § 65, п. 2; племена́м § 65,
п. 3; племена́ми § 65, п. 5; у пле-
менах § 65, п. 6
плєну́м § 86, п. 2
плесті́, плів, плелá § 8, п. 1, а, 7
плече́ § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.;
плечá § 48, п. 1, 1; плечем § 51,
п. 1; на плечі́ § 52, п. 3, б; плечі́
§ 54, п. 2; плечей і пліч § 55, п. 3;
плечима § 58, п. 2, прим.
Плещеев § 104, п. 2, в
Плещеево § 109, п. 1, б
плеяда § 90, п. 4
плинний § 23, п. 1, прим.
Плійски, Плісок, Пліскам § 112, п. 2
плисковатий § 23, п. 8
плівши § 8, п. 1, а, 7
плит — пліту, плотá § 48, п. 2, в
плітка, пліток § 8, п. 3, а, 2
пліч-о-пліч § 30, п. 3, д
пломбір § 22, п. 13
плоский § 16, п. 2, а, 1, прим.
плоско-опуклий § 29, п. 2, б
площа (парадигма) § 46, I; площа́
§ 45, I, п. 3; площі́ § 47, А, п. 1,

б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *площу* § 47, А, п. 3; *площею* § 47, А, п. 4; *на площі* § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2, а; *площам* § 47, Б, п. 3, а; *площинами* § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плуга* § 50, п. 1, прим.
плуралізм § 22, п. 13
плоск § 19, п. 2
плоснути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-батьківські § 30, п. 3, а
по-батьківському § 30, п. 3, а
побіч § 30, п. 1, б
поблизу § 30, п. 1, б
побійще § 22, п. 9
по-бойовому § 30, п. 3, а
побороти, поборю, поборють § 80, п. 3, б, 5
по-братерські § 30, п. 3, а
по-братньому § 30, п. 3, а
Побужжя § 38, п. 12, прим.
побут — *побуту* § 48, п. 2, і
побутовизм § 22, п. 13
Повалізька Бістриця § 114, п. 1, а
повен § 67, п. 1, в
Повенець § 109, п. 9, б
поверх — *поверху* § 48, п. 2, в; *на поверхсі* § 52, п. 3, а
поверх § 30, п. 1, б
поверхня, поверхню § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
повинен § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-віки § 25, п. 4, б
повірити — *повір, повірмо, повірте* § 81, п. 2, б
повісити — *повісь, повісьмо, повісьте* § 81, п. 2, в
повісмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
повість, повістю § 20, п. 4, в
повніший § 69, п. 1, а
повноголобся § 8, п. 3, б, 3
повнолиций § 68, прим. 2
повнолітній § 67, п. 2, а
поволі § 30, п. 1, б
повсюди § 30, п. 1, а
повсякчас § 30, п. 1, е
поганій § і, п. 2
погасити § 84, п. 2, прим. 1, г
погашений § 84, п. 2, прим. 1, г
погірдний § 8, п. 2, б
поглиблення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголів'я § 8, п. 3, б, 3
погонич — *погоничу* § 53, п. 1

погорда § 8, п. 2, б
по-господарські § 30, п. 3, а
по-господарському § 30, п. 3, а
подвір'я § 8, п. 1, б; *на подвір'ї* § 6, п. 2, § 52, п. 3, б, *подвір'їв* § 55, п. 1
по двоє § 30, п. 2, д
подекуди § 30, п. 1, а
Поділля § 38, п. 12, прим.
подорож (парадигма) § 46, III; *подорож* § 8, п. 2, в; § 20, п. 4; в; *подорожі* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *подорожжю* § 20, п. 4, в, § 61, п. 3, а, *у подорожі* § 61, п. 4; *подорожей* § 62, п. 2; *подорожам* § 62, п. 3; *подорожами* § 62, п. 4; *у подорожах* § 62, п. 5
подоріжній § 67, п. 2, а; § 68, прим. 1
подоріжчання § 18, п. 3
подоріжчати § 18, п. 3
по-друге § 30, п. 3, б
Подьячев § 104, п. 2, в
поза § 31, п. 1, б
позавчѣра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
позаду § 30, п. 1, б
по закону § 30, п. 2, а
позаторік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, е
поздівжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
позиція § 90, п. 5, в, 1
по змозі § 30, п. 2, а
по знаку § 30, п. 2, а
поінформувати § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
по-іншому § 30, п. 3, а
побѣд § 19, п. 1
поїзний § 19, п. 1
поки що § 30, п. 1, ж
поклікати — *покліч, поклічмо, поклічте* § 81, п. 2; б
по-козачьому § 30, п. 3, а
покриття — *покриттів* § 55, п. 1
Покрѣва § 38, п. 22
Покровське § 109, п. 7, а
Покуття § 38, п. 12, прим.
по-латині § 30, п. 3, а
поле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *поля* § 48, п. 1, 1; *на полі* § 52, п. 3, б; *поля* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *полів* (рідше *піль*) § 55, п. 1; § 55, п. 2; *полями* § 58, п. 1
Полевій § 104, п. 10
полієка § 22, п. 11
полієдр § 91, п. 2
полієльник § 22, п. 3
полірувати § 24, п. 3
Полісся § 38, п. 12, прим.

політико-економічний § 29, п. 2, в
полк § 50, п. 2; полку § 48, п. 2, б
половина § 72, п. 1
положення, положень § 8, п. 2, г
Полозьев § 104, п. 12, а, 1
полоскати, полощу, полощеш § 80,
п. 4
полоти, полб, полють § 80, п. 3,
б, 5; полов, полбла § 8, п. 3, в
полотно — полбген § 55, п. 2
Полтава, Полтави, у Полтаві § 112,
п. 1, 1
полтавець § 38, п. 1, прим. 6
полтавський § 18, п. 1, б
Полтавщина § 18, п. 1, б
полукіпок § 26, п. 1, е
полумисок § 26, п. 1, е
полум'я § 45, II, п. 2
полювати § 24, п. 3
по-людськи § 30, п. 3, а
полянин — поляни § 38, п. 1,
прим. 6
полярний § 86, п. 1, б
помаленьку § 30, п. 1, в
помалу § 30, п. 1, в
поміж § 66, п. 1, б; помиям § 66, п. 3,
б; помиями § 66, п. 5, б; у по-
миях § 66, п. 6
поміж § 31, п. 1, б
поміч § 18, п. 4
помічний § 18, п. 4
помічник § 18, п. 4
по можливості § 30, п. 2, а
Пом'яловський § 104, п. 11
понад § 31, п. 1, б
понадплановий § 21, п. 2
по-нашому § 30, п. 3, а
понеділок — понеділка § 48, п. 1, е
пони § 100, п. 2
по-німецьки § 16, п. 2, а, 1
по-німецькому § 16, п. 2, а, 1
поночі § 30, п. 1, б
пообідній § 67, п. 2, а
поодинці § 30, п. 1, г
пообраний § 20, п. 2, в, прим.
попадя § 20, п. 4, д, прим.
поперед § 31, п. 1, б
поперечний § 67, п. 1, а
поперечношліфувальний § 29, п. 1, е
по-перше § 30, п. 3, б
попідвіконню § 20, п. 4, г
попідтинню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, е
попліч § 30, п. 1, б
по правді § 30, п. 2, а
попурі § 90, п. 5, а, 4
пор.— порівняй, порівняйте § 40
порени § 84, п. 2, прим. 1. в
поріг § 8, п. 2, в; на порозі § 52, п. 3, а

порожній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
поросятко — поросяткові, поросят-
ку § 49, п. 1
пороти § 84, п. 2, прим. 1, в; по-
рбв, порбла § 8, п. 3, в
поротий § 84, п. 2, прим. 1, в
порох § 8, п. 2, в; пороху § 48, п. 2, а
порський § 16, п. 2, а, 1, прим.
порттик — портика § 48, п. 2, в
порт Балаклава § 38, п. 19
Порт-Луї § 112, п. 7
Порто-Алегре § 38, п. 8, прим. 3
Порт-о-Пренс § 38, п. 8, прим. 2
портфель — портфеля § 48, п. 1, в
поруч § 30, п. 1, б
поршень — поршня § 48, п. 1, е
поряд § 30, п. 1, б
по-своєму § 30, п. 3, а
посеред § 31, п. 1, б
посередині § 30, п. 1, б
посередній § 67, п. 2, а
посилання — посилян § 55, п. 2
посилати § 80, п. 3, б, 9
по силі § 30, п. 2, а
посяний § 84, п. 2, а
послідовно миролюбний § 29, п. 1,
г, прим. 1
по совісті § 30, п. 2, а
Посбл Республіки Польща § 38,
п. 3, прим. 3
посохнути, посохнув, посохнула § 80,
п. 9, прим. 2
посбхти, посбх, посбхла § 80, п. 9,
прим. 2
по-соціалдемократичному § 30,
п. 3, а, прим.
постачальник § 22, п. 3
постачально-збутовий § 29, п. 2, б
по сусідству § 30, п. 2, а
по-сусідськи § 30, п. 3, а
по-сусідському § 30, п. 3, а
по суті § 30, п. 2, а
посутній § 67, п. 2, а
Посьет § 109, п. 1, а
потинський § 113, п. 1
потихеньку § 30, п. 1, в
Поті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4,
а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
потік § 8, п. 3, д, 5
потоп § 8, п. 3, д, 7; потбпу § 8, п.
3, д, 5
поточний § 67, п. 1, а
потреба — погрбб § 8, п. 3, д, 3
потребувати § 10, п. 2
по-третє § 30, п. 3, б
по трбє § 30, п. 2, д
погроху § 30, п. 1, а
Потсдамська угода § 38, п. 23

потужний § 23, п. 1
потягти — *потіг, потягла* § 80,
п. 9, прим. 2
по-українськи § 16, п. 2, а, 1; § 30,
п. 3, а
по-українському § 16, п. 2, а, 1;
§ 30, п. 3, а
по-французьки § 16, п. 2, а, 1
по-французькому § 16, п. 2, а, 1
походжати § 80, п. 6, б
по-християнському § 30, п. 3, а
почасти § 30, п. 1, б
початий § 84, п. 2, б
почеп, почепу § 8, п. 3, д, 5
по черзі § 30, п. 2, а
по четверо § 30, п. 2, д
почім § 30, п. 1, д
почому § 30, п. 1, д
почорнили § 84, п. 1, б
почуття § 20, п. 4, а; *почуттів* § 20,
п. 4, а; § 55, п. 1
поштовок — *поштовок* § 48, п. 2, і
по щирості § 30, п. 2, а
пояс — *пояса, поясу* § 48, п. 2, й,
прим.
пояснення § 8, п. 3, г
П-подібний § 25, п. 4, ж
прав § 67, п. 1, в
правда § 2, п. 2, в
Правдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
правобережний § 29, п. 1, б
праворуч § 30, п. 1, е
Прага § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, і;
§ 113, п. 2, а; *Праги, у Празі* § 112,
п. 1, і
прáзький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
прапор § 8, п. 3, д, 7
прапорище § 22, п. 1
працездатний § 25, п. 2, б
прашвник § 22, п. 1
працьовитий § 67, п. 1, а
працюючий § 84, п. 1, а
праця § 44, і, *праці* § 47, А, п. 1, б
прегарний § 21, п. 3
представник § 21, п. 2
презавзятий § 21, п. 3
Президент Академії наук Ук-
раїни § 38, п. 3, прим. 3
президент АН України § 38, п. 3,
прим. 1
Президент Сполучених Штатів
Америки § 38, п. 3
Президент України § 38, п. 3
президія § 38, п. 16
президентський § 21, п. 3
президентство § 21, п. 3
прекрасний § 21, п. 3
прекрасно § 21, п. 3

прем'єр § 92, п. 1, а
прем'єр-міністр § 26, п. 2, 1. б
Прем'єр-міністр Канади § 38, п. 3
премудрий § 21, п. 3
поеосвящений § 21, п. 3
поєпогано § 21, п. 3
препопооний § 21, п. 3
престол § 21, п. 3
Приазов'я § 38, п. 12, прим.
приамудар'їнський § 114, п. 3, в
привережний § 21, п. 3
Прибілкин § 104, п. 6, в, 3
приблизити § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
приборкати § 21, п. 3
прибраний § 21, п. 3
прибудувати § 21, п. 3
прибутток — *прибутку* § 48, п. 2, і
прибуття § 21, п. 3
привабливо § 21, п. 3
Привалов § 104, п. 6, в, 3
Приволяжя § 109, п. 4, б, 5
привселюдно § 30, п. 1, е
привірок § 21, п. 3
пригір'я — *на пригір'ї* § 52, п. 3, б
пригорща — *пригорщ, пригорцю*
§ 20, п. 4, в
приїхати § 4, п. 1
прийдеший § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Почкарпаття § 38, п. 12, прим.
приклад — *прикладу* § 48, п. 2, і
пошкодбонний § 21, п. 3
прикрутити § 21, п. 3
Пошкунськ § 109, п. 4, б, 5
приладдя § 17, п. 5
Прилуки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б;
Поилук, Прилукам § 112, п. 2
прилуцький § 113, п. 2, б
Примор'я § 109, п. 4, б, 5
примула § 86, п. 1, а
поинасжувати § 80, п. 6, б
принадний § 23, п. 1
принегений § 2, п. 1
принести — *приніс* § 85, п. 2
принисши § 85, п. 2
коинц § 38, п. 3, прим. 2
принцип — *принципу* § 48, п. 2, ж
припустити — *припусті, припус-*
ти(о), припустить § 81, п. 1, а
Поип'ять § 108
приводний § 23, п. 1
примля § 54, п. 3; *прислів'їв*
§ 55, п. 1
пристань Ржизів § 38, п. 19
присутний § 67, п. 2, а
притім § 32, п. 1
притому § 32, п. 1
притулок § 21, п. 3
Приуралля § 38, п. 12, прим.

при цьому § 32, п. 2, б
причепити § 10, п. 2
причина § 20, п. 1, в
причинний § 20, п. 1, в
причїм § 32, п. 1
причому § 32, п. 1
Причорномор'я § 38, п. 12, прим.
привидишти § 21, п. 3
Прїшвін § 104, п. 6, в, 3
прищеплювати § 10, п. 2
прїярок § 21, п. 3
прїзвисько § 21, п. 3
прїзвище (парадигма) § 46, II; прїз-
вище § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II,
п. 3; прїзвища § 48, п. 1, I; § 54,
п. 3; прїзвищу § 49, п. 2, а; прїз-
вищем § 51, п. 1; у прїзвищі § 52,
п. 3, б; прїзвиці § 55, п. 2; прїз-
вищам § 56; прїзвищами § 58, п. 1
прїрва § 21, п. 3
прїба — проб § 8, п. 3, д, 3
прївїд — прїводу § 48, п. 2, і
прївїтрати — прївїтри, прївїтри-
м(о), прївїтрїть § 81, п. 1, г
прїводїр, прїводиря § 45, II, п. 2
Програма ДемПУ § 38, п. 23
прогрєс — прогрєсу § 48, п. 2, ж
продажний § 67, п. 1, а
проект § 91, п. 2, прим.
проекція § 91, п. 2, прим.
пробїк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.;
§ 90, п. 5, б
прозаїчний § 23, п. 3
прїдїсвіт § 26, п. 1, г
Прїкїл § 8, п. 2, е, прим.; § 103,
п. 2, прим. 1; Прїкїпа § 8,
п. 2, е, прим.
Прокїп'євськ § 109, п. 8
Прїкопїв § 102, п. 3
Прокїф'єв § 104, п. 11
прокрїстове лїжє § 38, п. 26, в,
прим., б
пролетар, пролетаря § 45, II, п. 2;
пролетарю § 53, п. 2; пролетарї
§ 54, п. 2; § 60; пролетарям § 56;
пролетарямі § 58, п. 1
пролетарїат — пролетарїату § 48,
п. 2, б
променїстий § 23, п. 6
прїмїж § 31, п. 1, б
прїмовєць — прїмовця § 48, п. 1, а
пропагандїст § 18, п. 2, в
пропагандїстський § 18, п. 2, в
прорїк § 8, п. 3, д, 7
прїсити § 18, п. 4, прим. 2
просмолїти — просмолїю § 81, п. 2,
в, прим. 3
проспєкт Дружби нарїдїв § 38, п. 9

прїстити § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
прїстїш, прїстїть § 18, п. 1, г
прїсьба § 18, п. 4, прим. 2
прїтє § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
прїтока Па-де-Калє § 38, п. 8
проф. — профєсор § 40
профєсор § 45, II, п. 1
профкїм Кїївського державного унї-
верситєту § 38, п. 14, а
профспїлка § 25, п. 4, а
профспїлковий § 25, п. 4, а
процєнт — процєнта § 48, п. 1, е
процєс — процєсу § 48, п. 2, ж
прїщати § 10, п. 1; § 18, п. 1, г;
прїщайю, прїщайєш, прїщїю
§ 18, п. 1, г
прїядиво § 22, п. 2
Псалтїр § 38, п. 18, прим. 2
Псел — Псла § 48, п. 1, д
Псков § 112, п. 1, II; Пскова § 48,
п. 1, д; § 112, п. 1, II; Псковїм
§ 51, п. 3, б; § 112, п. 1; II;
у Псковї § 112, п. 1, II
птїство § 18, п. 2, в
птах § 18, п. 2, в
«Пташїне молоко» § 38, п. 25
Пташїнський § 104, п. 7
Пугачїв § 104, п. 3, в
пїжально § 17, п. 4
пїжальцє § 17, п. 4
пустити — пуцїть § 80, п. 8, б, 2
пїтний § 67, п. 2, а
пїхїр, пїхиря § 45, II, п. 2
Пїшкїн § 49, п. 2, б; § 53, п. 4;
§ 104, п. 6; а; Пїшкїну § 49,
п. 2, б
пїшкїнїст § 38, п. 1, прим. 5
Пїшкїно § 109, п. 7, б
пїшкїнськї рукїписи § 38, п. 26,
в, прим., а
Пуца-Водїця § 112, п. 5; § 114,
п. 3, а; Пїци-Водїці, у Пїци-
Водїці § 112, п. 5
пїца-водїцький § 114, п. 3, а
пїщений § 80, п. 6, а
Пхєн'ян § 109, п. 9, а, 1
пшєнїця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшєнїчний § 18, п. 4
пшїонї § 9, п. 1; пшїонї, у пшїонї § 9,
п. 2, б
пшїптр § 92, п. 2, б
Пясєцький § 104, п. 11, прим.
п'ятдєсят (парадигма) § 70, п. 4;
п'ятдєсят § 28, п. 1, а
п'ятдєсятї § 71, п. 1
п'ятєро, п'ятєбх, п'ятєбм § 70 п. 10
П'ятигїрськ § 109, п. 4, б, 4; § 109,
п. 8; § 114, п. 2, б

п'ятий § 71, п. 1
п'ятикутний § 25, п. 3, а, § 67, п. 1, а
п'ятимільбонний § 71, п. 1
п'ятисотий § 71, п. 1
п'ятитисячний § 71, п. 1
П'ятихатки § 114, п. 2, б
п'ятихатківський § 114, п. 2, б
п'ятнадцятий § 28, п. 1, б
п'ятнадцять § 70, п. 3
п'ятсот (парадигма) § 70, п. 5
п'ятсоттридцяти тисячний § 28, п. 1, б
п'ять (парадигма) § 70, п. 2; *п'ять* § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
п'ять других § 72, п. 1
П'ячєнца § 92, п. 1, а

Р

р. — *рік, річка* § 40
Ріва-Руська § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Ріви-Руської, Ріви-Руський* § 112, п. 4, б
ріва-руський § 114, п. 3, а
Ріви § 38, п. 4
рагу § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рада § 38, п. 16
Рада Безпеки § 38, п. 11
рада філологічного факультету § 38, п. 16
радгосп § 25, п. 4, а; *радгоспу* § 48, п. 2, г
Радгосп «Маяк» § 38, п. 15, а, прим.
радгоспний § 25, п. 4, а
радій-радісний § 25, п. 4, б
радітися — радішся § 18, п. 4, прим. 1
Радич § 104, п. 5
Радіщев § 104, п. 6, в, 4
радій § 90, п. 5, а, 2
радіо § 100, п. 2
радіо- й телеапаратура § 26, п. 2, 6
радіокомітет § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
радіофізичний § 29, п. 1, а
радість (парадигма) § 46, III; *радість* § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3; *радісті* § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а, *радістю* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *радісте* § 61, п. 5
радіус § 90, п. 5, а, 2; *радіуса* § 48, п. 1, б, 8
радоці § 66, п. 1, б; *радоцям* § 66, п. 3, а; *радоцями* § 66, п. 5, а
Радчук § 17, п. 6
раз — сто раз (і разів), разів сто § 55, п. 1, прим.
раз у раз § 30, п. 2, б

Раїч § 104, п. 5
райвн § 39, п. 1, б
район § 7, п. 1, а
райрада § 39, п. 1, б
Рамбуїє § 112, п. 7
ранішній § 23, п. 1, § 67, п. 2, б
ранній § 20, п. 1, в, § 23, п. 1, § 23, п. 1, прим; § 67, п. 2, а
ранок § 20, п. 1, в
Рафаель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в, § 100, п. 1, II; *Рафаєля, Рафаєлем* § 100, п. 1, II
рахунок — рахунка, рахунку § 48, п. 2, й, прим.
раціональний § 89, п. 2
реалізм § 89, п. 2, *реалізму* § 48, п. 2, ж
реальний § 89, п. 2
ребро — ребер § 55, п. 2, прим.
ревіти, реву, ревуть § 80, п. 3, б, 9
революціонер § 90, п. 5, а, 2
революція § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Революція 1905 р § 38, п. 22
ревіт § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрес — регресу § 48, п. 2, ж
регулятор § 86, п. 1, б
редька, редьци § 17, п. 3, прим.
реєвакуція § 91, п. 2
реєміграція § 91, п. 2
реєстр § 91, п. 2
режим § 90, п. 5, в, I
Резерфорд § 97
Рейн § 95, п. 1; *Рейну* § 48, п. 2, й
рейс — рейсу § 48, п. 2, ж
Рекорд § 38, п. 5
Рекордистка § 38, п. 4
рєктор § 38, п. 3, прим. 1
реманент — реманенту § 48, п. 2, б
ремесло § 19, п. 3
ремінєць, реминця § 8, п. 3, а, I
ремісник § 19, п. 3
ремонт — ремонту § 48, п. 2, ж; *на ремонті* § 52, п. 3, а
Ренесанс § 38, п. 22
ренєт — ренєту § 48, п. 2, б
ренклод — ренклоду § 48, п. 2, б
Рени § 89, п. 3
рентгєн § 38, п. 1, прим. 5
Реньє § 93, п. 1, а
репетитувати § 24, п. 3
репетувати § 24, п. 3
рєспублка § 90, п. 5, а, 5
Рєспублка Білорусь § 38, п. 12
Рєспублка Болгарія § 38, п. 12
Рєспублка Індія § 38, п. 12
Рєспублка Куба § 38, п. 12

Республіканське виробниче об'єднання «Поліграфкнига» § 38, п. 15, а
Республіка Польща § 38, п. 12
Республіка Румунія § 38, п. 12
реформа § 88
речитатів § 90, п. 5, в, 1
Речиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, І;
Речиці, в Речиці § 112, п. 1, І
речовізм § 22, п. 13
речовий § 23, п. 7
Рейн § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
Ржев § 109, п. 1, б
Рибаків § 104, п. 7
рибалка, рибалці § 16, п. 2, б, прим.
рибалчин § 16, п. 2, б, прим.
рибальство § 16, п. 2, б
Рив'єра § 92, п. 1, а
ривок — ривка § 48, п. 2, ж
Рига § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
ризкий § 113, п. 2, а
Рим § 90, п. 5, в, 4
Рімський-Корсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
риснути § 19, п. 2
ритм — ритму § 48, п. 2, ж
риф § 90, п. 5, в, 1
риштований § 24, п. 1
риштовання § 24, п. 1
риштування § 24, п. 1
риштувати § 24, п. 1
рів § 49, п. 2, б, рову § 48, п. 2, д;
§ 49, п. 2, б
рівень, рівня § 8, п. 3, а, 1
Ріване § 108; § 112, п. 3, Рівного, Рівному § 112, п. 3
рід — роду § 48, п. 1, ж
рідний § 67, п. 1, а
різати — різ, різко, різте § 81, п. 2, б
Різдов § 38, п. 22
різкий § 16, п. 2, а, 1, прим
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окреслений § 29, п. 1, г, прим 1
різьбяр (і різьбар) § 17, п. 3
рій — роєм § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; року § 48, п. 1, е
ріка Москва § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля, рілля, рілля, рілля § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жанейро § 38, п. 8, прим. 2; § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, д
Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
риси § 8, п. 1, а, 7
річ § 44, III

Річард Лёвова Сёрце § 106, п. 1, а;
§ 107, п. 4, а
річка § 22, п. 7
річний § 18, п. 4
робів-робів § 25, п. 4, а
робити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; робить § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; роблять § 16, п. 2, г; робить § 1, п. 1
робитися — робиться § 16, п. 2, г
робинзон § 38, п. 1, прим. 5
робітник (парадигма) § 46, II, робітник § 8, п. 1, б; § 23, п. 7; робітниця § 48, п. 1, а; робітничкові § 49, п. 1; робітником § 51, п. 1; на робітничкові § 52, п. 1, а; на робітничку § 52, п. 1, б, прим.; робітничий § 54, п. 1; § 60; робітників § 55, п. 1; § 57, п. 1; робітникам § 56; робітниками § 58, п. 1; на робітниках § 59; перейти в робітничку § 57, п. 1
робітників — робітничкова, робітничкове § 23, п. 7
робітниця (парадигма) § 46, I; робітниця § 45, I, п. 2; робітничі § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; робітничю § 47, А, п. 3; робітничкою § 47, А, п. 4; на робітничі § 47, А, п. 5; робітнице § 47, А, п. 6, б; робітниць § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; робітничцям § 47, Б, п. 3, б; робітницями § 47, Б, п. 5, б; робітничі § 47, Б, п. 7
роблячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
роблячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робота § 8, п. 1, б
Рогачово § 109, п. 2, в
родина — родини § 47, А, п. 1, а
родовід — родоводу § 48, п. 2, і
Родос — Родосу § 48, п. 2, й
Рожиченський район § 38, п. 12
розгін § 8, п. 3, д, 5
розгніждження § 80, п. 6, в
розграфлений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3;
роздоріжжю § 49, п. 2, а; роздоріжжям § 51, п. 2; § 56; на роздоріжжі § 52, п. 3, б; роздоріжж § 55, п. 2; роздоріжжями § 58, п. 1; на роздоріжжях § 59
роззброїти § 20, п. 1, а
роззява § 20, п. 1, а
розграш § 90, п. 5, б
роздірати, роздёр § 8, п. 2, а
розказувати — розказуй § 81, п. 2, в, прим. 3

рбзкіш § 20, п. 4, в; § 44, III; *рбзкішишо* § 20, п. 4, в
розкушувати § 80, п. 6, б
розмай — *розмаю* § 53, п. 2
розм'якшити § 6, п. 1, прим.
розповідати, розповідай § 81, п. 2, в, прим. 1
розповіді § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розрів-трава § 26, п. 2, 4
розростися — *розрісся* § 20, п. 1, г
розсіювати § 24, п. 1
розтягнути § 21, п. 2
розтяг-стиснення § 26, п. 2, 1, а
розум § 1, п. 1; *розумові* § 49, п. 1
розумний § 1, п. 1
розхитати § 21, п. 2
розходження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
рбзчин § 21, п. 2
роз'юшити § 6, п. 3
роз'яснити § 6, п. 3
роман — *роману* § 48, п. 2, з
Романішин (парадигма) § 102, п. 3;
Романішин § 53, п. 4
ромб — *ромба* § 48, п. 1, ж
Ромні, Ромен, Ромнам § 112, п. 2
Ромоданівський шлях § 38, п. 9
ропá § 1, п. 2
Російська Федерація § 38, п. 12, прим.
російський § 109, п. 6
Росія § 109, п. 6
росіянка § 38, п. 1, прим. 6
Росіні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
рості § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; *росла* § 8, п. 1, а, 7
Ростов-на-Дону § 112, п. 6; § 114, п. 3, д; *Ростова-на-Дону, у Ростові-на-Дону* § 112, п. 6
ростовський-на-Дону § 114, п. 3, д
Рось § 108
рот, рота § 8, п. 2, а, прим. 1
Рощино § 109, п. 7, б
рояль § 90, п. 4
рр. — *роки* § 40
Ртицево § 109, п. 4, б, 6
Рудольштадт § 114, п. 2, д
рудольштадтський § 114, п. 2, д
Руж'є § 92, п. 1, а
руїна § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука, руці § 47, А, п. 5, прим.
рукáв — *рукаві, рукава* § 54, п. 3
рукопис — *рукопису* § 48, п. 2, і
рулон § 93, п. 1, в
рум'яний § 6, п. 1
Рум'янцев § 104, п. 11

русáлка § 38, п. 2, а, прим. 1
русин — *русини* § 54, п. 1, прим.
Руссб § 89, п. 3
«Руська правда» § 38, п. 18
рух — *руху* § 48, п. 2, ж
ручай — *ручаю* § 48, п. 2, д
рученька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
рушити — *руш, рúшмо, рúште* § 81, п. 2, б
рушнік § 18, п. 4
рушніця § 18, п. 4
Рюдберг § 92, п. 2, б
рюкзак § 92, п. 2, б
Рюмін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябий § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязань § 109, п. 8, прим.

С

с. — *село, сторінка* § 40
Сава § 22, п. 10; § 45, 1, п. 1
Савич § 22, п. 10
Савівна § 22, п. 10
Савович § 22, п. 10
Савойя § 90, п. 4
сад — *саду* § 48, п. 2, б
саджати § 80, п. 6, б
Садубль § 86, п. 1, б
сакво́ж § 90, п. 4
сакля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Саласьєв § 104, п. 12, а, 1
Салоніки, Салонік, Салонікам § 112, п. 2
сам, самі, самі § 78, прим. 1
самá самотою § 25, п. 4, б, прим.
самий § 78, прим. 1
самий § 78, прим. 1
самтний § 67, п. 2, а
самобутній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчитель § 25, п. 2, а
самотній § 67, п. 2, а
самохід § 8, п. 3, д, б; § 26, п. 1, а
самохідний § 8, п. 3, д, б; § 29, п. 1, а
самохіть § 30, п. 1, е
са́ни § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *саней* § 66, п. 2, а; *са́ням* § 66, п. 3, а, *саньмі* (й *саня́ми*) § 66, п. 5, в
Санкт-Галлен § 114, п. 3, г
Сан-Мартін § 106, п. 1 г, прим. 1
Сан-Сальвадор § 114, п. 3, г
Санта-Клара § 114, п. 3, г
Сант-Яго § 112, п. 7; § 112, п. 3, г
Сан-Франціско § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 3, г
сан-франціський § 114, п. 3, г
Сапун-гора § 27, п. 1

сарай — сараю § 48, п. 2, в
Сардинія § 90, п. 5, в, 5
Сатурн § 38, п. 6
Сахалін — Сахаліну § 48, п. 2, й
Сахо-сквер § 114, п. 3, г
саяни § 38, п. 10
сваллява § 38, п. 10
свѣтѣський § 113, п. 2
Свѣтове § 113, п. 2
свѣха § 23, п. 4, прим.
свѣшин § 23, п. 4, прим.
свекруха § 23, п. 4; § 44, II, б
свекрушин § 23, п. 4
сверкушисько § 44, II, б
свердливо-довбальний § 29, п. 2, б
Свенцицький § 104, п. 8, б
свиноматка § 25, п. 2, б
свинопас § 25, п. 2, б
свиня § 20, п. 4, д, прим.: свиней § 47,
Б, п. 2, б; свиньмі (і свиньми)
§ 47, Б, п. 5, в; годувати свиней
(і свині) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свистати, свйцу, свйцеш § 80, п. 4
свйжий § 67, п. 1, а
свйжисинький § 16, п. 2, а, 2
свйжисть § 22, п. 4; свйжості § 9,
п. 2, а
свйжозрубаний § 29, п. 1, г
свй § 75
Свйр, Свйрі, Свйр'ю, на Свйрі § 112,
п. 1, III
свйт § 17, п. 3, свйту § 48, п. 2, д
свйтловолокування § 26, п. 1, е
свйтогляд — свйтогляду § 48, п. 2, ж
Свйтозар, Свйтозара § 103, п. 2,
прим. 2
Свйтязь § 112, п. 1, II; Свйтязю § 48,
п. 2, й; § 112, п. 1, II; Свйтязем,
на Свйтязи § 112, п. 1, II
свобода — свобод § 47, Б, п. 2, а
Свобнтек § 104, п. 8, б
Свйдек § 104, п. 9
свйг-вечір § 26, п. 2, 1, а
Свйятий Дух § 38, п. 18, прим. 2
свйтковий § 23, п. 7
свйто § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3;
свйту § 49, п. 2, а
Свйто перемоги § 38, п. 22
Свйтошин — Свйтошина § 48, п. 1,
г; Свйтошином § 51, п. 3, б
свйщенний § 20, п. 2, в
с. г — сльське господарство § 25,
п. 4, з
с.-г. — сльсьководничий § 25,
п. 4, з
с.-д. — соціал-демократ, соціал-де-
мократичний § 25, п. 4, з

себе (парадигма) § 74; на себе § 78,
прим. 2
себго § 32, п. 1
Севастополь § 108, прим.; § 114,
п. 2, д
севастопольський § 114, п. 2, д
Севілья § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
сегмент — сегмента § 48, п. 1, ж
Седан § 38, п. 8, прим. 4
Седлачек § 104, п. 1
сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим.
Сейм — Сейму § 48, п. 2, й
секоба § 90, п. 4
секретар (парадигма) § 46, II; сек-
ретар § 17, п. 1; § 38, п. 3,
прим. 1; § 45, II, п. 2; секретаря
§ 45, II, п. 2; секретареві § 49,
п. 1; секретарем § 51, п. 1; сек-
ретарі § 54, п. 2
сектор — сектора § 48, п. 1, ж
сел., селян., селянск. — селянський
§ 40
сѣлезень § 2, п. 2, а
селище — селища § 57, п. 2; у сѣли-
щах § 59
селю § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45,
II, п. 1; § 50, п. 2; селю § 48, п. 1,
1; селю § 49, п. 2, а; селю § 51,
п. 1; на селі § 52, п. 3, б; по селю,
по селі § 52, п. 3, б, прим.; сѣла
§ 60; сіл § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2;
сѣлам § 56; сѣлами § 58, п. 1,
селянин — селяни § 54, п. 1, прим.;
селян § 55, п. 1, прим.
селянство § 17, п. 2
селянський § 17, п. 2
семафор § 45, II, п. 1
Семенов § 104, п. 3, б
семеро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
семестр § 96
семигирський § 114, п. 2, б
Семигори § 114, п. 2, б
семимильний § 25, п. 3, а
Семипалатинск § 109, п. 4, б, 4
Семипілки § 114, п. 2, б
семипілковський § 114, п. 2, б
семиразовий § 29, п. 1, е
Семирична війна § 38, п. 22
семиричний § 67, п. 1, а
Семьоркін § 104, п. 3, б
сенат § 38, п. 13, прим.
сенбернар § 38, п. 10
Сен-Готард § 114, п. 3, г
Сен-Уаз § 33, п. 3, прим. 2; § 114,
п. 3, д
Сенкевич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сен-Симон § 106, п. 1, г, прим. 1

Сент-Луїс § 114, п. 3, г
Сераковський § 104, п. 1
Сергеев-Цемський § 38, п. 1
Сергіївна § 22, п. 10
Сергій (парадигма) § 103, п. 2; Сер-
гєві § 49, п. 1
сєрдєнько § 22, п. 8
сєрдєчний § 18, п. 4
сєрдєшний § 18, п. 4
сєред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сєредні вікі § 38, п. 22, прим. 1
сєредний § 67, п. 2, а
сєредньовіччя § 25, п. 1; § 38, п. 22,
прим. 1
Сєредня школа № 2 § 38, п. 15, а,
прим.
сєрйозний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а,
2; § 92, п. 2, а
сєрце § 18, п. 4; сєрию, сєрцєві § 49,
п. 2, а; сєрць (і сєрдєць) § 16, п. 2,
в; § 55, п. 2
сєся § 38, п. 16
сєсія Хмельницької міськради § 38,
п. 16
сєстра — сєстри § 47, А, п. 1, б,
прим.; сєстро § 47, А, п. 6, а; сєст-
ри § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибір § 109, п. 4, б, 8; Сибіру § 48,
п. 2, й
сивдєський § 113, п. 2, в
Сиваш § 113, п. 2, в
Сивий § 38, п. 4
Сидір § 103, п. 2, прим. 1
сидіти, сиджү § 80, п. 3, а; сидять
§ 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидячі § 85, п. 1
сїзний § 67, п. 1, а
Сїзрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III;
Сїзрані, Сїзранню, у Сїзрані
§ 112, п. 1, III
Сїттивкар § 109, п. 5
сїла-силєнна § 25, п. 4, б
силєнний § 20, п. 2, а
сїлософантєжувач § 26, п. 1, а
сїлуєт § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Сїмбїрськ § 109, п. 4, б, 8
сїментїлка § 38, п. 10
Сїмонєнко, Сїмонєнка, Сїмонєн-
кові (Сїмонєнку) § 102, п. 1
Сїмонєнко Василь Андрїйович —
Сїмонєнкові Василю Андрїйовичу
§ 49, п. 1, прим.
сїмпозїум § 38, п. 16
сїни — сїну § 53, п. 1
Сїн Божий § 38, п. 18, прим. 2
сїний, сїня, сїне (парадигма) § 68;
сїній § 67, п. 2, в

сїніти, сїню, сїніють § 80, п. 3, б,
2
сїніший § 69, п. 1, а
сїнок — сїнку § 53, п. 1
сїнтаксис — сїнтаксису § 48, п. 1,
ж
сїнтез — сїнтезу § 48, п. 2, з
сїнус — сїнуса § 48, п. 1, ж
сїньообкїцї § 25, п. 1
сїньо-сїньс § 25, п. 4, а
сїнюватий § 23, п. 8
сїпати — сїп, сїпмо, сїпте § 81,
п. 2, б
сїр § 45, II, п. 1; сїру § 48, п. 2, а
Сїракузи § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сїрахїзький § 113, п. 2, а
Сїрдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114,
п. 3, в
Сїрїя § 90, п. 5, в, 5
сїровїнний § 29, п. 2, б
сїротї § 44, I; § 45, I, п. 1
сїстема § 90, п. 5, в, 1
сїтцєвий § 23, п. 7
Сїцилія § 90, п. 5, в, 5
Сїчївка § 109, п. 2, в
сївбї § 45, I, п. 1
Сїверськодонєцьк § 108
Сїдней § 90, п. 5, а, 3
сїк — у сїку § 52, п. 2, б
сїль § 20, п. 4, в; § 44, III; сїллю § 17,
п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сїльський § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сїльськогогосподарський § 29, п. 1, б
сїм (парадигма) § 70, п. 2; сїм, сємі
§ 8, п. 1, а, 1
сїмдєсят § 70, п. 4
сїмдєсятїй § 71, п. 1
сїмдєсятїрїччя § 25, п. 4, б
сїмнїдцятє § 70, п. 3
сїмсот § 70, п. 5
750-рїччя § 26, п. 1, д, прим.
Сїмферополь § 108, прим.; § 109,
п. 9, а, 3
сїм'я § 45, II, п. 2
сїм'я § 45, I, п. 2; сїм'ї § 47, А, п. 1,
б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А,
п. 2; сїм'ю § 47, А, п. 3; сїм'єю § 47,
А, п. 4; у сїм'ї § 47, А, п. 5; сїм'є
§ 47, А, п. 6, б; сїм'ї § 47, А, п. 1,
б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б,
п. 4, б; сїм'їй § 47, Б, п. 2, б; сї-
м'ям § 47, Б, п. 3, б; сїм'ями § 47,
Б, п. 5, б; у сїм'ях § 47, Б, п. 6
сїнєшїний § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сїни § 66, п. 1, а; сїнєй § 66, п. 2, а;
сїням § 66, п. 3, а; сїньми § 66,
п. 5, в
Сїннє § 109, п. 1, в

сірий § 67, п. 1, а
Сірий мис § 109, п. 1, в
Сірко § 38, п. 4
сіро-голубий § 29, п. 2, е
сісти — сядь, сядьмо, сядьте § 81,
п. 2, в
сіять, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
казаний § 20, п. 2, в, прим.
казати § 21, п. 1
скакати § 10, п. 1
Скандинавія § 90, п. 5, в, 5
Скандинавський півострів § 114, п. 1,
б
Скиталець § 104, п. 12, б
скільки § 79, прим.
скільки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
склад § 21, п. 1; склади § 48, п. 1, ж
скляр, склярі § 45, II, п. 3
сконструйований § 24, п. 3
сконструювати § 24, п. 3
скопійований § 84, п. 2, а
скоротити § 21, п. 1
Скорихід § 106, п. 2, в
скочити § 10, п. 1
скраю § 30, п. 1, б
скрипалів — скрипалёва, скрипалё-
ве § 23, п. 7
скрипаль § 22, п. 4; § 23, п. 7
скуповуваний § 24, п. 2
скуповування § 24, п. 2
скуповувати § 24, п. 2
слабнути § 80, п. 9, прим. 2
Славутці § 38, п. 12, прим.
слати, стелю, стелють § 80, п. 3, б, 9
слати, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
сливце § 8, п. 3, а, 3
слід § 17, п. 3
сліпий § 67, п. 1, а
сліпоглухонімий § 29, п. 1, д
Слобожанщина § 38, п. 12, прим.
словак § 113, п. 2, б
словацький § 113, п. 2, б
словечко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
словник § 8, п. 3, д, 7
«Слово» § 38, п. 18
слово § 8, п. 1, а, 2; у слові § 52, п. 3,
б; слив § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
«Слово о полку Ігоревім» § 38, п. 18
службовий § 23, п. 7
слухач § 45, II, п. 3; слухачу § 53,
п. 1; слухачем § 51, п. 1; слухачі
§ 54, п. 2; слухачам § 56
сльоза — слізьми (і сльозами) § 47,
Б, п. 5, в
см — сачиметр § 40
смерть, смерті § 8, п. 2, б; смерте
§ 61, п. 5
Смирнов § 104, п. 6, в, 2

сміттєзбірник § 25, п. 2, в
сміх § 17, п. 3
сміятися — смійся, смієшся, смі-
ється § 80, п. 6, в, прим. 3
смірді § 8, п. 2, в
смуток, смутку § 8, п. 2, а
СНД § 39, п. 2
сніг § 17, п. 3; на снігу § 52, п. 2, б
Сніговий кальвель § 38, п. 5
снігур, снігурі § 45, II, п. 1
Снижинка § 38, п. 4
сніп § 17, п. 3
Соболь § 104, п. 12, а, 3
сокіра § 1, п. 1
сокіл — соколе § 53, п. 3
соколівко § 16, п. 2, а, 2
солдат § 1, п. 2; солдати § 55, п. 1
солигалицький § 113, п. 2, б
Солигалич § 113, п. 2, б
соло § 86, п. 1, а
соловей — солов'єві § 49, п. 1; соло-
в'єм § 51, п. 1; солов'ї § 54, п. 2;
солов'їв § 55, п. 1
солов'їний § 23, п. 5
Соловійов § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а;
§ 104, п. 11
Соловійово § 109, п. 2, а
солід § 8, п. 2, в
солідий § 69, п. 1, а
Соломія (парадигма) § 103, п. 1; Со-
ломіє § 47, А, п. 6, б
Солеха, Солосі § 103, п. 1, прим. 1
Соль-Ілєцьк § 114, п. 3, г
соль-ілєцький § 114, п. 3, г
Сомалі § 90, п. 5, а, 3
Сомкова Долина § 114, п. 1, а
сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; сну § 8,
п. 2, а
сонце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2;
сонцю § 49, п. 2, а
сонячний § 18, п. 4
соняшник § 18, п. 4
сорок, сорока § 70, п. 7
сорока — сорок § 8, п. 3, д, 2
Сорокадуби § 114, п. 2, б
сорокадубівський § 114, п. 2, б
сороковий § 71, п. 1
сорт — сорту § 48, п. 2, ж
сосна, сосон (і сосен) § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
Сосницька сотня § 38, п. 12
сотий § 71, п. 1
сотня, сотень § 8, п. 2, а
Софійн § 23, п. 4
Софійський собор § 38, п. 21
Софія § 23, п. 4
соціал-демократичний § 29, п. 2, а

Соціалістична Республіка В'єтнам § 38, п. 12

соціологія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2

соцстрах § 25, п. 4, а

соцстрахівський § 25, п. 4, а

сочинський § 113, п. 1

Сочи § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1

союз § 1, п. 1

спалахнути § 21, п. 1

Спасьівка § 38, п. 22

Спас-Клепики § 114, п. 3, г

спати § 80, п. 3; сплять § 85, п. 1

спатися — спіється § 18, п. 4, прим. 1

спекти — спік § 85, п. 2

спереду § 30, п. 1, б

спершу § 30, п. 1, г

спеціаліст § 22, п. 13

спечений § 20, п. 2, в, прим.

спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; спірту § 48, п. 2, а

спиртівка § 22, п. 11

Співдружність Незалежних Держав § 38, п. 11

спідлоба § 30, п. 1, е

спідній § 67, п. 2, а

спішки § 85, п. 2

спілка, спілці § 16, п. 2, б, прим.

спільнотський § 16, п. 2, б, прим.

спільник § 16, п. 2, б

сплячий § 85, п. 1

сповна § 30, п. 1, в

Сполучені Штати Америки § 38, п. 12

спорт — спорту § 48, п. 2, ж

спортивне товариство «Трудові резерви» § 38, п. 15, а

спосіб — способу § 48, п. 1, ж, § 48, п. 2, ж

спостерегти § 10, п. 2

спостерігати § 10, п. 2

спочатку § 30, п. 1, б

справедливий § 2, п. 2, в

справжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сприйняття — сприйнять § 55, п. 2

српьяння § 22, п. 5

сприяти § 22, п. 5

спросоння § 20, п. 4, г

спроста § 30, п. 1, в

спрощення § 80, п. 6, в

сп'яну § 30, п. 1, в

ссавиці § 20, п. 3

ссети § 20, п. 3

ст.—станція, сторіччя § 40

ставати, стая § 80, п. 3, б, 4, прим.

ставити — став, ставмо, ставте § 81, п. 2, б

ставок — ставка § 48, п. 2, д

ставши § 85, п. 2

стадіон «Динамо» § 38, п. 15, а

стайня — стаєнь § 9, п. 1; § 16, п. 2, в

стакіто § 89, п. 1

сталевар (парадигма) § 46 II

сталь — сталі § 61, п. 1

Стальова Воля § 109, п. 7, г

Становий (хребет) § 109, п. 7, а

становище § 22, п. 9; у становищі § 52, п. 3, б

станція метро «Контактівська площа» § 38, п. 19

станція Фастів-Перший § 38, п. 19

Станюкович § 104, п. 6, в, 4

старанний § 20, п. 2, б

старанність § 20, п. 2, в

старанно § 20, п. 2, в

Старі Планина § 114, п. 1, а

Стародубський полк § 38, п. 12

староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б

Старокосянтинів § 114, п. 2, а

староста § 45, 1, п. 1; старості (і старости — з іншим значенням)

§ 47, Б, п. 1; старостів (і старост — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, в

старший § 67, п. 1, а

стати § 10, п. 1; став § 85, п. 2;

стань § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в;

станьмо § 81, п. 2, в; станьте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в

стаття § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; статті § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2;

§ 47, А, п. 3; статтю § 47, А, п. 4; у статті § 47, А, п. 5; статей § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б, статтям § 47, Б, п. 3, б;

статтями § 47, Б, п. 5, б; у статтях § 47, Б, п. 6

ствєрдити § 21, п. 1

створений § 84, п. 2, а

стеліти § 80, п. 3, б, 9

стєп — стєну; у стєну § 52, п. 2, б; стєнів § 55, п. 1

Степан — Степанє § 53, п. 3

Степанов § 104, п. 1

Степан Тігряча Смерть § 106, п. 1, а

Степанчук § 17, п. 6

стерєгті § 8, п. 3, в; стерєгє § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1; стерєгєлє, стерєгєлє § 8, п. 3, в

стерєгтіся — стерєгєся § 80, п. 9, прим. 2

стерігши § 8, п. 3, в
Стеф'юк § 6, п. 1
стид — *стїду* § 48, п. 2, ж
стиль § 50, п. 2; *стилю* § 48, п. 2, з
стильовий § 23, п. 7
стїмул § 90, п. 5, в, 1
стирати, стер, зітри § 10, п. 2
стижок, стижка § 8, п. 3, а, 1
стїл § 50, п. 2; *столд* (й *столу*) § 48, п. 1, в
стїлєць, стїльця § 8, п. 3, а, 1
стїльки § 79, прим.
стїльки-то § 33, А, п. 3, а
стїн. календар (стїнний календар) § 40
сто, ста § 70, п. 7
стовбоватий § 23, п. 8
стобвур § 45, II, п. 1
стовп — *на стовпі* § 52, п. 3, а
стогін — *стогону* § 48, п. 2, ж
стодвадцятип'ятирічний § 29, п. 1, е
125-річний § 29, п. 1, е
«Стоїть гора високая» § 38, п. 18
Стоїч § 104, п. 5
Столаць § 109, п. 9, б
Столетов § 104, п. 2, г
«Столичне» § 38, п. 25
столляр § 45, II, п. 1
столлярно-механічний § 29, п. 2, б
стоп-кран § 26, п. 2, 1, а
стоп'ятдесятиріччя § 26, п. 1, д
сторінка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; *сторінці* § 17, п. 3, прим.
сторіччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, д;
сторіччю, у сторіччі § 20, п. 4, а;
сторіч § 20, п. 4, а
сторож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; *стóроже* § 53, п. 3
стóрожів — *стóрожева, стóрожеве* § 23, п. 7
сторонд. *сторін* § 8, п. 3, б, 1
сторонний § 67, п. 2, а
стóртинг § 38, п. 13, прим.
Стохід § 108
стояти § 8, п. 1, а, 6; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; *стїй* § 8, п. 1, а, 6; § 81, п. 2, а; *стїмо, стїйте* § 81, п. 2, а
стравохїд § 8, п. 3, д, б
страшком § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
Страсбург § 113, п. 2, а
страсбургський § 113, п. 2, а
страх — *страху* § 48, п. 2, е
Страхоліся § 114, п. 2, г
страхоліський § 114, п. 2, г
страшений § 23, п. 2
стремено — *стремєна* § 54, п. 3
стрибок — *стрибка* § 48, п. 2, ж

Стрийський парк § 38, п. 9
стріміти § 2, п. 3, а
стрімувати § 2, п. 3, б
Стрила § 38, п. 4
стрімголов § 30, п. 1, е
стручок § 22, п. 12
ст.-сл. — *старослов'янський* § 25, п. 4, з
студент § 8, п. 2, е; § 18, п. 2, в
студента § 48, п. 1, а
студентство § 18, п. 2, в
студентський § 18, п. 2, в
стукнути — *стукну* § 80, п. 8, б, 2;
стукни, стукнім(о), стукніть § 81, п. 1, в
стусан — *стусанд* § 48, п. 2, ж
субота — *субот* § 8, п. 3, д, 3
суботний § 23, п. 1
сувенір § 45, II, п. 1
сувій — *сувою* § 48, п. 2, і
суддй § 20, п. 4, б; § 45, 1, п. 2; *судді,*
суддю § 20, п. 4, б; *судді* § 47, Б, п. 1; *суддів* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в
Суджонб Хадіног § 38, п. 1, прим. 3
Суец § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
суецький § 113, п. 2, б
суз'яр *Великого Пса* § 38, п. 6, прим. 1
сукно — *сїкон* § 55, п. 2, прим.
сукня, суконь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
сума § 89, п. 1
Сунь Ятсен § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, д
сусїдній § 67, п. 2, а
суспїльно-корїсний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспїльно-необхїдний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспїльно-полїтичний § 29, п. 2, б
суттєвий § 23, п. 7
суть § 16, п. 1, а
Сухий Яр § 38, п. 9
суходіл — *суходолу* § 48, п. 2, і
Сухумї § 109, п. 4, а, 1
сушняк — *сушнякї* § 48, п. 2, б
сформульований § 84, п. 2, а
сфотографувати § 21, п. 1
схил § 21, п. 1
схід § 38, п. 7
Схід — *Далекий Схід, Схід прокї-нувся* § 38, п. 7
схїдний § 67, п. 1, а
Схїдноєвропейська рівнина § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
Схїдноказахстанська область § 114, п. 2, а, прим.

Східнокитайське море § 114, п. 2, а, прим.

східнослов'янський § 29, п. 1, б

схід сонця § 38, п. 6, прим. 2

сходи § 66, п. 1, а; *сходів* § 66, п. 2, б;

сходам § 66, п. 3, а; *сходами* § 66, п. 5, а

схопіти § 10, п. 1

Сьєрра-Леоне § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1

сьогодні § 7, п. 2; § 17, п. 3

сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б

сьомий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1

7-й § 28, п. 2, а

7-А § 25, п. 4, е

Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2

сюжет — сюжету § 48, п. 2, з

сюрреалізм § 89, п. 2

сяк-так § 30, п. 3, г

Сян § 108

Сятківський § 104, п. 9

Т

т.— товариш, том § 40

табель § 86, п. 1, б

«Таврія» § 38, п. 25

Тадей § 88

таджік § 113, п. 2, б

таджикський § 113, п. 2, б

Тамсибасов § 104, п. 6, в, 1

та й § 32, п. 2, б

таким чином § 30, п. 2, в

так-от § 33, А, п. 3, а

таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2

так-таки § 33, А, п. 3, а

так-то § 30, п. 3, в

так що § 32, п. 2, б

талановитий § 23, п. 8

талійський § 113, п. 2, в

Тамбов § 113, п. 2

тамбовський § 113, п. 2

танець — танцю § 48, п. 2, и

танок — танку § 48, п. 2, и

танцювати § 17, п. 3

Тао Юаньмін § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, д

Тассо § 100, п. 2

татарин — татари § 54, п. 1, прим.;

татар § 55, п. 1, прим.

Татіщев § 104, п. 6, в, 4

тата § 54, п. 3; *тату* § 53, п. 1;

тата § 54, п. 1; § 54, п. 3; *татів*

(*тат*) § 55, п. 1

татуньо § 44, II, а

Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в

тбіліський § 113, п. 2, в

твердження, твердження § 8, п. 2, г

Твердохлёбов § 104, п. 2, г

твій § 75; твоє § 5, п. 1, твої § 4, п. 1

т-во (товариство) § 26, п. 2, 5

творення, творень § 8, п. 2, г

творець, творця § 8, п. 3, д, 1

творчо § 9, п. 2, г, прим

театр § 88; § 91, п. 1; § 96

теїн § 90, п. 5, б

текст — тексту § 48, п. 2, б

текстіль § 90, п. 5, в, 1

телеграф § 86, п. 2

Тельман § 86, п. 1, б

теля, теляти § 44, IV, а; телята

§ 65, п. 1; телят § 65, п. 2; теля-

там § 65, п. 3

телятко — теляткові, телятку § 49,

п. 1; на теляткові § 52, п. 1, б;

на телятку § 52, п. 1, б, прим

телячий § 67, п. 1, а

темно-зелений § 29, п. 2, е

темної ночі § 30, п. 2, в

темнуватий § 23, п. 8

темп § 45, II, п. 1; у темпі § 52, п. 3, а

тєніс — тєнісу § 48, п. 2, и

Теодор § 88

теорія § 88

тепер § 17, п. 1

теперішній § 67, п. 2, б

тепловоз § 8, п. 3, д, б; § 26, п. 1, а

Теплого Олексі § 38, п. 22

тепло- й гідроелектростанції § 26, п. 2, б

теплообмінний § 29, п. 1, а

Терек § 109, п. 1

Терень (парадигма) § 103, п. 2

терміи — терміна, термину § 48, п. 2, й, прим.

термогіродинаміка § 26, п. 1, е

термометр § 96

Тернопіль § 108, прим.; § 112, п. 1,

II; Тернополя § 48, п. 1, г; § 112,

п. 1, II; Тернополем, у Тернополі

§ 112, п. 1, II

тероризм § 22, п. 13

тершити — терпіть § 83, прим. 1

терти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б,

9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а;

тру, тругь § 80, п. 3, б, 7; § 80,

п. 3, б, 9, прим.; три § 80, п. 3,

б, 9, прим.

тєртий § 84, п. 2, прим. 1, а

Теруель § 86, п. 1, б; § 91, п. 1;

§ 112, п. 1, II; Теруелм, Теруе-

лем, у Теруелі § 112, п. 1, II

тєсати § 10, п. 2

тєсляр § 45, II, п. 3; тєслярб § 45,

II, п. 3; § 48, п. 1, а; *тесляре* § 53, п. 3; *тесляри* § 54, п. 2
Тетерів § 108; § 113, п. 2; *Тетерева* § 48, п. 1, д
тетерівський § 113, п. 2
течія Гольфстрім § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до тебе* § 78, прим. 2
Тибет § 90, п. 5, в, 5
тигр — на *тигри* § 52, п. 1, б, прим.
тиждень § 19, п. 1; *тижня* § 19, п. 1; § 48, п. 1, е
тижнівий § 19, п. 1
Тимірязев § 104, п. 2, в
Тиміш (парадигма) § 103, п. 2; *Тиміш* § 103; п. 2, прим. 1
Тимофеев § 104, п. б, в, 2
тим разом § 30, п. 2, в
тим-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасовий уряд § 38, п. 13,
тимчасово § 30, п. 1, е
тим часом § 30, п. 2, в
тимчасом як § 32, п. 2, б
тин — *тину* § 48, п. 2, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тирасполь § 103, прим.
Тіса § 108
тисяча § 70, п. 11
тисяча дев'ятоб вісімдесят восьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
тисяча дев'ятоб дев'яносто перший — *тисяча дев'ятоб дев'яносто першого* § 71, п. 2
тисяча дев'ятоб тридцять дев'яний — *у тисяча дев'ятоб тридцять дев'ятому* § 71, п. 2
тисяча п'ятоб тридцять вісім § 28, п. 1, б, прим. 1
тисячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Титов § 104, п. 6, в, 2
тиф — *тифу* § 48, п. 2, ж
Тихвин § 109, п. 4, б, 3
тихий-тихесенький § 25, п. 4, б
Тихоміров § 104, п. 6, в, 2
Тихорецьк § 109, п. 4, б, 3
тихо-тихо § 25, п. 4, а
Тиціан § 104, п. 6, в, 1
Тичинин — *Тичинине слово* § 38, п. 26, а
тиша § 45, I, п. 3; *тиші* § 47, А, п. 1, б, § 47, А, п. 2, *тишу* § 47, А, п. 3, *тишею* § 47, А, п. 4; *у тиші* § 47, А, п. 5
тішком-нишком § 25, п. 4, б
тільки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а

тільки що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«*Тіні забутих предків*» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь* § 20, п. 4, в; § 44, III; *тіні* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у тіні* § 61, п. 4; *тіней* § 62, п. 2; *тіням* § 62, п. 3; *у тінях* § 62, п. 5
тітка § 23, п. 4
Тіто, Тіта § 100, п. 2, прим.
тітуса — *тітусю* § 47, А, п. 6, в
тітчик § 23, п. 4
ткацтво § 18, п. 2, а
ткацький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — *товариш* § 40
товар § 1, п. 2; *товару* § 48, п. 2, б
товариство § 18, п. 2, в
Товариство об'єднаних українських канадців § 38, п. 14, в
товариський § 18, п. 2, в
товариш (парадигма) § 46, II; *товариш* § 18, п. 2, в; § 28, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *товаришеві* § 49, п. 1; *на товаришеві* § 52, п. 1, а; *товаришу* § 53, п. 1; *товариші* § 54, п. 2; § 60; *товаришів* § 55, п. 1; *товаришам* § 56; *товаришами* § 58, п. 1
товаришив — *товаришева, товаришеве* § 23, п. 7
товариш Віталій — *товаришу Віталію* § 53, п. 4, прим. 2
товаришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста Могила § 38, п. 8, прим. 1
тогочинний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від того* § 78, прим. 2; *на тому* § 78, прим. 2
Той, що греблі рве § 38, п. 2, б
токай § 38, п. 10
Токмак, Токмака, у Токмаці (*у Токмаку*) § 112, п. 1, II
Толедо § 86, п. 2
толк — *толку* § 48, п. 2, ж
Толстой § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *тому* § 48, п. 2, б
Томашув-Мазовецький § 109, п. 7, д
тому-то § 32, п. 3
тому що § 32, п. 2, б
тонна § 89, п. 1
тонно-кілометр § 26, п. 2, 1, в
тонший § 17, п. 2
тонюсінкий § 16, п. 2, а, 2
Томлінг § 99
топленька § 22, п. 8

тополя — тополь § 8, п. 3, д, 3
тополька § 8, п. 3, д, 3
торг, торго § 8, п. 2, б; на торзі, на
торгу § 52, п. 3, а, прим.
торгівець, торгівця § 8, п. 3, а, 1
торгпред § 8, п. 2, д
торгшиний § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
Торрічеллі § 89, п. 3
торф'яний § 6, п. 1, прим.; § 92,
п. 1, а
тобожний § 67, п. 1, а
Т-подібний § 25, п. 4, ж
трава звіробій § 27, п. 1
травень, трівня § 8, п. 2, а
траєкторія § 91, п. 2, прим.
трактор — трактора § 48, п. 1, є;
тракторі § 57, п. 2; тракторам
§ 56; тракторами § 58, п. 1
траїти — траїт § 16, п. 2, г; § 81,
п. 2, -в; траїтмо § 81, п. 2, в;
траїтте § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
Трафальгар-сквер § 38, п. 8, прим. 3
Трєтов-парк § 38, п. 8, прим. 3
третина § 72, п. 1
третірувати § 24, п. 3
третій § 71, п. 1; трєтя, трєте
§ 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
Третьяков § 104, п. 12, а, 1
Третьяковська галерєя (Державна
Третьяковська галерєя) § 38, п. 15,
в, прим.
три (парадигма) § 70, п. 2; три § 70,
п. 8; трьох § 7, п. 2; § 16, п. 1,
б; § 70, п. 8; трьом § 70, п. 8
«Трибуна лєду» § 38, п. 18
тривати § 2, п. 3, а
тривога § 2, п. 3, а
тридцятий § 71, п. 1
35-мільйонний § 28, п. 2, а
тридцять § 70, п. 3
три з половиною тисячний заїн
§ 28, п. 1, б, прим. 2
трикутник § 25, п. 4 б, трикутни-
ка, § 48, п. 1, ж
тримати § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
тринадцять § 70, п. 3
триніжок § 25, п. 3, а
Трипілля § 108; § 114, п. 2, б
трипільська культура § 38, п. 22,
прим. 1
трипроцентний § 25, п. 4, б
три п'яті, трьом'я п'ятими § 72,
п. 1
тріста § 28, п. 1, а; § 70, п. 5;
трюхсот, трюхстам § 28, п. 1, а
три четверті § 72, п. 1
тричотіри § 25, п. 4, в

3—4 (дні) § 25, п. 4, в, прим.
Трієст § 91, п. 2
тріск § 19, п. 2
тріснути § 19, п. 2
тріумвірат — тріумвірату § 48, п. 2, б
тріумф § 90, п. 5, а, 2
тріцяті § 2, п. 3, б .
троє, трьох, трьом § 70, п. 8
троїстий § 23, п. 6
Троїстий союз § 38, п. 11
Троїцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109,
п. 9, в
трюхи вище зазначений § 29, п. 1, г
Троянда § 38, п. 2, б
Трубецької (Трубецька) § 104, п. 9
Трубіж § 108
Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
трубопровід § 8, п. 3, д, б; трубо-
проводу § 48, п. 2, і
трудодєнь § 26, п. 1, в
трюхмільйонний (і тримільйон-
ний) § 71, п. 1
трюхсотий § 71, п. 1
трюхтисячний (і тритисячний)
§ 71, п. 1
3-тисячний § 28, п. 2, а
трястись — тряся § 20, п. 1, г
тт.— товариши, томи § 40
Тусє § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберкульоз § 86, п. 1, б
тугий § 67, п. 1, а
Тулуза § 86, п. 1, а
Тулчїн § 113, п. 1
тульчїнський § 113, п. 1
туман — туману § 48, п. 2, е
туманний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1,
прим.
туманність § 20, п. 1, в
туманність Андромєди § 38, п. 6,
прим. 1
туманно § 20, п. 1, в
тунгус § 113, п. 2, в
тунгуський § 113, п. 2, в
Тунгуський метеорит § 38, п. 6,
прим. 1
Тупий Ніж § 106, п. 1, а
Тупік § 109, п. 4, б, 6
Тургєнев § 104, п. 1
турецький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Турєччина § 18, п. 1, а
«Турист» § 38, п. 25
Турїнськ § 113, п. 1
турїнський § 113, п. 1
турнє § 100, п. 2
турок § 113, п. 2, б
Турсунзаде § 106, п. 2, е
ТУ-154 § 25, п. 4, е

тутешній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Тушино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
тушинський § 113, п. 1
тхір § 18, п. 4, прим. 2
тьмянний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьолкін § 104, п. 3, б
тьохкати § 16, п. 1, б
тубик § 93, п. 2
ТЮГ—ТЮГУ, ТЮГОм § 39, п. 2, прим.
тюль § 93, п. 2
Тюмєнев § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюмєнь § 109, п. 9, а, 3, прим.
торк — тюрки § 113, п. 2, б
тюркський § 113, п. 2, б
Тютчев § 53, п. 4
тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80,
п. 9, прим. 2
тягті § 80, п. 9, прим. 2
тяміщий § 67, п. 1, а
Тянь-Шань § 109, п. 9, а, 3

у

Уайльд § 97
УАПЦ § 41, п. 5
убивця § 44, I; § 45, I, п. 2
Убийвоок § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
убік § 30, п. 1, б
убогий § 18, п. 2, б
убо́зтво § 18, п. 2, б
уболива́льник § 22, п. 3
убри́д § 30, п. 1, б
ува́га § 11, п. 3, а
ува́жність § 11, п. 3, а
увертю́ра § 11, п. 3, б
увече́ри § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уви́ сні § 30, п. 2, а
уві́ч § 30, п. 1, б
у́ддя — у́ддь § 20, п. 4, а
Углич § 109, п. 4, б, 6
Угловé § 109, п. 7, а
угло́с § 30, п. 1, б
у́горі § 30, п. 1, б
у́горка § 38, п. 5
У́горка § 38, п. 5
У́горська Респу́бліка § 38, п. 12
у́гору § 30, п. 1, б
У́горщина § 11, п. 3, б
у́дарник § 11, п. 3, а; § 45, II, п. 1;
у́дарнику § 53, п. 1
у́дарницький § 11, п. 3, а
у́да́ча § 11, п. 3, а
у́дво́х § 30, п. 1, г
у́де́нь § 30, п. 1, б
у́дій § 8, п. 3, д, 5
У́довиче́нко § 11, п. 3, б
у́доско́на́лення § 22, п. 5

Уельс § 97
Ужгород, Ужгорода, Ужгородом,
в Ужгороді § 112, п. 1, II
ужі́тий § 84, п. 2, б
узбе́к § 113, п. 2, б
узбере́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбе́цький § 113, п. 2, б
узві́шия § 57, п. 2; узві́шиям § 56;
узві́шиями § 58, п. 1; на узві́шиях
§ 59
узі́мку § 30, п. 1, б
узна́кй § 30, п. 1, б
узя́тись, узя́всь, узя́лась, узя́лось,
узя́лись § 80, п. 9, прим. 3
ука́з § 11, п. 3, а
ука́д § 11, п. 3, а
Укоопспі́лка § 39, п. 1, а
Украї́на § 11, п. 3, б, прим.
«Украї́на» § 38, п. 18; § 38, п. 20
украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
украї́нка — украї́нок § 47, Б, п. 4, а
Украї́нська глі́ва § 38, п. 5
Украї́нська респу́бліка́нська
па́ртія § 38, п. 14, б
Украї́нське това́риство охоро́ни
пам'я́ток істо́рії та культу́ри
§ 38, п. 14
«Украї́нські» § 38, п. 25
укра́й § 30, п. 1, б
Укрінфо́рм § 39, п. 1, а
Укрпрофа́рада § 39, п. 1, а
уку́пі § 30, п. 1, б
ула́д § 30, п. 1, б
Ула́н-Уде́ § 112, п. 7, § 114, п. 3, в
уле́сливий § 19, п. 1
улі́тку § 30, п. 1, б
ульті́матум § 11, п. 3, б
Улья́нов § 104, п. 12, а, 1
Уманська міськра́да § 38, п. 12
Уманщина § 17, п. 2
умі́сний § 19, п. 3
у мі́ру то́го як § 32, п. 2, б
умо́ва § 11, п. 3, а
умо́вний § 11, п. 3, а
уна́слідок § 31, п. 1, а
уни́з § 30, п. 1, б
уни́зу § 30, п. 1, б
уніве́рма́г — уніве́рма́гу § 48, п. 2, в
уніве́рситет — уніве́рситету § 48, п. 2, г
уночі § 30, п. 1, б
у́нтер-офіце́р § 26, п. 2, 1, б
у́нтер-офіце́рський § 29, п. 2, а
У Ну Мунг § 38, п. 1, прим. 3;
§ 106, п. 1, е
Уолл-стріт § 38, п. 8, прим. 3
упе́нь § 30, п. 1, б
упе́ред § 30, п. 1, б

упёрти, упріу, упріуть, упрі § 80,
п. 3, б, 9, прим.
уплāv § 30, п. 1, б
уплāч § 30, п. 1, б
у поміч § 30, п. 2, а
упоперек § 30, п. 1, б
упору § 30, п. 1, б
управа § 11, п. 3, а
ураган — урагану § 48, п. 2, е
у (в) разі § 31, п. 3
Урал § 11, п. 3, б; Уралу § 48, п. 2, й
Урало-Кушумський степ § 38, п. 8
уранці § 30, п. 1, б
урешті § 30, п. 1, б
уривок — уривку § 48, п. 2, д
урівень § 30, п. 1, б
урівні § 30, п. 1, б
урожай — урожаєм § 51, п. 1
урозкид § 30, п. 1, б
урозліт § 30, п. 1, б
урозсип § 30, п. 1, б
урозтіч § 30, п. 1, б
урочистий § 23, п. 6
УРП § 39, п. 2
уряд § 30, п. 1, б
Усвятцев § 104, п. 2, в
усередині § 30, п. 1, б
услід § 30, п. 1, б
усмак § 30, п. 1, б
ўсміх — ўсміху § 48, п. 2, і
Усольє § 109, п. 9, а, 1
Успіння § 38, п. 2, а
ўспіх § 45, II, 1; ўспіху § 48, п. 2, і
Уссурі § 112, п. 7
устāлення § 11, п. 3, а
установа § 11, п. 3, а
установлювати § 10, п. 1
у стократ § 30, п. 2, а
ўстрій, ўстрою § 8, п. 1, а, 1
уступ § 11, п. 3, а
Усть-Каменогорськ § 114, п. 3, г
усть-каменогорський § 114, п. 3, г
усунений § 84, п. 2, прим. 1, б
усунути § 84, п. 2, прим. 1, б
усунутий § 84, п. 2, прим. 1, б
УТН § 39, п. 2
утопія § 11, п. 3, б
утрічі § 30, п. 1, а
утрьох § 30, п. 1, г
учень § 9, п. 1; учні 8—10 класів § 25,
п. 4, в, прим.
учитель (парадигма) § 46, II; учй-
тель § 45, II, п. 2; учителя § 48,
п. 1, а; учителі § 60
учитель-фізик § 27, п. 3
У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
учотирьох § 30, п. 1, г

ушір § 30, п. 1, б
уява § 11, п. 3, а

Ф

фабком § 38, п. 14, а
фабрика (парадигма) § 46, I; фабри-
ка § 45, I, п. 1, § 88, § 90, п. 5, в,
1; фабрики § 47, А, п. 1, а; § 47,
Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б, фабриці
§ 47, А, п. 2, фабрику § 47, А, п. 3;
фибрикою § 47, А, п. 4; на фабри-
ці § 47, А, п. 5; фабрик § 47, Б,
п. 2, а; фабрикам § 47, Б, п. 3, а;
фабрикажи § 47, Б, п. 5, а
фабрика дитячих іграшок «Перемо-
га» § 38, п. 15, а
фабричний § 23, п. 1
фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
фаєтон § 91, п. 1
факт § 88
фактор — фактору, фактора § 48,
п. 2, й, прим.
фальш — фальш § 61, п. 1
Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
Фаон § 88
фараон § 88
Фараон § 38, п. 4
фартіх § 88
Фастів, Фастова § 8, п. 1, а, 4
фауна § 94
Фауст § 94
фах § 88
фахівець, фахівця § 8, п. 3, а, 1
фаянс § 88, § 90, п. 4
федеративний § 88
Федерация незалежних проф-
спілок України § 38, п. 14, в
Федін § 104, п. 1
Федір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103,
п. 2, прим. 1
Федорівна § 22, п. 10, прим.
Федоров § 104, п. 3, б
Федорович § 22, п. 10, прим.
Федченко § 17, п. 6
Федчишин § 17, п. 6
феєрверк § 90, п. 4, § 91, п. 2
Фейєрбах § 90, п. 4; § 91, п. 2
фейлетон § 88; фейлетону § 48, п. 2, з
фермент — ферменту § 48, п. 2, з
Фетай Чотінуцит § 106, п. 1, е
Фетьйо § 93, п. 1, а
фєя § 38, п. 2, а, прим. 1
Ф'єзоле § 92, п. 1, а
фіалка § 90, п. 5, а, 2
фігура § 88
фізик § 22, п. 1, прим.
фізика § 88, § 100, п. 1, 1; фізики,
фізиці § 100, п. 1, 1

фізик-учитель § 27, п. 3
фізичний § 90, п. 5, в, 1
фізіологія § 88
філе § 91, п. 1
Філіппіни § 88; § 112, п. 2; § 113,
п. 1; Філіппін, Філіппіном § 112,
п. 2
філіппінський § 113, п. 1
Філіппов § 113, п. 6, в, 2
філософія § 88
фільм § 93, п. 1, б
фин, фіни § 89, п. 1
фінанси § 90, п. 5, а, 5
Фінксія § 88
Фінляндія § 86, п. 1, б
Фічська затока § 114, п. 1, б
фіолетовий § 90, п. 5, а, 2
Фіораванте § 90, п. 5, а, 2
Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
фірма «Філко корпорейшн» § 38,
п. 17
Фіуме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
фа-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
Флажмар-он § 89, п. 3
флегматик § 88
Флобер § 86, п. 1, а
Флоренція § 88
Флориди § 90, п. 5, в, 2
флот § 86, п. 1, а
Флуранс § 86, п. 1, а
фойє § 90, п. 4
Фолл-Рівер § 114, п. 3, г
фолл-риверський § 114, п. 3, г
фон Бісмарк § 107, п. 3
Фонвізін § 106, п. 1, г, прим. 2
фон дер Гольц § 106, п. 1, г
фонетика § 88
Фонтен-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2
форма § 88; форм § 8, п. 2, а, прим. 2
формула § 86, п. 1, а
форпост § 19, п. 1, прим.
форпостний § 19, п. 1, прим.
фортифікація § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
фосфор § 88
фотографія § 14
франківський — франківські сонє-
ти § 38, 26, в, прим. а
Франківський — Франківська кім-
ната § 38, 26, в
Франко — Франка § 48, п. 1, а
Фрэнкфурт-на-Майні § 38, п. 8,
прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3,
д; Фрэнкфурта-на-Майні, у
Фрэнкфурти-на-Майні § 112, п. 6
фрэнкфуртський-на-Майні § 114,
п. 3, д
Франція § 38, п. 12; § 88

француз § 113, п. 2, а
французський § 113, п. 2, а
фрезерувальник § 22, п. 3
френч § 38, п. 1, прим. 5
Фрідріх — Фрідриху § 53, п. 1
Фрідріх-Вільгельм § 106, п. 3, а
фуга § 88
Фукці § 112, п. 7
фунт стерлінгів — фунта стерлін-
гів § 48, п. 1, е
Фурє § 92, п. 1, а
футбол § 86, п. 1, а; футболу § 48,
п. 2, и
футляр § 45, II, п. 1; § 88, футляри
§ 54, п. 1
Фучик § 104, п. 5, б
фюзеляж § 92, п. 2, б

хазяїн § 1, п. 2, хазяї, хазяїні § 54,
п. 1, прим.
халва § 86, п. 1, а
хопати § 10, п. 1
харакирі § 90, п. 5, а, 4
Хара-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Харків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49,
п. 2, б, § 108, Харкова § 8, п. 1, а,
4; § 48, п. 1, г; Харкову § 49, п. 2,
б; Харковом § 51, п. 3, б
Харківський клуб метробудівців
§ 38, п. 15, в
харків-товарний § 114, п. 3, а
Харків-і-оварний § 114, п. 3, а
хатний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастливий § 19, п. 1
хвастнути § 19, п. 1
хворостняк § 19, п. 1
Хемінгуей § 87
хижа § 9, п. 2, г, прим.
химера § 90, п. 5, а, б, прим. 1
хист — хисту § 48, п. 2, ж
хитроці § 66, п. 1, б; хитроців
§ 66, п. 2, б
хіба що § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 2, а
хід — ходу § 48, п. 2, ж
хмич § 22, п. 1, прим.
хмично зв'язаний § 29, п. 1, г,
прим. 1
хімія § 90, п. 5, а; 2, § 90, п. 5, а, 5
хірург § 90, п. 5, а, 5
хліб — хліба § 48, п. 2, а; хлібі,
хліба § 54, п. 3
Хліб § 38, п. 2, б
хлібороб § 8, п. 3, д, б
хліборобство § 8, п. 3, д, б

хліб-сілъ § 25, п. 4, б
хлів — хліва § 48, п. 2, в
хлопець § 2, п. 2, в; хлопця § 2, п. 2,
в; § 50, п. 1; хлопце § 53, п. 3
хлопець-богатыр § 27, п. 2
хлопчик § 22, п. 1
хлопчисько § 22, п. 9
хлоп'я — хлоп'ят § 65, п. 4
хлоп'ятко — на хлоп'яткові § 52,
п. 1, б

Хмелеве § 113, п. 2
хмельський § 113, п. 2
Хмельниччина § 38, п. 22
хоби § 87
ходив-ходив § 25, п. 4, а
ходити § 22, п. 5; § 80, п. 6, в,
прим. 1; § 83; ходить § 83, прим. 1;
ходжу § 80, п. 6, в, прим. 1;
ходити, ходять § 16, п. 2, г; бу-
дете ходити § 80, п. 8, а, 1; хо-
див був, ходила була, ходили були
§ 80, п. 9

ходіння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокей § 87, хокею § 48, п. 2, н
хол § 87
холод — холоду § 48, п. 2, е
Хомá § 22, п. 10
Хомич § 22, п. 10
Хомивна § 22, п. 10
Хомович § 22, п. 10
хор — хору § 48, п. 2, б
хорт, хорта § 8, п. 2, б
Хотинський замок § 38, п. 21
хотіти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4;
§ 83; хочу § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4;
хочеш § 80, п. 4; хочуть § 80, п. 3,
б, 9

хоча б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хоч § 30, п. 3, д
Хо Ши Мин § 38, п. 1, прим. 3;
§ 106, п. 1, е
хребет § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестові походи § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хростов § 104, п. 5
хрущ — хриців § 57, п. 1
Хрущова § 114, п. 3, в
хто (парадигма) § 77; біля когось § 78,
прим. 2

хто-оудь § 28, п. 2, б
хтозна-як § 30, п. 3, в
хтозна-якми § 28, п. 2, б
хто-небудь § 28, п. 2, б; § 79; кого-
небудь, кому-небудь, ким-небудь,
на кому-небудь § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79, когось,
комусь, кимсь (і кимось) § 79; біля

когось § 78, прим. 2
художник-пейзажист § 27, п. 3
художниці § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хунта § 90, п. 1
хутір — хутора § 48, п. 2, д
хутро — хутер § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цветко, Цветка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
цебто § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; цього
§ 7, п. 2; у цього § 78, прим. 2;
при цьому § 78, прим. 2
целулоїд § 4, п. 4
Ценкий § 104, п. 1
центр § 96; у центрі § 52, п. 3, а
Центральна наукова бібліотека
АН України ім. В. І. Вернад-
ського § 38, п. 15, а
Центральна рада § 38, п. 13
Цецилін § 104, п. 6, в, 1
Цивільний повітряний флот Ук-
раїни § 38, п. 14
Циганков § 104, п. 7
циліндр § 96
Цимляньська § 109, п. 4, б, 1
Цимсао § 90, п. 5, в, 3
цигтерна § 90, п. 5, в, 1
цифра § 90, п. 5, в, 1
Цицерон § 104, п. 6, в, 1
ципілно § 17, п. 4
Цілиноград § 109, п. 1, в; § 114,
п. 2, д
цокотіти § 80, п. 3, а
цьогоричний § 66, п. 2, б
Цьотка § 104, п. 7
Цюй Юань § 106, п. 2, д, прим.
Цюрих § 90, п. 5, в, 4; § 93, п. 2
Цюрупинськ § 113, п. 1
цюрүпинський § 113, п. 1
Цявловський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарник — чагарники § 48, п. 2, б
Чад — Чаду § 48, п. 2, й
чаєня § 22, п. 6
«Чаика» § 38, п. 20
Чапаяв § 53, п. 4
Чапек § 104, п. 1
Чаплин — Чапліком § 51, п. 3, а
чар-зілля § 26, п. 2, 4

час від часу § 30, п. 2, б
Часослів § 38, п. 18, прим. 2
частівка § 22, п. 11
часто-густо § 25, п. 4, б
Чатур-Дэг § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
чверть (1/4) § 72, п. 1
Чебоксари § 109, п. 5; § 112, п. 2;
Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах § 112, п. 2
чеканья § 10, п. 2
чекати § 10, п. 2
Челябінськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченстохова § 109, п. 7, е
червінець — червінця § 48, п. 1, е
Червона Шапочка § 38, п. 2, б
Червоний Став — Червоного Ставу § 48, п. 1, г, прим.
червоногарячий § 29, п. 2, е
Червоно-зелено-синій § 29, п. 2, е
черв'як § 6, п. 1, прим.
череда, черід § 8, п. 3, б, 1
через § 8, п. 2, в
черезплічник § 21, п. 2
через силу § 30, п. 2, а
через те що § 32, п. 2, б
Череповець § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
Череповецький § 113, п. 2, б
черідка § 8, п. 3, б, 1
Черкаси § 113, п. 2, в
Черкаське старство § 38, п. 12
черкаський § 113, п. 2, в
черкес § 113, п. 2, в
черкеський § 113, п. 2, в
чернетка § 9, п. 1
Чернишов § 104, п. 7
Чернівці § 108; § 112, п. 2; Чернівцев, Чернівцям, у Чернівцях § 112, п. 2
Чернігів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; Чернігова § 8, п. 1, а, 4
Чернігівська облспоживспілка § 38, п. 14, а
чернігівський § 113, п. 2
чесати, чешу, чешеш § 80, п. 4
чеський § 19, п. 1
честь § 19, п. 1
честь чєстю § 25, п. 4, б, прим.
чеський § 113, п. 2, в
Чеський Крумьлов § 109, п. 7, г
чєтверо, чотирьох, чотирьом § 70, п. 10
четвертий § 9, п. 1; § 71, п. 1
чех § 113, п. 2, в
Чехо-Словацька Федеративна Респуб-

ліка § 38, п. 12
чехо-словацький § 114, п. 3, а
Чехо-Словацьчина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
Чигирин § 113, п. 1
чигиринський § 113, п. 1
чий, чий, чіє (парадигма) § 77; чийдо § 7, п. 1, а
чий-будь § 28, п. 2, б
чий-небудь § 28, п. 2, б
чийсь, чийгось, чиймось, чиймсь (і чиймось) § 79
Чикаго § 90, п. 5, в, 3
Чиковані § 104, п. 6, в, 1
Чїлі § 90, п. 5, в, 3
чималєнкий § 33, А, п. 1, а
чимало § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
чим би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
чимдуж § 30, п. 1, е
чимраз § 30, п. 1, е
Чингісхан § 104, п. 6, в, 1
чин чїном § 25, п. 4, б, прим.
Чирчик § 109, п. 4, б, 1
чисельник — чисельника § 48, п. 1, ж
числєнний § 20, п. 2, а
числєнність § 20, п. 2, в
чїслєнно § 20, п. 2, в
числівник — числівника § 48, п. 1, ж
чїстий § 67, п. 1, а
чїстити — чїсть, чїстьмо, чїстьте § 81, п. 2, в
Чїсті Прудї § 109, п. 7, в
Чистоводне § 114, п. 2, а
чистоводнівський § 114, п. 2, а
Чита § 113, п. 1
читїнський § 113, п. 1
чи то § 33, А, п. 2, б
чичєроне § 90, п. 5, в, 1
Чїчиков § 104, п. 6, в, 1
чи що § 30, п. 1, ж
чїпати § 10, п. 2
чїпляти § 10, п. 2
член-кореспондєнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
чобїт — чобїт § 55, п. 1, прим.; чобїтьми (й чобїтьми, чобїтьми) § 58, п. 2, на чобїтах (чобїтьх) § 59
чоловік § 9, п. 1; сім чоловік, сім чоловіків, чоловік із двїсті § 55, п. 1, прим.
чомусь § 9, п. 1
Чорне море § 114, п. 1, б
чорний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; чорного § 9, п. 2, г
чорніло § 9, п. 2, г
чорніти § 9, п. 2, г

чорниця — чорниці § 9, п. 2, г
чорніти, чорніє § 9, п. 2, г
чорногуз § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
чорнозем § 26, п. 1, б
чорноземний § 29, п. 1, а
чорнороб § 8, п. 3, д, б
чотири (парадигма) § 70, п. 2; чо-
тіри § 9, п. 1
4¹/2-тисячний § 28, п. 2, а
чотирікутник § 25, п. 3, а
чотиримісячний § 25, п. 4, б
чотіриста § 70, п. 5
чотіриста сімдесят вісім тисяч шіст-
сот п'ятдесят дев'ять — з чоти-
рхсот сімдесяті восьми тисяч
шестисот п'ятдесяті дев'яті § 70,
п. 6
чотири треті § 72, п. 1
чотирнадцять § 70, п. 3
чотирьохактний § 25, п. 3, б
чотирьохмільйонний (і чотириміль-
йонний) § 71, п. 1
чотирьохсотий § 71, п. 1
чотирьохтисячний (і чотиритисяч-
ний) § 71, п. 1
ЧСФР § 39, п. 2
чуваський § 113, п. 2, в
чуваші § 113, п. 2, в
чумак — чумаче § 53, п. 3
Чумбський Шлях § 38, п. 6
Чупрінків § 47, Б, п. 2, в
Чусова § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; Чу-
сової, Чусові § 112, п. 3
чүти (парадигма в теперішньому
часі) § 80, п. 1; чүти, чүю, чүють
§ 80, п. 3, б, 1

Ш

шабля — шабель § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
шайба — шайб § 47, Б, п. 2, в,
прим. 1
шалевка § 22, п. 11
Шантії § 98, § 100, п. 2
шарудіння § 22, п. 5
шарудіти § 22, п. 5
шасі § 89, п. 1
шах § 38, п. 3, прим. 2
шахтар, шахтаря § 45, II, п. 2;
шахтареві § 49, п. 1; шахтарям
§ 56; шахтарями § 58, п. 1; на
шахтарях § 59
Шахти § 109, п. 5; § 113, п. 1
шахтинський § 113, п. 1
Шаши § 38, п. 4

Швейцарія § 95, п. 1
шевець § 16, п. 1, а; шевче § 53, п. 3
Швець § 101; § 102, п. 1; Швеця,
Швеціє (Швець) § 102, п. 1
швидкохід § 8, п. 3, д, б
швидкохідний § 8, п. 3, д, б
шевців § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б;
шевеца, шевцевого § 8, п. 1, а, 3
шевченкіана § 38, п. 1, прим. 5
Шевченків — Шевченкова, Шевчен-
кове § 23, п. 7; Шевченкові поезії
§ 38, п. 26, а
Шевченківська премія § 38, п. 26, в
Шевченківський районний відділ на-
родної освіти міста Києва § 38,
п. 14, а
шевченківський стиль § 38, п. 26, в,
прим., а
Шевченко § 23, п. 7
Шексна § 109, п. 1
шелест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
Шеллі § 100, п. 2
Шепетівка § 108; § 112, п. 1, I;
Шепетівки, у Шепетівці § 112,
п. 1, I
шепіт § 2, п. 1
шепотіти § 2, п. 1
шестеро, шістьох, шістьом § 70,
п. 10
шестиденка § 9, п. 1; § 26, п. 1, д
Шіллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II;
Шіллера, Шіллером § 100, п. 1, II
Шіймчак § 104, п. 5, б
шнібок — шинку § 48, п. 2, в
шірма § 90, п. 5, в, 1
широкий § 2, п. 1
Широкій Яр § 114, п. 1, а; Широкого
Яру § 48, п. 1, г, прим.
широко § 2, п. 1
широчина, широчінь § 61, п. 1, прим.
шити, шию, шійють § 80, п. 3, б,
1; ший, шіймо, шійте § 81,
п. 2, а
шифр § 90, п. 5, в, 1
шихтівка § 22, п. 11
Шійжкін § 104, п. 6, в, 1
Шюфок § 90, п. 5, в, 3
шістдесят § 70, п. 4
шістдесятий § 28, п. 1, б; § 71,
п. 1
шістдесятип'ятимільйонний § 28,
п. 1, б
16-поверховий § 26, п. 1, д, прим.
шістнадцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
шістсот § 70, п. 5
шість (парадигма) § 70, п. 2; шість
§ 70, п. 3; шість § 9, п. 1

шків — шківа § 48, п. 1, ж
шкода — шкод § 8, п. 3, д. 3
шкбля — шкіл § 47, Б, п. 2, а
школяр (парадигма) § 46, II; шко-
ляр § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; шко-
лярá § 45, II, п. 3; школярé § 53,
п. 3; школярі § 54, п. 2; школярів
§ 55, п. 1
шлакоблòк § 26, п. 1, в
шлях § 38, п. 9; на шляху § 52, п. 2, б
Шмельова § 104, п. 1
шовк, шовку § 8, п. 2, б
шòста сесія Київської обласної ради
§ 38, п. 16
шòстий § 9, п. 1; § 71, п. 1
Шòбу § 94; § 160, п. 2
шофèр § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
Шпáнка рання § 38, п. 5
шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
штаб — штабу § 48, п. 2, г; у шта-
бі § 52, п. 3, а
штабс-капітан § 26, п. 2, 1, б
штані § 66, п. 1, а; штанам (і
штáням) § 66, п. 3, а; штаньмі
(й штáнями, рідше — штáнями)
§ 66, п. 5, в; на штáнях (рідше —
на штáнях) § 66, п. 6
Штраус § 94
штрейкбрèхер § 95, п. 1
шум — шуму § 48, п. 2, ж

Щ

щавель — щавлю § 48, п. 2, б
щасливий § 19, п. 1
щáстя § 17, п. 3; § 19, п. 1; щáстям
§ 51, п. 2
щеміти § 9, п. 1
щетина § 9, п. 1
Щиглòв § 104, п. 6, в, 1
Щигрї § 109, п. 4, б, 1
Щипичòв § 104, п. 3, в
щò (парадигма) § 77; від щòго, в щòму
§ 78, прим. 2
щòб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
А, п. 1, б
щò-будь § 28, п. 2, б; § 79; щòго-будь,
щòму-будь, щим-будь, на щòму-будь
§ 79
щòвèчора § 30, п. 1, ж; § 33, А,
п. 1, а
щòгодини § 30, п. 1, ж; § 33, А,
п. 1, а
Щòголів § 53, п. 4
щòдалі § 30 п. 1, ж
щòденник § 33, А, п. 1, а
щòденно § 30, п. 1, ж
щòдня § 30, п. 1, ж, § 33, А, п. 1, а

щòдо § 31, п. 1, а
щòдоби § 33, А, п. 1, а
щòдуху § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щò ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
щòка § 9, п. 1; щòці, на щòці § 9,
п. 2, б
Щòкіно § 109, п. 2, в
щòлісяця § 30, п. 1, ж
щòмòга § 30, п. 1, ж
щòнайбільше § 30, п. 1, ж
щòнайдòвше § 30, п. 1, ж
щòнайдòужче § 30, п. 1, ж
щòнайкраще § 30, п. 1, ж
щòнайкращий § 33, А, п. 1, а
щòнайменше § 30, п. 1, ж
щòнайси́льніший § 69, п. 2, б
щòнайши́рше § 30, п. 1, ж
щò-небудь § 28, п. 2, б; § 79; щòго-не-
будь, щòму-небудь, щим-небудь § 79
щòночі § 30, п. 1, ж
щòпράвда § 30, п. 1, ж; § 33, А,
п. 1, а
щòрáз § 30, п. 1, ж
щòрáзу § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щòрòкку § 30, п. 1, ж
щòсиди § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
щòсь § 33, А, п. 1, г; § 79; щòгòсь, щò-
мусь, щимсь (і щимось) § 79; від
щòгòсь, в щòмусь § 78, прим. 2
щò то § 33, А, п. 2, б
щò то за § 33, А, п. 2, б
щòхвиліни § 30, п. 1, ж
Щука § 38, п. 2, б

Ю

ювіляр § 45, II, п. 1
Югослáвія § 114, п. 3, а
юдині срібнякї § 38, п. 26, в, прим. 6
юнкáт § 20, п. 1, б
Юкїтèр § 38, п. 6
Юр'èв § 104, п. 11
Юрїївна § 22, п. 10
Юрїй Клен (Освальд Бургардт)
§ 38, п. 1
Юрїшович § 22, п. 10
Юхїменко § 2, п. 2, б
юшка — ющиці § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; до мене § 78,
прим. 2
Яблòнський § 104, п. 9
явище § 45, II, п. 3; явища § 54, п. 2;
явищами § 58, п. 1
явір § 45, II, п. 1
Ягич § 104, п. 5
ягнй — ягняти, ягнят § 65, п. 4;

ягнятами § 65, п. 5; на ягнях
§ 65, п. 6
ягнятко — ягняткові, ягнятку § 49,
п. 1
яєчко § 22, п. 7
яєчня § 18, п. 4
яїце § 18, п. 4; яєць § 55, п. 2
яйцеподібний § 25, п. 2, б
якби § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33,
А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
який § 77
який-будь § 28, п. 2, б
який-небудь § 28, п. 2, б
якийсь, якась, якесь § 33, А, п. 1, г
Яків § 22, п. 10
Яківна § 22, п. 10
якісний § 19, п. 1
якість § 5, п. 1; § 19, п. 1; якістю
§ 61, п. 3, б
якнайбільше § 30, п. 1, ж
якнайбільший § 69, п. 2, б
якнайдовше § 30, п. 1, ж
якнайдовше § 30, п. 1, ж
якнайкраще § 30, п. 1, а
якнайшвидше § 33, А, п. 1, а
якнайшвидший § 69, п. 2, б
як-небудь § 30, п. 3, в
як-не-як § 30, п. 3, д
Якович § 22, п. 10
якомога § 30, п. 1, ж; § 33, А, п. 1, а
якось § 30, п. 1, ж
якось § 30, п. 1, ж
якось-то § 33, А, п. 3, а
як-от § 33, А, п. 3, а
якраз § 30, п. 1, ж

як с.т.о § 30, п. 2, а
як т.т.о § 30, п. 2, а
якшо § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага,
§ 33, А, п. 1, а
Ямпіль § 108
Янка Лупала § 104, п. 7
яр § 38, п. 9; яру § 48, п. 2, д
ярок — ярки § 48, п. 2, д
Ярополк § 106, п. 2, г
Ярослав Андринович — Ярославів
Андриовичу § 53, п. 4, прим. 4
Ярославів Вал § 38, п. 9
Ярослав Мудрий § 38, п. 1; § 38,
п. 2б, б
Яр-под-Заичиком § 114, п. 3, д
Ярський-под-заичиком § 114, п. 3, д
ясен § 67, п. 1, в
яшень — ясеня § 48, п. 1, б; ясеню
§ 53, п. 2
ясла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; ясел
§ 66, п. 2, в; яслам § 66, п. 3, а;
у яслах § 66, п. 6
ясна § 66, п. 1, в; ясен § 66, п. 2, в
Ясна Поляна § 38, п. 8, прим. 1;
§ 114, п. 2, е
Ясногородка § 114, п. 2, а
яснополинський § 114, п. 2, е
Ясси § 113, п. 2, в
яський § 113, п. 2, в
Яффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
яфський § 89, п. 3, прим.
ячмінний § 18, п. 4
ячмінь § 18, п. 4; § 50, п. 2; ячменю
§ 48, п. 2, б
ячний § 18, п. 4

ЗМІСТ

Передмова	3
І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА	
Літерні позначення звуків	7
Голосні	7
§ 1. Ненаголошений О	7
§ 2. Ненаголошені Е, И	8
§ 3. І	8
§ 4. І	8
§ 5. Я, Ю, Є	8
§ 6. Апостроф	8
§ 7. ЙО, ЇО	9
Чергування голосних	9
§ 8. Чергування О—І, Е—І	9
О, Е, що не переходять в І	10
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І	11
§ 9. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й	13
Чергування голосних у дієслівних коренях	13
§ 10. Чергування О—А	13
Е (невипадний) — І (невипадний)	14
Е (випадний) — И	14
§ 11. Чергування У—В	14
§ 12. Чергування І—Й	15
§ 13. Чергування З—ІЗ—ЗІ(ЗО)	16
Приголосні	17
§ 14. Літера Г	17
§ 15. Літера Г	17
Позначення м'якості приголосних	17
§ 16. Коли пишеться Ь	17
§ 17. Коли Ь не пишеться	18
Зміни приголосних при збігу їх	19
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СГ-	19
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)	20
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)	20
-ЧН-, -ШН-	20
Спрощення груп приголосних	21

§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-.	21
-З(К)Н-, -С(К)Н-.	21
С(Л)Н-.	21
Подвоєння та подовження приголосних	21
§ 20. Подвоєння приголосних при збігу їх	21
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)	22
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І	22
Правопис префіксів	23
§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-)	23
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.	24
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-.	24
Правопис суфіксів	24
Іменникові суфікси	24
§ 22. -ИК, -НИК та ін.	24
-ИВ(О)	24
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.	25
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.	25
-ИННЯ, -ІННЯ та ін.	25
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]	25
-ЕЧОК (-ЄЧОК), -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.	25
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]	25
-ИСЬК(О) [-ЄСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ІЩ(Е)]	26
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ІВН(А)]	26
-ІВК(А) [-ІВК(А)], -ОВК(А)	26
-ОК	26
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ	26
Прикметникові та дієприкметникові суфікси	27
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ИЙ)	27
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)	27
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ІЧН(ИЙ)]	27
-ИН, -ІН	27
-ИН(ИЙ), -ІН(ИЙ)	28
-ИСТ(ИЙ), -ІСТ(ИЙ)	28
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)	28
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)	28
Дієслівні суфікси	29
§ 24. -УВА-(ЮВА-), -ОВА-.	29
-ОВУВА-.	29
-ІР- (-ІР-)	29
Правопис складних слів	29
Загальні правила правопису складних слів	29
§ 25. Сполучні звуки О, Е(Є)	29
Складні слов без сполучного звука	30
§ 26. Складні іменники	31
§ 27. Прикладки	33
§ 28. Складні числівники та займенники	34
§ 29. Складні прикметники	34

§ 29. Складні прикметники	34
§ 30. Прислівники	37
§ 31. Прийменники	40
§ 32. Сполучники	41
§ 33. Частки	42
Вживання великої літери (букви)	45
§ 34. Велика літера на початку речення	45
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках	46
§ 36. Велика та мала літери в рубриках	46
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо	47
§ 38. Велика літера у власних назвах	48
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах	57
§ 40. Графічні скорочення	57
Правила переносу	58
§ 41. Орфографічні правила переносу	58
§ 42. Технічні правила переносу	59
Знак наголосу	59
§ 43.	59

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

Іменник	60
§ 44. Поділ на відміни	60
§ 45. Поділ на групи	60
§ 46. Зразки відмінювання іменників	63
Уваги до правопису окремих відмінків	65
I відміна	65
§ 47.	65
A. Однина	65
Б. Множина	66
II відміна	68
A. Однина	68
§ 48. Родовий відмінок	68
§ 49. Давальний відмінок	71
§ 50. Знахідний відмінок	72
§ 51. Орудний відмінок	72
§ 52. Місцевий відмінок	73
§ 53. Кличний відмінок	74
Б. Множина	75
§ 54. Називний відмінок	75
§ 55. Родовий відмінок	75
§ 56. Давальний відмінок	76
§ 57. Знахідний відмінок	76
§ 58. Орудний відмінок	76
§ 59. Місцевий відмінок	77
§ 60. Кличний відмінок	77
III відміна	77
§ 61. Однина	77

§ 63. Відмінювання слова <i>мати</i>	78
IV відміна	78
§ 64. Однина	78
§ 65. Множина	78
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини	79
Прикметник	80
§ 67. Тверда група прикметників	81
М'яка група прикметників	81
§ 68. Зразки відмінювання прикметників	82
§ 69. Ступенювання прикметників	83
Числівник	84
Кількісні числівники	84
§ 70. Відмінювання кількісних числівників	84
Порядкові числівники	85
§ 71. Відмінювання порядкових числівників	85
Дробові числівники	86
§ 72. Відмінювання дробових числівників	86
Займенник	86
§ 73. Особові займенники	86
Відмінювання особових займенників	86
§ 74. Зворотний займенник	87
Відмінювання зворотного займенника	87
§ 75. Присвійні займенники	87
Відмінювання присвійних займенників	87
§ 76. Вказівні займенники	87
Відмінювання вказівних займенників	87
§ 77. Питальні займенники	88
Відмінювання питальних займенників	88
§ 78. Означальні займенники	88
Відмінювання означальних займенників	88
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні)	89
Відмінювання складних займенників	89
Дієслово	89
§ 80. Дійсний спосіб	89
Теперішній час	89
Поділ дієслів на дієвідмини	90
Друга дієвідміна	90
Перша дієвідміна	90
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках	92
Відмінювання дієслів ДАТИ, ІСТИ, ВІСТИ (ВІДПОВІСТИ й под.), БУТИ	93
Майбутній час	93
Минулий і давноминулий час	94
§ 81. Наказовий спосіб	94
§ 82. Умовний спосіб	95
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив)	96
§ 84. Дієприкметник	96

Дієприкметники активного стану	96
Дієприкметники пасивного стану	96
§ 85. Дієприслівник	97

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Приголосні	98
§ 86. L	98
§ 87. G, H	98
§ 88. F, PH, TH	98
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні	99
Передача звука J та голосних	99
§ 90. J	99
§ 91. E, O, EU	102
Групи приголосних з голосними	102
§ 92. Апостроф	102
§ 93. Ь	102
§ 94. Дифтонги AU, OU	103
§ 95. Німецький дифтонг EI	103
§ 96—99. Кінцеві -TR, -DR	103
Відмінювання слів іноземного походження	104
§ 100.	104

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища	105
§ 102. Відмінювання прізвищ	105
§ 103. Відмінювання імен	107
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ	110
§ 105. Неслов'янські прізвища	113
Складні і складені особові імена та прізвища й похідні від них прикметники	113
§ 106. Імена та прізвища (прізвиська)	113
§ 107. Похідні прикметники	115
Географічні назви	115
§ 108. Українські географічні назви	115
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн	116
Географічні назви з прикметниковими закінченнями	118
§ 111. Іноземні географічні назви	119
§ 112. Відмінювання географічних назв	119
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв	121
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)	121
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ), -ІВСЬК(ИЙ)	121
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв	122
Написання окремо	122
Написання разом	123
Написання через дефіс	124

У. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка	126
§ 116. Знак питання	127
§ 117. Знак оклику	128
§ 118. Кома	129
Кома в простому реченні	129
Кома в складному реченні	139
§ 119. Крапка з комою	142
§ 120. Двокрапка	144
§ 121. Тире	145
§ 122. Крапки	149
§ 123. Дужки	150
§ 124. Лапки	151
§ 125. Розділові знаки при прямій мові	153
Показчик	157

У45 **Український правопис/НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут української мови — 6-те вид., стереотип.— К.: Наук. думка, 1997 — 240 с. ISBN 966-00-0125-8 (в опр.)**

У нову редакцію «Українського правопису» внесено ряд змін, зумовлених безперервним розвитком і удосконаленням мови. Зокрема вживання великої літери, уточнення правил написання складних слів, закінчення іменників II відміни в роловому відмінку, правила правопису складних прикметників і т. ін. Взагалі з наявного орфографічного кодексу усувається все застаріле нечітко сформульоване, суперечливе.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української мови.